

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЭЛ АДАБИЯТЫ» СЕРИЯСЫ

**БАТКЕН ОБЛАСТЫНАН
ЧОГУЛТУЛГАН
ФОЛЬКЛОРДУК
МАТЕРИАЛДАР**

37-том

Академик **Абдылдажан Акматалиевдин**
жалпы редакциясы астында

Түзгөн
Сонор Егембердиева

БИШКЕК
«ТУРАР» – 2018

УДК
ББК

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч. Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Редкеңеш:

*Акматалиев А.А.
Байгазиев С.
Жайнакова А.Ж.
Маразыков Т.*

*Мусаев С.Ж.
Садыков Т.
Токтоналиев К.Т.
Эркебаев А. Э.*

«Эл адабияты» сериясы. 37-том: Баткен областынан чогултулган фольклордук материалдар /Түз. С.Егембердиева. – Б.: «Турар», 2018. – 532 б.

ISBN

Эл адабияты сериясынын бул томдугуна КР УИАнын Кол жазмалар фондусунда сакталган Баткен областынан жыйналган ар түрдүү жанрдагы фольклордук материалдар кирди. Көбүнчө ошол жерди жердеген элдин тарыхы өткөндү аздектеген жарандарды кайдыгер калтырбай деген үмүттөбүз.

Китеп фольклор, этнография, этнология, антропология адистерине, мугалимдерге, студенттерге, окуучуларга жана кыргыздын байыркы мурастарына кызыккан жалпы журтка арналат.

УДК
ББК

ISBN

© КРУИА, 2018
© «Турар», 2018

ТҮЗҮҮЧҮДӨН

Баткен областынан чогултулган фольклордук материалдарды карап чыккан учурда, негедир Баткенге анча көңүл бурулбагандай сезилет.

Мунун бир себеби, мурун Баткен область макамында болбой, Ош областынын бир району болгонунанбы деген ой кетет. Ош областына барган экспедиция мүчөлөрү жакыныраак жерге, же болбосо жол катнашы жакшыраак ыңгайлуу жерлерге барышкан көрүнөт. Же болбосо, жалпы эле Ош областынан чогулган деген көп материалдарга аралашып кеткен да болуусу мүмкүн.

Биз бул китепти түзүүдө Баткендин өзүнөн чогултулган фольклордук материалдар сакталган инвентарларды гана карадык.

1954-жылы июль-август айларында, ошол кезде Кыргыз Мамлекеттик университетинин 3-курсунун студенти Тайтөрө Батыркулов Баткен өрөөнүн аралап, эл ичинен сөзмөр, куйма кулак адамдарды издеп, фольклордук материалдарды кандайча топтогондугу жөнүндө: «Бүгүн Фрунзе районунун борбору Пүлгөн кыштагынан сегиз километр турган «Большевик» колхозуна бармак болуп жолго чыктым. Машинанын ичинде бара жатып эки киши менен тааныштым. Бул кишинин мага чоң жардамы тийди, биринчи ырды жана айылдагы атактуу киши жөнүндө (ошонун үлгүлүү иши жөнүндө) мындан башка ушул колхоздо сөзмөр киши Нуридин карыя менен тааныштырды. Эми, биринчи эле Вотобай акенин ашыктык(сүйүү) ырын жазууга кириштим» – дейт. Төрөбай Батыркулов жыйнаган материалдардын ичинде айтылуу

Алымбек датканын уулдары Мамытбек, Асанбай тууралуу маалымат, аздап кошок бар экен:

«Минген атың чарчады ай,

Сан каралды кошунуң,

Алды-алдыда таркады ай» – дегендей саптар менен ойлогон ой-максаттарына жетпей калгандары жөнүндө баяндалыптыр.

«Эртең мененки күн чыккандан баштап, күн бийик тоого кыңкая бергенде токтоттум. Стол, орундук жок. Кожо «бала-чаканын алдында болбойт»-деп, үйдөн алыс чоң карагаттын түбүнө орун салды. Олтуруп да, жатып да, кыйшайып да жазууга туура келди. Сыяны чай пиаланын түбүнө чылап алгам. Тоо күнү жана тоо жели шимиргендей кургатып турду. Шарылдап аккан кичинекей суудан жарытпаган жалбырактарга суу алып келип куюп турдум»-деген билдирүүлөрүнөн эле Тайтөрө Батыркуловдун ыңгайсыздыктарга кайыл болуп эл байлыгын чогултууга жан-дили менен киришкенин көрөбүз. «Жөнөкөй киши болуп элди аралап жүрүш абдан кыйын, бирок пайдасы эң көп. Ыза, кордукка, ачкалыкка, жайсыз калуучулукка чыдоо керек. Калың элди аралап жүрүүнү сүйүү керек. Байлык элде». Түштүк диалектисиндеги өзгөчөлүктөр ырларда угулушундай жазылганын эскертет.

Ошол, 1954-жылы К.Рысалиев да Баткен районунан Ахметов, А.Баймуратовдордон бир далай ырларды жана «Абдырахман менен Барпынын», «Кулмурза саркер менен Молдокайыптын айтышын» жазып алган.

1970-жылы С.Закиров, А. Токомбаева, П. Ирисовдор баштаган илимпоздор Баткен районун аралап, эл арасынан элдик мураска ышкыбоз адамдарды издеп таап, алардан бир далай көлөмдүү фольклордук материалдарды чогултушуптур. Алардын чогулткандары Кол жазмалар фондусундагы Баткен өрөөнүнө

байланышкан материалдардын эң көлөмдүүсү десек болот. Инв.576.

Алибаев Саттар Зардалынын кооз жаратылышын айтуу менен бирге бул жерге ата-бабалардын кандайча келип жайгашып калгандарынын себебин:

«Кытайлардын хандыгы,
Кысым кылган Кашкарга.
Акыйкатсыз зомбулук,
Каарданып келген дейт.
Кашкарда кыргыз туралбай,

Өз конушун берген дейт» – деп, он эки миң кыргыздын башында турган Саки Хиромендин жетекчилиги астында жер-жерлерди кыдырып жүрүп, Зардалыга токтошконун, кийинки урпактарга маалым болсун деп санжыра жазып калтырганын:

«Арслан Саки бабанын,
Кашкар жактан келгени.
Кийинкилер билсин деп,

Убаска(санжыра) жазып бергени» – дегендей саптар менен берип, «Саки Хиромен бабанын укумтукуму 382 жылдан бери тоодо тиричилик кечирип калың атактуу калк, этектүү эл болуп, ар бир бийлеген доорго карай кыргыз урууларынын катарында каадасы менен тиричилик кечирип жатканын...» айтып өтөт. (Инв. 576)

Кыргыздардын өз жери Кашкардан кандайча келгендигин Полотов Ысман – бабалары Кашкар кабагы Кара-Суу бою Саңгил-Таш деген жерде тургандыгын, «Мамасаки Хирамендин жазганы боюнча нойгуттар Кашкардан Зардалыга келген. (Зар – алтын) Эски саноо боюнча 1 000 жылда. Быйыл 389 жыл болот б.а. 1581-жылы келген»- деп билдириптир.

Тайтөрө Батыркулов жыйнаган материалдын ичинен Эрматов Кожо: «Нойгут жөнүндө санжыраны (санааны) Мидарков деген татар милицияда иштеп турганда 1946-47-48-жылдары алып кеткен.

Дүйшеев Досболдон алып кеткен. 1000 жылдан бери жазылган. Анда Манас да бар болсо керек эле. ...Зардалыда Досбол раис эле. Саки нойгуттар жайлаган, кыштаган жерин картага түшүрүп печать бастырып алган. Ошол учурдан калган аттар азыр да бар» -деп, Саки бабанын жазган санжырасынын болгондугун тастыктап бериптир. (Инв. 426(1623)). (Саки бабанын санжырасы табылаар деген үмүттө туралы).

Көпчүлүк элдин жадынан чыгып кеткен мындай баалуу материалдар кагаз бетине түшүп калганы өзүнчө бир табылга эмеспи. Ушул материалдардын ичинен 1905-жылы туулган Алмаматов Махмуддун: « Жаш убактымда жолуксаңар жакшы болот эле го. Эми карып калган убагым. Юдахин ушул жерге депутат болгондо келген эле. Ал дагы ышкыбоз адам экен. Ал бизди эки жарым сотке алып отурган эле. Сүйлөшүп отурат, «кана ырдаң» – дейт. Ырдап беребиз, жазып коет. ...андан бери көп убакыт өттү. Кайсы ырды ырдап бергенимди билбейм» – дегенинен улам, эки суткадан ашык жанына алып жүрүп ырдаткан Юдахиндин жазып алган материалдары бир далай көлөмдүү да баалуу да болсо керек деп ойлойбуз. (Инв.576)

Баткенден жыйналган фольклордук материалдар ошол жерди жердеген элдин сүйлөө өзгөчөлүгү боюнча жазылыптыр, биз дагы ошол боюнча бергенге аракет жасадык.

*С.А.Егембердиева,
Кол жазмалар бөлүмүнүн
улук илимий кызматкери*

ЖЫЙНООЧУ: ТАЙТӨРӨ БАТЫРКУЛОВ –

Кыргыз Мамлекеттик университетинин 3-курсунун студенти. 1954-жылы Ош областынын Баткен, Фрунзе райондорунан жыйнаган фольклордук материалдар. Илимдер Академиясынын алдындагы Кол жазмалар фондусунун 426 (1623)-инвентарынан.

«Бүгүн Фрунзе районунун борбору Пүльгөн кыштагынан мындан сегиз километр турган «Большевик» колхозуна бармак болуп жолго чыктым. Машинанын ичинде бара жатканда эки киши менен тааныштым. Анын бири Кудайбергенов Ботобай. Бул кишинин мага чоң жардамы тийди, биринчи ырды жана айылдагы атактуу киши жөнүндө (ошонун үлгүлүү иши жөнүндө) мындан башка ушул колхоздо сөзмөр киши Нурдин карыя менен тааныштырды. Эми биринчи эле Ботобай акенин ашыктык (сүйүү) ырын жазууга кириштим. Ырдын аты «Ашыглык кыйын дарт экен». Бул ырды ар кимдер үйрөнүп, өзүнүн сүйгөн кызынын атын коюп ырдай берет экен. Мисалы Анархан же Зуурахан же Шаархан же Асилхан деп.»

**КУДАЙБЕРГЕНОВ БОТОБАЙ –
Пульгөн, «Большевик» колхозу.**

АШЫГЛЫК КЫЙЫН ДАРТ ЭКЕН

Алма жыттуу парк экен,
Ашыглык кыйын дарт экен.
Пайрана ашык мен болдум,
Анарханым сен болдуң.

Гаштиң тартып тан койдум,
Анархан деп наам койдум.
Мурунтан тийген дарт экен,
Муңайдым гамга Анархан. (ойго)
Азалдан тийген дарт экен,
Алдырдым гамга Анархан. (ойго)

Бир билимсиз сынчы эдем,
Билбестен мурун тынч эдем.
Бир көрүмсүз сынчы эдем,
Көрбөстөн мурун тынч эдем.

Кара чачың өрүндүң,
Галандар жаным гаш кылып,
Каяктан көзгө көрүндүң.
Сылап чачың өрүндүң,
Сыкпай жүргөн жанымды,
(курсан болуп, жыргап)
Сыл кылып кайдан көрүндүң.
(сен ойлондурдуң)

Бир нече күн болуптур,
Тынчым кетти жатпадым.
Жүрөктө дартым зор болду,
Давасын издеп таппадым.

Кыйгыр болуп айланып,
Кызыгамын кете албай,
Кылыгыңа байланып.
Күйкө болуп айланып,
Күн өткөзүп кете албай,
Күйүтүңө байланып.

От түшпөгөн жүрөккө,
Мынча кылмак асирет.
Ажат эмес болбосо,
Сен ыктыяр кылбасаң,
Ада бир болбойт асирет.

Анархан дартим козгосоң,
Өлгүдөймүн шу дарттан,
Өзүң савап болбосоң. (себеп)

Шарияттын жолуга,
Шаштым өзүм салалбай.
Пайрана болдум Анархан,
Оңгоруп өзүм алалбай.
Бейнысап шайтан арвады,
Бейүда ишти көп кылып, (бейтартип)
Энди бетим калвады.

Наймүт калсын иллайым, (үмүтсүз)
Напсиз шайтан арвады.
Шунча жашка кирипмин,
Шул адатым калвады.

Азгана айтып маш кылдым,
(жүрөккө жаттап)
Көп айтсам көңүл жеткидей,
Жакшылар энди пас кылдым.
(токтоттум)

**МАДРАИМОВ НУРИДИН –
75 жашта, Фрунзе району,
«Большевик» колхозу. Инв. 426 (1623).**

УРУУЛАРДЫН ЧЫГЫШЫ

Илгери бир заманда кайсы бир жактан Сурахмат, Нурахмат деген эки кыргыз келет. Сурахматы Кашгар тарапка өтүп кетип, иниси Сурахмат азыркы Фергананын айланасына туруп калат. Сурахматтан төрт уул пина болот.

1. Эң улуусу Байбатак – мындан таралган азыркы кыдырша деген уруу бар. Азыр алар көбүнчө Өзбекстанда турушат. Мисалы: Вадил районунун Кара Жинтак деген жеринде бар.

2. Баатыр Эштек дегенинен тараганы жоокесек деген уруу. Булар азыр Фрунзе районунун Охна сельсоветинин Киров колхозунда, Хайдарканда жана Өзбекстандык Маргалан шаарынын айланасында турушат.

3. Молло Келдибек дегенинен бостон уруусу таралган. Азыр булар да Киров колхозунда, Хайдарканда жана Маргаландын айланасында турушат.

4. Эң кичүүсүнүн атын билбейм, мындан тараганы каңгы уруусу. Булар азыр Фрунзе районунун Ворошилов колхозунда жана Фергананын алдында турушат. Фергана, Маргалан шаарларында өзбектер турушат, ал эми бул шаарлардын айланасында кыргыздар жашашат. Бул кыргыздар документинде кыргызбыз деп жазылышат да, окуганда өзбекче окушат.

Өзүмдүн уруубум болсо кара найман. Илгери бир убакта Дашырабат деген жерден Оштун жанында беш-алты үйлүү кыргыздар мал багууга ылайыктуу, жакшы жер издеп келишип, шарылдап аккан суусу

бар, токою бар, тоосу бар салкын ушул жайды ээлеп калышат. Алар кегенде (келгенде) бул жерлерде эч эл жашаган эмес экен. Бул жерди эскиче Кысык дейт. Азыр чоң Большевик колхозу турат. Найман уруусу Фрунзе районунун Большевик, Киров колхозунда, Маргалаңдын тегерегинде жана Кыргызстандын көп райондорунда бар. Өзбекстандын Маргалаң жанындагы Ак-Төбө сельсоветинде да бар.

БАБЫР ПАША ЖӨНҮНДӨ

Бабыр деген падыша өтүптүр. Медреседе окуп жаткан паччалар (студенттер) «Мурадил деген паша болсо, ар ким өз сүйгөнүн кылса» – деген талаптарын айтышат. Бабыр падыша угуп «Бар ээ, ала бергиле, кыла бергиле» – дейт. Бабыр Кэсон деген жеринен качып кетет. Өзү менен бирге сүйгөн аялын, жакшы көргөн вазирин алып жөнөйт. Аялынын боюнда бар экен, жолдо качып бара жатканда жолдон бурулуп аттан түшүп төрөп, баласын ошол жерге таштап, кайра атына минип эрин куба жетет. Бабыр катынын караса курсагы кичирейип калган «Ай, катын, балаң гана?» – дейт. «Баланы туулган жерине таштадым» – деп катыны жооп берет. Бабыр вазирин «Бар баланы алып кел» – дейт. Вазир келсе баланы бир элик эмизип туруптур. Вазирди көрүп элик качып кетет. Вазир баланы алайын десе орой турган эч нерсеси жок, жанында суусун куйган чаначы бар экен. Чаначына баланын башын чыгарып салып алат. Нары ойлонуп, бери ойлонуп вазир Бабырга барбай өзүнүн үйүнө келет. Үйүнө келсе аялы да эркек төрөп коюптур. Экөөбүн бир бешикке эгиз кылып багат. Балдар он бир жашка жеткенде атактуу эшендин дувасын алууга алып барат. Вазир Бабырдын баласын алып кирсе «Кел чанач» – дейт эшен, баланын туулганда

чаначка оролгондугун билет. «Атаңдай паша болгун» – деп бата берет. Вазир капа болуп калат, «эме үчүн биринчи кылып өзүмдүн баламды алып барбадым» – деп өкүнөт. Экинчи жолу бир кой жетелеп, өзүнүн баласын ээрчитип эшенге кирет. Эшен «Чанач паша болот, бул вазир болот. Мурда алып келсең да ушундай бата берет элем» – дейт. Вазир эшендин билгичтигине ыраазы болот.

АСАНБЕКТИН КОШОГУ

Алимбек датканын балдары (аялы Курманжан датка болгон) ак падышанын солдаттары кыргыз жерин басып алып жатканда орус солдаттарга каршы урушшат жана да өз ара чатакташат. Чатагы ат жабуудан чыгат. Бири бирине таарынышып Мамытбек менен Асанбек деген эки баласы Авганстанга өтүп кетет. Авган падышасы экөбүн эки шаарга коюп, үч ай көрүштүрбөй коет. Асанбек да Мамытбек да ооруп калышат. Асанбеги оорусунан сакайып, падышага саламга келсе, падыша карсарпай кийим кийгизип коет «Аттиң акем өлгөн экен да» – деп Асанбек кайгырат «угузбай туруп кара кийим кийгизди» – деп өкүнүп кошок кошуп ырдайт:

Оюмда да жок эди,
Орус келди каяктан.
Кыялымда жок эди,
Кытай келди каяктан.
Коңкогой мурун чукур көз,
Жезит келди каяктан.

Корук жерди оодарып,
Доңуз чыкты каяктан.
Түлкүнү ийинге кубалап,
Бүркүт чыкты каяктан.

Калмакөйдү шаштырып,
Чүрчүт чыкты каяктан.

Эндигисин мен айтсам,
Кошуң Алай толдудай,
Жармы ала болдудай.
Сарт кыргыздан диңк этип,
(душманга кошулушу)
Орус менен элдешти ай.

Миңген атың чарчады ай,
Саң каралды кошунуң,
Алды алдыда таркады ай.
Онон барып жанбегим,
Ароо көлгө бар деди ай.
Дуванабек Алыкул,
Ол Ботобек Таныкул,
Олор анан коштошуп,
Кайтып келген эмеспи.

Турумтайым качырдым,
Туура кырдан ашырдым.
Туйгун төрө жанбегим,
Тупуракка жашырдым.
Кабырыңды көтөрүп,
Алэм кылам жанбегим.
Абдыкерим ханыңа, (Авган падышасы)
Салам кылам жанбегим.

Жаактууга жай бербес,
Чечен тууган жанбегим.
Суу жогунда аш жебес,
Эшен тууган жанбегим.

Бир Алайга барбадым,
Кайрылып казат кылбадым.

Пул бергенмин Шамшартка,
Айланайын датка аке,
Жетпей калдым максатка.

Мурогур чал кайдасың,
(атын байлап, караган киши)
Көз жетпеген жайдасың.
Айланайын Асанжан,
Карап койгун жастыкты,
Энди койгун мастыкты.

Кечеси алган кээр ат, (кер ат)
Токсобайдай батэлге, (ишеничтүү адам)
Токуп бердиң таяр ат.
Кээр атың байлоодо,
Довул болсун жанбегим.
Оруска берген казатың,
Кабыл болсун жанбегим.

Кыл жейрен минген Бердикул,
Бир теңдешиң Турдукул.
Ол Турдукул курдашың,
Туруп калган эмеспи.
Туударыңдын баарисин, (чоңдорундун)
Буруп калган эмеспи.

Бадахшанга барганда,
Кайдан келген мейман деп,
Калай зайып тууган деп,
Кара сакал тажиктин,
Көзү тийген эмеспи ай.
Айры сакал бетпактын,
Колу тийген эмеспи ай.

Айланайын датка ака,
Ат чапкан жерим созо эди. (түз жер)

Байбиче энем бар эди.
Кайырдыгер мейманды,
Хан уулундай куштасын. (меймандасын)

Ат чапкан жерим дал эди,
Байбиче энем бар эди.
Дува дегин датка ака,
Жазыны Алай жайласын,
Көзүн жашка алдырбай,
Белини бекем байласын.

Дува дегин датка ака,
Бактыгүл деген сиңлиме.
Кара кийип булкунсун,
Датка акабиз өлдү деп,
Бетини жулуп жулкунсун.

Ак шумкарың айланип,
Зоодо калган эмеспи.
Давлатиңди көрө албай,
Ага-иниң көп журтуң,
Тоода калган эмеспи.
Аргымагың айланып,
Казыкта калган эмеспи.

Асан, Маамыт жигарың,
Давлатиңди көп көрбөй,
Бйлап калган эмеспи.
Кушуң калсын тууруңда,
Кызматың калсын уулуңда.

*ГАПАРОВ АПСАТАР –
1923-жылы туулган,
«Маданий курулуш» колхозунда турат.
Инв. 426 (1623).*

НУСКАЙЫМ

Баарда келет көк карга,
Көчүп бардым Көк– Жарга.
Көк-Жар сиздин жериңиз,
Көп найман биздин элибиз.
Көзүңнөн сулуу Нускага,
Көргөнү келдик энди биз.

Ак-Суу сиздин жериңиз,
Арзабас найман элибиз. (каадалуу)
Атыңнан сулуу Нускага,
Арыз айтканы келдик биз.

Арзымды айтпай мустармын,
Мурза жубан Нускага,
Мурунтан бери куштармын.
Ак жамбы берсем аз келет,
Аркаңдан күйгөн бозойго,
Атыңнан Нуска сөз келет.

Көк жамбы берсем аз келет,
Гөйүңдө күйгөн бозойго,
Көзүңнөн Нуска сөз келет.

Мурдагы ырым таштайын,
Нускайымдан баштайын.
Нускайымдын дарди үчүн,
Чымынча жаным кастайын.

Буралган кымча белиңе,
Мусапырмын элиңе.
Бежерликмин жериңе, (башка жерлик)
Бейтанышмын элиңе.

Жармы кыргыз, жармы сарт,
Менин элим Нускайым.
Тал чыбыктай буралган,
Сенин белиң Нускайым.

Эки көзүм боз болду,
Эстеп дартим козголду.
Карай көзүм боз болду,
Карап дартим козголду.

Элиңде мени сайраттың,
Эт жүрөгүм кайнаттың,
Эки эле көзүм жайнаттың.
Калкыңда мени сайраттың,
Как жүрөгүм кайнаттың.

Биз адамдын булбулу,
Сиз ааламдын бир гүлү.
Биз бирөөнүн жалгызы,
Сиз бирөөнүн азизи.

Аттиң ай бала Нускайым,
Көрбөдүм чолпон көзүңдү,
Укпадым суукан сөзүңдү, (ширин сөз)
Сорбодум шекер тилиңди.

Алманын кагы сизде бар,
Аты жакшы Нускайым,
Асирет дартим бизде бар.
Өрүктүн кагы бизде бар,
Өктөм сулуу Нускайым,
Өзүңдүн дагың бизде бар. (күйүтүң)

Ак тасмадай белинден,
Авал баар болгондо,
Ажырап кеттиң элимден.

Жайлоого карап көчкөндө,
Кайкалап бешик өңөргөн.
Чачкевинин жаагына,
Катарлап марвет чөмөргөн.

Калай байдын кызы экен,
Каримбайдан сурасам,
Кадырбайдын кызы экен.
Күйөөбүңү биз көрсөк,
Торпоктой жоош неме экен.

Жоргого бутун арткандай,
Жоругу балант Нускайым,
Жолдоштон азар тарткандай.
Күлүккө бутун арткандай,
Күлкүсү балант Нускайым,
Күйөөдөн азар тарткандай.

Төрт ашыкты али деп,
Төлгө салдың Нускайым.
Төшөгүңдү жылдырып,
Төргө салдың Нускайым.
Эми түштү төлгөңүз,
Аттиң ай Нуска өлбөңүз.

Дардизар ойнойт төрт ашык,
Даргөйүңө мен ашык.
Кумарпос ойнойт төрт ашык,
Куп чырайлуу өзүңө,
Куштар болгон мен ашык.

ТӨЛӨК УРУУСУНУН ЧЫГЫШЫ

Төлөк уруусу анча көп эмес уруу. Бул уруу ушул жерде Коргон-Төбө деген жерде (азыркы Киров колхозунун этек жагы) пайда болгон. Илгери-илгери бир эки бир тууган болот. Кан Шырдак жана Төлөк. Төлөк агасынын алдында аскер башчы болгон. Бир жолу бир уруу согушунан кайтып келе жатканда жолунан аксакал адам Кыдыр чыгат. Кыдырды эшегине тетири мингизишип абдан кыйнайт. Ошондо Кыдыр каргайт:

Үйүң кыркка жетпесин,
Жашың кырктан ашпасын.

Ошондон бери биздин урууну:

Төлөктөр, төлөктөр,
Жооду көрсө шарактаар,
Кыдырды көрсө карактаар – дешет.

Чынында ушул төлөк уруусунан мергендер, баатырлар көп чыгат. Азыр бул уруу Киров колхозунда кырк үйлүүдөй бар. Баткен районунда Ханабадда жана башка жерлерде бар. Мунун мындай таралышына ар кандай себеп бар. Мисалы: бир төлөк Кетмен-Төбөгө катынына таарынып кетип калган. Ошондон тарагандар ошол жерде. Кээлери жер жетишпей кетип калган, кээлери өз ара урушуп качып кеткен, ошондуктан бир уруудун эли ар кайсы жерде бар. Төлөк уруусу мындан үч жүз жылга илгери калмак чабардан илгерирээк найман уруусунан таралган.

ШЫРДАК ХАН ДЕГЕН ӨТКӨН

Анын салган коргонунун урандылары дагы эле бар. Бул иш калмак чабардан илгерирээк болгон. Өзүнчө хан болуп Чоку-Дөбө деген жерди бийик ду-

бал менен курчап алган. Эки бийик чоку болгон, Коргондун бир жагы Ак-Сууга, экинчи жагы Кара-Сууга чыккан. Шырдак хан Ак-Суудан өзүнүн короосуна суу алып өткөн. Ал суунун жолу абдан жашыруун болгон. Кийин бир башка хан согушка келген. Шырдак хан баш ийбей өзүнүн жигиттери менен атыша берген. Акыры келген хан кетерде Шырдактын аялы чыккынчылык кылып, келген хандын кишилерине «сууга саман таштагыла, саман айланган жерди бекиткиле» – дейт. Сууга саман таштаса Шырдактын короосуна кирген суунун оозуна саман айланып калат, ошол жерди бекитишет. Бир нече күндөн кийин Шырдак хан суусуз колго түшөт. Шырдакты өлтүрөт. Аялын «Эмне үчүн сен күйөөңө чыккынчылык кылдың, эриң кордочу беле?» – дешип сурашат. «Эрим мага кырк кара койдун чучугуна аш кылып берчи эле» – деп жооп айтат. «Эриң ошондой кылса, сенин эриңе кылган жакшылыгың ушул болсо» – деп кысыр бээге башынан байлап айдап жиберген экен.

САПАРОВ ЖОЛДОШ –
жашы алтымышта, Охна сельсовети,
Киров колхозунда жашайт.

ЖООКЕСЕК БОСТОН УРУУСУН МАКТАГАН ЫР

Илгери-илгери кыргыздын ар бир уруусунда өзүнүн ырчысы, баатыры жана башкалары болгон. Бир уруудун ырчысы топто экинчи уруудун ырчысы менен айтышкан. Айтышууда жерин, элин мактаган, болбогонду болду, жок нерсени бар деп айтышкан. Жоокесек уруусунан чыккан ырчы Абдымомун деген киши Баш Алайга (чоң) барып мындай деп ырдаган:

Жоокесек бостон элим шул,
Жоохары тамган элим шул.
Маараке кылса той озгон,
Коного кошсо аты озгон.

Сары алада кою озгон,
Жазга маал болгондо,
Эгизге чыгып жайлаган,
Чыбыктап койду айдаган.

Көбүргөн башын ыргаган,
Кең ойго конуп жырлаган.
Чыңыртып кулун байлаган,
Кымызы курчуп кайнаган.
Оңду-солду чакырып,
Кымызын берип жайлаган.

Сайдан өйдө жол салган,
Сары гүлгө кой жайган.
Кырдан өйдө жол салган,
Кызыл гүлгө кой жайган.

Санатыны саз айтып,
Сазандар келип ырдаган. (Ырчылар)
Жоокесек бостон көп калкым,
Көк бөрү тартып дуулаган.

Ак буудай сепкен кайрагы,
Алты жүз чейрек келтирген,
Кең шиверде кайрагы.
Арпача көрбөйт күрүчтү,
Чакача көрбөйт күмүштү.

Жоокесек бостон элибиз,
Жөөлөп күлүк бактырган.
Чатыраган жыйында,
Алыстан пайге чаптырган.

Жоокесек бостон элим бар,
Жоруктуу жерде турганмын,
Жоокесек бостон элимден,
Алайга келген мейманмын.

Гүлдүү деген жерим бар,
Күлүктү минген элим бар.
Катыраң деген жерим бар,
Карчыга салган элим бар.

ОЙ, КЕЛИНЖАН, КЕЛИНЖАН

Кыл мойловум жогунда,
Кыздар үкө дейт эди.
Кер мойловум жогунда,
Келиндер ука дейт эди.

Кер мойловум керилди,
Келиндер бизден уялды.

Кыл мойловум кыярды,
Кыздар бизден уялды.
Ой, келинжан зирегим,
Оопурду менин жүрөгүм.
Көп ооматың келгенин,
Билесиңби келинжан.
Көк карга берсек кол менен,
(шайы көйнөк)

Киесиңби келинжан.

Көп ооматың келгенин,
Билесиңби келинжан.
Кан аллас берсек кол менен,
Киесиңби келинжан.

Колумдагы мээлейим,
Кол булгасаң келейин.
Койнума алам келинжан, (кучактайм)
Коркутканың өлүмбү,
Мойнума алам келинжан.

Бир түп алма мүлкүңүз,
Как-как урган күлкүңүз.
Сайдана кошкон ашыңыз,
Серпип койгон кашыңыз.

Ак алма бутак, ак бутак,
Айланма кызык болбойбу.
Ак бетинден өптүрсөң,
Алты күн азык болбойбу.

Ойго чыккан лаладай, (кызыл гүл)
Ойнуң арзек баладай.
Кырга чыккан лаладай,
Кылыгың арзек баладай.

Өмүр шерик гүл кези,
Ойнорго пайым болуңуз. (түгөй)
Бир ооз сөз ашыктык,
Бизге майил коюңуз. (пейил)

Көчкөндө барам козу айдап,
Көйкөлгөн сазга конуңуз.
Көрпө ичик кийип суйсалып,
Завлетке учар болуңуз.

Көчкөндө кийдин кызылды,
Көргөндө көөнүм кызыды.
Көпүрүк үстү көп айыл,
Көздөттүңүз келинжан.
Көчтөн калган тайлактай,
Боздоттуңуз келинжан.

Көчүң көчүп узады ай,
Муундарым муздады ай.
Муунда сыра дарман жок,
Бу жалганчы дүнүйяда,
Ойноп алсаң арман жок.

*КАНГЕЛДИЕВ ЫМАР –
73 жашта, Фрунзе району,
Ленин колхозунда турат.*

АКЫЛДУУ КУЛ

Бир айбан падыша болуптур. Бир күнү вазирин чакырып алып: «Күн чыгыш менен күн батыштын ортосу эче күндүк жол – муну билип бер, жана кудай таала эмне иш кылып жатканын айтып бер» – деп катуу буйрук берет. Вазир абдан капа болуп үйүнө келет. Анын кулу төрөсүнүн капа болуп келгенин көрүп сурайт: «Төрөм, эмне үчүн капа болуп келдиңиз?» – деп.

– Ээ, мен айтпайын, сен сураба.

– Айтыңыз мүмкүн менин жардамым тийер – дейт кулу.

– Падыша мага эки суроо салды. Күн чыгыш менен күн батыштын ортосу эче күндүк жол? Кудай таала эмне иш кылып жатат? Ушул эки суроого жооп айта албасам менин башымды алат – дейт.

– Ээ, төрөм, ага капа болбоңуз, мен жооп берейин, сиз ханга айтыңыз, хан макул болсо жоопту мен айтайын – дейт. Эртеси хан чакыртат вазирин. Вазир келип «кулум жооп берсе» – деп суранат. Хан макул болуп кулду чакыртат. «Күн чыгыш менен күн батыштын ортосу эче күндүк жол» – дейт. «Күн эртең менен чыгыш кечинде батат, бир күндүк жол» – дейт кул. «Азыр кудай таалам эмне иш кылып жатат билесиңби?» – деп сурайт. «Кудай тааламдын эмне иш кылып жатканын тактыга олтуруп айтпасам мүмкүн эмес» – дейт. Хан макул болуп тактысынан түшүп, кулду олтургузат. Кул: «Кудайдын эмне деп айтканын айтсам капа болбойсузбу?» – дейт. «Жок айта бериңиз» – дейт хан. «Колуңузду куушуруп ту-

руңуз» – десе хан колун куушурат. «Азыр кудайдан ушундай буйрук келди, – ой, баш кесер бери кел, ал мына бу хандын башын, кудайдан буйрук келди, кудай өлтүргөндү өлтүрөт, тиргизгенди тиргизет» – деп өзү тактыга олтуруп, элди сурап калат, эзилген элге эркиндик берет.

БОСТОН УРУУСУ

Качан бир убакта ушул Сырт деген жерге келип Ороз деген киши орношкон. Болжол менен айтканда жети жүз жылга барат. Арадан тогуз ата өттү, ар бир атаны орто эсеп менен эсептейбиз. Бул жерге биринчи жолу Кашкар тараптан Кудайназар деген киши келип туруп калат. Бул жер жазында, жайында салкын, кышында шамалсыз жылуу, мал багууга ылайыктуу, суусу мол. Кудайназардан төрт бала тараган. Кичүүсү Ороз ушул Сыртты ээлеген, ошондон алтымыштан ашык үй таралган. Мурда «Эркин» деген колхоз эле.

Ормоштук кыргыздар алар да бостонго кирет. Баймурат деген Кудайназардын баласынан тараган, мурда Ленин колхозу болучу. Байматтан тарагандар Жаңы-Коргон деген жерде турушту, Лениндин карамагында (Ленин колхозунун) болучу. Булар алда качантан бери дыйканчылык кылышып, жемиш бактарын тигип келишкен.

Сырттык бостондун бабасы Ороз мындайча бир иш кылган. Ороздун өзү он жети, он сегизде кезинде өзүнөн улуу агалары Кавыян деген тоодун бийик зоосуна уялаган лаачындын уясына аркан менен түшүргөн. Ороз лачындын уясына түшкөндө лаачындын балдары бар экен, балдарын торбого салып акаларина алып берет да уянын ичин карайт. Караса кичинекей тилла жагоо жатат. Жагооду алып чөнтөгүнө салат да

өзүнүн эр жүрөктүүлүгүнүн аркасында аркан менен жогору чыкпастан, төмөн карай жерге түшөт. Жагоо тапкандыгын эч кимге айтпай бир молдого көрсөтөт. Молдо жагоо Бухар ханыныкы экендигин айтат. Ороз Бухарага ханга жагоону алып барат. Хандын үйүндө баккан кептерлери болгон. Ар бир кептерине жагоо байлаган. Лаачын балдарына жем издеп асманда айланып учуп жүрүп хандын тактысынын айланасында учуп жүргөн кептерлерди көрөт да бирин илип алып келип балдарына берген. Бухар ханы Орозго көп дүнүйө берип жөнөтөт. Ушул жердеги кыргыздарга бийлик жүргүз деп ярлык берип жөнөтөт.

ЫНТЫМАКТУУЛУК

Илгери үч бир тууган болуптур. Бир убактарда үч бир тууган өз ара уруша башташыптыр. Парака (ырыскы) «силерден кетемин» – деп калат. «Мен кетемин» – деп агасына айтса агасы паракани «кетпе» – деп ыйлайт. Ортончусуна айтса ал да ыйлат. Кичүүсү «Кетсең кете бер, сенин керегиң жок, биз акабиз менен ынтымактуу болуп жашай беребиз» – дейт. «Силер ынтымактуу болсоңор мен каяка барат элем» – дейт парака. Бардык нерсеге ынтымактуулук керек.

АДАМДЫ ЭМНЕ САКТАЙТ

Илгери бир бечара жолоочу алыс жакка жол жүрүп бара жатып бир жерден жыгачтан жасалган сандык көрөт. Жылчыгынан караса бир жылан өлөсө болуп жатат. Чөл жерде өлүп калбасын деп сандыкты ачып чыгарып жиберет. Жылан чыгары менен топурактан жалап-жалап алып чоңоё баштайт да:

– Мен сени чагамын, уумду салып сени өлтүрүп,

каныңды соруп ичемин – дейт, өзү мүнөт сайын өсүп тик тура баштайт.

– Эмне үчүн? Мен сени өлүмдөн куткарбадымбы, мени жебе, чакпа – деп киши жалынып жардам сурай баштайт. Эки жагын караса беш атчан киши келе жатат.

– Оо, айланайындар, мен мынабу жыланды өлүмдөн куткардым, эми бул мени жейм деп жатат. Жардамдашсаңар экен – деп келгендерге жалынат.

– Эмне үчүн андай, сени өлүмдөн куткарса сен кайра аны чакканы жатасың? – дешип сурашат.

– Мен жакшылык кылганга жамандык кыламын, менин салтым ушундай, анткени мен жыланмын – деп айтат. Алиги беш киши жыландан коркушат, анткени жылан барган сайын чоңоюп кете берет. Бечаранын айласы кетет. Беш атчандын артынан дагы бир отуз атчан киши көрүнөт. Отуз атчан жакындап келгенде дагы жалынат. Аларга жылан дагы мурдагыдай жооп айтып, ого бетер жооноюп узарып өсүп, айбат кылып таш жарып ышкырат. Отуз атчан өз баштарын калкалап коркушуп кете беришет. Бечаранын айласы кетип эси ооп жыгылып калаарда бир буту чолок, бир көзү көр, бир колу жок киши келет да теректей жоон жана узун ажыдаарга карап:

– Сен кайдан чыктың же асмандан түштүңбү? Сендей неме жерге батпайт – деп сурайт.

– Мен мына бу кичинекей сандыктан чыктым – дейт ажыдаар.

– Кана, кирип көрчү, ишенүү кыйын – дейт. Жылан шырр этип сандыкка кирип кетет. Кирери менен алиги жарты киши эси чыгып турган балага «сандыктын оозун кулпула» – деп, өзү да жардам берип кулпулатат. Жыланды ошентип кайра камап, алиги жолоочу: – Мурдагы беш атчан кишини, андан кийинки отуз атчанды тааныдыңбы? – деп сурайт.

– Жок, тааныганым жок – дейт бала.

– Беш атчан сенин беш убак окуган намазың. Отуз атчан болсо отуз күн туткан орозоң, мына ушулар сага жардам бере алышпады. Бир убакта бир ачка жүргөн жолоочуга жарты нан берип адамга жакшылык кылгансың, мен ошолмун. Ал эми намаз окуу менен, орозо кармоо менен сен кимге жакшылык кылып жатасың? – дейт да көздөн кайым болот.

УШАКЧЫ КУЛ

Илгери кул сатуу болгон. Ошол убакта бир бай жаман көргөн кулун алып келип базарга салат. Бир бай аламын деп кардар түшөт.

– Менин кулум ушакчы, сен албагын, экөөбүз дос эмеспизби, мен сага жамандык кылгым келбейт – дейт.

– Мейли, ушак айтса айта берсин, кул ушак айттып эмне кылмак эле – дейт да сатып алат. Арадан үч айдай убакыт өтүп, алиги кул байдын үй-бүлөсү менен таанышып бир күнү байдын аялына келип:

– Каныша, сиз бир нерсени сездиңизби? – деп кол куушуруп сурайт.

– Жок, сезбедим.

– Бай сиздин үстүңүзгө жаш сулуу аял алам деп жатат.

– Эми кантем, шорум кайнаган экен. Анын дава-сын кантип табам – деп кайгылана баштайт.

– Давасы ушул, байдын сакалынын түбүнөн бир кичине байлам сакалын устара менен кыркып алып тумар кылып тагып кой, муну бай уктап жатканда кыл – дейт кул. Аял макул болот. Кул байга барып: –

– Төрөм бир нерсени байкадыңызбы – деп кол куушуруп сурайт. Байдын эсинен кулунун ушакчы экендиги чыгып кетет.

– Жок, кулум. Сезбедим – дейт.

– Сизди байбичеңиз өлтүргөнү жатат. Ишенбесеңиз бүгүн уктамыш болуп жатып байкаңыз – дейт. Бай уктамыш болуп жатса аялы курч устараны колуна кармап акырын жылып келе жатат. Устараны кекиртегине жакын алып келгенде колунан чап кармап, устарасын колунан тартып алып аялын муздап салат. Аялдын агалары атактуу байлардан экен, келип байды муздайт. Байдын туугандары тигилерди муздайт. Ошентип аяк-быяктан кырк киши өлөт. Ушакчы капсалаңда байдын алтынынан алып өзү бай болуп калат.

Ушак айтпоо керек, ушакка ишенбөө керек.

*АМАНБАЙ АБЫЛКАСЫМОВ,
ТАШМАМАТ КАМАЛОВДУН айткандары –
Фрунзе районунун «Маданий курулуш»
колхозунун жаш комсомолдору.*

ЖҮРӨКТҮН СҮЙГӨНҮНӨ

Эскерме жазам эркелеп,
Эскерме жообун берсе деп.
Өлүмдөн башка нерсенин,
Бүткөнү жакшы эртерээк.

Кезиге албай баш кошуп,
Ойлонуп сулуу дегдесем.
Каталык болор ойлонуп,
Катыңа жооп бербесем.

Ойлочу беш кол тең эмес,
Ойлобой койчу мен эмес.
Жакшы менен жамандын,
Даражасы тең эмес.

«К» тамгасы каткалаң,
Кадырың артык башкадан.
Кааладым сулуу өзүңдү,
Азыркы шайыр жаштардан.

Көкөлөп өскөн дарактын,
Көркү болот жалбырак.
Сүйгөнү менен бир жүрсө,
Көркөмү ушул жаш убак.

Калем алып кат жаздым,
Калем сап болуп жөлөгүм.

Кайгырбай бирге жүрсөм дейм,
Кантейин жандын бөлөгүн.

Бел-Мазардын жылгасы,
Бетинде ойнойт кулжасы.
Өзүңдөй болсо арман жок,
Өлбөгөн жандын курдашы.

НСШ деген мектепте,
Окуганым саясы.
Ошентип жүрүп чоңоймок,
Адам бир заттын баласы.

Карарган чөптүн ыраңы,
Какшатат жердин ыраагы.
Какшаганда кантебиз,
Кат жазышып туралы.

Кызыл-Кыя, Бел-Таштын,
Кыясы болдум сулуу кыз.
Кызыклыктан ырдасам,
Ыраазы болгун сулуу кыз.

Көзүң айнек, тилиң бал,
Көргөндө калбайт биздин ал.
Көкүрөк кирди тараткан,
Көрбөдүм сиздей ашык жар.

Бармак, сөөмөй болбосо,
Калемди кантип кармаймын.
Ушул жазган катымды,
Сулуу кыз сизге арнаймын.

Кара-Кыя жер кашат,
Кайкысын өрдөп мал жатат.

Кадырың эске түшкөндө,
Капалык менен таң атат.

Кызыл-Кыя жер кашат,
Кыясын өрдөп мал жатат.
Кылыгың эске түшкөндө,
Кыямат менен таң атат.

Орол терек кашка жол,
Окшобойт буга башка жол.
Кашка жолдон бөлүнүп,
Алыска кетет башка жол.
Кош, аман бол көргүчөк,
Колду сунуп бергичек.

*МУРАТОВ ШАДЫБЕК –
33 жашта. Баткендин Кыштут
сельсоветинин «Коммунист» колхозу.*

СЕЛКИ ЖАН

Айт десеңер айтайын,
Жармы жалган,
Жармы чын,
Жакшылардын көөнү үчүн.

Ээй, селки, селки, селки жан,
Селки жанга ким ашык,
Сексенге кирген чал ашык.
Сегиздеги бала ашык,
Сервелгендин баары ашык.

Толку, толку, толку жан,
Толку жанга ким ашык.
Токсонго кирген чал ашык,
Тогуздагы бала ашык.

Сен дебейлик сиз дейлик,
Сиздейди кайдан издейлик.
Күмүш шакек менде бар,
Билбедим көөнүң кимде бар.

Ак үйүң шамал айдады,
Акактай көзүң жайнады.
Акактай көзүң мен көрүп,
Арактай ичим кайнады.

Боз үйүң шамал айдады,
Ботодой көзүң жайнады.

Ботодой көзүң мен көрүп,
Бозодой ичим кайнады.

Көрүнгөн сенин дарагың,
Көргөн сайын мас кылган,
Көзүңдө барбы арагың.
Карарган сенин дарагың,
Караган сайын мас кылган,
Кашыңда барбы арагың.

Фрунзе биздин жерибиз,
Лейлек биздин элибиз.
Сөз кылса да мейлиге,
Тартынбай бери келиңиз.

Кат жазгаммын печеттеп,
Катымды окуп чечет деп.
Кыргызда сизди жактырдым,
Кадырыма жетет деп.

Менин атым «Ш» тамга,
Сенин атың «М» тамга.
Экөөбүздү кошпогон,
Табийгатка мен капа.

Айдаркен, Кошкел кең талаа,
Баари биздей боз бала.
Боз баланы боздоткон,
Бойго жеткен кыз бала.

Келинжан
Кереге бойлуу таштардан,
Кекилик болуп сайрасам,
Угасыңбы келинжан.
Жегдемди чечип таштасам,
Жувасыңбы келинжан.

Уук бойлуу таштардан,
Улар болуп сайрасам,
Угасыңбы келинжан.
Чарчимди чечип мен берсем,
Жувасыңбы келинжан.

Карачеке бир түптүн,
Канаты кайкы бүркүттүн.
Тутуп алып чуктайын,
Аты жакшы келинжан,
Сизге окшогон баланы,
Бир кече алып уктайын.
Чындап кудай буюрса,
Чыкчытынан жыттайын.

*НАЗАР АКЕ –
87 жашта. Кыштут сельсоветинин
«Коммунист» колхозунун тургуну*

НОЙГУТ

Нойгут чоң уруу болуп эсептелет. Акназар деген кичине уруу ошол нойгуттан таралган. Акназар уруусу азыркы «Коммунист» колхозунда бир бригад жана «Большевик» колхозунда да бар. Бейшеке деген кишинин беш уулу болгон.

Ошол уулунун бири Акназар деген болгон, мурда булар Фергананын жанында турган, кийин бир үркүндө ушул азыркы чоң сайга келип туруп калышкан экен.

Ушул Акназар уруусунан Пахыр мерген деген мерген чыккан. Пахыр мерген тоодон кийик, чөлдөн жолборс аткан. Кийик атканда өзү тааныбаган айылга туш келсе «силер алгыла» деп кийикти калтырып келе берген. Пахыр мергендин кабары Кудаярханга угулат. Ал кезде Кудаярхандын аскеринин көбү кыпчак кыргыздардан турган. Кудаярхан чакыртып алып, армиясынын катарына алган, кийин орус менен Кудаярхандын армиясы Чимкенттин жанында беттешкен.

Ошол жерде Пахыр мерген өлгөн. Пахыр мерген бою узун, келишимдүү киши болгон.

**ЎЗБЕК АКЕ –
жашы алтымыш алтыда.
Кыштут сельсоветинин
«1-Май» колхозунда турат**

НОЙГУТ УРУУСУ

«1-Май» колхозунун сексен проценти нойгут уруусунан. Нойгут уруусу чоң уруу.

Ушул «1-Маيدا» жашагандардын түпкү атасы азыркы Фрунзе районунун Охна жеринин айланасынан келген экен. Азыркы Айдаркен кени турган жерде биздин түпкү атабыз Бейшеке качып келиптир. Нары жакта турган бостон, жоокесек уруулары нойгуттардын ээлеген жерин алмак болушаттар. Бир күнү жоокесек бостондор аттарынын артына шах (чычырканак) байлашып дөңдөн ылдый чандатып түшүшөттөр. Нойгуттар көрүп «жоо келди», «жоо келди» болушуп Сох дарыясынын сол жээгине өтө качышат. Азыркы «1-Май» колхозу турган Сохмендгазга биздин ата-бабабыз келип туруп калат. Качып келип туруп калган Бейшеке деген кишиден беш уул төрөлөт. Ошол беш баласынан акырындык менен беш кичине уруу жаралат.

1. Жабай, 2. Манаш. 3. Кара моюн. 4. Кырк садак. 5. Чыната. Ушул уруулар азыр

«1-Май» колхозунда жашашат.

Жабай уруусунан Имар деген мергенчи чыккан. Бул мерген жылына үч жүздөн кем эмес тоо кийиктерин атып жүргөн. Жут мезгилинде элди мергенчилик менен баккан.

Кара моюн уруусунан Закир аттуу палван чыккан. Бул палван Өзбекстанды, Тажикстанды, Кыргызстандын түштүк жактарын кыдырып күрөшкөн, эч кимден жыгылган эмес.

ТЕГИРМЕНЧИНИН АЯЛЫ

Тегирменге жүк келсе,
Тез-тез басып калабыз.
Бүгүн түштүк болот деп,
Кубанышат балабыз.

Жазда сууду журт тосот,
Кышты сууду муз тосот.
Кыйын болду алыбыз,
Качан жакшы күн болот.

Өйдөрөөк жатыңыз молло,
Оокаттын эбин табыңыз молло.
Оокаттын эби болбосо молло,
Жогорку жерди сатыңыз молло.

Оокатыбызды өткөзгөн,
Тегирмендин каласы.
Тегирмен жатып калганда,
Ач калабыз чамасы.

Ак өргөөдөй үй кылсак молло,
Аш катыктык мал кылсак молло.
Субугубуз ашынып,
Ысынууга кам кылсак молло.

*НУКЕ КАРЫЯ –
83 жашта. Баткен,
Кара-Булак сельсовети,
Маленков атындагы
колхоздун тургуну (1954-ж.)*

ЭСЕНКОЖО, ЧЫЛА, ЖОРУ

Үчөөсү үч кишини баласы болгон. Үчөөсү биригип Тору Айгыр делинип аталат.

Андан кийин кыпчак болуп чоң урууга кошулат. Бул үч уруунун теги Кара-Булакка качан келгени белгисиз. Айланадагы көп кыргыздар ушул Кара-Булактык кыргыздардан таралып кеткен. Ошондуктан Кара-Булактык кыргыздар эң эски дешеттер. Биздин колхоздун түштүк тарабында Мыктын гөрү деген эски дөбөчөлөр бар. Мунун кайдан, качан, кайсы элден пайда болгонун мен уккан эмесмин. Мыктын гөрү деп аталып келе жатат. Жакында кайсы бир жактан окумуштуулар келишип казышты. Үч дөбөнү казды, биринен арчадан жасалган табыт чыкты. Арча табыт бүтүн бойдон экен, табыттын ичинде кыз бар экен.

Кыздын кыр аркасына сайылган канжары бар, кыздын оймогу, тарагы, сөйкөсү бир кумура кутучада экен, андан башка кумура, табак, бир нерседен токулган себет, себетте майда малдын скелети табылды. Мындай дөбөлөр Мыктын мүрзөсүндө эң көп, илгертен бери Мыктын мүрзөсү аталып келе жатат.

КАБЫЛОВ ПИРМАТ –
72 жашта.
Кара-Булак сельсовети,
Маленков атындагы колхоздун тургуну.

АРАЛАШ ЫР

Каза жетсе кайкалап,
Кача албайбыз өлүмдөн.
Тагдыр жетсе тайсалдап,
Тана албайбыз өлүмдөн.

Өлүм, өлүм дегениң,
Буба өлүм эмеспи.
Баш-аягын тең кылып,
Буудурган өлүм эмеспи.

Үч абдесте суу менен,
Жуудурган өлүм эмеспи.
Беш айбанын кең кылып,
Ойдурган өлүм эмеспи.

Суук жердин тагига,
Койдурган өлүм эмеспи.
Суроочуга жоопту,
Айттырган өлүм эмеспи.

Караңгы көргө киргенде,
Кайра салып качарга,
Караңгы көрдө эшик жок.
Алаңдасаң атаң жок,
Агайиниң анда жок.
Элеңдесең энең жок,
Эли-журтуң ондо жок.

Ажал жетпей күн бүтпөй,
Башыңан жаздык тартылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.

Карындаш болсоң өз менен,
Өтөсүң ачык сөз менен.
Карындаш болсоң жат менен,
Катташып өткүн март менен.

Желеде кулун ат болот,
Жез эскирсе дат болот.
Жер тагида жаткандар,
Бу дүйнөдөн жат болот.

Адамдар бизди ахун дейт,
Аңдап турсам жакшылар,
Бизге өлүм жакын дейт.

xxx

Жакшы катын каадасы,
Алмадай камыр аш кылат,
Байын журтка баш кылат.
Мейман келсе хош дешет,
Мейманкана бош дешет.
Дасторкону узарат,
Жакшы катын мен айтсам,
Эки бети кызарат.

Жаман катын каадасы,
Каллалари кабактай,
Бети жаман табактай.
Бели жоон дөңгөчтөй,
Бети калың көмөчтөй.
Жаманды кудай неге албайт,

Үйдөн чыкса жөөлөп,
Танообуну көөлөп.
Байы базар жөнөсө,
Куржунду коюп кап берет.
Эри базар кеткенде,
Ашканага тап берет.
Ашканасын аңтарып,
Кудай алсын жаманды,
Бардамдай болуп семирет. (жоон)
Таза жуубайт башыны,
Арам кылат ашыны.
Пычыйып туруп гап айтып,
Келтирет эрдин кашыны. (ачуусун)

КУДАЯРХАН ЖӨНҮНДӨ

Жанкоргонго баргандар,
Жаман болду калгандар.
Анжиянга баргандар,
Айран болду калгандар.

Жар– Мазарда жармы өлдү,
Кара-Сууда канча өлдү.
Тешик-Ташта теңи өлдү,
Жака-Тытта баари өлдү.

Алтай жетип камалып,
Ажырык жеп хан өлдү.
Бешиктеги бала өлдү,
Байлоодо жаткан мал өлдү,
Жолун таппай чал өлдү.

Дуувулган алды баргандар,
Кудай урбай не болду,
Кудаярхан менен калгандар.

Пирмат карыя өзүнүн айылынан совет өкүмөтүнө каршы чыккан кишилерди «Силер Советке каршы чыкпагыла, эч ким пар келбейт» – деп үгүт жүргүзгөн. Карыянын тилине кирбей, карыяны тилдеп Жусуп деген киши басмачы болуп, кийин кармалган. Ошондо Пирмат карыя төмөнкүдөй ыр чыгарган.

БАСМАЧЫЛАРГА

Өлбөй турган жан болбойт,
Өтпөй турган күн болбойт.
Ага-ини жакшылар,
Тууру жүргөн кем болбойт.

Калп казаны кайнабайт,
Кайнаса ям коюлбайт.
Ага-ини туугандар,
Ууру найесеп тоюнбайт.

Мөвө бүтсө даракка,
Шагы ийилип пас болот.
Гөшкө карды ток болсо,
Жаман ууру мас болот.

Ийри мылтык асынып,
Үйдөн чыккан басмачы.
Жаман мылтык асынып,
Жардан чыккан басмачы.

Сүрлүү болом деп койду,
Койду союп жеп койду.
Калтача кийим айыртып,
Паданига пычтырды.
Теңелбегин Советке,
Ак пахырга чычтырды.

Жаман жолдо таралды,
Түрмөгө барып камалды.
Адил экен өкүмөт,
Баарынды бирдей кармады.

«Мен он төрт жашымдан өз алдымча мергенчилик кыла баштадым. Он бир жашымда атактуу байга койчуман жүрдүм. Ал бай мергенчи да эле. Он үч жашка киргенимде карышкыр ат деп үч сайлуу шыйрактуу мылтык берди. Ошол жылы карышкыр көбөйүп кеткен эле. Мылтыкты колума алганга чейин мергенчи болсом деп ойлогон эмесмин. Он төрт жашымда байдан бошонуп, мергенчинин жаман мылтыгын жалдап Чын-Атан тоосуна чыктым. Ошондон баштап Кара-Көл, Кишемиш, Калет-Бел мына ушул тоолорго чыгып жүрдүм. Бул тоолор улуу тоолор, мен ушул тоолордун чокусуна чыгып жүргөндө дем албай энтикпей жүгүрүп чыгып жүргөн убактым болду. Ал кезегим тоолорго көп чыгып жүргөндүн натыйжасында сууган аттай болуп калыптырмын. Кээ күндөрү айсыз караңгы түндөрдө чокуга чыгып барып кийиктин колтугуна баш коюп уктап таң атканда койчумандай аралашып калчы элем. Караңгы түндө бийик зоолорго кийиктин өзүндөй чыкчы элем. Албетте, бул абалга жетүүдөн мурда көп жылдары ар кандай зоолорго чыгыш керек. Жайын-кышы элүү сегиз жыл мергенчилик кылдым. Атагым өзбектерге, тажиктерге да маалим болду. Мына азыр 72 кирдим. Төрт жылдан бери ууга чыкпай калдым. Күчүм дагы эле бар, бирок көздөрүм жаштуу болуп алысты көрбөй калды. Мен кийикти отуз, элүү көп эле алыс болсо алтымыш метр жерден атчу элем. Андан алыс болсо үч-төрт сайлуу мылтыктын огу жетчү эмес. Беш атар кийикти тушап берет. Эски шыйрактуу мылтыктын иши көп болучу. Аны октогондо шыргай менен оозунан итерип октоп, октун астына дари салып, анан милте күйгүзүп шыкаалап туруп от коюп атчу элек. Мындай мергенчиликке чыдамдуулук, шамдагайлык керек.

**БАКТЫБАЕВ ОРМОН –
68 жашта, Самаркандек
сельсоветинин Калинин
атындагы колхоздун тургуну (1954-ж.)**

АББАД (САМАРКАНДЕК)

Жакшы жер издеп арка жактан көчүп келген тогуз же сегиз үйлүү кыргыз барса, хан «Мына ушул тарапты аббат кыл» – деп Самаркандектин жылаңач тоолорун көрсөткөн. Ошол аббаддыктар токмок, жой, түшөн болуп кийин үчкө бөлүнгөн, үч бир туугандан таралган. Ушул Самаркандек деген жерди биринчи жолу сарттар жай кыла баштаган, бирок бул жер абдан таштуу болгондуктан сарттар кыргыздарга сатып кетип калышкан. Кыргыздар 1900-жылдары жаңы арык чыгарып, ушул жерди жер кылып, ташын терип, күрүч айдап, дарак тигип, жерди аббад кылып жиберген. Ушул жердин аббад болгонуна элүү жылдай эле болду. Ага чейин азыркы ушул жердеги кыргыздардын бабалары кайрак кылып эгин айдашчу экен.

ШУРАПТЫН КӨМҮРҮН КЫРГЫЗ АЧКАН

Анын ачылышы чындык, айтсаң жомок сыяктуу. Ошол жердин Имар деген мергенчи мергенчиликке чыгат. Ошол кезде Шураптын (Шороп) тоосунун кокту-колотторунда коен көп болгон. Имар жаанга калып, корголоп бир үңкүр сыяктуу жерге паана кылат. Эки жагын кайсалап кичинекей от жагат. Жылынып нас чегип олтуруп, насын унутуп үйүнө келет. Арадан беш-алты күн өткөндөн кийин үңкүргө дагы кайрылып келет. Баягы жаккан отунун күлүн

тээп жиберсе астынан оттун илеби келет. Жакшылап ачып караса от күйөт, эмне күйүп жатат болду экен деп караса бир кара таш күйүп жаткан болот. Ошол ташты бир жалпак ташка коюп алып айылга алып барат. Кыргыздар бүт чогулуп көрүшөт. Мергенчи менен үңкүргө келишет, кичине кичинеден казып алышып кемегеге салып жакса шатырап күйүп кетет. Ошондон улам алар казып алып келишип оокаттарын бышырышат, кийин өзбектерге алып барып, аларды үйрөтүп сата башташат. Мына ошентип биринчи жолу кыргыздар ушул Шороп көмүр шахтасын ачкан. Бир орус келип сатып алып шахтаны иштеткен, анда да кыргыздар иштешкен. Тажиктер кийин 1920-жылдан кийин келе башташты. Ошентип, жер бөлгөнгө келгенде Шороп Тажикстанга өтүп кетти. Бул болсо биздин кыргыз өкүмөтүнүн башы жоктугунан болду.

Кармыш уруусунун чыккан Шоорук деген палван Шороптун тоосунан жол салган. Жол салганда да ташты кесип салган. Ошол жолу алиге бар.

БООБЕКОВ БЕЛЕК –
50 жашта. Ортобос сельсовети,
Калинин атындагы
колхоздун тургуну (1954-ж.)

САНЖЫРА

Калинин колхозунда эски деп эсептерлик арадан жети-сегиз ата өткөн үч чоң уруу бар – гүжө, токмок, уста. Мен уста уруусу жөнүндө айтам. Биздин түпкү атабыз арка жактан ушул жерге келген экен. Андан ары жагында канча ата таркаганы белгисиз. Мөңкө, Эңке деген эки бир тууган болот. Мөңкөсү ушул Ортобосто туруп калган. Эңкеси Лейлек районундагы Дара деген жерге кеткен. Мөңкөдөн таралгандардын уста уруусу азыр Калининде жана Лейлектин Жданов колхозунда бар. Уста деп аталышы (мөңкөдөн чыккан бирөөнү) бир келин казык учтап бер десе, учтай албай коюптур, ошондон улам «уста» аталып калыптыр. Булар аббадка кирет.

**ЖУМАБАЕВ ТАШБОЛОТ –
60 жашта. Ортобос сельсовети,
Калинин атындагы
колхоздун тургуну (1954-ж.)**

САНЖЫРА

Менин уруубум Токмок. Бул уруу илгертен бери карай токмок болуп келе жатат, себеби биздин Көкөдөн мурдагы эң түпкү атабыз Токмок тараптан келгендиктен токмок болуп аталып калган. Бирок кийин ушул жерге келип аббад уруусуна кирип калган. Аббад деген наамды жерге-сууга карай аббад жер экен деп атап, бул жердеги жашаган кыргыздарды аббаттар деп коюшкан. Токмоктор көп колхоздордо бар. Көкөмеренден бери карай он же тогуз ата өттү.

*АЙТБАЕВ ТАШБОЛОТ –
30 жашта. Ортобос сельсовети,
Калинин атындагы
колхоздун тургуну (1954-ж.)*

АРМАН ЫР

Жаштыгымдан пайкабай,
Жаманга путум илинди.
Жатканым кайгы күн болуп,
Жалгыздыгым билинди.

Капалыктан чыдабай,
Кайраймын кызыл тилимди.
Канатым бар куйрук жок,
Гарыптыгым билинди.

Туйгун эргийт асманга,
Мергендер кыйын басканга.
Панданын баары чыдайбы,
Пешенеге жазганга.

Көк туйгун эргийт асманга,
Көк карга жүрбөйт басканда.
Көмөкөй тилим сайрасын,
Көңүлдүн кирин басканга.

Тулпарга жабдык жарашкан,
Туягы чаңга жанашкан.
Түрмөдө нечен көп болот,
Тууганыдан адашкан.

Эгерге тердик жанашкан,
Эркекке калпак жарашкан.

Элде нечен көп болот,
Элиден кетип адашкан.

Ак өргөөдөй үй тигип,
Ак белге чыгып конуңар.
Алыска кетип баратам,
Ага-журт аман болуңар.

Көк өргөөдөй үй тигип,
Көк белге чыгып конуңар.
Көрбөстөн кетип баратам,
Эли-журт аман болуңар.

Узунда тоодун башында,
Улар бир деген жакшы мал.
Узакка кетип баратам,
Уруулуу элим жакшы кал.

Эгиз тоодун башында,
Элик деген жакшы мал.
Силерден узап баратам,
Эли-журтум жакшы кал.

Ак аргымак булкунтуп,
Минер күнүм бар бекен.
Алыс жакта мен аман,
Жүрөр күнүм бар бекен.

Кара аргымак булкунтуп,
Минер күнүм бар бекен.
Алыс жакта мен аман,
Жүрөр күнүм бар бекен.

Ак аргымак жалыны,
Өргөнү кетип барабыз.
Ар жерге чачкан насипти,
Тергени кетип барабыз.

Ала-Тоодун астынан,
Кайрылып кетип барабыз.
Калкы журттун баарыдан,
Айрылып кетип барабыз.

АШЫГЛЫК ЫР

Асмандап учкан куш экен,
Ашыглык кыйын иш экен.
Жакшыга жаман туш экен,
Ашыглыгы курусун,
Ажырап кетер иш экен.

Ак жегдеңдин жакасы,
Айтсам ада болбоду,
Дилбаркандын капасы.
Көк жегдеңдин жакасы,
Көрмөйүнчө арылбайт,
Дилбарымдын капасы.

Орто боюң кичине,
Дилбарым сени ойлосом,
Увайым түшөт ичиме.

Эшигиң алды арасан,
Арасанды карасам.
Ичкен ашым аш болбойт,
Дилбарым сизди санасам.

Кумдуу белди жойлогон,
Кувандап түлкү ойногон.
Дилбарым сизди ойлосом,
Түшүмдөн чочуп ойгоном.

Эгиздеп учкан эки улар,
Эңкейип келип консочу.
Эстегеним Дилбарым,
Ээсиз жарым болсочу.

Көктөн учкан көк улар,
Көйкөлүп келип консочу.
Көркөм бойлуу Дилбарым,
Көз ачкан жарым болсочу.

Асмандап учкан алты улар,
Айланып келип консочу.
Аттиң бала Дилбарым,
Алган жарым болсочу.

Асмандан түшкөн ашпак кар,
Адырлуу бетке жабышсын.
Алышар убак өтүптүр,
Арманым кайдан табылсын.

Күңгөйгө чыккан гүл бадам,
Курч теше менен чабылсын.
Күлүшөр убак өтүптүр,
Күйгөнүм кайдан табылсын.

Айтсаң Дилбар мойнуңа,
Ак билегим артайын.
Акырет ойлоп сен корксоң,
Азабың кошо тартайын.

КЕЛИНДЕР

Келиндерди көп ойлоп,
Көп оолугат жүрөгүм.
Секинирээк кармасам,
Пахтадан жумшак билегиң.

Ак пахтадай билегиң,
Али оолугат жүрөгүм.
Экөөбүз бирге жүрүшкө,
Келер бекен тилегим.

Ак пахтадай кармасам,
Билегиңден кетейин.
Ак жаздыкка баш койгон,
Тилегиңден кетейин.

Бураласың сүйлөйсүң,
Оозундагы комузду,
Мынча жакшы күүлөйсүң,
Жакшы гаптан сүйлөйсүң.
Ой, жаныңдан келиндер,
Адамга жавыс сүйлөйсүң. (назик)

Карап кашың жылдырып,
Тиктейсиң көзүң күлдүрүп.
Арадагы кишиге,
Ашыглыгың билдирип.

Оң чачыңда чачпасаң,
Панти барбы келиндер.
Оң бетиң нурун өптүрүп,
Канты барбы келиндер.

Сол чачыңда чачпасаң,
Панти барбы келиндер.

Сол бетинден өптүрүп,
Канты барбы келиндер.

Оң бетиңиз кал бекен,
Бир пахары бар бекен.
Оозуңду дагын өптүрүп,
Мында шакар бар бекен.
Шакарбы десем бал экен,
Ашыглыкта бир жүргөн,
Экөөбүздөй бар бекен.

Ашыглыкта бир жүрүп,
Өлбөйбүзбү келиндер.
Олжобай менен Кишимдей,
Болбойбузбу келиндер.

Ай чыккан тоодун белгиси,
Бизде эди келиндер.
Ашыглыктын белгиси,
Сиздерде эди келиндер.

Күн чыккан тоодун белгиси,
Бизде эди келиндер.
Күйгүзгөндүн белгиси,
Сиздерде эди келиндер.

Ай тийген тоолор жарысын,
Алганым сиздей болбосо,
Арманым кайдан арылсын.

ЗУЛАЙКА

Ак-Түбөк сууву ылайка,
Аты го жакшы Зулайка.
Дүкөнөк сиздин жериңиз,
Дүпөйүл кылбай келиңиз.

Онон ылдый өткөндө,
От-Кара-Арча, Ничке-Арча,
Сенин жериң Зулайка.
Ач колтукка жай болбойт,
Сенин белиң Зулайка.

Ой-Кара-Арча жериңиз,
Ойлонбой бераак келиңиз.
Ой, атыңнан Зулайка,
Ойлонтуп жанды жедиңиз.

Ийнеликтей белиңиз,
Ийменбей бери келиңиз,
Имерип жанды жедиңиз.

Арыкты чапай, суу бурбай,
Уватта болдуң Зулайка.
Арып чарчап келгенде,
Куватым болдуң Зулайка.

Ак-Түбөк сууву ылайка,
Аман болуң Зулайка.
Ак-Түбөктүн шагылы,
Кыйыр болду Зулайка.
Ажырап кетет шекилдик,
Кыйын болду Зулайка.

Кашка сувдун этеги,
Кыйыр болду Зулайка.

Кара кашың көргөнүм,
Быйыл болду Зулайка.
Каерге кетип калдыңыз,
Кыйын болду Зулайка.

Кашка сууду айланып,
Газ өткөнүм билбедим. (бийик)
Ак Зулайка сизди издеп,
Жаз өткөнүн билбедим.

Овал көглап баарда,
Иш өткөнүн билбедим.
Ак Зулайка сизди издеп,
Кыш өткөнүн билбедим.

Орто-Чешме кыясын,
Түзөткөнүм билбедим.
Ак Зулайка сизди издеп,
Күз өткөнүн билбедим.

Орто-Чешме талындай,
Көп эле боюң нооча эмес.
Көңүлдөшүм сени айтам,
Көп күйгүзмөк мынча эмес.

Карарган тоодо каламын,
Зулайка ханды албасам,
Калкыма кантип барамын.
Эгиз го тоодо каламын,
Зулайка ханды албасам,
Элиме кантип барамын.

Узун тоодун арасы,
Мен да уста баласы.
Кызыл тоодун арасы,
Сен да бирөө баласы.

Орто-Чешме талаасы,
Арканда күйүп өлбөсүн,
Бир бусурман баласы.

Ак шайы алып кийин дейт,
Ашыглыкта бир жүрүп,
Ажырап кетсек кыйын дейт.
Көк шайы алып кийин дейт,
Көңүлдөшүп бир жүрүп,
Көрбөй кетсек кыйын дейт.

Ак шайыңыз парпырайт,
Аттиң деймин Зулайка,
Албасам жүрөк заркырайт.
Көк шайыңыз парпырайт,
Көрбөсөм жүрөк заркырайт.

Салкын жайлоо, суук суу,
Бойлоп өтсөк Зулайка.
Беш күндүк жарык дүйнөдө,
Ойноп өтсөк Зулайка.

Аттиң суулар ылайка,
Алыс кеттиң Зулайка.
Алыс кеткен жеринде,
Аман болгун Зулайка.
Энди сизди көргүчөк,
Ажал жетип өлгүчөк,
Аман болгун Зулайка.

*АМЫРАЕВ КЕНЖЕКУЛ –
Калинин атындагы
колхоздун тургуну (1954-ж.)*

ЗИРЕГИМ

Үйдөн чыктың парпырап,
Айдай бетиң жаркырап.
Күндө айлыңда тамаша,
Тойлуу жуван болупсуң.
Тал чыбыктай ыргалган,
Бойлуу жуван болупсуң.

Уяда кыргый чивектей, (эркеги)
Уяң чачың живектей.
Балада кыргый чивектей,
Майда чачың живектей.

Оромолуң колуңда,
Увара болдум жолуңда.

Кызыл тору бетиңе,
Нур болоюн зирегим.
Кыяматта сиз менен,
Бир болоюн зирегим.

Чакыч алган буудайың, (сагыз)
Чакса болду зирегим.
Курусун сенин кайнатаң,
Какса болду зирегим.

Минген атым кашка деп,
Элибиз сизден башка деп.
Мустар болбоң зирегим. (капа)

Бизден бөлөк балага,
Куштар болбоң зирегим.

Минген атым жортоку,
Чава албадым зирегим.
Караңгыда мен барып,
Тава албадым зирегим.

Ай көчөт салган гилемиң,
Ата задиң билемин.
Тор көчөт салган гилемиң,
Эне задиң билемин.

Ата задим сурасаң,
Агаң болом зирегим.
Эне задим сурасаң,
Тагаң болом зирегим.
Сиз жиен да биз тага,
Өзгөчө күйдүм мен сага.

Жайлооң кеткен жөлөңкө,
Чарбагың салкын көлөңкө.
Чарк ийигиң көтөрүп,
Чарбакта болсун сейилиң.
Чыңырып ырдап биз жүрсөк,
Кимдерге тартат көңүлүң.

Сууга бардың кеңешип,
Султан бойду теңешип.
Увада бердиң үйүңдө,
Ак күрүчтөн аш кылып,
Ойномокту, күлмөктү,
Быйыл жазда маш кылып.

Куш кармасаң колуңа,
Тор болоюн зирегим.

Бөдөнө болуп койнуңда,
Жорголоюн зирегим.

Кекиликтей беделиң,
Келтирип тизген седебиң.
Алда кандай бир барсам,
Алып таккын мойнуңа.
Алты жашар баладай,
Алып жаткын койнуңа.

ЖАШ НООДА

Асты туман, үстү саз,
Кой айдадым созокко. (ничке, узун жер)
Ойноду деп кыйнаса,
Кошуп салсын тозокко.

Кармаганым тутканым,
Кашеки кыя чөп болгон.
Жаш ноода сенин дартыңдан,
Карзым чээнден көп болгон.

Ак жибек болгон бүчүбүз,
Жаш ноода сенин дартыңдан,
Ак түтүн болгон ичибиз.

Султан боюң суу талдай,
Сулуулугуң айтамын.
Сунган аяк жыйбаган,
Улууулугуң айтамын.

Эшигиң алды ша супа (таза)
Ак бетиңе жарашкан,
Атир, эндик, ак упа.

Капталга чыккан кайындай,
Калтырайсың жаш ноода.
Кандардагы жавдыктай,
Жалтырайсың жаш ноода.

Белеске чыккан кайындай,
Калтырайсың жаш ноода.
Бектердеги жавдыктай,
Жалтырайсың жаш ноода.

Кадамдап баскан путуңдан,
Калампир мончок жытыңдан.
Серпий баскан путуңдан,
Сейдана мончок жытыңдан.

Өзгөндө эгиз мунарсың,
Өзүм барсам унарсың.
Өзүм барсам болбосоң,
Өлтүрүп мени тынарсың.
Кумар болом көрбөсөм,
Кутулбайсың өлбөсөм.

Саар менен ак салкын,
Ач бөрүдөй жортомун.
Сенин найча белиңе,
Көз тиет деп коркомун.

АТАБЕКОВ –
Ортобос сельсовети, «Коммунизм»
колхозунун башкармасы (1954-жыл)

САНЖЫРА

Абад ашып келген,

Нойгут басып келген – делинип көптөн бери айтылып келе жатат. Бул сөздүн маанисине караганда абат мурдараак келип, ушул жердеги (азыркы «Коммунизм» колхозунун жери) жашаган улут менен аралашып жашап турган дейт. Абат деген атты ушул жерге келгенде алган дешет. Абаттын түпкү атасы Үрүмчү жактан ооп, куваланып келген дешеттер. Абаттар жергиликтүү эл менен жашап турганда экинчи бир уруу нойгуттар келген. Жаңыдан келген нойгуттарга жайыт, кыштоо керек болгон. Нойгуттар абаттар менен биригип жергиликтүү эл менен уруша башташкан. Бирок күчү жетпей жеңишке ээ боло албай турганда дагы бир уруу (кыргыздар) келген. Нойгут жана абаттар жаңы келген урууну «куп чакта келдиңер» деп тосуп алышкан. Анткени, кийинки келгендер тигилерге жардамдашкан. «Купчактар, купчактар» –болуп жүрүп акырындап кыпчактар, кыпчактар болуп билинбей отуруп кыпчактар болуп аталып калган. Бул жерде кыргыздардан мурда элдин жашагандыгына күбө болуп, ушул күнгө чейин көп жерлердин аттары башка тилде. Ал эми кыргызча аттар өзүнчө, кийин кыргыздар келип атап алышкан. Экинчиден, бул жерде Көк-Таш деген жерде аскага жазылган жазуу бар, ал тамга арап тамгасына эч окшошпойт. Сыдырдын талаасы деген жерде Мыктын гөрү делинип илгертен бери аталган гөрлөр бар. Азыр дөбөчө-дөбөчө болуп турат.

«Коммунизм» колхозунда козубек, токмок, буйдалы жана ботанижаннат деген төрт уруу бар. Бул уруулар чогулуп келип абат уруусуна кирет.

**МАМАТАЛИЕВ ГАПЫР –
68 жашта. Шороп шахтачылар
шаарында жашайт, арапча сабаттуу.**

ШЫРДАК ХАН

Илгери Лейлек кыргызынан Шырдак хан деген хан чыккан. Азыркы Фергана өрөөнүн бийлеп турган экен. Анын бийлик кылган жерине Кыргызстандан азыркы Лейлек, Баткен, Фрунзе, Кызыл-Кыянын айланасы кошулат. Мындан тышкары Өзбекстандын жана Тажикстандын Фергана өрөөнүндөгү жерлери кирет. Кийин тажик ханы менен Бухара ханы экөөбү биригип Шырдак ханга уруш ачып, Шырдак жеңилип Кашкарга качып кетет. Шырдак менен бирге кыргыздын көп уруулары да көчүп кетет. Найман, каңгы уруулары Шырдак менен көчүп кетпей калып калат. Бул уруунун уругу көп жерлерге таралып, өзбек, тажиктерге аралашып жашай берет. Найман, каңгы уруулары ошол кездеги кыргыз урууларынын атактуу урууларынан болгон.

НАРБОТО БИЙ

Арадан бир нече жыл өткөндөн кийин кыргыздын моңол деген уруусунан (түштүктө моңол дешет) Нарбото бий деген аскер курап келип Фергананы Бухар жана тажик хандарынан тартып алып, мурда Ходжент азыркы Ленинабадда сурак кылып турган. Нарбото бий Токмок (азыркы Токмок) тараптан келген. Нарбото бийдин аскеринде он башы же жүз башы болуп Калдыгач бий келген. Ал Калдыгач бийдин сегиз жакшы көргөн жигити болгон. Азыркы токмок уруусунун чоң атасы Калдыгач бий сегиз жигити менен Кара-Белес деген жерге келип туруп калган. Ал жер (Кара-Белес) азыркы Карл Маркс атындагы колхозго карайт. (Баткен району)

Ошол сегиз жигиттен тараган сегиз уруу төмөнкүлөр: жой, уста, гүжөн, кыдырша, ала такы (допу) чолой, могол жана ботонижанат. Буга токмок кошулуп тогуз уруу болуп, тогуз уруу авант (аббат) делинип аталат. Бул тогуз уруунун жарымы Баткен районунда (азыркы Карл Маркс, Калинин, «Коммунизм», Микоян, Молотов колхоздору) жана Лейлек районунун колхоздорунда турат. Кыдырша уруусу болсо Кара-Суу районунун (Кара-Суу менен Жалал-Абад темир жолунун ортосунда) Ханабад стансасында жашашат. Нарбото бийден кийин анын баласы Чамач бий, мунун баласы Абдырайым бий Фергананы башкарат. Кожентте башкарып турганда буларды бий деп аташкан. Кийин Абдырайым бийди Кокон кыштагына көчүргөн.

Коконду шаар кылып, Кокон хандыгын түзүп Абдырайым хан деп аташат. Абдырайым хандын уулу Мадали хан сурак жүргүзгөн. Мадали хандын убагында Бухара пашасы каршы чыгып Мадали ханды шарияттан чыкты деп кабар таратып уруш ачып, Мадалини Кетмен-Төбөгө качырган. (азыркы Токтогул району) Мадалихандын баласы Шералы хан болуп, Кетмен-Төбөлүк кыргыздын кыпчак уруусунан атчан аскер курап келип Кокон хандыгын кайра ээлеген. Шерали хандын уулу Кудаяр отуз алты жыл хандык кылды. Азыркы Баткен районундагы кыпчактар Шерали хандын аскери болуп келип жайлап калышкан. Кыпчактардын азыркы жашаган жерин (Маленков колхозу) Авант уруусу берген «силер меймансыңар» – деп, дасторкон кылып берип, аванттар азыркы Ортобос, Самаркандек жана Реват сельсоветтерине көчүп кетишкен. Баткендик кыпчактардын келгенине көп эле болсо эки жүз жылча болду. Кыпчактар Кокон хандыгын кайра алууда эң туруктуулукту, баатырлыкты көрсөткөн. Ошондуктан аларга «силер меймансыңар» – деп сыйлашып тартуу кылып азыркы Маленков, Андреев, Сталин колхоздору ээлеген жерлерди беришкен.

**ОРМОНОВ АБДЫБОЛОТ –
29 жашта. Ортобос сельсоветинин
«Коммунизм» колхозу.**

СЕКЕТИМ

Ай тийген тоонун ар жагы,
Алай го болду секетим.
Ак уруп, сиз деп жүргөнүм,
Далай го болду секетим.

Күн тийген тоонун ар жагы,
Алай го болду секетим.
Көп күйүп сизге жүргөнүм,
Далай го болду секетим.

Күлүмсүрөп каш кагып,
Дарбазаңдан баш багып,
Кайтканыңа күйөмүн.
Алиги үйгө барың деп,
Айтканыңа күйөмүн.

Бай чечек гүлдөйт амалга,
Басып бир үйдөн сен чыксаң,
Бах! Алмаң муздайт шамалга.
Кой текей гүлдөйт амалга,
Козголуп үйдөн сен чыксаң,
Кош алмаң муздайт шамалга.

Жийделүү булак адырың,
Жигитке жеткен кадырың.
Жигиттер баари сени деп,
Кайсы элде сенин тамырың.

Алмалуу булак адырың,
Адамга жеткен кадырың.
Адамдар баари сени деп,
Кайсы элден сенин тамырың.

Желбегей салган натиңиз,
Жез сыргадай аптиңиз.
Көп күйөм сизге жеталбай,
Курусун биздин напсибиз.

Алмалуу булак узун кыр,
Ашыктыгым быйылдыр.
Ашык бир болуп жеталбай,
Ажырап кетсек кыйындыр.

ӨТӨМОВА УУЛБҮБҮ –
65 жашта. Көтөрмө сельсоветинин
«Большевик» колхозунун тургуну (1954-ж.)

АШЫКТЫК ЫРЛАР

Эшигинде эргичек,
Этегим илет бирадор.
Эсим кетип жүргөнүм,
Эгем билет бирадор.

Курчооң учу курук шаг,
Курумду илет бирадор.
Курсан болуп жүргөнүм,
Кудайым билет бирадор.

Кош сырга салып кулакка,
Кол таштап эшке сен чыксаң,
Кушувак болуп жүрөмүн.
Жез сырга салып кулакка,
Жең таштап эшке сен чыксаң,
Желгирип жүргөн увагым. (сагынып)

Карарган дараг ичинде,
Мөвасыз дараг тал бекен.
Көп калкымдын ичинде,
Айландырып карасам,
Пал-палым сиздей бар бекен.
(сулуу көрүнүш)

КУБ ЖИГИТСИҢ ЖАРЫҢ ЖОК

Илгери-илгери бир жаш келин бир жаш жигитти сүйүп калган. Келин төмөнкүдөй ырдап сүйгөндүгүн билдирген экен:

Кызыл гүлсүң паркиң жок,
Куб жигитсиң жарың жок.
Жашыл гүлсүң паркиң жок,
Зав жигитсиң жарың жок.

Ай тийген товлар айнектей,
Алимбек менен бир жүрсөк,
Пияла менен чайнектей.
Күн тийген товлар айнектей,
Күйөөбүң болуп бир жүрсөң,
Пияла менен чайнектей.

МЫРЗАЙЫМ

Көч ордодой үй тигип,
Жолго консоң Мырзайым.
Карчыга куштай талпынып,
Колго консоң Мырзайым.

Ак ордодой үй тигип,
Жолго консоң Мырзайым.
Ак шумкар куштай талпынып,
Колго консоң Мырзайым.

*РАЗАКОВ ЖОЛДУБАЙ –
48 жашта. Фрунзе району,
Көтөрмө сельсовети (1954-ж.)*

КАРАКӨЗ

Дария салкын сыр болот,
Жакшынын баары ыр болот.
Нооканда сиздей ким болот,
Айтса бир көөхар тил болот.

Адамзат көңүл гүл болот,
Каракөз деп ырдасам,
Капалык тартып сыздасам,
Жүрөглөрүм зил болот.

Жүзүктү салган колуңуз,
Жүгүрүк көңүл оюңуз.
Суу талыдай буралып,
Мынча эле сындуу боюңуз.

Эриккенде элимде,
Эрмеглер кылдым Каракөз.
Эт жүрөккө кол салып,
Сергеглер кылдым Каракөз.

Капалыкта калкымда,
Эрмеглер кылдым Каракөз.
Кагелес бойго кол салып,
Сергеглер кылдым Каракөз.

Кагелес бойго кол салсам,
Кагып эрдиң колумду.
Кадырдан болбойт шекилдиң,
Калп ооруттуң көңүлдү.

Буралган бойго кол салсам,
Булкуп эрдиң колумду.
Бирөөдар болбойт шекилдиң,
Мында ооруттуң көөнүмдү.

Жүргөн бир жериң галбалуу,
Сүйлөгөн сөзүң халбалуу. (ширин)
Шурусу бардыр мойнуңдун,
Сурнайы бардыр ойнундун.
Назиги бардыр мойнуңдун,
Ноомасы бардыр ойнундун,
Алмасы бардыр койнуңдун.

Коргондон чыгып кол булга,
Кол булгашты билбесең,
Илабиң тиштеп, көз ымда.
Көз ымдасаң билейин,
Сен кашкайсаң гүлөйүн.

Сен сагынсаң ыйлагын,
Мен сагынсам ырдайын.
Сен ойносоң нелбейин, (билбейин)
Мен ойносом дегдейин.

Айнектин гүлү сизде бар,
Адамзат үнү бизде бар.
Товардын гүлү сизде бар, (кездеме-тувар)
Торгойдун үнү бизде бар.

Күндө үч маал дува айтат,
Тага-журтуң Каракөз.
Көкүрөктөн өчө элек,
Салган отуң Каракөз.

Биз күңгөйдүн андызы,
Сиз тескейдин жалбызы.

Биз бирөөдүн жалгызы,
Сиз бирөөдүн азизи.

Биз жагындын булбулу,
Сиз замандын бир гүлү.
Үзбөдүм кызыл гүлүңдү,
Сорбодум шакар тилиңди.
Кучпадым кымча белиңди.
Кандай панде көрдү экен,
Каракөз сенин күнүңдү.

Балык ойнойт иримде,
Сууканың менен күйгүзүп, (сөзүң)
Шакариң барбы тилиңде.
Шакарлуу тилиң тишласам,
Кош анариң ушласам.
Кош алмаң бышкан койнуңда,
Бир кыш ичи кыштасам.

Арак ичкен немедей,
Акылыңды мас кылат.
Ашыктык иши курусун,
Айсыз бир кече бастырат.

Кымыз бир ичкен немедей,
Кыялыңды мас кылат.
Кызыглыгы курусун,
Кычыраган чилдеде,
Кытыратып бастырат.

Чыкыроон бир чилдеде,
Колум бир чыкпайт жеңимден.
Чыккым бир келбейт алдыңнан,
Чыкпадым сыра дартимнан.

Эрикпей тиктиң гүл кечте,
Лагшыңызды ырдадым.
Эл ичине тил билги,
Жакшыңызды ырдадым.

Хандардын супа такты бар,
Каракөз жардан айтпаган,
Мендейдин кайда пакты бар.

Ай отурат унарып, (нурданып)
Айнектей бетиң кызарып,
Арканда жүрөм мен карып.
Күн отурат унарып,
Күзгүдөй бетиң кызарып,
Күйүп жүргөн биз карып.

Жыгырмада жашымды,
Сен ышкыңда көп күйүп,
Жиндилер кылдың башымды.

Отузга жашың жете элек,
Ойлогун өмүр өтө элек.
Кыркка бир жашың жете элек,
Сенин кыз чырайың кете элек.

Эликке жашың жете элек,
Эс-акылдан кеткиче,
Ойносоң-күлсөң дооруң.
Ойнобосоң, күлбөсөң,
Өтүп кетер өмүрүң.
Бир сизиңдей жар менен,
Өтсө бир менин өмүрүм.

Асманга учуп газ конот,
Акылың болсо жар ойно,
Алганыңдан саз болот.

Турумтай туйгун куш экен,
Тумшугу кайкы шиш экен.
Түндө ойноп, күндүз ажырап,
Ашыклык кыйын иш экен.

Алма бир жыттуу парк экен,
Ашыклык кыйын дарт экен.
Жийде жыттуу парк экен,
Жигиттик кыйын дарт экен.

Жийде гүлү жыттанат,
Бурагың барбы Каракөз.
Адамдар кетпейт алдындан,
Сурагың барбы Каракөз.

Карарган сенин дарагың,
Караган адам өлдүм дейт,
Кашыңда барбы арагың.
Көгөргөн сенин дарагың,
Көргөн панде өлдүм дейт,
Көзүңдө барбы арагың.

Эгизде учкан боз куштай,
Сызып бир келем Каракөз.
Элетиң боюң көрмөккө,
Кызып бир келем Каракөз.

Капталдан учкан боз куштай,
Сызып бир келем Каракөз.
Мен караңды көрмөккө,
Кызып бир келем Каракөз.

Эгизден учкан пар болдуң,
(куштун канаты)
Элетиңе зар болдум.

Капталдан учкан пар болдуң,
Мен караң зар болдум. (карааныңа)

Ак ала зоодун бооруга,
Ак кайың чыгат ноодалып.
Алайга карап сен кетсең,
Аркандан барам соода алып.

Көк ала зоодун бооруга,
Көк кайың чыгат ноодалып.
Көрүнбөй ыраак сен кетсең,
Көргөнү барам соода алып.

Ак теректин паркидей,
Ларзаң урат жүрөгүм.
Ажырап алыс кетсин деп,
Ушундай беле тилегим.

Көк теректин паркидей,
Ларзаң урат жүрөгүм.
Көрүнбөй алыс кетсин деп,
Ушундай беле тилегим.

Карарган туман сайда жок,
Какшаган менен пайда жок.
Бозоргон туман сайда жок,
Боздогон менен пайда жок.

ЭР ТАБЫЛДЫ

Илгери-илгери калмак менен кыргыздар малга жайлуу жайыт талашып урушуп жүргөн кезде Эр Табылды деген баатыр болгон экен. Табылды бир күнү бир жакка бара жатса калмактардын чалгынчылары жолугуп калат. Эр Табылды жалгыздыгына

карабастан согуш ачат «Менин жериме басып кирген калмактардан кантип чегинейин» – деп ачууланып Акжал деген күлүк аты менен кыргыздай качырып калмактарга тиет. Калмактардын көбүн кырат. Өзү да жарадар болот. Аты Акжал оор жараланган Эр Табылдыны калың арчалуу тоого алып чыгып кетет. «Акжал атым кетип калбасын» – деп жоон түп арчага байлап коет. Жараланган жеринен кан көп аккандыктан эси ооп жатып калат. Ээсинин эси ооп жатып калганын көрүп Акжал арчаны кемирип бошонууга аракет кылат.

Бир оокумда эр Табылды эсине келип, көзүн ачса бет маңдайындагы үйдөй ташта чокчоюп өзүн карап бир түлкү олтурат. Табылды түлкүгө төмөнкүдөй деп кайрылат:

Ак түлкүдөн сен жалгыз,
Адамзаттан мен жалгыз.
Алтымыш калмак бир болуп,
Атыша жатып калыппыз.
Ашыгым жарып ок тийип,
Айла таппай жатамын.

Токсон калмак бир болуп,
Тарса-тарса атыштык.
Томугум жарып ок тийип,
Толгоно албай жатамын.

Айланайын ак түлкү,
Тумшугуң менен суу берчи.
Куйругуң менен желпичи,
Дардима дава сен болчу.

Түлкү Табылдынын сөзүнө ишенбейт:
Пандазат сени бир пейлиң,
Сага жакын барбаймын.
Кыпчуур коюп жолума,

Кыпчытып алып колумнан,
Кыйын кылып күнүмдү,
Кыйпат сатып жүнүмдү,
Кайнатарсың шорумду. – дейт да таштан
жылт коюп секирип кетип калат. Түлкүнүн ордуна
сагызган келип олтурат.

Ала-була сагызган,
Айранын суудай агызган.
Тумшугуң менен суу берип,
Канатың билан желпичи,
Дардима дава сен болчу. – деп сагызган-
дан жардам сурайт.

Пандазат сенин бир пейлиң,
Сага жакын барбаймын.
Күзгө маал болгондо,
Эшигиңе конгондо,
Томпойдой кесек аласың,
Тоголото урасың.
Жоор болгон бээңе,
Канатымды далдайтып,
Белине байлап саласың – деп учуп кетет.
Акжал аты жоон арчанын сөңгөгүн кемирип отуруп,
жыгып бошонот. Табылдынын жанына чөгөлөп жа-
тып, Табылдынын денесин оорутпай тиштеп үстүнө
чыгарып, ашуу ашып, айылын таап, аман-эсен үйүнө
алып келет. Табылды сакайып Акжал атын ого бетер
кадырлап багып жүрөт.

ҮЧ ЖАЛГАН

Илгери бир акылсыз хан жалгыз кызын күйөөгө
бермек болот. «Кимде ким үч жалган айтса, анын
айткан жалгандары мурда айтылбаган болсо жана
турмушта болбой турган болсо ошого кызымды
берем. Кары-жаштыгына, кедей-байлыгына кара-

байм» – деп элине жар салат. Жалгандардын мурда айтылгандыгын, айтылбагандыгын текшерүү үчүн элиндеги сөзмөр кары, билимдүү кишилерди тандайт. Кары-жаш дебей келишип жалган айтышат. Бирок эч кимисинин калпы өтпөйт. Калп айтуу көп күнгө созулат. Күндөрдүн биринде бир жупуну кийинген жигит келет. Ал ар бир калпты ойлоп табуу үчүн беш күндөн убакыт алат да ар бир беш күндө келип бирден жалган айтып турат.

Биринчи жалган – Мен атамдан жаш калдым, үй түйшүгү мойнума түштү. Атадан мага жалгыз короз калды. Атам жылына иштеп жүргөн байдын он алты теше жери бар болучу. Атамдын ордуна мен иштеп калдым. Он алты теше жерди жылына кызыл корозум менен айдайм, бастырам, ташыйм. Бул калптын турмушта болбой турган нерсе экендигин, мурда айтылбаган деп табышты.

Экинчи жалган – Мен бир эшек сатып алдым. Эшегим жана корозум менен элдин жаңгагын базарга, жаңгак кампаларга ташып, күн өткөзүп жүрдүм. Ташыган акым үчүн ар бир капка экиден жаңгак алам. Жумуштун оорлугунан эшегим жоор болду. Жоор жерин токум менен, жүк менен бастырбай, жоорун тегерете жумшак чүпүрөк коюп ташып жүрдүм. Бир күнү жаңгак артып жатсам, бир каптын бөйрөгү тешик экен, кичинерээк жаңгак тоголонуп, эшектин жоору бар жерине түштү, колумду сунуп ала албадым. Анын үстүнө кичинекей жаңгак бата турган жер жоордун четинен табылат. Үстүнөн эч нерсе баспаган соң зыянсыз томолонуп жүрө берет да деп ойлодум. Бир чети жалкоолондум. Жаңгакты алыш үчүн жүктөлгөн жаңгактарды кайра түшүрүш керек эле. Дайыма өзүм жалгыз жүктөп, түшүрүп жүрүп жалакайланып калыптырмын. Көрсөтүлгөн жерге жаңгакты тапшырып болуп, кечкурун үйгө келдим. Жаңгак эсиме келген жок, эшекти сарайга байлап,

чөп салып коюп эс алууга кеттим. Күндөгүдөй эле эрте туруп, ишиме жөнөмөк болуп сарайга эшегиме келдим, көрүп көзүм ишенбейт. Эшегим кашек жеп турат, жонундагы жоорунун ордуна анча жоон эмес жаңгак өсүп чыгыптыр. Тамыры бөйрөктөрүнө чырмалып өскөн жаш ноода жаңгакты сезип да койбойт. Баягысындай эле кулак, куйругун кыбыңдатып мени тосуп алды. Жаңгактын сөңгөгүнөн кармап солкулдатып көрсөм абдан түптүү байкалды. Эшекти чечтим да тышка алып чыгайын деп жетеледим. Эшегим басууга аракеттенип алга умтулган сайын жепирекей сарайымдын төбөсү качырап, дубалдары солкулдайт. Тышка жүгүрүп чыгып карасам, жаңгактын башы сарайдан алда канча жогору турат. Карга-кузгун, сагызгандар уя салып жатышат. Айла жок, эшегимди ошол бойдон калтырдым. Чөптү, сууну алып келип берип турдум. Жаңгак өскөндөн өсө берди, көпкө узабай мөмө байлап, мөмөсү да бышты. Жаңгактын бийиктии ушунчалык, башына чыгып мөмөсүн кагуудан бардыгы коркушат. Түбүндө туруп эң күчтүү киши таш ыргытса таш жетип-жетпейт. Жаңгакты кагуу үчүн мен шапалак жасадым. Таштарды шапалак менен ыргытып жаңгак кагып жүрдүм. Бир жолу тоголок катуу нерсени таш деп шапалакка салып уруп жиберсем таш эмес кесек экен. Жаңгактын ачалуу бир бутагына барып туруп калды. Эртеси келип карасам (түнү менен шамал болду эле) баягы кесекке ар нерсе кошулуп, жарым теше жерге айланып калыптыр. «Чү» – деп кызыл корозума минип учуп чыктым да корозум менен айдап, дарбыз тигип салдым. Жакшы өстү жана жакшы түйдү, кудуму сай ташындай түйдү. Эң алдыда түйгөн дарбызым бар эле. Өз билишим боюнча быштың го деген тыянакка келдим. Үзүп корозго артып жерге алып түштүм, көңүлү жакын коңшу-колоң курбуларымды чакырдым, союп ооз тийгизмек болдум. «Писмилла» – деп

мууздап сойдум, ичи кызыл көрүндү. Билгичтигиме сүйүнүп бычагымды толтосуна чейин матырып жирейин дедим эле, бычак кирген жер чарт жарылып кетти. Бычакты бош кармаган экемин, жараңкага түшүп кетти. Сөөмөйүмдү салсам бычактын сабы урунбады. Карасам көрүнбөдү, колумду чыканагыма чейин салдым, бычак колума урунбады. Шымаланып түрүнүп колумду колтугума чейин сундум, бычак урунбады. «Эмне болсоң ошол бол» – дедим да жып-жылаңач чечинип ичине секирип түштүм. Айланамды карасам токойлуу, таштуу ээн талаа. Эки киши мени карай катуу басып келе жатат.

– Эй, силер эмне кылып жүрөсүңөр? – десем, – Биз беш күндөн бери жети төөбүздү издеп табалбай жүрөбүз – деп жооп беришти. «Бычак издеген мен да жинди экенмин» – деп тышка жер үстүнө чыгып эле сиздердин алдыңыздарга келдим» – дейт. Угуп отургандар экинчи жалганды да жактырышты.

Үчүнчү жалган – Атам өлөр алдында «Балам хандын мага кырк кап дилле карызы бар, алдына бир барып сура» – деди эле. «Карыз берген ээси өлүп кетти» – дебесеңиз, адилеттүү, ак ниеттүү хан болсоңуз, ошол кырк кап дилла карзыңыздан кутулсаңыз. Менин да турмушум начарлап бара жатат – деп хандын өзүнө кайрылат. Ошол кезде хандын казынасында отуз тогуз гана кап дилла бар эле, экинчиден хандын казынасындагы дилла эч качан отуз тогуз каптан ашкан эмес. Берейин десе отуз тогуз кап жана да мамлекети кедейленип, башка мамлекеттин жеми болушу мүмкүн. «Калп атаң мага дилла бермек түгүл үй-бүлөсүн араң багып жүргөн» – дейин десе, бул сөздүн турмушта болбой турган калп экендигин ырастап кызын бергени турат. Хан көпкө ойлонуп кыйналат. Айткан сөзүн буза албайт. Хан сулуу кызыл аялдыкка брет. Ошентип, кедейдин баласы жырғап жатып калат.

ЭРМАТОВ КОЖО –

63 жашта. Ортобос сельсоветинин «Коммунизм» колхозунун тургуну. (Кожо аксакал өз колхозунан башка коңшу колхоздордун бардыгына белгилүү. Бул киши өзүнүн ырлары менен белгилүү. Өзү чыгарган ырлардан башка мурдагы ырчылардын ырынан да ырдайт. – Т.Б.)
Инв. 426 (1623)

ХОР БАШЫ

(Азаптагы баш) («хор» – деген сөз тажик сөзү «Азап, азаптуу, азапка малынган» – деген маанини берет)

Кокус чыгып бек болгон,
Хор башыдан ырдайын. (корбашы)
Дүжүр койгон жолуга,
Жүз башыдан ырдайын.
Отурганда оокат деп,
Ой-жайыңа койбогон,
Он башыдан ырдайын.

Наргы өйүздө Наркозу,
Ашавада Рахман.
Кайдан чыкты Калкожо.
Ташып чыкты Ташболот,
Көтөрүлдү гөр Шермат.
Куугун жеди Кудайкул,
Чын урушту Чилмати.
Менменсиген Масали,
Сарсан болду Сангини,
Жазоолукту Жарматы.

Мурун чыкты Мурза Ымар,
Сарт наалыган Сабырдан.

Жетөө Козу, Надыржан,
Исфарада Ислам,
Маргалаңда Мадамин,
Миңге жетпейт Мигидин,
Эки миң дейт Эргеш.
Бекер болду Беркташың,
Баткенден Мадали,
Кишемиштен Мурзали.
Сох боюнда Жарибек,
Соолуп кетти Жанибек.

Уруят заман болгондо,
Уруулу журттун баари бек.
Барданкени көтөрүп,
Баш болом дейт Бакыбек.

Кара мынтык көп жыйып,
Хан болом дейт Бакыбек.
Беүданы көп жыйып,
Бек болом дейт Бакыбек.

Беүданы көп жыйып,
Чаркөө болду кегениң.
Чары койду сойдуруп,
Жолго дүжүр койдуруп,
Түн жармында куугун жеп,
Заар болду жегениң.

Адам коркот пешиден,
Ашыр чыкты Мешиден.
Аракет кылса болбоду,
Отряд чыгып койбоду.

Төрт жигитке баш болуп,
Төрөкул чыкса болбоду,
Төртүнчү чыгып койбоду.

Беш жигитке баш болуп,
Беги да чыкса болбоду,
Милийса чыгып койбоду.

Акыны алган койлордон,
Агалаган тойлордон.
Ар калласи казандай,
Абдиназар жойлордон. (ууру)

Аргымак качат карадан,
Ак пилтесин чувалтып,
Алайна динди ачам деп,
Алымкул чыкты Дарадан.

Бул ям да чыгып дуулады,
Мусулман журту куурады.
Айткан сөздү галат деп, (жалган)
Ат жемиге болот деп,
Ага-ини, эли-журт,
Арпа болду эгишиң.
Акыр чакта шол чыкты,
Ахмат менен Бегишиң.
Бул ям да чыгып бек болду,
Мусулман журтуң тек болду.

Узак бир чиркейт катарды,
Усталар алды Сапарды.
Шаарга кирген күрүчтү,
Шадиман алды Гүлүштү.

Накерек алат пистаны,
Наймандар алды устаны.
Буурул атка ок артып,
Мусулманга дык тартып.

Карчыга чаппайт тириге,
Каражан менен Ислам,
Каршы болду бириге.

Караңгы баскан жолуна,
Кам сүт эмген Каражан,
Карлуу тоого качам деп,
Калмактан бетер өзбектин,
Кандай бир түштүң колуга.

Алып чыгып кашыңды,
Көкпөрү кылып майданда,
Көп корлоду башыңды.
Туурадан чыгып Турдубай,
Хыланы шари иш кылып,
Төбөңдөн кудаы урду бай.

Гүлүшбек чыгып гүн болду,
Түркпайы чыгып түз болду.
Жолдошу чыгып жок болду,
Маширап чыгып маң болду.

Каражандын өлгөнү,
Калкы-журтка даң болду.
Абдилдасы алдады,
Акмурзаны кармады.
Маширапты байлады,
Беш атар менен бир коюп,
Бир бурчеке жайлады.

Кара арчанын ичинен,
Суулап өтү хорбашы. (корбашы)
Калкыянын малын жеп,
Дуулап өтү хорбашы.
Беш атарга жалчыбай,
Куурап өтү хорбашы.

Жаңы чыккан убакта,
Жалын алды хор башы.
Жавыр кылып ар кимдин,
Малын алды хор башы.
Ак-Бел тосуп ар кимдин,
Атын алды хор башы.
Апта сайын биттадан,
Катын алды хор башы.

Ынтымагы бирикпей,
Ыдырады хор башы.
Жавыр кылып мардимге,
Жалчыбады хор башы.
Оңой ашты көп издеп,
Оңолбоду хор башы.
Өкүмөткө теңелип,
Неге өлбөдүң хор башы.

СТАЛИНГЕ

Николайдын барында,
Катта байлар зор болуп,
Камбагалдар кор болуп,
Кутула албай карзынан,
Куса болду камбагал.

Ижараны төлөбөй,
Иттей болду камбагал.
Карыздар болуп байлардан,
Качып кеткен камбагал.

Коюн багып байлардын,
Корлук көргөн камбагал.
Түзүк баккын койду деп,
Зорлук көрдү камбагал.

Өйдө-төмөн көчкөндө,
Арттың жүктү жортоко.
Акылы жок камбагал,
Айлык жүрдүң торпокко.
Жылкысын айдап булакка,
Акылы жок камбагал,
Жылдык жүрдүң улакка.

Коюну айдап сайларга,
Кошомат айтып байларга.
Акылы жок камбагал,
Айлык жүрдүң тайларга.

Коюмду союп жедиң деп,
Корлоду сени залим бай.
Улагым союп жедиң деп,
Ууру ям кылды залим бай.
Токтумду союп жедиң деп,
Доомат ям кылды залим бай.
Башыга жаңгак чактырып,
Жок малыны таптырып.
Аргымагын токутуп,
Алламдуудан окутуп.
Агалыны күрөтүп,
Иш кылдырып жүдөтүп,
Баласыны көтөртүп,
Көп терметип бешигин.

Ашы бышкан убакта,
Үйүң күйгөн залим бай,
Кулптап алып эшигин,
Кедейлердин баариге,
Кийин берген кешигин.

Өлөт келген кедейлер,
Байдан бөлүп чегинди ал,

Башка кылып жериңди ал.
Өкүматың колго алып,
Байыркы өткөн кегинди ал.

Кызыталак бу байлар,
Кыйла кылган ганымды. (душмандык)
Өкүмат мага жол берсе,
Өлтүрсөм байлар залымды.

Аргымак жалын бурайбыз,
Агартуу жолун сурайбыз.
Ажайып өткөн Лениндин,
Айткан сөзүн тутабыз.

Он жылдык запас галабыз, (дан буудай)
Ажайып өткөн Ленинди,
Айткан сөзүн алабыз.
Сталин биздин атабыз,
Сталиндин доорунда,
Жерини алып байлардын,
Колхозчу жыргап жатабыз.

Илгери ишти жүргүзгөн,
Сталин менен партия.
Кылычташып согушкан,
Кызыл да аскер армия.

Партия болуп мурунтан,
Калган экен Сталин.
Паргананын баарини,
Алган экен Сталин.

Пикир кылып ичинде,
Жүргөн экен Сталин.
Инсабы жок байларды,
Билген экен Сталин.

Айткан габин калкыга,
Макул кылган Сталин.
Коператив чыгарып,
Алыс-жувук базарын,
Жакын кылган Сталин.

Гала берип таксиге,
Арзан кылган Сталин.
Кедейлердин баарига,
Жардам кылган Сталин.

САНАТ ЫРЛАР

Жашарган сууда тунуш бар,
Жаңшаган Кожо ырдайт деп,
Жакшылардан сунуш бар.
Мен ырымды бирөөдөн,
Сатып алган эмесмин.
Ырда десе ырдабай,
Жатып алган эмесмин.

Зорлук кылып бирөөдөн,
Тартып алган эмесмин.
Мен ырымды бирөөдөн,
Сурап алган эмесмин.
Чекенин малындай,
Курап алган эмесмин.

Күн бүркөлүп жааса,
Күңгөйдү басып сел кетет.
Жакшылардын ичинде,
Уялганым шекилди,
Маңдайды басып тер кетет.

Жаз айланып күз кетет,
Саратанда муз кетет.
Шириндик дөөлөт болбосо,
Сабылып көңүл суз кетет.

Өөдөгө карап октолгон,
Аркардын мойнун ок кесет.
Асманга карап эргиген,
Жигиттин мойнун жок кесет.

Берем деген бекилбейт,
Бек байласаң чечилбейт,
Мен-менди кудай кечирбейт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың да арзан сатылбайт.

Узун өмүр, кең дөөлөт,
Пешенеңе жазылбайт.
Касаң жетип өлбөсөң,
Кара жер чукур казылбайт.

Алты кадак жем жесе,
Алдыңда атың арыбайт.
Ай асмандан чыкпаса,
Караңгы түндөр жарыбайт.

Эгизге түшөт кар деген,
Эргип учат сар деген. (куш)
Ажал жетип өлбөсө,
Ажырайт бир күн жар деген.

Армандуу болот уу деген,
Арамды жуват суу деген.
Каттык болот таш деген,
Ажал жетип өлбөсө,
Ар ишти көрөт баш деген.

Үсүндүү кылат каш деген,
Урматтуу болот бар деген.
Телвеман болот жаш деген,
Чечен кылат кат деген.

Черинди жазат от деген,
Курсан кылат кат деген.
Кумарды жазат от деген,
Абийир болот мал деген,
Аманат болот жан деген.

Кум жыйылса таш болбойт,
Кагаз болбой кат болбойт.
Өзүң менен бир тууган,
Өлгүчө сенден жат болбойт.

Эгемде назар болбосо,
Пандаси ташып март болбойт,
Чечектен жаман дарт болбойт.
Эчкини баксаң кой болбойт.
Эсерлерде ой болбойт,
Эгин да болбой эл тойбойт.

Карчыга кушта пар болбойт,
Кадырдан эгем колдосо,
Караңгы көрүң тар болбойт.
Белдешпесе бек болбойт,
Бейишиңде кек болбойт.

Бекерде жүргөн бул Кожо,
Меселин айтпай тек койбойт.
Бар болбосо жок болбойт,
Ач болбосо ток болбойт.
Ажал жетпей, күн бүтпөй,
Адамзат өлүп жок болбойт.

Тилдин баари булбулда,
Тизгини жок дулдулда.
Кайыр кылып нан берсе,
Катта пайда ушунда.

Гайваттын баари пакылда, (ушак, жаман)
Газалдын баари акында.
Күчтүн баари палванда,
Пайдасы жок жалганда.
Эзилип турар жүрөгү,
Энеден жетим калганда.

Уйкашкан менин сөзүмдү,
Укпагандар арманда.
Элге карап сөздөдүм,
Эгем да кылба шарманда.

Кыйкырган добуш уларда,
Кыймат тери суусарда.
Баари кыргыз мундузда,
Баасы жок кундузда.
Баари суук эгизде,
Майдын баары семизде.

Калта жип кирбейт байлоого,
Камбагал чыкпайт жайлоого,
Кам акыл кирбейт айдоого.

Жалаң жерде адыр жок,
Жакын сууда кадыр жок.
Жаман атпай жакшы жок,
Беш колунду караңар,
Барабар эмес баари жок.
Армандуу болот бу дүйнө,
Ааламда болот ачы-ток.

Шайтандан бизге пакыл жок,
Өлүмдөн бизге жакын жок.
Толук журтту кыдырсаң,
Токтогулдай акын жок.
Жараткан жаббар сендей жок, (кудаа)
Жалкоолук кылбай ырдамасам,
Жаңшагандан мендей жок.

Шишени алып ичпеңер,
Топуну кыйшык кийбеңер.
Чөнтөккө колду салбаңар,
Учкаштырып бутунду,
Узун болуп жатпаңар.

Намиянда пулуңар,
Адептүү болсун уулуңар.
Сандыкка салган галаңар, (дан)
Саламдуу болсун балаңар.

Ченеп салган тузуңар,
Чеберлүү болсун кызыңар.
Кайгысыз болсун элиңер,
Каржылуу болсун белиңер.
Жаңы болсун тонуңар,
Жакшы болсун жолуңар.

Той талапка той берсин,
Жылаңачка тон берсин.
Каржысызга сом берсин,
Чайпаганга чай берсин.
Чайнаганга май берсин,
Акырет талап кишиге,
Жаннаттан жакшы жай берсин.
Кайырлууга аш берсин,
Парзانتсызга баш берсин.

УРМАТКАН

Увада берсең баралы,
Урууда журтка жазылган,
Урматкандын казалы.
Үсүндү берген кудайым, (ырай, өң)
Урматкан сизге азали.

Белиңе пото курчанып,
Алмадай бетиң нур жанып.
Кийгениң артык ар нуска,
Ырдайт деп капа болбоңуз.

Ар жыйында ырдасам,
Ачылат менин даптерим.
Урматкан деп ойлосоң,
Ичимде кайнайт гаптерим.

Урматканды ырдаткан,
Шул отурган марттарым.
Урматкан деп ырдасам,
Саз келет менин санатым,
Урматкан деп жаңшасам,
Козголот менин адатым.

Жакшы көргөн Урматкан,
Жазда көчтүң бел ашып,
Сырты сулуу Урматкан,
Сыр айтпадык жанашып.

Кадыр эгем бериптир,
Казалдан артык ырымды.
Баргегиң алтын баари кооз,
Караңгыда учурап,
Кандай айтам сырымды.

Мингениң кара тайчадай,
Белиң ничке найчадай.
Кылыгыңды көп санап,
Жигит ко жаным чарчады ай.

Мингениң кара тай болуп,
Бир көрбөгөн жигитке,
Бир көрүнсөң ай болуп.
Кирип барсам койнуңа,
Колтугуңа жай болуп.

Жашынсаң далдаа сай болом,
Жака болсоң пай болом.
Укурук кылсаң тал болом,
Жетелесең нар болом.
Корообуңа мал болом,
Сактасаң сары май болом.
Үйлөп ичсең чай болом,
Кирип барып койнуңа,
Колтугуңа жай болом.

Карчыга болсоң саларга,
Кайдалар барсаң аман бол,
Кадырымды табарга.
Ыраак кеттиң Урматкан,
Ылаачын болуп барарга.
Жазганамын Урматкан
Жагалмай болуп барарга.

Жагоо да болсом мойнуңа,
Кыл чачыңа тагарга.
Оюну кызык Урматкан,
Оволтон көөнүң барбеди,
Оң кашыңды кагарга.
Абозман элде бар бекен,
Менин да сөзүм угарга.

ДАГ БОЛДУМ

Оромол салса жарашкан,
Башыңды көрүп даг болдум.
Ороктой кыйгач тартылган,
Кашыңды көрүп даг болдум.

Булбулдай ширин сүйлөгөн,
Сөзүңдү угуп даг болдум.
Карагаттай карарган,
Көзүңдү көрүп даг болдум.

Оңдоп-солдоп оронгон,
Калагиң көрүп даг болдум. (оромол)
Оң бетиңе коюлган,
Галабиң көрүп даг болдум. (эндик)

Зор-кичиктен уялган,
Адабиң көрүп даг болдум.
Карыларга эңкейген,
Саламың көрүп даг болдум.

Машина параң жетпеген,
Ишиңди көрүп даг болдум.
Маш күрүчтөй кашкайган,
Тишиңди көрүп даг болдум.

Өйдө болсоң өрдөктөй,
Мойнуңду көрүп даг болдум.
Жийде бурак жыттанган,
Койнуңду көрүп даг болдум.

Жүгүрүк аттай кыйгачтап,
Жүрүшүң көрүп даг болдум.

Күйдүрөсүң нетейин,
Күлкүңүздөн кетейин.
Күлкүчү бала гүл келин,
Күн болжосоң жетейин.

Жол боюнда коргончоң,
Жолоочулар көп каттайт.
Кылыгың көргөн жаш балдар,
Кыргызда сизди көп мактайт.

Нечен адам жеталбайт,
Кылыгың көргөн жигиттер,
Көңүл үзүп кеталбайт.

Белек алып базардан,
Бергени келдим гүл келин.
Эсендигиң суроолоп,
Көргөнү келдим гүл келин.
Коңур салкын койнуңда,
Өлгөнү келдим гүл келин.

Ороzonу айлыңда,
Тутканы келдим гүл келин.
Ширин даана сөзүңдү,
Укканы келдим гүл келин.

Каламдай кашың чийилип,
Кааданы билдиң ийилип.
Калк мактаган сулуулар,
Жыгылсын сизге жыйылып.

Ороктой кашың чийилип,
Оюмду билдиң ийилип.
Эл мактаган сулуулар,
Үргүлсүн сизге жыйылып.

Атилес кийген өзүңдөн,
Асалдан ширин сөзүңдөн.
Аттиң бала гүл келин,
Айлансын акаң көзүңдөн.

Эрте менен сайраган,
Булбул десең тилимди ал.
Күн чыгарда сайраган,
Күкүк десең үнүмдү ал.

Кара десең көзүмдү ал,
Ширин десең сөзүмдү ал.
Ого дагы көнбөсөң,
Аманат менин жанымды ал.

Атилес көйнөк гүл келин,
Арманым чыкпайт ырдабай.
Өкүмү күчтүү гүл келин,
Өлтүргөн мени кыйнабай.

Жетилген боюң дарактай,
Курусун жолдун ыраагы.
Күн алыста көрбөсөм,
Кумарым тутат арактай.

Саратан өтсө күзгө окшоп,
Жаркырайт бетиң музга окшоп.
Боюңду көрүп көп күйүп,
Болбосун эч ким бизге окшоп.

Жийделер бурак жыттанып,
Көп күйгүздүң гүл келин,
Күңгөйгө бүткөн гүлгө окшоп.
Күйдүрдүң мени гүл келин,
Бейишке бүткөн үргө окшоп.

Белиң ничке найга окшоп,
Керилесиң гүл келин,
Кечеси тийген айга окшоп.
Эриң жүрөт сартка окшоп,
Эликтейсиз жатка окшоп.
Эртеден кечке көп күйүп,
Кусадар болгон мага окшоп.

Эшигиң алды куу бутак,
Курумду илет гүл келин.
Эсерлер болуп жүргөнүм, (ойлоп)
Эгем да билет гүл келин.

Кашың калам чызгандай,
Тишиң мервет тизгендей.
Чырайың чыраз тарткандай,
Баладай сулуу гүл келин,
Күн кылкылдап баткандай.

Күзүндө түшүп отурган,
Күңгөйлөр сиздин жериңиз.
Күлкүчү бала гүл келин,
Күйдүрбөй бери келиңиз.

Оволто баар отурган, (жаз)
Ой-Кара-Арча жериңиз.
Оюну кызык гүл келин,
Ойлонбой бери келиңиз.

Түндөлөрдө түйшөлүп,
Түн уйкумду үч бөлүп.
Караңгыда камынып,
Чапаным кыйгач жамынып,
Аязда жүрдүм туштарда.

Жарашат жавдык аттарга,
Той жарашат марттарга.
Кудайым куштар кылыптыр,
Гүл келин сиздей кайнарга.

ЭКИ ЫРЧЫНЫН АЙТЫШЫ

Бөрүбай:

Ала-Тоодун боорунда,
Ат ойноткон ким экен?
Кара тоодун боорунда,
Карсылдаткан ким экен?
Өйүз менен бүйүздүн,
Аңышын алган ким экен? (план)
Паркыраган жылдыздын,
Баткан жери кайда экен?
Жамы олуя биригип,
Жаткан жери кайда экен?
Мунун маанисин айтып бер,
Айталбасаң маанисин,
Журттан алган тонуңду,
Жай-жайына кайтып бер.

Ибраим:

Ала-Тоодун боорунда,
Ат ойноткон жылкычы.
Кара тоодун боорунда,
Карсылдаткан мылтыкчы.
Өйүз менен бүйүздүн,
Аңышын алган бүркүтчү.
Паркыраган жылдыздын,
Баткан жери кывыла.
Жамы олуя биригип,
Жаткан жери Мадина.

Бөрүбай:

Илек-илек илген куш,
Тал тагинда балыкты,
Бал көргөндөй билген куш.
Путу неге узарган,
Тумшугу неге кызарган,
Мунун маанисин айтып бер?
Айталбасаң маанисин,
Журттан алган тонунду,
Жай-жайыга кайтып бер.

Ибраим:

Илек-илек илген куш,
Суу тагинда балыкты,
Бал көргөндөй билген куш.
Путуну менден сурасаң,
Амир болуп кудайдан,
Анан путу узарган.
Тумшугуну сурасаң,
Чокуй берип кызарган.

ПАРАНДАЛАР

Карчыга куштун карасы,
Чөөвлүү куштун сарасы.
Турумтай куштун туйгуну,
Жагалмай куштун жакшысы.
Блаачын куштун илгири,
Баары куштун баланти.
Баарын терип ырдаган,
Бул Кожонун адаты.

Молло торгой бор тумшук,
Качак деген гөр чымчык.
Тешик арык котормо,
Күйкө менен бөктөргө.
Эгиз тоодо мөңгү кар,

Кулаалы менен жаман сар.
Ала көтөн чакчыгай,
Тукумуну көп туват.

Боору чувар кекилик,
Тукумуну көп туват.
Таштан ташка секеңдейт,
Тукумун ташка мекемдейт.

Боору чувар кекилик,
Жергени эккен майзаңды, (буудай)
Жулуп алып айпаган,
Тукумуну чайкаган.

Ала көтөн чакчыгай,
Өзүнү мынча мактады ай.
Кирпи менен көк түлкү,
Жем кыдырат уктабай.

Бүркүт палван той кылды,
Булбул бийлер ой кылды.
Ала карга азанчы,
Кара карга казанчы.
Калдыгачы кабарчы,
Чакчыгайы чабарчы.
Оңдоп койду кыйшыкты,
Оюнчу кылды мышыкты.
Аммасынан кичикти,
Батча кылды күчүктү.
Жар тегирмен жарчысы,
Жөргөмүшү дарчысы.

Түлкү жууду карынды,
Канчыгым кырда калды деп,
Карышкыры таарынды.
Жер закымдап далбаңдап,

Ындыстан карап учканды.
Ырдап берем силерге,
Дан ташыган чычканды.
Ала албаса жаман сар,
Анан кылат пышманды.

Дөңкөңдөгөн каларды,
Мен түптөп айтам далайды.
Колдо болот шапалак,
Жерге туват жапалак.

Кулаалы өзү калар жейт,
Ала албаса залал жейт.
Бөктөргө өзү бака жейт,
Ала албаса шака жейт.

Жер закымдап далбаңдап,
Ындыстан карап барабы,
Кулаалы куштан калабы.
Кичине гана пашабы,
Каныңды соруп качабы.

Илек-илек паранда,
Бакалуу жерге жокшойбу.
Ала байрак кийинип,
Алчаң-алчаң басканы,
Ар нерсеге окшойбу.

Канаты катта кажыр куш,
Тарп болгон жерге азыр куш.
Чаңгали сары чөөвлү куш,
Малды аңдыйт бөрү куш.
Куйругу узун кумай куш,
Куу сөөктү жеген куш,
Кудайга шүгүр деген куш.
Илек-илек илген куш,

Суудагы жүргөн балыкты,
Бал көргөндөй билген куш.

Сууда болот шарылдак,
Боору чувар чарылдак.
Учуп жүрөт дүрүлдөк,
Каптар жүрөт гүрүлдөп.

Зоо боорунда көк каптар, (кептер)
Зикирчиси гүү гаптар.
Күкүктө болот күласи,
Адамда болот иласи.
Адамдын акын жебеген,
Адамга жакын кевеген,
Шамал жай дөңгө айланган,
Кыргыздын жоктур күнааси.

МЕРГЕНЧИГЕ АРНАЛГАН КОШОК

Аттиң бир менин мергеним,
Тоо текесин тергеним.
Ырас экен өлгөнүң,
Канакей кайтып келгениң.

Улар бир гөшүн чүйгүн деп,
Улуу тоо барып жатканым,
Улардан тогуз атканым.
Кекилик гөшүн чүйгүн деп,
Герине чыгып атканым,
Келбестен тоого жатканым.

Кабаттап аткан уларың,
Кардарга саткан суусарың,
Түгөнгөн бекен сууларың,
Киседе калды кууларың.

Киседе калды таштарың,
Кайырга бүткөн аштарың,
Катардан кеткен баштарың.

Күмүштөн кисе байланып,
Күллү тоону айланып. (бардык)
Күн тийбеген зоолорго,
Күнүндө чыгып уулаган,
Көк жорго минип дуулаган.

Алтындан кисе байланып,
Ала-Тоону айланып.
Ай тийбеген зоолорго,
Азанда чыгып уулаган,
Ак жорго минип дуулаган.

Товардан кисе байланып,
Томуктай ташка жайланып.
Тоолорго теке камаган,
Токсонду атып санаган.

Аттиң бир менин мергеним,
Кекилик аткан отуздан,
Уларды аткан тогуздан.

Кашкалдак аткан карадан,
Кавлан аткан Дарадан.
Өрдөктү кууп көлдө аткан,
Кулжаны кууп чөлдө аткан.

Текени кууп төрдө аткан,
Түзөң бир жерден түлкү аткан.
Бөксө жерден бөрү аткан,
Семирсе кийик күздө аткан.

Азис менин мергеним,
Эки жыл болбой жүздү аткан.
Эңкейте кийик эки аткан,

Эчкиден тандап теке аткан.
Өйдөгө качкан текенин,
Өпкөсүнү үзө аткан.

Мылтыгын атса туштаган,
Текени атса көтөр деп,
Теңтуштарын кыстаган.
Сүмбөсүнү жөн кылган,
Сайыны көвлап саз кылган,
Дарисин өлчөп аз кылган.

Ак пилтесин төртөөдөн,
Өрүп койгон мылтыгын.
Ичини жоолап аптада, (майлап)
Көрүп койгон мылтыгын.

Тийишини тилини,
Билип койгон мылтыгын.
Ак ордодой үйүнө,
Илип койгон мылтыгын.

Күлүктү минип келгендер,
Куранды айтат билгендер.
Аргымак минип келгендер,
Аятты айтат билгендер.

Алакан жазып кайткандар,
Аятты узун айткандар.
Аятты узун айткыла,
Акталсын жерде жаткандар.
Ак-Түвөк жайлоо чыккандар,
Мен ада кылып айткыча,
Айран болсун уккандар.

«Кичинекей, бирок эң сонун, телегейи тегиз келишкен Ылар жайлоосунда жазылды. 10-11-август 1954-жыл» – деп жыйынтыктайт Т.Батыркулов.
Инв. 426 (1623)

**К.РЫСАЛИЕВДИН – 1954-ЖЫЛДЫН ИЮЛЬ
АЙЫНДА БАТКЕН РАЙОНУНАН ЖЫЙНАГАН
ФОЛЬКЛОРДУК МАТЕРИАЛЫ. ИНВ. 425 (1621)**

***АХМЕТОВ МУКСИМ –
1928-жылы туулган.
Баткен районунун «Большевик» колхозу.***

АЙ ТИЙГЕН БИЗДИН ТАЛААБЫЗ

Ай тийген биздин талаабыз,
Алышып ойноп жатканда,
Алыс болду арабыз.

Күн тийбес биздин талаабыз,
Күлүшүп ойноп жатканда,
Ой, көзүңөн күйкө көз,
Күнчүлүк болду арабыз.

Асманда турна карк этет,
Акырегиң тагида,
Ак седебиң жарк этет.
Көк зоодо турна карк этет,
Көкүрөгүң тагида,
Көк седебиң жарк этет.

Ай тийгендей жарк этет,
Алтының барбы бүчүндө.
Арманың барбы ичинде.
Күн тийгендей жарк этет,
Күмүшүң барбы бүчүндө.
Күйүтүң даба, өзүң саз,
Көз гинаңдан күйкө көз,
Күйүтүң барбы ичинде.

Талталдан мончок тал мончок,
Тандаганың күйгүзөт.
Бүгүн эмес эртең деп,
Көз гинаңдан күйкө көз,
Алдаганың күйгүзөт.

Ашык аттым жол жолго,
Поезд келбейт болжолго.
Ой көз гинаңдан күйкө көз,
Көшүлүшүп калабыз,
Кошулушкан болжолдо.

**БЕРКОВ ӨЗҮБЕК –
66 жашта. Куштет сельсовети,
«1-Май» колхозунун тургуну**

«Мен 18 жыл колхоздо жылкычы болуп иштедим.
Элге 30 сотиктен жер берип, мага раис (колхоздун
башкармасы) 8 сотик жер берген. Ошондо ырдаган
ырым ушул эди:

РАИСКЕ

Көп жер берсем тоет деп,
Жылкыны бакпай коет деп,
Сегиз сотик тамарка,
Сен бердиңги раис,
Секин-секин арзымды,
Мен бердимги раис.

Койчулардын жакшысын,
Жамдабадың раис.
Менин берген арзымды,
Тыңдабадың раис.
Эч болбосо сакалды,
Сыйлабадың раис.

Балам менен теңсиңер,
Башыңарды сыйлайын.
Тыңдабасаңар мейлиго,
Тынч жүргүлө ылайым.

Сууктарда жүргөнүм,
Билбедиго раис.
Султановдун айтканы,
Тийбеди го раис.

Ыстыктарда жүргөнүм,
Билбеди го раис.
Райзонун айтканы,
Тийбеди го раис.

Жакшы баксам жылкыны,
Сыйлык алам раис.
Сегиз күндө үч кило,
Буйрук алам раис.

Жакшы баксам жылкыны,
Тайдан алам раис.
Райзонун айтканын,
Кайдан алам раис.

Агарып жаткан ак карда,
Жаткым келбейт раис.
Азабы каттык жылкыны,
Баккым келбейт раис.

Көгөрүп жаткан көк музда,
Жаткым келбейт раис.
Көңүл коюп жылкыны,
Баккым келбейт раис.

Начар болду турмушум,
Жол берсеңиз раис.
Түзүгүрөөк үстүмө,
Тон берсеңиз раис.

Мажлисиңер жакында,
Жабылабы раис.
Жаңы кийим койчуга,
Табылабы раис.

ЗАВФЕРМА

Айткан кепти ар кылбайт,
Кембагалдын теңи жок.
Баракелде Кемилбай, (завферма)
Чепкен бердиң жеңи жок.

Айраны бар жерлерге,
Айланышат фермебиз.
Айраны бар жер менен,
Байланышат фермебиз.

Майлары бар жерлерге,
Барып турат фермебиз.
Растрат койчуга,
Салып турат фермебиз.

Каймагы бар жерлерге,
Каттап турат фермебиз.
Сасык сөзүн биздерге,
Сактап турат фермебиз.

**БАЙМУРАТОВ АБДЫРАХМАН –
65 жашта. Фрунзе району,
Бирлик сельсовети,
Ленин атындагы колхоздун тургуну.**

Мурунку убакта көп тойлордо ырдап, Барпы, Бөрүбай ж.б. көп ырчылар менен беттешкен. Осмонкул ырчы менен да саламдашкан.

Түштүктүн тескей тоосунан,
Пайдалуу аккан суулары.
Каркылдап көлдө ойногон,
Каз-өрдөк менен куулары.

Кар кетпейт эгиз кырлары,
Карлуу тоонун башында,
Ышкырып сайрайт улары.
Тескейдин тоосу дегеним,
Ашууга кыйын тоолору.
Аркар-кийик бекинген,
Ажайып көркөм зоолору.

Агын суунун боюнда,
Жапайы кайың, талдары.
Агып келет кум менен,
Аралаш дилле кендери.

Кереншин тоонун башыдан,
Үзүлбөй чыгат зарлары.
Фабрик, завод салдырып,
Иштетет совет заргари.

Жамыратып кой жайсаң,
Жайлоонун өткүр майданы.
Чарвыдай козу семиртип,
Чарвалар кылат пайданы.

Казала, торгой, кекилик,
Ар түрлүү чыгат үндөрү.
Күкүк менен сүтактын,
Авазы өчпөйт түндөрү.

Атактуу кеним Айдаркен,
Көп жерге маалим сурагы.
Караңгы түндө жарыткан,
Иликтир жаңган чырагы.

Адам корккон даш эди,
Шаардын кирди сыягы.
Жакшы иштеген рабочий,
Жыргалга баткан убагы.

Шул доордо кем эмес,
Айдаркендин байлыгы.
Түнүгө туруп түйшөлүп,
Бирге иштейт алган кайлыгы. (аялы)
Жеткизип жакшы иштешсе,
Жети миң чыгат айлыгы.

Он бир жерде магазин,
Товарга толгон сандыгы.
Санаа менен кайгы жок,
Саанга даяр жандыгы.

Неченчи орун билбеймин,
Маскөөгө дайын кеңдиги.
Катасы болсо кечирсин,
Сөзүмдүн болсо кемтиги.

ТЕРМЕ ЫРЛАР

Адамдар билет паркыны,
Армандуу сөздөн ырдасам,
Кыйылбай кыйла кеп сүйлөйт,
Кызыл тилим кыйнасам.

Шаани келген мейманың,
Шаттанып кетер сыйласаң.
Турбагын журттун ичинде,
Туугандарга сыйбасаң.

Кадырың билбес тууганга,
Наны жок какшап ыйласаң.
Санаттуу ишиң түгөнөт,
Саардан кечке тынбасаң.

Акылдууга наны көп,
Акылдын сөзүн тыңдасаң.
Акыры пайда табарсың,
Акылга алып сындасаң.

Акмакка акыл кеп айтпа,
Акылдуу билет ымдасаң.
Калтырбай сөздү жамгырат,
Кайратым тилге чыңдасам.

Акун деп мени ким айтат,
Ар кылдуу сөздөн урбасам.
Элдин көзүн уйку алат,
Эрмек болуп турбасам.

Ар кылды терме сөз болбойт,
Ар жакка тилди бурбасам.
Мергенсиң чериң жазылат,
Аркарлуу тоону ууласаң.

Акылсыз тууган көрө албайт,
Ооматың келип дууласаң.
Жаханды кезип чарчасаң,
Жазылат чериң сууласаң.

Жетесиң жигит максатка,
Жетимдин көөнүн увласаң.
Катардан асти калбайсың,
Карындаш башын сыйласаң.

Аргымак кайдан күүлөнсүн,
Алты айы кылып бакпасаң.
Жанаштырат максатка,
Жакшы аттан кунан сактасаң.
Каназаттын баласы,

(жакшы, асыл тукум)

Жалганчы кылбайт мактасаң.

Ичиндеги сырыңды,
Ким билет жазып айтпасаң.
Баатырлыгың билинет,
Тирешкен жоодон кайтпасаң.
Көп иштер бүтөт бир күндө,
Эринип уктап жатпасаң.
Мерген деп сени ким айтат,
Эгизден аркар атпасаң. (бийиктен)
Эртеден кечке эригип,
Эликти кууп баспасаң.

Сакылыгың ким билсин,
Кайырга колун ачпасаң.
Ары болбойт тууганың,
Ачык-тирсик айтпасаң. (катуу, тескери)
Душманың келип дос болот,
Муңайып сүйлөп каплесең.

Узакка чапсаң талывайт,
Уйку алып жакшы ат таптасаң.
Ач калсаң бирөө нан берсе,
Сен керек тузун актасаң.
Тапканың чачып кайыр кыл,
Балдарың өсүп бактасаң.

Калкыңды жыйып той бергин,
Кайрыгачтай шактасаң.
Жамы журт сени дос көрөт,
Жамандык пейлиң таштасаң.

Эки башка жыгачты,
Буюмга жарайт аштасаң.
Каяктан ишиң түгөнсүн,
Катырып иштеп шашпасаң.
Бүгүнкү келген ачууну,
Саз болот кийин таштасаң.

Уул-кызың зыйнаты,
Той кылып малың каштасаң.
Өлүктүн шаани келишет,
Өкүнүп көзүң жаштасаң.

Эч жерде муштар болбойсуң,
Пейчеки жолду баспасаң.
Сыпайы мейман күзөлбөйт,
Шырмыйга шырбаз аспасаң.

Атаң кайсы ишти өттү,
Сен керек жолун жолдосоң.
Азамат эрдин ишини,
Аркадан кууп болжосоң.

Жакшы болуш кыйын кеп,
Жамандын пейлин жойбосоң.

Убада кылсаң бирөөгө,
Жайига кебиң койбосоң.
Жарамдуу эрлер көп өттү,
Жахандын ишин ойлосоң.

Жаңылып кеткен мартыңды,
Жакшыдыр жандап колдосоң.
Уурулук кылып семирген,
Уяты жоктон болбосоң.

Туйласа напсиң арамга,
Туурулук жолго толгосоң.
Мынчалык жакшы пайда жок,
Бузулган жолду оңдосоң.

Бар буюмуң сураса,
Бакылдык болот бербесең.
Карындаш болот бегана, (жат, чет)
Катташып барып келбесең.

Жок кадырын билбейсиң,
Ач-токтуку көрбөсөң.
Көп иштерди көрөсүң,
Узак жашап өлбөсөң.

Күн бүтсө өлүм эч койбойт,
Хай көнсөң, хайы көнбөсөң.
Букта болбойт жөн жыгач,
Бутагын алып жөнбосоң.

Өзүрлүк өтөт үч ай кыш,
Отун-сууң жамдасаң.
Жаман көрсө алганың,
Жаныңда турбайт байласаң.
Жакшыдан жаман сөз чыкпайт,
Жанына барып жайласаң.

Курсантчылык көрбөйсүң,
Атанын пандин албасаң.
(насаат, ыраазычылык)

Узактан аркар көрүнсө,
Мергендер мылтык октогон.
Урматың кетсе журтуңдан,
Урук-тууган жоктогон.

Түбү ышкыбоз пенденин,
Тулпары тойдо туйлаган.
Өтүлгөн ишти не билсин,
Эртеги ишти туйбаган.

ТЕРМЕ ЫР

Кетпегин элди жаман деп,
Кектешсең тууган эл башка.
Киндик кесип, кир төккөн,
Атанын мүлкү жер башка.

Карарып душман чырмаса,
Аркырап тийген эр башка.
Жоо чениге карабайт,
Жолборстун пайы шер башка.

Курч сыяктуу эр керек,
Кунуңду кууп давлашка.
Жамандык пейли түзөлбөйт,
Жакшылык кылган иш башка.

Акылы жок тууганга,
Муңуңду айтып муңдашпа.
Иш келсе сени аябайт,
Сыпайы менен сырдашпа.

ПАХТАНЫН САНАТЫ

Эшитилсин элге деп,
Энди айтамын пахтаны.
Эч кимге мала келген жок,
Алты айланып чапканы.

Керектүү пахта мүлк экен,
Эл намысын жапканы.
Асыл үчүн адамдар,
Алтынга теңеп мактады.

Асли бейжай кетилбейт,
Агрономдун айтканы.
Санаты улук өкүмөт,
Сарайда курук сактады.

Биринчи эгин ушул деп,
Күч-кубатын сарптады.
Көрүнөө кымбат асилден,
Көп жерде мардим чаптади.
Көпчүлүктүн шул экен,
Авийирини жапканы.

Ааламга наами көптүктөн,
Ак алтын пахта табылды.
Арыгы калбай эч жердин,
Маданий агат салынды.

Түрүн таап дыйкандар,
Түрлүү чигит чачылды.
Гүлүн төгүп косектеп,
Гүлчаман болуп ачылды.

Ким иштесе кам болбойт,
Пахтадай кымбат насилди.

Бизге берди экин деп,
Мынчалык кымбат асилди.

Пахтанын көптүр пайдасы,
Аңгарып жыйгын акылды.
Фабрикага иштелип,
Товары кымбат сатылды.

Техникалар боеду,
Кызылы кымбат жашылды.
Энеден кай күн туулдуң,
Ороносуң пахтаны.

Ар түрлүү кийим кийинип,
Оңдоносуң пахтаны.
Акылың болсо жакшы иштеп,
Колдоносуң пахтаны.

Калың каптап кыш үчүн,
Тон кыласың пахтаны.
Жазын-кышын даркарлык,
Сен кыласың пахтаны.

Күнжарасын малыңа,
Жем кыласың пахтаны.
Уватын чаап майданын,
Кең кыласың пахтаны.
Чыгарганын чийиста,
Тай кыласың пахтаны.
Жазын-кышын тагиңа,
Жай кыласың пахтаны.

Фабрика, завод ар түрлүү,
Буюм кылат пахтаны.
Келиштирип келин-кыз,
Кийим кылат пахтаны.

ТЕРМЕ ЫР

Беш-алты ооз гап айтам,
Ар жерден алып термеден.
Чарваны жакшы өстүргөн,
Мукаббат алат пермеден.

Өксүгөн менен пайда жок,
Өлгөндөр кайтып келбеген.
Майданлашып жоо келсе,
Баатырлар чуркап дегдеген.

Амалдар болсо жакшы адам,
Ач-арыгын колдогон.
Өтүп кетер беш күндүк,
Давлатка магрул болбогон.

Жакшы угул калса атадан,
Атанын жолун жолдосун.
Ат кадырын не билсин,
Алты айлап багып минбеген.

Кадим каада билелбайт,
Жакшыдан нуска тийбеген.
Кырдарга жеткен панделер,
Кыз берип, уул үйлөгөн.
Кыямы келсе бахарда,
Кызыл гүл, ак гүл гүлдөгөн.

Кум чалыш келген майданда,
Мажүрүм дарак шактаган.
Кудайым сүйгөн панденин,
Балдары өсүп бактаган.

Жаханда сыры бар бекен,
Жаш болуп суудай акпаган.

Жан үчүн келген касалге,
Дари-дарман жакпаган.
Кадырлуу башың өткөн соң,
Карындаш ыйлап таппаган.

Алыстан бедөө жүгүрсө,
Жел куюнга окшогон.
Бетегелүү майданга,
Эчки, кой жайсаң токтогон.
Узактан аркар көрүнсө,
Мергендер мылтык октогон.
Урматтуу кетсе журтунан,
Урук-тууган жоктогон.

Мусапыр кадырын не билсин,
Алыска сапар барбаган.
Беш күндүк өтөр дүнияда,
Ойлогун кимдер калбаган.

Азали чатак жигиттин,
Кутулбайт башы галвадан.
Пардаш кылып олтуруп,
Кутулбайт башы галвадан.

Аяздуу катык кыш келсе,
Агын суу токтоп муздаган.
Адис кыраа мергендер,
Ак аркар атып туздаган.

Акылдуу журтта чечен көп,
Бирөвдүн ишин бузбаган.
Куштун тавын билалбайт,
Ак шумкар таптап салбаган.

Өтүлгөн ишти не билсин,
Эртеги сөздү туйбаган.

Аргымак минип туйлатыш,
Не эрлер өттү дүйнадан.
Казанат минип ойноткон,
Калгандыр дүйна кыйладан.
Кадимден калган накылды,
Калыстап ырчы ырдаган.
Давлати насип кылгандар,
Довурун сүрүп йыглаган. (жыргаган)

АБДЫРАХМАН МЕНЕН ПАРПЫНЫН АЙТЫШЫ

Парпы:

Шайырлык сөзгө жакшысың,
Шаймердендин шайыксың.
Токтоло түшүп таалим кыл,
Урууң кайсы маалим кыл?

Дариядай мавжурун,
Сайдан келдиң жаш бала.
Теги-уругуң кайсы элден,
Кайдан келдиң жаш бала?
Тирилигиң кылалбай,
Шашып келип жүрбөгүн.
Уурулук кылып журтуңдан,
Качып келип жүрбөгүн?

Түндө уктабай ордундан,
Туруп келип жүрбөгүн.
Бадөөөттүн жылкысын,
Сүрүп келип жүрбөгүн.

Абдырахман:

Шаймердендей мазарга,
Шайык эмесмин, Парпы аке.

Шайырдыктын илмиге,
Жакшы эмесмин, Парпы аке.
Шашылып бирөө док кылса,
Каччы эмесмин, Парпы аке.

Түндө уктабай ордумдан,
Туруп келген эмесмин.
Түрүлгөн байдын жылкысын,
Сүрүп келген эмесмин.
Басмачы болуп бир байды,
Басып келген эмесмин.
Уурулук кылып журтумдан,
Качып келген эмесмин.

Туулган жерим сурасаң,
Айдаркен, Кош-Кол жердемин.
Ата-уругум атактуу,
Жоокесек бостон элденмин.

Топулуу элдер той кылса,
Топтолгон журтта тойдомун.
Парпы авамды көрөм деп,
Он беш күн болду жолдомун.

Барпы аке, сенден сурайын,
Казыр көрдүм өзүңдү.
Адамдар жуда мактаган,
Таамай айткан сөзүңдү.

Таап бардым үйүңө,
Турмушуң анык көрүңдү.
Жаш экенмин көрбөпмүн,
Эгиз даван Көк-Артты.
Каяктан алдың үйдөгү,
Көтөрүм болгон көк атты?

Алганыңда шунчалык,
Арык беле, Парпы аке?
Жаткан жерден тура албай,
Карып беле, Парпы аке?

Парпы:

Көк атымды сурасаң,
Овол бахар жазында,
Айдадым эле жайлоого.
Айгырлар менен алышып,
Өйдө-төмөн чабышып,
Жаман айгыр итеген,
Желкесинен тиштеген.
Чымын чычып курттаган,
Кычышкан жерин өйкөгөн.
Арчага барып сөйкөгөн.

Шунун үчүн болунган,
Жоорлуктун себеби.
Анык айтам жалгансыз,
Арыглыктын себеби,
Карашка колум тийбеген,
Карыплыктын себеби.

Абдырахман:

Айтып турган кавиңдин,
Соволуна канвадым.
Акун Парпы боп жүрүп,
Жовуңа канбадым.
Аныктап элге көрсөткөн,
Сабебиңе канбадым.

Сен калкка ырчы болгону,
Саздап ээр токубай,
Жоор кылып коюпсуң.
Жакшы аттууга кошулуп,

Өдөлүшүрөөк жер келсе,
Жарыш кылып коюпсуң.
Көз көрүнөө көк атты,
Көк желкеден союпсуң.
Залимдигиң шул болсо,
Парпы кайдан тоюнсун.

КУЛМУРЗА САРКАР МЕНЕН МОЛДОКАЙЫПТЫН АЙТЫШЫ

Молдокайып:

Тоода-тоода топур бар,
Тоодо семиз чобур бар.
Кымыз ичи гөш жеген,
Кыз-күйөөдө добур бар.

Тоо болбосо чөлүңдү,
Көрөр элем ичкилик.
Паша тартып көтүңдү,
Өлөр элең ичкилик.

Бабалаган безгекке,
Көнөр элең ичкилик.
Бабаңдан калган Баткенге,
Жөнөр элең ичкилик.

Кулмурза:

Кара дарак кышлакка,
Кыдырдын тийген назары.
Алым-сатым кылышка,
Адым жерде базары.

Кыргыздарды билемин,
Кыйналып жүрөт азали.
Чөл болбосо тооңду,

Көрөр элем кыргыздар.
Жегериңе нан таппай,
Өлөр элең кыргыздар.

Чөлдүн бөзү барбаса,
Өлгөнүңдү бейкепин,
Көмөр элең кыргыздар.
Бабаңдан калган аркага,
Жөнөр элең кыргыздар.

Молдокайып:

Балатала ичкилик,
Балдарың пая кемирет.
Биздин маңдайдын отун жебесе,
Байталың кайдан семирет?

Кыштын башы күзөктө,
Кыздарың пая кемирет.
Кырдын отун жебесе,
Кырчаңгың кайдан семирет?

Кымыз ичсең беткинаң,
Кызыл болот ичкилик.
Кырдын отун жегенден,
Кырчаңгыңдын куйругу,
Узун болот ичкилик.

Катык ичсең беткинаң,
Кызыл болот ичкилик.
Капталдын отун жегенден,
Карышыңдын куйругу,
Узун болот ичкилик.

Кулмурза:

Жаз саратан ысыкта,
Бешенеси жоруган.

Үйүң күйгөн кыргыздар,
Кудайдын кырын коруган.

Тегиз эле кыргыздар,
Тейитти жаман көрүшөт.
Тейиттин берген талканын,
Телпекке салып бөлүшөт.
Бириге саал аз тийсе,
Тепкилешип өлүшөт.

Катыш калган кыргыздар,
Каңгыны жаман көрүшөт.
Каңгынын берген талканын,
Калпакка өлчөп бөлүшөт.
Бириге саал аз тийсе,
Камчылашып өлүшөт.

Молдокайып:

Овол бахар көктөмдө,
Үйүң күйгөн ичкилик.
Кошуна болдум деп кетет,
Кызык келип катташып,
Кырдын чөбүн жеп кетет.

Кырдын чөбү болбосо,
Малың кыйын ичкилик.
Кыргызстан болбос,
Алың кыйын ичкилик.
Ичкиликтин санатын,
Энди ырдайын жарыя.
Сенин кышлагыңы көгөрткөн,
Тообумдан түшкөн дарыя.

Кулмурза:

Сыпаасынып кыргыздар,
Сурак бербей жатасың.

Биздин Султанабад болбосо,
Сууруңдун терисин,
Кайда алпарып сатасың.

Калкың менен топтолуп,
Менин Ханабадым болбосо,
Кашкулагың терисин,
Кайда алпарып сатасың.

ЕРГЕШОВ ПАЗЫЛ –
Баткен району, Суубашы сельсовети,
«Актурпак» толук эмес орто мектептин
директору

«СССР Илимдер Академиясынын Кыргыз филиалынын Тил, адабият жана тарых институтуна.

Баткен райондук «Сталиндик жеңиш» газетасынын редакциясы сиздердин 21.07. 44-ж. №186 отношенияңыздарга ылайык, редакцияга түшкөн материалдан сиздерге жибердик. 1-Ергешов Пазылдын «Фронттон кат», «Тылдан жооп», «Бригадир менен жалкоо» – деген ырлары. ...Мындан ары карата сиздердин көрсөтмөңүздөр боюнча керектүү материал фольклордон жазып, жиберип турабыз, ушул ырды жазгандардын анкетасы толтурулбады, кийинки катта жиберибиз.

Баткен райондук «Сталиндик жеңиш» газетасынын жооптуу редактору А.Жолдошев. Жооптуу секретары – А.Дыйканов. 8-август, 1944-жыл.» – деген кайрылуу бар экен.

ФРОНТТОН КАТ

Кандайсың, амансыңбы сүйүшкөнүм,
Колтуктап гүл бакчада жүрүшкөнүм.
Кан майдан менин азыр турган жерим,
Капасыз жүрөсүңбү мүнүшкөрүм.

Азыр мен согуштамын колдо курал,
Азаптан ата-журтту коргоп турам.
Алыста жоо бетинде эсен-соомун,
Ал жерде аман бекен ага-тууган?

Энемди кайраттандыр кейибесин,
Эңкейип эссиздерге ийилбесин.
Эл үчүн кызмат кылат мындагы уулу,
Элжиреп көп санаага берилбесин.

Мен болсо согуштамын куудук жоону,
Яссыда абдан катуу согуш болду.
Душмандын бизге каршы келген күчү,
Жер менен жемирилген талкан болду.

Душманды чек арадан алыс куудук,
Румындан бир топ элди азат кылдык.
Румындын жерин басып биз киргенде,
Кубанып румын тууган айтты кулдук.

Кош энди, жакын калды барарыма,
Ишенем жоону жеңип аларыма.
Мен жеңип так Берлинден кайткан күнү,
Ишендир мени тосуп аларыңа.

ТЫЛДАН ЖООП

Мен сенин катыңды алдым жаным курбум,
Келишиң анык төрт жыл күтүп турдум.
Энең да баягыдай кейиген жок,
Тез жеңип, үйгө келгин сүйгөн курбум.

Кары энең кээ кездерде капаланат,
Кайгырып «келбеди»-деп күйүп-жанат.
«Кайдагы кайгырууну эстедим деп,
Келгиче өлбөйүн»-деп кайраттанат.

Келбегин жеңмейинче жаным курбум,
Жеңгичең мен да сени күтүп турам.
Бул жерде ага-тууган бардыгы аман,
Душманды Берлинден алыс куугун.

Салам – дейт курбу-курдаш жана агаң,
Кабар айт кайткан күнүң тосуп барам.
Ишенгин же Маскөөдөн же Киевтен,
Кол берип кайткан күнүң тосуп алам.

БРИГАДИР МЕНЕН ЖАЛКОО

Бригадир:

Бүгүн да ишке барбай неге калдың,
Эртеңден үйүңдөн да табалбадым.
Көрүнүп бир күн иште, үч күн жоксуң,
Айтса да эл алдында, уялбадың.

Жалкоо:

Келиңиз, азыр ишке бармак элем,
Так азыр даярданып калган элем.
Мен бүгүн ишке барып, эрте кайтып,
Кечинде сиздин үйгө бармак элем.

Бригадир:

Сен такыр иштебедиң жайдыр-күздөп,
Неге сен бармак элең мени издеп.
Айткынчы, эшитайин жумушунду,
Мен сага келип калдым сени издеп.

Жалкоо:

Жумушум ушул, сенден суранаарым,
Жарытып эмгекке да жарабадым.
Жакшылап башкармага айтың туруп,
Жакшына кызмат бериң суранаарым.

Бригадир:

Дениң соо, колуң таза неге ушундай,
Соо туруп иштебейсиң сен ушундай.
Чыккын да буудайды ор, сага кызмат,
Мен сага кызмат берем дагы кандай.

Жалкоо:

Жок курбум, андай эмес аның ошо,
Мен сага айтайынбы макул болсо,

Сураймын тууганчылык жардамыңды,
Кампачы, же завферма кылып койсоң.

Бригадир:

Анда да тынчыбайсың болуп-жарып,
Колуңа тийгендерин катып алып.
Бүлдүрүп же кампаны, же ферманы,
Тез эле камаласың сотко барып.

Жалкоо:

Жок! ...курбум жардам кылам сага дагы,
Көрсөтпөйм жашырынам жаман жагы.
Текшерип тергөөчүсү келип калса,
Тапканым бере салам ага дагы.

Экөө:

Чынында бул биз эмес башка жолдош,
Мындайды эл ичинде жок деп болбос.
Мындайды арабыздан жоготпосок,
Кармаган ишибизде жылыш болбос.

**ЧАЛБАЕВ МАШАРЫП –
60 жашта, уруусу тейит.
Лейлек районунда «Кольцо»
станциясында жашайт**

«1916-17-жылдагы арманда качкын мезгилинде
ырдалган ырлардан үзүндү» – деп айтылыптыр.

АРМАН

Жети кечүү Даралык,
Али ям бар наадандык.
Анарбай Ысар жөнөдү,
Бузу кыя тар жолдо,
Бир адиса болбосун.

Беймаал ашты Кум-Белди,
Бегана болду бул элден.
Анарбайда не калды,
Тартиптеп салган үй калды,
Чарбагы толо мал калды.

Оң тизеде ойногон,
Сол тизеде бойлогон,
Жалгыз парзант кыз калды,
Чартамбы деген жер калды.

ОРУНБАЕВ К. –
68 жашта, уруусу найман.
Кулунду колхозунун тургуну

КУЛУНДУ ДЕП АТАЛЫШЫ ТУУРАЛУУ

Илгери-илгери бир арык болгон экен. Ошондо арык талашып эки бир тууган уруша кетишет. Бирин бири кул дешип мушташышат. Эки бир тууган бирин-бири өлтүрүшөт. Мына ушундан келип мындай деп аталып калат. «Кул өлдү» – деп аталат. Анан совет өкмөтүнүн кийин «Кул өлдүнү» «Кулунду» деп атап коюшат.

ОРУНБАЕВА АЙКЫЗ

Кыргыз кыздарыны кичинеден кудалап коер эди. Шудан катта болгонго чейин 13 яшка дейре жүргүзөр эди. Кийин кызды күйөөсүнө берер эди да. Шондо мындай деп кошор эди:

КЫЗ УЗАТААР

Артылтып камчы салдырба,
Атаңа наалат алдырба.
Эңилтип камчы салдырба,
Энеңе наалат алдырба.

КҮЙӨӨСҮНӨ АЯЛЫНЫН КОШКОН КОШОГУ

Зар барагы жүгүмдүн,
Санталаты үйүмдүн.
Чайдоошто чайы кайнаган,
Кабагы сере жайнаган.

Ак үйүмдүн ичинен,
Ак карчыга куш учту.
Ардактаган балдарың,
Арсыз жетим куну учту.

Боз үйүмдүн ичинен,
Боз карчыга куш учту.
Баточтогон балдарың,
Бозоруп жетим куну учту.

Кызыл козу көрпөчтү,
Кыяга карай айдаган.
Жемияндан күн тийди,
Чын байбиче болордо,
Мага да кайдан көз тийди.

Көк куумай көккө эргиди,
Көрө албаган көп душман,
Көкүрөгү сергиди.

Калайдан эле жүгөнүң,
Капшытыма илинди.
Калкыман туруп көч өтсө,
Кайратым жогу билинди.

*ЖЭЭНАЛЫ АНАРБАЙ УУЛУ –
Лейлектин «Кулунду» колхозунун
тургуну, уруусу абат.*

СҮЙҮҮ БЫРЫ

Кыз-келиндин зебери,
Шундай кылып ырдайын.
Тегирменден чыгарган,
Ундай кылып ырдайын.

Жамалың жайнап жаз ойноп,
Жамалыңа күз ойноп,
Неге мынча назиксиң.
Жамалыңды бир көрсөм,
Жарым айга азыксың.

Асманда жарык айдайым,
Куюп койгон чайдайым.
Айтайын сөзүм аябай,
Босогонду таянбай.
Кел экөөбүз ойнойлу,
Козу менен Баяндай.

Күйдүм сенин отуңа,
Бир кыялың окшоттум,
Бакта отурган тотуга.

Суунун башы ылайка,
Ашыклыкка пир болгон,
Асти кызы Зулайка.
Каным болду бир кашык,
Этим болду көк жашык,
Каймана сага мен ашык.

Жаш экенсиң кыз бала,
Жаңы өспүрүм жаш гана.
Майдалап баскан изинден,
Бир түп алма мүлкүңдөн,
Шыңкылдаган күлкүңдөн.
Карап койсоң бер жакты,
Карасы барбы көзүңдүн.
Кайта баштап сүйлөсөң,
Катасы барбы сөзүңдүн.

КАДЫРОВ ЖАПАР – 75 жашта

x x x

Эртеден кечке жөө басып,
Төрт аягын тең басып.
Капталыны кап басып,
Төөдөн шордуу бар бекен?

Желеге кулун байлаган,
Соорусун күнгө кактаган,
Бээден шордуу бар бекен?
Улуу тоонун боорунан,
Улутунуп ыйлаган,
Улардан муңдуу бар бекен?

КАЙНАЗАРОВ ЫСМАЙЫЛ – 39 жашта.

АТТАНЫП ҮЙДӨН ЖӨНӨДҮК

Аттанып үйдөн жөнөдүк,
Кайгыны ичке бөлөдүк.
Алланын кылган буйругун,
Айлабыз барбы көрөлүк.

Көк шибердей ыргалган,
Жерибиз калды кантелик.
Киндик кесип киринткен,
Элибиз калды кантелик.

Ичсең суусун кандырган,
Булагы калды кантелик.
Эрмек кылып ойноккон,
Үкөм калды кантелик.

Поездке түшүп баратам,
Карагайдын ичинде.
Карган энем ойлосом,
Кайгым толот ичиме.

Карагай менен кайыңды,
Буктаган жерге мен келдим.
Ата-бабам эзелтен,
Көрбөгөн жерге мен келдим.

Карагай менен кайыңды,
Калың бир токой жер экен.
Эсен-аман жүрөбү,
Ак сүтүн берген энекем.

Ардактуу кыргыз элиме,
Арнап бир жазам саламды.
Бирге туулуп, бирге өскөн,
Курдаштар эсен-аманбы?

Советтик почта аркылуу,
Ушул катым барганда.
Аты чыкпай калгандар,
Жазбаптыр деп таарынба.

Алыстан солдат кат жазат,
Элим аман болгула.
Аксакал болгон айылда,
Карылар аман болгула.

Аскерлик салам беребиз,
Ак калпак кыргыз элиме.
Алыстан жазып жатабыз,
Ала-Тоо кыргыз жериме.

Айлымды коргоп эл үчүн,
Аскери келдим мен мында.
Антымды берип кол койдум,
Ата-журтум жериме.

Элиме берген антымды,
Актаганда барамын.
Ар түркүн ишти үйрөнүп,
Жаттаганда барамын.

СҮЙҮҮ ЫРЛАРЫ

Жазында терек бүрдөгөн,
Жаштарда болбойт күлбөгөн.
Жаш кезиңде ойноп-күл,
Өтөсүң жалган дүйнөдөн.

Жазганым жаштык эрмеги,
Жатсам да уйкум келбеди.
Жаныңдай көрүп окуп кой,
Жаш курбуңдун бергени.

Уктасам уйкум келбеди,
Уюган дартым жанбады.
Укмуш экен жашчылык,
Унутулуп калбады.

Гүлүсүң жазгы талаанын,
Азыгы сенсиң санаанын.
Дарысы болор бекенсиң,
Жалыңга түшкөн баланын.

Түндүк уюл, муз деңиз,
Түбөлүк катты эстеңиз.

Түбөлүк катты эстебей,
Түңүлүп менден кетпеңиз.

Жайлообуз болот Арымдын,
Жыргалы сенсиң жанымдын.
Жалган айтат дебесең,
Жалжалым сени сагындым.

Саргайды менин ыраңым,
Сары оору басты жүрөгүм.
Кайгыны баштан кечирип,
Каткырып качан күлөмүн.

Ой ойлоп жүрөк козголот,
Оттой бир күйүп чок болот.
Отума түштү жаш тилек,
Ордуна качан токтолот.

Жазында жайлайт Арымды,
Сагындым сүйгөн жарымды.
Сагынсам да кантейин,
Сакайтсаң болду жанымды.

Көгөргөн тоонун боорунан,
Көк туман болгон созулган.
Көркөмдүү сиздей теңиме,
Көк ирим суудай кошулсам.

Ак кагаз менин куралым,
Ал-жайыңды сурадым.
Жаш кезиңде ойноп-күл,
Өтпөсүн жаштык курагың.

Карындаш, алың кандай деп,
Колуңдан кыса кармадым.
Белекке алып жүргүн деп,
Бет арчы берип арнадың.

Балбылдап көзүң жайнаган,
Басканың эстеп күйөмүн.
Алыстан сизге жете албай,
Армандуу болуп жүрөмүн.

Күнүгө карап турууга,
Сүрөтүң болсо жанымда.
Күнү-түнү уктатпай,
Күйгүздүң мени жалынга.

Кадырың эске көп түшүп,
Кармадым колго калемди.
Ардактуу курбум окуп кой,
Алыстан жазган саламды.

Карагаттай көзүңдөн,
Канттан ширин сөзүңдөн.
Кадыркеч алып окуп кой,
Кайгылуу курбуң өзүмдөн.

Аскерликке мен келип,
Алыс жерде турамын.
Асылкеч сизге жете албай,
Армандуу болуп жүрөмүн.

Кайрылтып ичим күйгүзгөн,
Кашкайган аппак тишиңиз.
Кат жазууга чоло жок,
Оорбу сиздин ишиңиз?

Асылкеч сизден бөлүнүп,
Аскерге келип турамын.
Ак кагазга жазып кой,
Ардагым сизден сурарым.

Ар күнү түштөн сен кетпей,
Азаптуу болду арманым.
Ак кагазга кат жазып,
Айтып койчу кабарың.

КОШТОШУУ

Алыстан туруп коштошом,
Амалым жок кантейин,
Айласыз жүрөк сызылып.
Кичинемден чоңойткон,
Алпечтеп багып өстүргөн,
Энекем эсен болуңуз.

Илбесин куштай элирип,
Айланып барып конорбуз.
Эсен болсок оомат бир,
Жаңы заман болорбуз.

Асманда булут турбайбы,
Аяктап жамгыр куйбайбы.
Энеке, сизден кат алсам,
Азыраак көңүл тынбайбы.

ЭЛИМЕ

Ачык аба, тунук суу,
Жери сонун биздин эл.
Абасы ачык нур алып,
Күнү сонун биздин эл.
Атыр жыты аңкыган,
Жели сонун биздин эл.

*АБДИЕВ ЖАПАР –
38 жашта, Лейлек совхозу.*

КӨРҮШҮҮ

Күзгү буудай көк майса,
Күз айдасам саман бол.
Күчүм жетпей мен калдым,
Күйөөгө барсаң аман бол.

Жазгы буудай көк майса,
Жаз айдасам саман бол.
Дасим жетпей мен калдым,
Каерге барсаң аман бол.

Бото көз кимдин таанышы
Карайган тоонун камышы,
Какшатат жолдун алысы.
Какшаган менен үн жетпейт,
Кара көз кимдин таанышы.

Бозоргон тоонун камышы,
Боздотот жолдун алысы.
Боздоткон менен үн жетпейт,
Бото көз кимдин таанышы.

ЖЕҢЕКЕМ МЕНИН АМАНБЫ?

Эңилип алдым каламды,
Элиме жаздым саламды.
Эл ичинде бир өскөн,
Эрмегим жеңем аманбы?

Кайрылып алдым каламды,
Калкым жаздым саламды.

Калк ичинде бирге өскөн,
Кадырман жеңем аманбы?
Асманда сары жылдыздын,
Абасы салкын кыргыздын.
Бирге бир иштеп жүрүүгө,
Кыздары сонун кыргыздын.

*АБДУЛЛАЕВА АЙШАКАН –
Лейлек району.*

xxx

Асманда булут жылбайбы,
Нөшөрлөп жаан куйбайбы.
Жигиттен кызга кат келсе,
Кыздын көөнү тынбайбы.

Катыңды алып окудум,
Ак кагаз бетин толтурдум.
Катым кетип бул жерден,
Сенделип келип отурдум.

Эригип калам кармасам,
Эскерме жазып арнасам.
Эркелеткен ата-энем,
Сага бербейт байкасам.

Камчы чапай ат баспайт,
Калемсиз адам кат жазбайт.
Сүйгөнүм сени ойлосоң,
Күн отуруп таң атпайт.

Эшиктин алды карагай,
Турумтай учат аралай.
Мен үчүн болсо көңүлүң,
Турамбы сени самабай.

КҮЙӨӨСҮ ӨЛГӨН АЯЛДЫН КОШОГУ

Жагалмай алып кырда өскөн,
Жаш мырзам,
Жан жигит алып мырза өскөн.
Кыргыек алып кырда өскөн,
Жаш мырзам,
Кырк жигит алып мырза өскөн.

Кыргыегин кырсаңткан,
Кырк жигитин ырдаткан.
Жагалмайын жандаткан,
Жан жигитин ырдаткан.
Шейит болуп бул жайдан,
Жаш мырзам,
О дүйнө көздөй жол тарткан.

Ак бешмант кийген жакалап,
Жаш мырзам,
Ак боз ат минген такалап.
Топ жыйындар болгондо,
Жаш мырзам,
Туруучу элең чалкалап.

Көк бешмант кийген жакалап,
Жаш мырзам,
Көк боз ат минген такалап.
Көпчүлүк жыйын болгондо,
Жаш мырзам,
Туруучу элең чалкалап.

БУБУКАН –
70 жашта, Лейлек району,
«Коминтерн» колхозу, Маргун айылы.

МЕРГЕНДИН АЯЛЫНЫН КОШОГУ

Кайран бир адис мергеним,
Ала-Тоо башы бийикке,
Адисим кетти кийикке.
Адисим ак жалкыга чыкканда,
Ак бараң мылтык асынып,
Аяктай ташка жашынып.
Көк жалкыга чыкканда,
Көк бараң мылтык асынып,
Көнөктөй ташка жашынып.

Эчкисин атсам эгиз деп,
Улагын атсам убал деп,
Текесин терип атчу элең.

Ак жалкы башы жайыкта,
Ак бараң мылтык асынып,
Бетиңе алган жок белең.
Ажи, Тажи эки уулуң,
Эске алганың жок беле.

Көк бараң мылтык асынып,
Бетиңе алган жок белең.
Карасаң Таажим калды деп,
Эске алганың жок беле.

Ак теке атып сулаттың,
Ак чуңкур ылдый кулаттың.
Көк теке атып сулаттың,
Көк чуңкур ылдый кулаттың.
Кайран адис мергеним,

Канакей, сенин келгениң,
Ырас беймин өлгөнүң.

КЫЗДЫН АТАСЫНА КОШКОН КОШОГУ

Куран окуп кат алган, атам,
Кудайдын сөзүн жат алган, атам,
Аптиек окуп кат алган, атам.

Күңгөйдүн суусун бурган, атам,
Күңгөйдөгү мечитке,
Түнкү намаз курганым.
Тескейдин суусун бурганым,
Тескейдеги мечитке,
Дегдеп намаз курганым.

Карга конок каз бутак,
Каз кондурган молдо атам.
Каздай мойнун көтөрүп,
Дарс окуган молдо атам.

Сур ичик кийген жылуу деп,
Сур жорго минген сулуу деп,
Сур жорго буту тыйылды,
Сур ичик жерге жыйылды.

Кер бучкак кийген жылуу деп,
Кер жорго минген сулуу деп.
Кер жорго буту тыйылды,
Кер бучкак жерге жыйылды.

Тору бир жорго тердетип,
Толгон иште мен болсом.
Кара бир жорго тердетип,
Кашка бир тонум кирдетип,
Кайрылышта мен болсом,
Кайрылар белең жан атам.

МАЙТИЕВА КАРАЧАЧ –
Лейлек району, «Коминтерн» колхозу,
Маргун айылы.

АКЫЙ

Кең кайкы бүлөлүктөр, Көл кайкы будалыктар.
Будалык менен бүлөлүктөрдүн кыздар-балдарынын
акыйы.

Будалыктар:

Кызыл тумшук кекилик,
Таштан ташка секирип.
Будалыктын кыздары,
Буудайга жүрөт бекинип.

Бүлөлүктөр:

Будалыктын чалдары,
Коркок келет балдары.
Ар дайым бизден келтек жеп,
Үйлөрүнө кайтады.

Будалыктар:

Кош этек тиккен көйнөгүм,
Коркок келген ким дедиң.
Эми басчы жакындап,
Кокус келтек жебегин.

Бүлөлүктөр:

Сарала минип кунандан,
Сайрандап жүргөн мен атам.
Зарыгып тоого жете албай,
Эшек минген сен атаң.

Кымызын куюп элине,
Кыйкырган бизди элибиз.

Сары майын мол кылган,
Кең кайкыны жай кылган,
Келген элдин баарысын,
Меймандаган элибиз.

Кымызы тургай майы жок,
Майы тургай чайы жок.
Кокус келсе меймандар,
Коркуп кеткен будалык.
Жамандыгын булардын,
Ырга кошуп туралык.

Будалыктар:

Көл кайкы биздин жерибиз,
Меймандос келет элибиз.
Бычагын кайрап кой сойгон,
Жайлоодо дайым тойлогон,
Желеге байлап бээлерин.
Кызыл келет чайыбыз,
Карындан ашат майыбыз.

Кокус келсе меймандар,
Коркуп кетип майларын,
Катып алган бүлөлүк.
Чайын бербей жашырып,
Атала берген бүлөлүк.

Соймок тургай койлорун,
Коркуп кеткен элиңер.
Бээ байлап кымыз иче албай,
Азып жүрөт элиңер.

Өрөөндөн тартып пиада,
Басып жүрөт элиңер.
Жамандыгын дайыма,
Кошуп жүрөт биздин эл.

Бүлөлүктөр:

Будалыктын кыздары,
Чепкен бычат турбайбы.
Челек-челек атала,
Кептеп ичет турбайбы.

Келин-кызы булардын,
Соргок келет турбайбы.
Тай мине албай чалдары,
Эшек минет турбайбы.

Караганга жашынып,
Коркок келет балдары.

Будалыктар:

Орок албай колуна,
Отун албай дайыма,
Жалкоолугу ашынган.
Даяр болсо тамакты,
Ичип алып шашылган.
Бүлөлүктүн кыздары,
Жалкоо келет балдары.

Бүлөлүктөр:

Будалыктын балдары,
Атка минсе жүрө албайт.
Эптеп минип эшекти,
Араң турат чалдары.
Эрегишке чыга албайт,
Намысына тура албайт.
Качан болсо коркушуп,
Үйлөрүнөн чыга албайт.

**САРМУРЗАЕВА ПАРИЗАТ –
45 жашта, Лейлек району,
«Коминтерн» колхозу, Маргун айылы.**

КОШОК

Муңу менен курусун,
Муунга тийген дарт экен.
Мундуу өлүм жаш мырзам,
Өлүмү менен курусун,
Өзөккө тийген дарт экен.

Өксүткөн өлүм жаш мырзам,
Эми өлгөн соң кайдан табылсын.
Сүйөнүшүп тал өсөт,
Жаш мырзам, көзүң өткөн соң,
Эми, сүйлөшүп сөзүм кимге айтам.

Айкалышып тал өсөт,
Жаш мырзам, көзүң өткөн соң,
Эми, сөзүм кимге өтөт.

Айдай бир багым куруду,
Гүл мырзамын барында,
Күмүштөн ноктом бар эле.
Гүл мырзам көзү өткөн соң,
Күмүштөн ноктом чириди.

Сар атыңды саз токуп,
Минбейсиңби жаш мырзам.
Сагынып бейбак көп ыйлайт,
Келбейсиңби жаш мырзам.

Кара атыңды каңтарып,
Минбейсиңби жаш мырзам.

Какшап бир бейбак көп ыйлайт,
Келбейсиңби жаш мырзам.

Күлүктү минип каттасам,
Күнүм бир бүтүп мен барсам,
Күтөсүңбү жаш мырзам.

Ак бермет элең мойнумда,
Ак жолборс элең койнумда.
Ак бермет кетти мойнумдан,
Ак жолборс кетти койнумдан.

ТАГАСЫН КОШУУ

Алайга барып ат чапкан,
Ат байгесин мол тапкан,
Көп эле байге зор тапкан.

Тагам бир жанды мен айтсам,
Калкына тийген пайдасы.
Тагам бир жанды мен айтсам,
Элине тийген пайдасы.

Будурма тоонун арасын,
Бугулар басып жол кылган
Булут менен тең кылды,
Бул өлүм жүрүп кор кылды.

Адырма тоонун арасын,
Аркарлар басып жол кылды,
Асман бир менен тең кылды,
Армандуу өлүм кор кылды.

ЖОРУБАЕВА ТОКТОНБҮБҮ –
59 жашта. Лейлек району,
Арпа участкасы.

ЭНЕГЕ АРНАЛГАН КОШОК

Айлансам энем давлатим,
Давлатим эмес савлатим.
Айттыкка киер манатым,
Айланып учур канатым.

Тойго киер манатым,
Айрылсам энем кубатым,
Толгонуп учар канатым.

Ак тикенге кой салган,
Арс ичик кийип суйсалган.
Көк тикенге кой салган,
Көк ичик кийип суйсалган.

Көчкөндө көчүн жылдыздай,
Көрпө ичигиң кундуздай.
Ашууда көчүн жылдыздай,
Ак ичигиң кундуздай.

Ашуудан көчүн эңкейткен,
Ак таңылчак деңкейткен.
Көчкөндө көчүн эңкейткен,
Көп таңылчак деңкейткен.

Сарысы элең кунандын,
Айланайын энекем,
Сардалы элең кубалдын.
Торусу элең кунандын,
Толмогу элең кубалдын.

Алма бир салып аш кылган,
Адамдын көөнүн куш кылган.
Жигиде салып аш кылган,
Жигиттин көөнүн куш кылган.

Чыйырчыктын чырт токой,
Чымчык сайрап учкан жок.
Алыста жүргөн балдарга,
Чымчыктай кабар жеткен жок.

Күлүндөгөн күн токой,
Күкүк сайрап өткөн жок.
Күн түбүндө балдарга,
Күкүкчө кабар жеткен жок.

КӨРҮШҮҮ ЫРЫ

Тескейди түптөп конгонбуз,
Телтору албай койгонбуз.
Телторусу өзүнө,
Теңтушун таап болгонбуз.

Күңгөйдү түптөп конгонбуз,
Күлүгүн албай койгонбуз.
Күлүгү болсо өзүнө,
Күйөөсүн таап койгонбуз.

Бедерман сенин чайдоосуң,
Бек уулудан жолдошуң.
Бейкасам кийсең жеңи узун,
Бекзаада жигит теңтушуң.
Атилес кийсең жеңи узун,
Адили заада теңтушуң.

Оромолуң ак шайбар,
Ойноп-күлүп жакшы кал.
Алтындан бешик ыргап өт,
Алганың менен жыргап өт.
Күмүштөн бешик ыргап өт,
Күйөөңүз менен жыргап өт.

***БАЙНАЗАРОВ ТУРГУНБАЙ –
69 жашта, уруусу түрк.
Бешкент колхозунун тургуну.***

АШЫКТЫК ЫРЫ

Жалал-Абад, Бүргөндү,
Сагындым ойноп-күлгөндү.
Санаанда болсо айтсаңчы,
Сар-санаа кылбай жүрөктү.

Жалал-Абад, Кан-Абад,
Ортосунда суу агат.
Уйкуда болсоң көзүңдү ач,
Жаш өмүр өтүп баратат.

Жалал-Абад жакшы жер,
Жайында чыгат көк шибер.
Чын көңүлүң бар болсо,
Сүрөтүң салып кат жибер.

Күмүштөн сөйкө салдырган,
Кулагыңда болсомчу.
Күндө бир барып суу алган,
Булагыңда болсомчу.

Алтындан сөйкө салдырган,
Кулагыңда болсомчу.
Айда бир барып суу алган,
Хаузуңда болсомчу.

Ай карагат, карагат,
Ичим бир күйүп баратат.
Көрбөгөнгө көп болду,
Жүрөсүңбү саламат.

Асмандап учкан торгойсуң,
Айланып төргө конбойсуң.
Акылың болсо ойноп-күл,
Дүйнөгө жугум болбойсуң.

Ак көйнөк кийдим жеңи тар,
Жең учунда каты бар.
Катыңды окуп мен көрсөм,
«П» –деген атың дагы бар.

ОКЕНОВА ТЕМИРКАН –
Лейлек району,
Бешкент колхозунун тургуну.

БЕШКЕНТИМ

Гүлдөгөн Бешкент жеримди,
Көп сагындым элимди.
Бирге ойноп бир жүргөн,
Курдаштарды, теңимди.

Бешкент жерим гүлдөгөн,
Алма-өрүгү бүрдөгөн.
Эч бир адам болбостур,
Өз жерин өзү сүйбөгөн.

Алма-өрүгү гүлдөгөн,
Багында булбул үндөгөн.
Жаз айлары болгондо,
Жап-жашыл болуп түрдөнгөн.

Ошол Бешкент жеримди,
Сагынып жүрөк дегдеди.
Мактабайын жерим деп,
Жазылтат көрсөң черинди.

АГАҢАРДЫН АРМАНЫ

Энем өлүп жашымда,
Көп иштер түшкөн башыма.
Төрт үкам ыйлап калганда,
Зор келди го жаныма.

Арызым айтаар тууган жок,
Атадан жалгыз мен болдум.
Адамдын баркын билбеген,
Акмактарга жем болдум.

Отун алып, от жагып,
Аш бышырдым баарыңа.
Башыма оору иш түшсө,
Келбедин бириң жаныма.

Кандай жазам жалганды,
Айтамын болгон арманды.
Үй-жайлуу болуп бардыгың,
Тиктебей кеттиң агаңды.

Пайдасы болбос армандын,
Кадыры болбос жамандын.
Өлбөс жаны бар бекен,
Мындагы жаткан агаңдын.

Атадан жети балабыз,
Алыстайбы арабыз.
Ажыратып мен айтсам,
Төртөө уул, үчөө кыз,
Капа болом алардан.

Үкөлөрүм баары жаш,
Үй-жайлуу болдуң карындаш.
Кайрылып шакка конормун,
Мен дагы түзүк болормун.

Капа болбо карындаш,
Талыкпас менин жомогум.
Жомок эмес чын айтам,
Чымындай жанды муңайтам.

Капа болбо сиңдилер,
Жалган эмес чынды айтам.
«Кандайсың аба»-деп койсоң,
Көтөрүлөр көңүлүм.
Кайгы менен өтөбү,
Муңканып менин бул күнүм.

Оору болуп үч жылы,
Өлбөстөн жана тирилдим.
Тар жолдо калып тайгылсам,
Жардамың болбос бириңдин.

Бул оюм жаздым болбосо,
Жараткан ишим оңдосо.
Жазбастан кантип турайын,
Жакындар мени кордосо.

Сүлүктү менен Бешкенттин,
Алыс бекен арасы.
Көрүнбөйт көзгө тиктесем,
Сиңдилердин карасы.

Ачылаар бекен таалайым,
Пас болобу маанайым.
Капа болбойм силерге,
Бул ишти кылган кудайым.

*АБДИРАИМ ШАМА (Лейлектин булбулу) –
(1892-1953) Баткен областына караштуу Кара-
Давандагы Жылкы-Сай жайлоосунда жарык дүй-
нөгө келген. Дөөлөт Саттаркулов алып келген.
Архив 466, 586 (О.С.)*

САНАТ

Болор элдин балдары
Бирин бири баатыр дейт.
Бузулган элдин балдары
Бирин бири катын дейт.

Болор элдин бийлери
Элин ойлоп, камын жейт.
Бузулган элдин бийлери
Айылын талап, малын жейт.

Болор элдин аялы
Таза болот буюму.
Таң калып көргөн адамдар
Тамаша кылат үйүнү.

Жарашыктуу боюна
Чатырап турат кийими.
Адептүү, тулку келишкен,
Артыкча болот билими.

Терең ойлоп турмушун,
Теңиз кылат өзүнү.
Телегейге тең карап,
Тергеп сүйлөйт сөзүнү.

Бузулган элдин аялы
Уятсыз болот айбандай.

Ушак айтып айылды,
Уруштурат шайтандай.
Жүрө берет кыдырып,
Жүгөнсүз кысыр байталдай.
Оозуна келген сөздөрдү
Оттой берет кайтарбай.

Уйкудан туруп эртелеп,
Ушак издеп тентирейт.
Кайненесин жулмалап,
Кайнатасын сенсирейт.

Үркүп турат танадай,
Үйүнө барсаң, «Кел!» дебейт.
Эдиреңдеп урушуп,
Эринин атын тергебейт.

Болгон элдин жигити
Элиртип күлүк ат минет.
Эсебин таап турмуштун
Элинин баары кат билет.
Жардылыгын билдирбей,
Жарашыктуу тон кийет.

Айлына душман жолотпой,
Аттанып жоого тең тиет.
Байгеден озуп күлүгү
Барган жерден олжо алат.
Баатырлар чыгып ичиден,
Бардык элди колго алат.

Тобоксуз жерден эл баштап,
Турмушка туура жол салат.
Касташкан жоого тигилсе,
Качырып бирдей кол салат.

Бузулган элдин жигити
Топтолуп тойго бара албайт.
Эшикте калат барса да,
Эл катары саналбайт.
Шыпылдашып түгөлдөп,
Шыбагасын ала албайт.

Буун-башы биригип,
Эсебин оңдоп таба албайт.
Айры буту эп келбейт,
Аргымак берсе чаба албайт.
Айылдан чыкпай топтолуп,
Бирин бири жамандайт.

Адамды илбей көзүнө,
Айылда жүрсө кутурат.
Жоого барса, жетпестен
Жолдо жүрүп тутулат.
Дордоңдоп сөзүн таба албай,
Доого барса утулат.

Болгон элдин карттары
Аңгеме сүйлөйт укмуштан.
Ата-тегин баяндап,
Акыл айтат турмуштан.
Жагымдуу кылып сөз менен
Жаштарды тыят кылмыштан.

Ойготуп элдин жаштарын,
Үлгүлүү сөздөн кеп салат.
Тарбия берип аларга
Терең ойлоп төп айтат.

Бузулган элдин карттары
Аңгеме сүйлөйт тамактан:
Катындарга киришип,

Казан менен табактан;
Богооз сүйлөп шалпылдап,
Бозо менен арактан.

Балдарга сүйлөйт көргөнүн:
Басмачы менен карактан,
Чокуга салган аябай,
Чокморбаш, союл, таяктан.
Калтырбай айтат макалын,
Камалып жаткан абактан.

Дурус көргөн сөз болсо,
Оттой берет чанчырап,
Болбогон сөзгө талашып,
Боктошо кетет тантырап.

Акылсыздын белгиси,
Аксымданып чамынат.
Болумсуздун белгиси,
Болбогон сөзгө таарынат.

Боюну таза тутпаган,
Бокко түшүп малынат.
Тууганына сыйбаган
Душманына жалынат.

Жаралган жандын баарысы
Бир турмушка багынат.
Акчасыны кор тутса,
Алты пулга зарыгат.

Атыңды баксаң ардактап,
Мингенде чериң жазылат.
Аялың менен касташсаң,
Абийриң бир күн ачылат.

Акылсыз киши бий болсо
Айылдан элин качырат.
Артында уул калбаса,
Өлгөндө малың чачылат.

Жок адамга мал бүтсө,
Жоготкончо ашыгат.
Ушакчы киши сөз тапса,
Уйкусу келбей шашылат.

Ушагын элге таратып,
Угузуп көөнү басылат.
Көңүлү бузук ит адам
Көрүнгөнгө асылат.

Кызыңды эрке сактасаң,
Кыйматын элге кетирет.
Ойнооку өскөн эрке кыз
Он бешинде жетилет.

Эркекти көрсө ыргыштап,
Эки жакка секирет.
Эбиден тайган эрке кыз
Энесин тилдеп жекирет.

Акылдын сөзүн тыңдасаң,
Кулактын курчун кандырат.
Тантык менен сүйлөшсөң
Бир күндүк жолдон калтырат.

Катын менен жоолашкан
Душманга сырын алдырат.
Күн көрбөгөн күн көрсө,
Күндүзү чырак жандырат.

Ач калып бала ыйласа,
Алдаган менен сооронбойт.
Тамагы жаман аш тапса,
Таңдагы күнүн ойлобойт.

Акмакка күлүп сөз айтсаң,
Ачуусу келип тыртаңдайт.
Кылыксыз кемпир кызга окшоп,
Кызылды кийип жыртаңдайт.

Ат минбеген ат минсе,
Айылды көрсө жортоңдойт.
Акмактын карды бир тойсо,
Акыл айтып чорчоңдойт.

Кой көрбөгөн кой көрсө,
Кожоюн болуп кортоңдойт.
Эси жок катын эр чанып,
Эки жакка койшоңдойт.

Журтуну киши кордосо,
Журтуда калат көчкөндө.
Азамат эрди кордогон,
Азарын тартат өткөндө.

Агайын керек кишиге
Ажалың жетип өлгөндө.
Ак кепиндеп кадырлап,
Кабырга эшип көмгөндө

Жакшыларды кордогон
Жамандан тартат жазасын.
Билимдүүнү кордогон
Наадандан тартат жазасын.

Топто киши кор тутса,
Жылаңач калат кийимсиз.
Жалкоо бала окубай,
Жарды болот билимсиз
Көрүнгөндөн нан тилеп,
Көчөдө калат тыйынсыз.

Атты жигит кордосо,
Жолдо калат салбаңдап.
Ак таякты таянып,
Айылда жүрөт арбаңдап.

Акылсызга мал бүтсө,
Ашып кетет дардаңдап.
Алы жетпей ар кимге
Асыла кетет жагжаңдап.

Өчпөй турган шам болбойт,
Өтпөй турган хан болбойт.
Өзгөрбөгөн заң болбойт,
Өлбөй турган жан болбойт.

Эчкини баксаң кой болбойт,
Эл жыйылбай той болбойт.
Этеги жок тон болбойт,
Эси жок элге чоң болбойт.

Элди бузуп чочоңдоп,
Эки жаман оң болбойт.
Жамгыр болбой сел болбойт,
Жаманы болбой эл болбойт.

Бөрүсү жок жер болбойт,
Бөлүнүп түлкү шер болбойт.
Суу жырбаса сай болбойт,
Сугалак болбой бай болбойт.

Кулун болбой тай болбойт,
Курушчаак болбой бай болбойт.

Каткалаң болбой жут болбойт,
Карысыз элде кут болбойт.
Карышкыр баксаң ит болбойт,
Кагып, силкип боюңду
Карап турсаң бит болбойт.

Тор жайбаса, куш түшпөйт,
Токсон кирбей кыш түшпөйт.
Өлүмдөн кабар келбесе,
Чач агарып, тиш түшпөйт.
Бак тайып, кырсык жолукпай,
Башыңа кыйын иш түшпөйт.

Экөөгө бирөө бата албайт,
Аттууга жөө жете албайт.
Тыймак болсоң ырыскы
Ыраака кайып кете албайт.

Арыкты баксаң семирет,
Аксакты баксаң эт албайт.
Агайының шай болсо,
Айлыңа душман бет албайт.

Жамандар тилди алчы эмес,
Жакшыдан көңүл калчы эмес.
Үлгүлүү эрдин белгиси
Убада сөздөн жанчы эмес.

Өтүрүк айтып танчу эмес
Ушакка кулак салчу эмес.
Төгүлгөн кайтып толчу эмес,
Төбөсү оюк оңчу эмес.

Төрөлүк тийсе жаманга
Төбөңө чыгып... койчу эмес.

Ак соотто жең болбойт,
Азамат жигит кем болбойт.
Акылдуу эрдин белгиси
Акмактар менен тең болбойт.

Акылы жок жамандын
Айтканы элге эм болбойт.
Атадан артык тууганда
Ачуу болот, кек болбойт.
Аябайт элден тапканын,
Агайынга жек болбойт.

Эсептин башы бир болот,
Эсердин мойну кир болот.
Эки жаман дос болсо,
Этеги барып чыр болот.

Биймандуу бетте нур болот,
Бийманы жоктор сур болот.
Акылдын сөзү зор болот,
Акындын сөзү ыр болот.

Байдын ою пул болот,
Баланын көөнү гүл болот.
Билими жок жаман эр
Бир катынга кул болот.

Он эки айда төрт мезгил
Бир айланса жыл болот.
Турмуштан жигит кыйналса,
Кысылып жүрүп сил болот.
Түлкүнүн үйү ийин болот,
Оюндун түбү жин болот.

Ойлоп сүйлөң, жигиттер,
Өлүмгө себеп тил болот.

Бычактын жайы кын болот,
Бакшынын ою жин болот.
Молдолордун айтканы
Шариат менен дин болот.

Күлүктүн көркү жарашкан
Куйругу менен жал болот.
Кыргыздын көркү айылда
Жайылып жаткан мал болот.
Өзбек менен тажиктин
Сүйгөнү терек, тал болот.

Кейигенсип отурса,
Кемпирдин көркү чал болот.
Овзолардын тартканы,
Төлгөсү менен пал болот.

Аштуунун карды ток болот,
Акмактын оозу шок болот.
Жалындын түбү чок болот.
Жалгандын түбү жок болот.

Элирте минсең учурган
Эр канаты ат болот.
Билбеген сөздү билдирген
Билимдин кени кат болот.
Барыш-келиш кылбасаң
Бир тууганың жат болот.

Азыктуунун мингени
Ар канча жүрсө арыбайт.
Азамат эрдин атагы
Артында калып карыбайт.
Жарыктык жердин жүзүндө

Жалкоонун күнү жарыбайт.
Кокоюп жатсаң иш кылбай,
Кожой-Кызыр даарыбайт.

Каргыш тийген оңолбойт,
Кадыр таап чоңойбойт.
Азамат эрдин алтындай
Атагы элден жоголбойт.
Өзүдөн киши кетпесе,
Балакетке доголбойт.

Адабият сөз айткан
Акундун элден тили артык.
Акыйкатсыз төрөдөн
Адилет болсо кул артык.
Акылы жок жигиттен
Абышкасыз тул артык.

Суранып жеген куйруктан
Суу менен жесең нан артык.
Алтын, күмүш акчадан
Арпа , буудай дан артык.

Бакырып тилдейт балдарын
Баладан байга мал артык.
Кейитип жанын иш кылбай
Кембагалдын жаны артык.

Өзгөдөн кийген жибектен
Өзүңдөн чыккан бөз артык.
Жамандын берген ашынан
Жакшынын айткан сөзү артык.

Чала окуган аяттан
Оңдоп айткан ыр артык.
Жамандын берген миңинен
Жакшынын берген бири артык.

НАСИЯТ

Кызыкпа кызыл алтынга
Кызматың сиңир калкыңа.
Азамат, акыл, эр деген
Атакты калтыр артыңа.

Адамдык үчүн башың бер,
Акыйкат сөздөн тартынба.
Акчага сатып жаныңды
Арамдан таап мал кылба.

Атасын тилдеп, токмоктоп,
Аялың көөнүн калтырба.
Аялың көөнүн калтырып,
Душманга сырың алдырба.

Башыңды доого салдырба,
Ичинде кекти сактаба.
Ийрини түз деп мактаба.
Жиниң чыгып кеткенче
Жамандарды жактаба.

Калкыңа жаман көрүнүп,
Жаманды жууп актаба.
Акыйкат сөздү эр болсоң
Аякка басып таштаба.

Жаштыкта өткөн күнүңдү
Жаңырттып сүйлөп жактаба.
Жакшынын сөзүн таштаба,
Жаманды күйүп баштаба.
Ий болбогон доңуздун
Терисин керип аштаба.

Акыл айтпа аңкоого,
Жакшылык кылба жалкоого.
Эмгектен качып жүрбөгүн
Эки жакка – чайкоого.
Базарга каттап үйрөнбө,
Балдарды тегин алдоого.

Кас кылба тузун татканга,
Калпты сүйлөп мактанба.
Мактанып коюп тилинде
Илинип турба капканга.

Жазып кетип үйрөнбө
Көчөдөн тыйын тапканга.
Кара сууга каарып жеп,
Канаат кылгын тапканга.

Убада сөздөн сен жанба,
Үйрөтпө тилди жалганга.
Туура сөздөн танбагын
Башыңды кесип алганда.

Семире түшсөң сереңдеп,
Секирип кетпе асманга.
Акылың болсо жол көрсөт,
Адашып жолдон азганга.

Жакындыкты ойлобо
Жолуңа чукур казганга.
Ыраазы болгун эр болсоң,
Мандайыңа жазганга.

Короонду бир кылып,
Коңшу болбо кууларга.
Кожоюн деп кыйшаңдап,
Кошомат кылба пулдарга.

Колуңдан келсе жардам кыл
Жетим, жесир, тулдарга.

Маңдайыңа бак конбой,
Мал табам деп жүгүрбө.
Акчасы бар деп акылсыз
Ак селдеге жүгүнбө.

Жарды болсоң эмгексиз
Жай жатып үйдө үңүлбө.
Эсиң кетип, ач калып,
Эки кабат бүгүлбө.

Бакылдык кылып кишинин
Багын көрүп күйүнбө.
Турганын тиле балаңдын,
Туулганын көрүп сүйүнбө.

Аялың кирип тилине
Ата-энеңден бөлүнбө.
Жаманды көрсөң унчукпай,
Жатып ал үйдө, көрүнбө.
Кашыңда конок отурса,
Катының тилдеп сөгүнбө.

Өткөн ишке өкүнбө,
Өлүккө өтө өкүрбө.
Канагаттан ажырап,
Кайгырып элге өксүбө.

Калпты сүйлөп чын кылып,
Касам ичип карганба.
Акылдуу киши бетиңе
Айыбың айтса арданба.

Өз башыңа бүтпөсө,
Өзгөнү көрүп таңданба.
Кылыгын сынап билбестен
Кызарган бетке алданба.

Санга башың кошулбай,
Сандалып санды санашпа.
Билбеген сөздү билем деп,
Билимдүү менен талашпа.

Билимдүү башың болбосо
Бийлер менен жанашпа.
Кат билбесең сокурдай
Караңгы түндө адашпа.

Атым бар деп жортоңдоп,
Аргымак менен жарышпа.
Адаммын деп чорчоңдоп,
Алдуу менен алышпа.

Санабастан күчүңдү
Салмактуу менен сайышпа.
Салмактуу илип көтөрсө,
Буралып белиң майышпа.
Көрбөстөн угуп бир сөздү
Көрүнгөнгө жабышпа.

Тигилише жоолашып,
Тийбегенге катылба.
Ташты чайна эр болсоң
Тамагыңа сатылба.

Болбогонго урунуп,
Башыңды бекер катырба.

Күтө албасаң мезгилсиз,
Үйүңө конок чакырба.

Карап көрбөй бекерге
Караңгы түндө бакырба.
Кайтып ичер аш болсо,
Казаның булгап какырба.

Акмактар менен чырдашпа,
Айгактар менен сырдашпа.
Абийириң төгүлөт,
Аялдар менен кырдашпа.

Тентектер менен кеңешпе,
Эси жок менен эгешпе.
Кулаксыз менен сүйлөшпө,
Кутурган менен сүйрөшпө.
Акылсыз менен айтышпа,
Тантыктар менен тартышпа.

Күчтүү менен күрөшпө,
Тамандуу менен тирешпе.
Көңүлүңдү калтырып,
Көнбөгөңгө илешпе.

Жагалмай көрсөң атып ал,
Жамандан бойду сатып ал.
Кокустан келсе кашыңа
Койнуңа башың катып ал.

Ар бир тилди көп билгин,
Ар дайым ойлоп сүйлөгүн.
Башыңдын тиле тынчтыгын,
Байлыкты анча сүйбөгүн.

Алты саның соо болсо,
Айылда бекер жүрбөгүн.
Адашканга күлбөгүн,
Аягын ойлоп сүйлөгүн.

Адамзат жердин койнунда,
Аягы гөрдүн оозунда.
Жаралган жанга өлмөк бар
Акыры бир күн мойнуңда.
Акылы болсо окусун
Ар киши жаштык доорунда.

Турмуштун болбойт туткасы,
Тутула бербейт желге окшоп.
Картайып колдон иш кетсе,
Каласың жатып гөргө окшоп.

Алтын, күмүш, акча-пул
Аарчысаң кетет терге окшоп.
Билим – байлык, коробойт,
Жумшаган менен кенге окшоп.
Арттырган сенин олжоң шул
Окуп калсаң элге окшоп.

Адеп менен тил сактап,
Адилеттик менен эл сакта.
Калганда үйдө отуруп,
Кадырың болот шул чакта.

Чала-чарпык тил билип,
Чачыңды майлап сыланба.
Жаштыгыңда жолукпа,
Котон жара – ылаңга.

«Батыраак!» деп бакылдап,
Бакырба куру шамалга.
Үстөл, партпел талашып,
Үйрөнө көрбө амалга.
Чокоё түшүп, пара жеп,
Чокуңдан кетип камалба.

Мазарга малың сойбостон,
Малыңды бергин ачтарга.
Чырак жагып сыйынба
Чириген сөөк баштарга.
Үрпөңдөп барып чокунба
Үйүлүп жаткан таштарга.

Мазарга карап жүгүрбөй,
Малыңды союп, үйдө бер.
Көзүңдү жум да мактанбай,
Көрсөтпөй элге түндө бер.

Мен айтпаймын бербө деп,
Бергиң келсе күндө бер.
Жетим, жесир, ачтарга
Жедир, ичтир, беребер.

Эки нан ал да ачка бер
Эшенге берген тыйынга.
Абакең айтат насыят
Жалпы турган жыйынга.

Алтын ээр ат болсо,
Алтынын ал да отко жак.
Алтын бычак өтпөсө,
Аш бычак кыл да, этке чап.

Акылсыз болсо алганың
Алдап-салдап эбин тап.

Ага-иниге жакпасаң
Атыңды мин да четке чап.
Артынан урба кишинин
Азамат болсоң бетке чап.

Арамза тууган бий болсо,
Жаман адам бай болсо,
Жакынына карабайт.
Азамат эрдин баласы
Адамга жаман санабайт.

Аягың тайса мыскылдап,
Аркаңда душман табалайт.
Акмакка келип иш тийсе
Айылга бузук аралайт.

Акыйкат кылса бузукка
Ак жерден элди каралайт.
Адамды, элди бөрүдөй
Аябай четтен жаралайт.

Катындын көзүн караган
Кайын журтка кыйшаңдайт.
Кылыксыз кемпир кыз болуп,
Кырмызы кийип жыртаңдайт.
Жибектен жоолук оронуп,
Жигитке карап ыржактайт.

Эки жакка койкоңдоп,
Эси жок катын эр тандайт.
Акмакка күлүп сөз айтсаң
Ачуусу келип тыртаңдайт.

Акылсыздан бий болсо,
Айылга карап чамынат.

Болумсуздун белгиси
Болбогон сөзгө тарынат.

Иттин тууган баласы
Курбандыкка жарабайт.
Ит адамдын баласы
Туугандыкка жарабайт.

Тууганына сыйбаган
Душманына жалынат.
Жаралган жандуу жалганда
Турмушка жалпы багынат.
Кайда болсо эр жигит
Туулган элин сагынат.

Атыңды баксаң семиртип,
Мингенде чериң жазылат.
Акылдуу болсо алганың
Сүйгөндө чериң жазылат.

Акылсыз менен теңелсең,
Абийриң элге ачылат.
Уулсуздун тапканы
Өлгөндө элге чачылат.

Жок адамга мал бүтсө,
Жоготкончо ашыгат.
Ушакчы киши сөз тапса,
Уйкусу келбей шашылат.

Ушагын элге таратып,
Уктуруп жаны басылат.
Акмакка бийлик тийгенде
Алдынан элди качырат.

Акылдуунун сөзүн тыңдасаң
Кулактын курчун кандырат.
Тантыктын сөзүн тыңдасаң,
Бир күндүк жолдон калтырат.

Катындын көөнүн таппаган
Душманга сырын алдырат.
Күн көрбөгөн күн көрсө.
Күндүзү чырак жандырат.
Жалкоо адам иш кылбайт,
Жардымын деп кайгырат.

Кызыңды эрке сактасаң,
Кыйматын элге кетирет.
Ойнооку болуп өскөн кыз
Он бешинде жетилет.

Эркекти көрсө ыргыштап,
Эшик, үйдө секирет.
Эбиден тайган эрке кыз
Энесин кармап жекирет.

Каргыш тийген оңолбойт,
Кара ниет чоңойбойт.
Азамат өтсө артында
Атагы элге жоголбойт.
Өзүнөн киши кетпесе
Балакетке доголбойт.

Азыктуунун мингени
Алыскы жолдо арыбайт.
Азамат эрдин артында
Атагы калып, карыбайт.

Жарыктык жердин жүзүндө
Жалкоонун жүзү жарыбайт.

Кокоюп жатсаң эмгексиз
Кожою-Кызыр даарыбайт.

Азамат эрдин баласы
Адамга жаман санабайт.
Кара ниет бий болсо,
Калп жерден элин каралайт.

Акылы жокко иш калса
Айылга бузук аралайт.
Акмактар элди бөрүдөй,
Аябай четтен жаралайт.

Жакшыларды кордогон
Жамандан тартат жазасын.
Билимдүүнү кордогон
Наадандан тартат жазасын.

Журтуну киши кордогон
Журтта калат көчкөндө.
Азамат эрди кордогон
Азарын тартат өткөндө.

Кадырын шамдын билесиң,
Караңгы түндө өчкөндө.
Чын жолдошуң табасың
Колундан бийлик кеткенде.
Аялдын көзүн карайсың
Алтымышка жашың жеткенде.

Асманды карап тиктейсиң
Ак шумкар колдон качканда.
Ат кадырын билесиң
Аксаңдап жөө басканда.

Ага, инини издейсиң
Алаңдап көзүң шашканда.
Айылда жатып каласың
Алтымыштан ашканда.

Эрди катын кордосо,
Элүү беште тул калат.
Эси кетип өлгөнчө,
Эркекти көрсө суктанат.

Аялды эркек кордосо,
Алтымыш беште айрылат.
Ак жоолуктан көзү өтүп,
Амалы куруп кайгырат.

Ак сакалы саксайып,
Аялга жакын бара албайт.
Тентиреп калат талаада
Теңини таап ала албайт.

Кыңылтыр бычак таш кесет,
Чарктаган эли келишсе.
Карчыга илет салганын,
Таптаган эли келишсе.

Жаманды кошот жакшыга
Мактаган эли келишсе.
Атагы чыгат күлүктүн
Чапкан эри келишсе.

Айылды багат бир мылтык
Аткан эри келишсе.
Ала күчүк сак болот,
Баккан эри келишсе.
Кара катын ак болот
Алган эри келишсе.

Сурап жеген куйруктан
Суу менен жеген нан артык.
Алтын, күмүш акчадан
Арпа, буудай – дан артык.

Бакырып тилдеп балдарын
Баладан байга мал артык.
Кейитип жанын иш кылбай,
Кембагалдын жаны артык.

Үч уулдан кемпирге
Үксөйгөн жаман чал артык.
Өзгөдөн кийген шайыдан
Өзүңдөн чыккан бөз артык.

Жамандын берген ашынан
Жакшынын айткан сөзү артык.
Атасы башка эл болбойт,
Айтышып жатсаң өз артык.

Чала окуган аяттан
Оңдоп айткан ыр артык.
Адабият сөз айткан
Акындын элден тили артык.

Акыйкатсыз төрөдөн
Адалат болсо кул артык.
Акылсыз тентек жигиттен
Абышкасыз тул артык...

КУРАНДАН ОКУП ЫРДАДЫМ

Аргымак-күлүк ойнотуп,
Мингениңе мас болбо.
Алтындан жака асыл тон
Кийгениңе мас болбо.

Алты кабат ак үйгө
Киргениңе мас болбо.
Адаммын деп көп сөздү
Билгениңе мас болбо.

Жашасаң миң жыл армансыз
Акыры бир күн өлөрсүң.
Алланын салган жолуна
Амалсыз панда көнөрсүң.

Тагдырда жазмыш не болсо
Тандаган күндү көрөрсүң.
Этеги жок, жеңи жок
Ак кепинди киерсиң.
Куйругу жок, жалы жок
Жыгачтан атка минерсиң.

Эшиги жок төрү жок,
Караңгы үйгө кирерсиң.
Мүңкар, Накир келгенде
Жообун бир күн берерсиң.

Шырылдап турпак куюлуп,
Шыкааларга тешик жок.
Кайра тартып чыгарга
Кадимкидей эшик жок.

Эркелерге энең жок,
Аркаларга атаң жок.

Айбаттуу эки периште
Алышарга чамаң жок,
Ат салышып болушар
Артында турган агаң жок.

Акырет сапар – алыс жол,
Аркага эч ким жана албайт.
Мункар, Накир келгенде,
Күнөөдөн эч ким тана албайт.

Жатасың жалгыз тар жерде,
Кашыңа эч ким баралбайт.
«Атаке, алың калай?» деп
Балдарың кабар ала албайт.

Периште деген бизге окшоп,
Бере койсоң пара албайт.
Кыяматкайым болгончо
Кайрадан ишиң каралбайт.

Бир өлгөн адам жалганга
Экинчи кайтып жаралбайт.
Ажалга каршы эч киши
Айласын ойлоп табалбайт.

Караңгы гөрдө тирилтип,
Мункар, Накир кеп сурайт.
Айбат кылып коркутуп,
«Ким жараткан?» деп сурайт.
Дарманың келбейт сүйлөргө,
Тилиң да келбейт күрмөгө.
Өкүнүп коркуп турасың
Үнүң да чыкпайт үндөөгө.

Отурганда, турганда
Пенденин иши коркмокто.

Жанталаша тырбандап,
Жакшылык ишке жортмокто.

Жараткандан коркпосоң
Каласың гөрдө токмокто.
Жообун жакшы бербесең
Периште түшөт сокмокко.

Ыргытып салат жаныңды
Кызарып жаткан көп чокко.
Кыяматкайым болгончо
Кыйналат жаның тозокто.

Кыяматтын жолунда
Кыл көпүрөк – срат дейт.
Кылычтан өткүр кылга окшоп,
Кылтылдап жолдо турат дейт.
Кылмышы көптүн бардыгын
Периште кыйнап урат дейт.

Топтотуп элди токмоктоп,
Тозокко элтип тыгат дейт.
Жарлакаган момундар
Жалындан күйбөй чыгат дейт.

Кудайым казы болгондо
Курдурат мизан тараза
Бирөө калбай чогулат
Адамдын жалпы баласы.
Ошо күндө билинет
Ак менен элдин карасы.

Билинип калат, бекитип,
Бийлердин жеген парасы.
Угулат элге, билдирбей,
Урунун сойгон танасы.

Жарыя болот душмандын
Жалгандан жапкан жалаасы.
Акыркы эсеп күнүндө
Ачылат элдин арасы.

Кечеси-күндүз тынбастан,
Башка жумуш кылбастан,
Кылмышыңды периште
Жазып жүрөт аркаңда.

Амалың берет колуңа
Сот алдына барганда.
Жазылып турат дептерде
Не кылганың жалганда.

Жакшылык менен жамандык
Билинет колго алганда.
Сообуң менен күнөөңдү
Мыйзамга салып тартылат.
Не кылган болсоң шол күндө
Мойнуңа жүгүң артылат.

«Кылганым жок!»-деп тырышып,
Кылмыштан пенде танат дейт.
Танганына карабай,
Мойнуна жүктөп салат дейт.

Танганың менен ант ичип,
Ишенбейт эч ким сөзүңө.
Он эки мүчөң – кулак, көз
Күбөлүк берет өзүңө.
Далилдеп туруп аныктап,
Көрсөтүп берет көзүңө.

Муптудан сурап жол тапсаң
Мындагыдай заман жок.

Каруулашып урушуп,
Кача турган чамаң жок.
Бекитип элден көрсөтпөй,
Бере турган параң жок.

Бийлик кылып ортого
Түшө турган адам жок.
Амалиң куруп жазганга
Көнбөй турган чараң жок.

Кызарып асман миске окшоп,
Жер жүзү жанат темирдей.
Кылмышы оор пенделер
Карарып күйөт көмүрдөй.

Кудайдан кайткан кууларды
Тозокко элтип салат дейт.
Чымындай жаны чыркырап,
Чыгалбай күйүп жатат дейт.

Кесилгендер тозокто
Чыкпастан жатып калат дейт.
Түрлүү-түрлүү периште
Азапка салып кыйнайт дейт.
Тозоңу чыгып жалындап,
Тозокто ыйлап өтөт дейт.

Жарлакаган момундар,
Жаннатка учуп барат дейт.
Жаңдап барып кавсардин
Сувудан ичип канат дейт.

Үлпүлдөгөн чырайлуу
Үрлөрдү кучуп жатат дейт.
Кыздар менен ойношуп.
Кызыкка жыргап батат дейт.

Орозо менен намазга
Эрки бар кечсе эгемдин.
Күнөөсүн Кудай кечирбейт,
Кишинин акын жегендин.

Уурулук менен байланган,
Пенденин колу чечилбейт.
Жетимдин акын жегендин
Кылмышын Кудай кечирбейт.

Жамандык жолго жүрбөстөн,
Жакшылык кылсаң ар жерде,
Пайдасы тиет жаныңа
Таңдагы макшар тар жерде.
Караңгы гөрдү эске алып,
Кайыр кыл колдо бар кезде.

Жалган-жашык сүйлөбөй,
Жараткандан коркуп жүр.
Жаныңды кыйнап алдабай,
Жакшылык ишке жортуп жүр.

Билер-билбес беш убак
Намазың үзбөй окуп жүр.
Беш убак намаз бир күндө
Окумак үчүн парыз деп
Милдеттүү кылып момунга
Жүктөп койгон карыз деп.

Жакасын кармап баш ийип,
Пенденин иши жалынмак.
Жараткан жалгыз Эгемдин
Бир өзүнө табынмак.

Жамандык көрсө Кудайдан
Динсиздин иши тарынмак.

Тагдырда жазмыш не болсо,
Момундун иши багынмак.

Жаралган жандуу өлмөгү
Жазганын Актын көрмөккө.
Калгандын иши өлгөндү
Ак кепиндеп көммөктө.
Момундун иши Кудайдын
Салганына көнмөктө.

Кудайдан коркуп жалбарып,
Кулунун иши ыйламак.
Алланын айткан жолунда
Аябай жанды кыйнамак.

Азын-көбүн эмгектеп,
Алалдан байлык жыйнамак.
Ач-жылаңач карыпка
Артканын берип сыйламак.

Эки күндүк жалганда
Пенденин иши арманда.
Айрыбасын ыймандан
Чымындай жанды алганда.
Ыймандуу кылсын Кудайым
Чын дүйнөгө барганда.

Күпүрчө сүйлөп күлбөгүн
Күнөөгө батып жүрбөгүн.
Алланы эстен чыгарбай,
Азыраак ойлоп сүйлөгүн.

Каталык ишти көп кылып,
Караңгы гөрдө күйбөгүн.
Алладан башка эч кимди
Акылың болсо сүйбөгүн.

Жакшыны таап жандаган,
Шарият сөзүн аңдаган,
Кыянат кылып кишинин,
Кылыны колго албаган,

Кыйамат кайым болгондо
Кыйноодо жаның калбаган.
Туура жолдон тайбаңар,
Бузуктук жолго барбаңар.
Гайбатка кулак салбаңар,
Өтүрүк айтып танбаңар.

Өлүмдү көзгө жакын бил,
Өткөндү ойлоп пикир кыл.
Кечеси туруп зикир кыл,
Бергенине шүкүр кыл.

Кошоматтап кожого
Кой бердим деп ишенбе.
Таксырым келди кадырлап,
Той бердим деп ишенбе.

Молдолорго карындап,
Май бердим деп ишенбе.
Колдой турган тар жерде
Эшеним бар деп ишенбе.

Сууй турган ак белде
Чапаным бар деп ишенбе.
Ала тон кийген сакалдуу
Акунум бар деп ишенбе.
Актам менен бир тууган
Жакыным бар деп ишенбе.

Атамдын пири кожом деп,
Ак чапанга сыйынба.

Эчки союп кадырлап,
Өзүңдү салба чыгымга.

Эки нан ал да, ачка бер,
Эшенге берген тыйынга.
Эшендин иши жарабайт
Эки пулдук буюмга.

Эмгектен тапкан малыңды
Этияттап коротпо.
Эл кыдырып, дин саткан
Эшенди такыр жолотпо.
Тиленип келген кишини
Киши экен деп тоготпо.

Кожоюн деп жүгүнүп,
Кошомат кылба пулдарга.
Колуңдан келсе жардам кыл,
Жетим, жесир, тулдарга.

Менин айткан ырымда
Бир ооз да жалган жок.
Акырлап калган замана
Олуя элде калган жок.

Бирин-серин олуя
Бар чыгар жердин бетинде.
Олуя жүрөт бекинип,
Көрүнбөй элдин четинде.

Отурганда, турганда
Бир кудай болсун эсинде.
Билгениңче намазды
Окуй бер өзүң кечинде.
Кыйын эмес пенденин
Кылмышын Кудай кечирсе.

Мазарга карап жүгүрбөй,
Малыңды бергин ачтарга.
Чырак жагып табынба
Чириген эски баштарга.
Үрпөңдөп коркуп чокунба,
Үйүлүп жаткан таштарга.

Мазарга элтип сойбостон,
Малыңды союп үйдө бер.
Көзүңдү жум да, мактанбай
Көрсөтпөй элге түндө бер.

Бербе деп сени айтпаймын,
Бергиң келсе күндө бер.
Жетим, жесир, начарга
Жедир, ичир, бере бер.

Жебей-ичпей мал жыйсаң
Арамдан бокту коңуздай.
Тапканың калат талаага
Кетесиң өлүп тоңуздай.

Жарты тыйын пайда жок,
Мал алып көргө барыштан.
Жалака деп момунду
Дуба кыл көрсөң калыстан.
Куран окуп багышта
Жакындан болсун, алыстан.

Чырак жагып кабырга
Сыйынам деген наадандык.
Куран окуп калыстан
Багыштап өтмөк адамдык.

Эки жакка тентиреп,
Эшенмин деп дин сатпа.

Эки көзүң жаш артып,
Эмгексиз үйдө тим жатпа.

Жаның барда эмгек кыл,
Жалкоонун Кудай душманы.
Кат билбеген билимсиз
Аңкоонун Кудай душманы.

Эбиден ашык мал сатпа,
Чайкоону кудай жактырбайт.
Эшенмин деп дин сатпа,
Алдоону Кудай жактырбайт.

Он эки мүчөң соо болсо
Жалкоону Кудай жактырбайт.
Өтө жарды, дини жок
Пақырды Кудай жактырбайт.

Култуңдаган куу чунак
Жакырдын Кудай душманы.
Коркутуп элден пара алган
Залымдын Кудай душманы.

Элге айтып, өзү кылбаган
Аалымдын Кудай душманы.
Жаның барда чын сүйлө
Жалгандын Кудай душманы.

Жалынып тилеп кишиден
Алгандын Кудай душманы.
Шариаттин жолудан
Тайгандын Кудай душманы.

Бузуктук жолго бурулуп,
Баргандын Кудай душманы.

Арамдан таап мал жыйган,
Байлардын Кудай душманы.

Күпүрчү сөздү күлдүрүп,
Айткандын Кудай душманы.
Акыйкат сөздөн аркага
Кайткандын Кудай душманы.

Менин айткан ырымдын
Магызын чагып ойлогун.
Жолукканда жулуп жеп,
Өтүрүк сопу болбогун.
Азазилге ыйманды
Алдырып бир күн койбогун.

Өлгөндөр кайтып келген жок,
Кудайды эч ким көргөн жок.

Ийман, ислам момунга
Ишенүү деген акыл да.
Алыс эмес пендеден
Кудайым өтө жакын да.

Теңеп болбойт кишиге,
Теңтушу жок куру жок.
Турган жери белгисиз
Мекени жок, үйү жок.

Кудайымдын Мекени
Көктө да жок, жерде жок.
Көз менен барып Кудайды
Көрүп келген пенде жок.

Жаралбаган бирөөдөн,
Барлыкты өзү жараткан.
Жаралганды эриксиз

Бир өзүнө караткан.
Балчыктан адам жаратып,
Жер жүзүнө тараткан.

Барлыкты көрөт бир Кудай,
Бизге окшогон көзү жок.
Саамдап киши айтарга
Басып кеткен изи жок.
Кудайым айтат бар сөздү
Курандагы тили жок.
Кудайым жасайт барлыкты
Кудурети бар да, колу жок.

Туулган эмес бирөөдөн,
Туулбайт да, туубайт да.
Мекен кылып бизге окшоп,
Бир орунда турбайт да.

Ургусу келсе өзү урат,
Ур дегенин урбайт да.
Пайгамбарга жиберген,
Айаты калем сөзү бар.
Жок деген адам ыймансыз
Бир гана жалгыз өзү бар.

Пендесин өзү ар жерде
Сактаймын десе балээ жок.
Кудурети менен курутуп,
Жиберем десе дабаа жок.
Качайын десе кутулуп,
Бекине турган паана жок.

Өзгө жерде бир кудай
Өзүдөн башка жана жок.
Жазганына кудайдын
Сунбаска моюн чаара жок.

Кетирмек ыйман тилинде,
Ишенмек чын деп дилинде.
Ишенбей айтсаң тил менен
Туткасы болбойт дининде.

Алдамчыда ыйман жок,
Адамдык сөздүн чынында.
Өтүрүк сөздү кошпостон
Чындан окуп ырдадым.
Пайгамбардын чыгарган
Динден окуп ырдадым.

Мухамматтин өзүнүн
Тилиден токуп ырдадым.
Шариат жазган китептин
Сөздөн окуп ырдадым.

Кудайым айткан Курандын
Өзүдөн окуп ырдадым.
Тарихат жолун текшерип,
Тафсирден окуп ырдадым.
Жакшылар айткан мурунку
Тамсилден кошуп ырдадым.

Момундар угуп билсин деп.
Кылмыштан өзүн тыйсын деп.
Аксакалдар акыма
Калыстан дуба кылсын деп.
Сопулар дуба кылганда
Сообу мага тийсин деп.

Кураандын сөзүнө,
Кулагын элим салсын деп.
Кыямат күнүн эскертем,
Момундар ибарат алсын деп.

Ажалым жетип мен өлсөм,
Артымда сөзүм калсын деп.

Азын-көбүн сөз айттым,
Акылы барлар билсин деп.
Акырет күнү болгондо
Пайдасы мага тийсин деп.

Таңдагы тайгак тар жолдо
Жаныма ара кирер деп.
Жазып алып кагазга
Жакшылап окуп жүрөр деп.
Бийманы жоктор сөзүмө
Ишенбестен күлөр деп.

Аалымдар окуп ырымдын
Катасы болсо кечирсин!
Катасын тапкан азамат
Каламын тартып өчүрсүн!

ЭМЕСПИ (терме)

Аксап калса аргымак
Арык болот эмеспи,
Өлүп калса териси
Чарык болот эмеспи.

Жүйөө калса азамат
Карып болот эмеспи.
Жокчулук эрдин дарманын
Алып коёт эмеспи.

Жорголотуп ар жолго
Салып коёт эмеспи.

Өтө жаман оту жок
Коркок болот эмеспи.

Өтпөс бычак учу жок
Томток болот эмеспи.
Пас кедейдин катыны
Соргок болот эмеспи.
Кийимди тигип кийе албайт,
Чоркок болот эмеспи.

Жалкоо элдин көчөсү
Баткак болот эмеспи.
Бүткөн бою жамандын
Шалтак болот эмеспи.

Адил бийдин жүрөгү
Аппак болот эмеспи.
Азамат киши айлына
Капкак болот эмеспи.

Кыргыз, казак башында
Калпак болот эмеспи.
Сүйлөгөндө тилдери
Жалпак болот эмеспи.

Аягында кийизден
Пайпак болот эмеспи.
Төшөнчүсү астында
Талпак болот эмеспи.

Жаман адам ушакчы,
Айгак болот эмеспи,
Такасы жок атка окшоп
Тайгак болот эмеспи.

Жакшы катын күтүнгөн
Жайнак болот эмеспи.
Конок болсоң май менен
Каймак коёт эмеспи.

Жаман катын жүгөнсүз
Жайдак болот эмеспи.
Эки көзү көчөдө
Бойдок болот эмеспи.

Жакыр чыккан жардылар
Жалкоо болот эмеспи.
Жаман адам алкылдап,
Аңкоо болот эмеспи.

Соодагердин кесиби
Чайкоо болот эмеспи.
Бир кишинин ниети,
Алдоо болот эмеспи.

Жаман бийдин жүрөгү
Кара болот эмеспи.
Издегени итке окшоп
Пара болот эмеспи.
Тийген жери тилинин
Жара болот эмеспи.

Бузулаарда эл деген
Ала болот эмеспи.
Бир бирине жапканы
Жалаа болот эмеспи.

Элүү беште эси жок
Бала болот эмеспи,

Кылган иши жалкоонун
Чала болот эмеспи.

Көп булгасаң үкөктү,
Балчык болот эмеспи.
Көп сүйлөгөн тузу жок
Тантык болот эмеспи.

Көп күлгөндөр ыржаңдап,
Канчык болот эмеспи.
Бир кылыгы жамандын
Артык болот эмеспи.

Издегени тазынын
Түлкү болот эмеспи.
Биз дегени акмактын
Күлкү болот эмеспи.

Эки көзү эсердин
Уйку болот эмеспи.
Жарашыксыз жамандар
Күлкү болот эмеспи.

Сүйгөн малы кыргыздын
Жылкы болот эмеспи.
Эр жигиттин сулуу кыз
Мүлкү болот эмеспи.

Жер көгөрүп жаз болсо
Тоюн болот эмеспи.
Жаратканы жаштардын
Оюн болот эмеспи.

Жалкоо бала дүлүйгөн
Моюн болот эмеспи.

Ээрибеген эси жок
Чоюн болот эмеспи.

Карчыганын канаты
Кайкы болот эмеспи.
Бешенеси жакшынын
Тайкы болот эмеспи.

Азамат эрдин артында
Даңкы болот эмеспи.
Ишенгени хандардын
Калкы болот эмеспи.

Жакшы деген энеден
Жалкы болот эмеспи.
Чеберлердин колунда
Кайчы болот эмеспи.

Жарды деген байларга
Жалчы болот эмеспи.
Билимсиздер бирөөгө
Малчы болот эмеспи.

Ууру деген картайса
Палчы болот эмеспи.
Чокунганы орустун
Буту болот эмеспи.

Сөөнгөнү кыргыздын
Журту болот эмеспи.
Бардык жандын ичинде
Курту болот эмеспи.

Эки көзү мергөндин
Аңда болот эмеспи.

Эси-жаады соттордун
Заңда болот эмеспи.

Эки көзү соргоктун
Нанда болот эмеспи.
Эси-жаады сопунун
Таңда болот эмеспи.

Букаранын тагдыры
Ханда болот эмеспи.
Ар бир жердин айрыкча
Шарты болот эмеспи.

Ар улуттун өзүнчө
Салты болот эмеспи.
Анча-мунча ырчынын
Калпы болот эмеспи.

Жаман кыздын колоңсо
Жыты болот эмеспи.
Чачын жууп-тарабайт
Бити болот эмеспи.
Ар айылдын бир кабан
Ити болот эмеспи.

Кызыл-тазыл килемдин
Түрү болот эмеспи.
Сулуулардын бетинин
Нуру болот эмеспи.

Баатырлардын көзүндө
Сүрү болот эмеспи.
Ырчылардын өнөрү
Ыры болот эмеспи.

Аркасында жамандын
Чыры болот эмеспи.

Ишенгени муруттун
Пири болот эмеспи.
Бакылдардын ичинде
Кири болот эмеспи.
Ар адамдын өзүнүн
Түрү болот эмеспи.

Чечендерди сайраткан
Тили болот эмеспи.
Чайкоочуну кутурткан
Пулу болот эмеспи.
Жаман эркек катындын
Кулу болот эмеспи.

Алтын, күмүш, коргошун
Таштан чыгат эмеспи.
Акыл деген илимдүү
Баштан чыгат эмеспи.

Билим деген окуган
Жаштан чыгат эмеспи.
Алмаз, алтын – бардыгы
Кенден чыгат эмеспи.
Азамат эр акылдуу
Элден чыгат эмеспи.

Ар бир жандын азыгы
Жерден чыгат эмеспи.
Жан дегендин негизи
Желден чыгат эмеспи.

Ар бир эрден айысы
Белден чыгат эмеспи.
Бит менен сирке кир менен
Терден чыгат эмеспи.
Эси жок катын чочоңдоп,
Эрден чыгат эмеспи.

Арак деген кайнаган
Буудан чыгат эмеспи.
Алдамчылык, арамза
Куудан чыгат эмеспи.

Картайганда аргымак
Чуудан чыгат эмеспи.
Балык деген ар жерде
Суудан чыгат эмеспи.

Суу түбүндө шиш балык
Курттан чыгат эмеспи.
Киши, адамдар бузулган
Журттан чыгат эмеспи.

Мал кырылмак көктөмдө
Жуттан чыгат эмеспи.
Арпа, буудай – дан деген
Чөптөн чыгат эмеспи.

Акыл деген кеңешсең
Көптөн чыгат эмеспи.
Адепсиз бала чоңойтсоң
Эптен чыгат эмеспи.

Айта берсең көп маани
Кептен чыгат эмеспи.
Көптү көргөн аңгеме
Карттан чыгат эмеспи.

Чайнаганың оозунда
Арттан чыгат эмеспи.

Аргымак, көлүк, тобурчак
Аттан чыгат эмеспи.
Билим деген жазылган
Каттан чыгат эмеспи.
Кат болбосо канча уксаң
Жаттан чыгат эмеспи.

Жамгыр болсо сел деген
Сайдан чыгат эмеспи.
Жаман нээт бардыгы
Байдан чыгат эмеспи.

Кулун менен аргымак
Тайдан чыгат эмеспи.
Бардык адам эки-эки
Жайдан чыгат эмеспи.

Азамат эрлер элирип
Жоого тиет эмеспи.
Кул кутурса кудукта
Сууга сийет эмеспи.

Акылы жокко сөз айтсаң
Ташка тийет эмеспи.
Кызыл тилдин узуну
Башка тийет эмеспи.

Абышканы жумшасаң
Жашка тийет эмеспи.
Аягың жүрсө, тамагың
Ашка тийет эмеспи.

Бир жамандын кесири
Миңге тийет эмеспи,
Өтүрүктүн кээ бири,
Динге тийет эмеспи.
Болбогон сөздү сүйлөгөн,
Жинге тийет эмеспи.

Акылсыздан бир киши
Такка минет эмеспи.
Аркасында кырк киши
Атка минет эмеспи.

Кайда барса каргапты
Картка тийет эмеспи.
Кыргыздын бузук кыздары
Сартка тийет эмеспи.

Корлоп өскөн эр деген
Элин сабайт эмеспи.
Карды тойсо ит деген
Жерин самайт эмеспи.

Арыктап калса аргымак
Жемин самайт эмеспи.
Азамат деген туулган
Элин самайт эмеспи.

Ала күчүк бир тойгон
Жерин самайт эмеспи.
Ар уядан бир туйгун
Шумкар чыгат эмеспи.

Ар үйүрдөн бир кулун
Тулпар чыгат эмеспи.
Эл бузулса ичиден
Шумпай чыгат эмеспи.

Аким болуп кутуруп
Куулар чыгат эмеспи.

Кара күчүк кутурса,
Ээсин кабат эмеспи.
Кара торгой кутурса
Бүркүткө чабат эмеспи.

Тентек адам кыдырып
Теңин табат эмеспи.
Осурак катын осуруп
Балага жабат эмеспи.

Атан менен нар деген
Төөдөн чыгат эмеспи.
Аргымак күлүк асылдуу
Бээден чыгат эмеспи.

Акыл менен эс деген
Мээден чыгат эмеспи.
Күч менен кубат салмактуу
Денеден чыгат эмеспи.
Азамат уул акылдуу
Энеден чыгат эмеспи.

Усталардын өнөрү
Колдо болот эмеспи.
Насибаси жигиттин
Жолдо болот эмеспи.
Окуган киши билимдүү
Молдо болот эмеспи.

Карчыга куштун уясы
Зоодо болот эмеспи.
Гайып эрен дегендер
Тоодо болот эмеспи.

Эси-дарди баатырдын
Жоодо болот эмеспи.
Эки тажик бар жерде
Соода болот эмеспи.
Эки жаман бар жерде
Коога болот эмеспи.

Эси, жады тажиктин
Калаада болот эмеспи.
Эки көзү кыргыздын
Далаада болот эмеспи.
Эненин көөнү эзилип
Балада болот эмеспи.

Алалбаган бүркүттөн
Чычкан артык эмеспи.
Акмак достон акылдуу
Душман артык эмеспи.
Абийир жабар көйнөктөн
Ыштан артык эмеспи.

Атылбаган мылтыктан
Капкан артык эмеспи.
Жайылбаган малыңдан
Саткан артык эмеспи.

Акчасын чайнап үйүндө
Жаткан артык эмеспи.
Алышсаң күчүң жетпесе
Качкан артык эмеспи.

Кырсык деген кишини
Бир айлантат эмеспи.
Бир айлантса бошотпой
Чыр айлантат эмеспи.

Өлтүрбөй жаның кыйналтып
Тири айлантат эмеспи.
Кайда барсаң сандалтып
Куру айлантат эмеспи.

Бак конгондо багыңда
Булбул сайрайт эмеспи.
Төрт чанагы ачылып
Гүлүң жайнайт эмеспи.

Каршы-терши коногуң
Келип турат эмеспи.
Казаныңда эт, куйрук
Ээрип турат эмеспи.

Багың тайса балдарың
Тилиңди албайт эмеспи.
Айтканыңа бир киши
Кулак салбайт эмеспи.

Жылдар өтүп үйүңө
Конок барбайт эмеспи.
Шоро бүтүп багыңда
Байкуш жайлайт эмеспи.
Мандайыңдан шорголоп
Шоруң кайнайт эмеспи.

**1970-ЖЫЛЫ БАРГАН ЭКСПЕДИЦИЯ МҮЧӨЛӨ-
РҮ: С.ЗАКИРОВ, А. ТОКОМБАЕВА, П. ИРИСОВДОР
ЖЫЙНАГАН ФОЛЬКЛОРДУК МАТЕРИАЛДАР.
ИНВ. 576**

*АЛИБАЕВ САТТАР –
1928-жылы Зардалыда туулган.
Уруусу нойгут*

ЗАРДАЛЫМ

Тарых менен таанышсаң,
Тагдырын элдин билгизет.
Көп болот жакшы адамда
Пайдасын элге тийгизет.
Элинде болсо жаманы
Залалын бир күн тийгизет.

Китеп кармап көп окуп,
Тарыхтан билсең доорду.
Ылайыктап бактыңа
Мукамдап тартат чоорду.

Өткөн доор ичинде,
Болуптур көп өзгөрүш.
Аныктап айтып берейин,
Талаш-тартыш төңкөрүш.

Билип жүргүн урууду,
Нойгут атайт башынан.
Билерман жигит адаты
Эл үчүн иштейт жашынан.

Дөөлөт турса колунда,
Жок жерден чыгат ашынаң.
Жетпеген жерге кол сунбай,
Чаклагын шерик чамаңды.
Кабарсыз бекер сүйлөбөй,
Билип алгын бабаңды.

Бабаң Саки бий мерген,
Бир миңинчи жылында,
Батыш Кашкардан келген,
Он алтынчы жылында.

Кытайлардын хандыгы,
Кысым кылган Кашкарга.
Акыйкатсыз зомбулук,
Каарданып келген дейт.
Кашкарда кыргыз туралбай,
Өз конушун берген дейт.

Букара алсыз кыргызды,
Жаалап атып терген дейт.
Колго түшкөн кыргызды
Жазасын чындап берген дейт.

Теңи жок мындай зулумдук,
Он эки миң кыргызды
Качырды мажбур көчүрүп.
Кашкардан кыргыз айылы,
Качышты отун өчүрүп.

Кытай менен сайышкан,
Сан жигит Кашкар четинде.
Качкындын келген жайлары,
Хисар Көлаб четинде.

Ал кезде жаа, чоюнбаш,
Барданке, соот, туулга
Булар болгон шайманы.
Сүрүлүп көчүп жүрүшүп,
Көп болгон элдин арманы.

Арслан Сакы бабанын
Кашкар жактан келгени.
Кийинкилер билсин деп,
Убаска жазып бергени. (санжыра)

Исарга келип чочунуп,
Туш-туш жакка тарашкан.
Этектүү конуш алышка,
Чар тарапка карашкан.

Көтөргөнүн түгөттү,
Көчмөндүн элин жүдөттү.
Күйстан карай жол жүрүп,
Жарым айча күн өттү.

Күйстаны жакшы жер,
Жайы иштеп кышы жер.
Шаары алыс бул жердин,
Кийишкени бөз болду.

Мунан да тагдыр козгоду,
Барган жери Бухара,
Келген жери Исфара.
Кең конуш чектеп алалбай,
Нечен жыл көчүп жүрүштү.

Бакыжан баатыр үйлөнүп,
Исфарада турушту.
Агасы Сакы жол тартты,
Аралап өттү көп сартты.

Кош-Дөбө барып конушту,
Бир жылча шондо болушту.
Баатыры Манаш жолдо өлгөн,
Каадасын өтөп коюшту.
Жетим жесир балдарын,
Ушарга тур деп коюшту.

Жогору карай жол тартып,
Ок-дарысын мол артып,
Шатырап жөнөп калышты.
Ара конуп эртеси,
Касыяга барышты.

Кара арча кыйып балталап,
Кашкары үйдөн салышты.
Жогору тескей калың кар,
Тыныгып бир ай калышты.

Кыйыр гадуу жол менен,
Ормузанга бардылар.
Элсиз ээн Ормузан,
Кадиксиз конуш алдылар.

Мүйүздөн чөкүч жасашып,
Беш такта жерди эктилер.
Сапалдан аяк жок эле,
Идишке таштап чектилер.

Аң уулап күңгөй барышып,
Зардалыны көрдүлөр.

Түшүмө аян ушул деп,
Көңүлдү чындап бөлдүлөр.

Көзүнө ысык көрүнүп,
Күңгөйгө көчүп алпарды.
Зардалы жагып көңүлгө,
Токтотту узак сапарды.

Кайран бабаң эскерди,
Кочкордогу конушту.
Ушакчы деп жек көрдү,
Уругу калмак болушту.

Жети атасы жай алган
Кочкор менен Кашкарды.
Кыргыз, калмак аралаш,
Арсланбек Саит башкарды.

Калың Кашкар алты уруу,
Кара-Суу бою Чаңгыр-Таш,
Кыргыз качып кыйналып,
Канчалар акты көздөн жаш.

Кашкарда күткөн мал кана?
Душман чыкса туурадан,
Кармаша турган бел кана?
Катарлап душман келсе да,
Шеригим Манаш шер кана?

Тай-тайлап басып чоңойгон,
Туулуп өскөн жер кана?
Туу кармап жоого минчү элем,
Тулпар сындуу Көк кана?

Кытайдан кыргыз кыйналды,
Жасадак жүргөн бөрк кана?

Кыргыздардын султаны,
Мурунку менде көрк кана?

Деп ажус кылып конушту,
Коркунучсуз кылайын,
Болгон колотту ээлеп тынайын.
Убаска алып уезден,
Жетилеп мөөр бастырды.
Алтын арип ойдуруп,
Ак дакага жаздырды.

Айланта жерди чектеди,
Алыстан келген душманга,
Бул конушум бек деди.
Атадан калган мүлк кылып,
Балдарым эми эк деди.

Сүрөттөп айтсам Зардалы,
Бабабыз Сагы барганы.
Мурунку өткөн тажиктен,
Эки түп дарак калганы.
Кунт коюп кулак салсаңар,
Сөзүмдө жоктур жалганы.

Маргалаң менен Мархамат,
Базарын кылчу жер экен.
Хиром Сагы даанышман,
Картайдым эми дээр экен.

Маргалаң барды базарга,
Шаарлап кумар жазарга.
Кирага жүз баш таптырды,
Исфара карай чаптырды.
Исфарада Бакыжан
Келгенин чексиз жактырды.
Ал-ахвалын айтышты,

Ал жерде жүрүш болбойт деп,
Биргелешип кайтышты.

Кайра түшүп Маргалаң,
Капыстан катуу ооруду.
Караң калган бул дүйнө,
Кас ажал жетип тооруду.

Кабарын Казы эшитти,
Калтырбай ханга жеткизди.
Айтылды керээз ханыңа,
Берилди кабар баарына.

Дамылла жыйнап дан берди,
Мусаапыр бабаң жан берди.
Бабаңдын чөнтөк дептерин,
Хан алып окуп ыйлады.
Кадырын билип бабаңдын,
Жасатын эми сыйлады.

Эл жыйылып кел деди,
Кырк кербен жыйнап бер деди.
Мынабу жасат мүрдөнүн,
Асили кыргыз эл деди.
Туулган жери чыгышта,
Чаңгыр-Таш, Кашкар жер деди.

Жакшылап нарга арттырды,
Жеткизип барып Кашкарга,
Түбөлүк жайга жаткырды.

Маргалаңдан чыгышта,
Үч таш келет арасы.
Бесеран деген жери бар,
Көбүңөр билсең керектир,
Азыр өзбек эли бар.

Бабаңдан калган бир бала,
Эсте жок аты бир деме.
Алар да урук издешет,
Сакыдан калган биз дешет.

Чачылып жүргөн чайырчы,
Сурашып тууган болуп ал.
Жамаат жакшы эмеспи,
Жанаша шондо конуп ал.

Бабаңдан айттым санатты,
Кош боюм буга калатты.
Казакпы деп ойлобо,
Анык кыргыз бабаңар.
Кул бол, бай бол саңа айтам,
Лакай болгон тагаңар.

Атадан калып алты уул,
Эскербептир Кашкарды.
Аксакал уул, Досой бий,
Айылын абдан башкарды.

Досойдон кийин Атаяр,
Айылды алды колуна.
Тынбаган тентек заман деп,
Эрөөл койду жолуна.

Анын уулу Маадеми,
Атадан калган орунга,
Төрага болуп шайланды.
Эки ата өтүп көбөйүп,
Анык эл болуп жайланды.

Канча кабар угулду,
Зардалы узак жер деди,
Бер жагы ашуу бел деди.

Жашаган эли андагы,
Уругу нойгут эл деди.

Жылына бөлгөн олпондон,
Ондон бир шого бөл деди.
Орундуу элби, тажаалбы,
Ошол жагын көр деди.

Жаңыдан келген бабалар,
Жайлаган экен салкын деп,
Зардалыдай сонунду.
Ак кайың, арча, көп дарак,
Катарынан кесилди,
Там салууга жонулду.

Белестен нары сол жакта,
Келатканда оң жакта.
Бабаң үч жыл отурду,
Казаны аз тандыр жок,
Кактады калың патирди.
Жай саратан ысыкта,
Тигишти боз үй, чатырды.

Куралы кандай белгисиз,
Күңгөйдөн көкташ оюптур,
Кургак белде суу камдап,
Курсактары тоюптур.

Ал көкташтын чоңдугу,
Даш казан суу баткыдай.
Кыңыр бозду түздөштү,
Ошондо түнөп жаткыдай.

Күн, ай өтүп, жыл толуп,
Арадан үч жыл өтүптүр.
Базарлап барса Мархамат,

Бактылуу жигит жолугат.
Бирине бири бейтааныш,
Кыргыз деп жүрөк оолугат.

Сурашып калды бекемдеп,
Акырын сынап сөз салды,
Тоого алып кетем деп.

Ойлонбой жигит ынаңды,
Жерибиз жакын Көк жарда,
Жер тааныйын ал барда.

Ээрчишип алып ошентип,
Көк жарда канды уруудан,
Баатыр Ныяз келиптир.
Азамат пейлин жактырып,
Жалгызын шерик бериптир.

Тууштуу Сакы бабаңыз,
Көлаптан токол алыптыр.
Кошуна болуп бабалар,
Зардалы жайлап калыптыр.

Абасы таза бул жердин,
Зардалы атка конгону.
Божомолдоп айтышат,
Илгери тажик болгону.

Калың эл болуп наамы,
Калыстан болду чайырчы.
Түп атасын айтайын,
Арсланбек Саид Байырчы.

Бизге мекен болуптур,
Зардалидей азиз жер.

Үч жүз сексен жыл жашап,
Уруу болду шондо эл.

Көп жылдар өтүп арадан,
Беш жүзгө жеткен балдары.
Өткөндөрдүн тарыхын,
Айтып жүрөт чалдары.

Буурсун менен жер айдап,
Дыйканчылык кылдылар.
Буудай, арпа, макасин
Мол камдашып кампага,
Жан жыргатып тындылар.

Темир печка коюшпай,
Тараша отун жактылар.
Күкүрт анда болгон жок,
Боз ташка чакмак чактылар.
Электр же фанар жок,
Тоң май куюп ичине,
Сапал чырак жактылар.

Ал кезде кылган тамагы,
Көмөч нан менен сары май.
Кой союп таттуу эт жешкен,
Бирин-бири кел дешкен.

Эрте-кечти кам көрүп,
Эл намысын сактаган.
Тапка келген тулпардай,
Эрлерди эли таптаган.

Билим окуп билишпей,
Билгенине таң калам.
Эски турмуш эң кызык,
Ошон үчүн жар салам.

Өткөн иштин баарысы,
Тарых болуп саналат.
Келе турган тагдырың,
Келечек деп аталат.

Күлүктү минип күүлөнүп,
Биязи кийип түрлөнүп.
Жоргону минип дуулашып,
Сайилдап кийик уулашып.
Артыкча конуш табылып,
Акыйкат менен жыйнашып.

Газал кылып санаттан,
Акындары көп өткөн.
Кеңешин кенен жайылтып,
Акылмандар көп өткөн.

Элдин жайын сурасаң,
Жайлоого чыгып жарышып,
Карындап майын алышып,
Кудалашат тойлошот.

Бирин-бири урматтап,
Терең максат ойлошот.
Жигиттери жыйылып,
Гап канады ойношот.

Кыз-күйөөдүн тоюнда,
Тогуздап табак беришкен,
Боз үйдү жасап салтанат.
Карасаң куп келишкен,
Күйөө нөкөр-жеңелер,
Бел кармашып эңишкен.

Калың алса каадалап,
Кыз атасы кубанат.

Кадимден берки салт экен,
Үй жасап кызын чыгарат.
Эскиден калган салт экен,
Никесин кыят дубалап.

Алганы уул төрөсө,
Азаматтар той кылган,
Кеңешип канча ой кылган.
Той болгон жерде топтолуп,
Комуз, кыяк чертилген.

Атка минип деминип,
Брчы акын ырдашкан.
Көшөгө тартып бекинип,
Келин-кыздар сырдашкан.

Тегерек тартып отуруп,
Ортого отту жагышкан.
Көшөгөдөн көрүнбөй,
Ооз комуз кагышкан.

Түн катып тойлоп таң атса,
Нур чачып тоодон күн чыкса,
Аргымак минип сыланган,
Эл башчысы бий келсе,
Жабдыгын алып күлүктү,
Тамашага чабышкан.

Болжолго улак ташталса,
Серкебай байге алышкан.
Эки баатыр чабандос,
Күч сынашып салышкан.

Аргымак менен буудандын,
Асылын тандап минген эл.

Алты күн улак болсо да,
Аргымак таблап кирген эл.

Ойноктотуп ат таблап,
Байгенин башын алган бар.
Ашык ойноп ордо атып,
Мөөрөйүн жеңип алган бар.

Илаачын куштай имерип,
Көк бөрүсүн салган бар.
Бел кармашып күрөшкөн,
Балбандары дагы бар.

Атыдан атап айталык,
Абдилла, Жаман, Маткалык.
Акыл менен ойлоп көр,
Адамда күчтүү шунчалык.
Ордого сака түшүрүп,
Чертмектеп атып бүтүрүп,
Ордону терип чыкчу дейт.

Аксакал Молдо Надырды,
Мусабай ырчы дейт экен.
Санатты айтып сайраган,
Маараке менен тойлордо,
Элирип топко жайнаган.

Жүрөгүн эзип мундуунун,
Комуз, кыяк, дутарчы,
Шайыры болгон элимдин.
Кышы өтүп, жайнап жаз болсо,
Көркү ачылат жеримдин.

Күүлөрү кетпейт кулактан,
Муратаалы Керимдин.

Жүрөгүң кыйла эзгендир,
Уккан болсоң баариндин.

Жерибиз салкын таза аба,
Жээктеп агат дария.
Дагы айтар көп сөзүм,
Айтылбай турат жария.
Өткөн элди байкасам,
Өзгөчө кызык бария.

Ат чабышта шамдагай,
Шамшидин менен Гүлүшбай,
Көкбөрү сүйрөп тартышса,
Эгемберди Сүйүндөй.

Черинди жазат сүйлөсө,
Калың топко үндөсө,
Жаактууда теңи жок,
Акбай менен Исадай.
Ар бир айткан сууканы,
Акылдан артык нускадай.

Сүйлөгөнү бир кызык,
Закир менен Көлчүбай.
Чечендер калкта болуптур,
Асмандан куш алчудай.
Келерки ишти билген бар,
Миң жылга жашап барчудай.

Маатмурат аксакал,
Каадалуу кайран киши эле.
Адамда булбул Абдылак,
Алар да өткөн жаш эле.

Ак өргөө кыргыз үй,
Жайлоодо тиккен үй эле.

Арасында көп эрлер,
Акыйкат айткан шер эле.

Кудаяр кан, Малакан,
Буларга датка болгон бар.
Сурак бербей кандыкка,
Эл сорпун сактап турган бар.

Кандай иш дайны белгисиз,
Каары келди Кудаяр.
Элимден он төрт уулду,
Эпкини тийип жалаанын,
Өкүм күшкө буюрду.

Аксакалы, жаштары,
Жыйын дөбө чогулду.
Амалын издеп өкүмдүн,
Айласын таппай буулду.

Чечүүчү мындай мажлиске,
Чаары серке союлду.
Гайыптан тилеп бакытты,
Дасторкон жайып коюлду.

Досумбет анда бел байлап,
Кудар канга сөз сайлап.
Хан алдына бармакка,
Калктан дуба алды дейт.

Көк жорго минип чаптырып,
Узак жолду бастырып.
Акими шаар Коконго,
Кан алдына барды дейт.

Кайра тартпай тизгинди,
Ордосуна кирди дейт.

Аттан түшпөй салам деп,
Кулагы болсо ханымдын,
Калкка кайта барам деп.
Өтүнүч арыз айтты дейт,
Өлүмдөн он төрт уулду,
Куткарып шонтип кайтты дейт.

Ашыр датка, Калмат бий,
Акылы артык жан экен.
Казы, Шамши, Азим бий,
Хан Темирче бар экен.

Шавзал, Чотон дагы бар,
Туура сөздөн чыкпаган.
Имарали кичкине,
Жолборс жүрөк кайтпаган.

Өзгөчө тыңдап укчудай,
Өткөндө бийлер кылганы.
Өткүрү чыкса өзүнөн,
Ол дагы элдин жыргалы.

Өкүмдүү Бухар жанына,
Булар барып келиптир.
Каратегин жеринен,
Хан кайырын бериптир.

Эл үчүн үлүш талашкан,
Бийлери шундай көп болгон.
Элге кызмат кылууга,
Эзелги бийлер октолгон.

Абдали менен Эргешбай,
Алкымы таза жан экен.
Адамдан өттү аслиси,
Же, азыр да шондой бар бекен?

Маараке менен Мажлисте,
Калыс сүйлөп октолуп.
Калкта болсо каргаша,
Тагдырын чеччү топтолуп.
Кыя басчу жан болсо,
Кыйшагын алып түз кылган.

Айлына зыян келтирбей,
Туура сөзгө умтулган.
Уруунун сорпун урматтап,
Үмүтүн элге бербеген.

Акыйкат сөзүн бек айтып,
Алга умтулуп дегдеген.
Адил менен Темиркул,
Алар чыкты жеримден.

Ар убак тийген жылуу күн,
Ак тамга дейре батар дейт.
Акылман туура адамдан,
Алышта Абдижапар дейт.
Жан бүткөндүн баариси,
Жакшылардан болбойт дейт.

Каалагандай күн көрүп,
Бирөөлөр жеткен максатка.
Кара көңүл зил болуп,
Бирөөлөр өткөн какшап да.

Караны адам актабас,
Таширип менен Садбакас,
Калың топтун ичинде,
Сайраса тили чарчабас.

Көзүңдүн үстү каш болот,
Ошондо көркөм баш болот.

Көп акылман адамдар,
Ошентип элге баш болот.

Дымагы эгиз жел өпкө,
Тууганына кас болот.
Акылы тайкы жетестер,
Туура жактан нас болот.

Бабанын уулу Нишанбай,
Жүгүрмөк өткүр жаш эле.
Сырлары терең байкалып,
Он беште журтка баш эле.

Тууганым менин Омдарым,
Туура бейил жайдарым.
Ачылбай сырың көмүлдүң,
Жыйырма беште төгүлдүң.
Таш боор өлүм койбоду,
Тээ акырет бөлүндүң.

Кара чаар сур жылан,
Жер тандабай сойлогон.
Каары катуу бул өлүм,
Норбатың келсе койбогон.
Карды катта кара жер,
Канчаны жутту тойбогон.

Түзөлөт элдин пейили,
Таалайы жарык болгондо.
Муңайымчылык сөз болот,
Байлык ганап толгондо.
Кемчилик болсо элинде,
Баш аламан болушат,
Көчүшөт турбай жеринде.

Бийлеринен башка да,
Билимдүүсү болуптур.
Молло Нур ахун тахвадар,
Чын шарият сөздүгүн,
Чындап шондо коюптур.

Таалиф илим дешеттер,
Молло Рахматилланы.
Ардактап имам кылышпай,
Эртели кеч ардактап,
Таалим алып турушпай.
Моллону кууган Алайга,
Азиз адам мусапыр,
Анда жүргөн далайга.

Шариятты шар айткан,
Молло Кадыр дамылда
Күн-түн дебей ак деди,
Ал дүйнөгө камылга.

Молло Жолдош даанышман,
Фариаз окуп таанышкан.
Дөңмөнчүлөр ардактап,
Таалим алып калышкан.

Фатува берип аяттан,
Дамыллалар көп өткөн.
Калтырбай кырк фарс аткарсаң,
Чын мусулман деп өткөн.

Таңда маажит окуган,
Бей даараттан чочуган.
Аптиек куран Чар китеп,
Жат алып көрбөй окуган.

Адамдан артык көркөмдүү,
Молло Башир азамат,
Өспүрүм жыйып айылдан,
Молло кылып чыгарган.
Жат эки куран окутуп,
Шарият дин менен сугарган.

Тарихи элдин таанымал,
Таянда өстү Токсо ава.
Буюрса илим гайыптан,
Тосорго жоктур эч даба.

Талыбаган күлүккө,
Канча чапсаң чек эмес,
Алыс менен жакыны.
Молло Болот, Молло Ашыр,
Адамдын булар акыны.

Газал менен баяндап,
Бабасы Султан Сакыны.
Айтканым баары узак сөз,
Жомоктой жоктур жакыны.
Жериң алыс басуудан,
Кыйналсаң белес ашуудан,
Акаарат кылба Сакыны.

Жашыл чөптөр шуудурайт,
Коңур күз болуп жаз өтсө.
Жашарып чөбү кулпунат,
Жамгырлап күн нур төксө.

Молло Нишан дейт экен,
Моллолук чечен жагы бар.
Молло Нияз дейт эле,
Сөзүнөн кайтпас дагы бар.

Молло Кадыр маа тумар,
Алышта чарбак багы бар.

Таанылып имам көп өткөн,
Эсеп жеткис дагы бар.
Ошолордон шул күндө,
Небере-чевере шагы бар.

Байбача болуп молло Нур,
Жарык дүйнө рахатын
Жакшылап ошол көрүптүр.
Алганы менен тең карып,
Сексен жашта өтүптүр.

Сексен жылдын ичинде,
Жокчулукту билбеген.
Картайган соң үлгүлүү,
Каадасын айтып үндөгөн.
Өмүр бою ал адам,
Кара ишке жүрбөгөн.

Тогуз жолдун тоомуна,
Токсон күн жатып тиесиң.
Токтобогон убакыт,
Эстесең эсеп жетпеген,
Санасаң санааң түтпөгөн.
Эскиден берки тарыхты,
Акындар айтып бүтпөгөн.

Аз да болсо айтайын,
Калайык сенин алдыңа.
Максат менен үмүт бар,
Адамдыр бардык жандын да.

Дасторкон жайып чай демдеп,
Түрдүү даам мол камдап,

Бабакул менен Ырыскул,
Баатыр өткөн турбайбы.

Кыраан мерген Эшенкул,
Кырып аткан кийиктен.
Ырайымсыз бул өлүм,
Кармаптыр зоодо бийиктен.

Көрүнөө барып теке аткан,
Кокон менен Копо бай.
Заманы тынч келишип,
Баары бирдей орто бай.

Мачити мазар кашында,
Молло Айдар өткөн жашында.
Белесте чыккан бетеге,
Сыдырым желге кулпурат.
Моллосу айтып турганда
Адамдар динге умтулат.

Актын жолун жолдогон,
Акырет жайын болжогон.
Кырк паризди кылдаттап,
Кыямат үчүн оңдогон.
Сапар Мурат калпаны айт,
Беш убак намаз окуган.

Элимде өткөн барчаны айт,
Белек күч көп белинде,
Самат менен Саалини айт.
Сансыз жакшы өттүлөр,
Калтырбай тегиз баарын айт.

Баяналуу малы көп,
Байларынан айтайын.

Адамда артык асылдын
Жайларынан айтайын.

Шурман менен Зардалы,
Булардын болгон мекени.
Жерине чектеп салышкан,
Ылай таш, жыгач кепени.

Эскиде байлык мураска,
Нечен адам жетиптир.
Бедел менен Жанкозу,
Адам деп байлык барктантып,
Жайнап турат жылдызы.

Маатмуса, Кокон бай,
Байыркы байлар болушкан.
Кыргыз үй тигип шаңданып,
Отурган тандап конуштан.

Эшмамбет ажы, Молло Айдар,
Булар элдин байлары.
Жарашып байга замана,
Дуулашкан экен жайдары.

Курбанбек менен Элчибек,
Кармаган топоз энчилеп.
Чоң атам менен Тейитбек,
Зардалы, Шурман жеринен,
Мол кармашкан энчилеп.

Күндөр өтөт зымырап,
Көлдө сүзгөн кайыктай.
Байлыктан башка көрүнбөй,
Муктажга көңлү бөлүнбөй.
Жетим кулду жайлады.

Эсеп жеткис санасам,
Эски өткөн байлыкты.
Наримбет менен Ормон бай,
Байлыгын санап берейин,
Соолугу миңге баргандай.

Бакыт конуп башына
Элинде булар бай өткөн.
Байыса кыргыз адаты,
Жарышып жайлоого көчкөн.

Түнөрүп асман көрүнбөй,
Күн бүркөлүп карлаган.
Ошончо барлык убакта,
Кай бирөө жетпей зарлаган.

Илгери өткөн байларың,
Сонунду кийип мол жеген.
Байга жүргөн кызматкер,
Бай малын айдап «кош» деген.

Коендуу суу, Сары кыр,
Койлорун бакчу жер экен.
Николайдын доорунда,
Көп жыргаган бай экен.

Байлыгы ашып элимдин,
Жаз жайлоого кондулар.
Жадырап-жайнап отуруп,
Жалпы ынтымак болдулар.
Кезектешип кой союп,
Жалганда жыргап тойдулар.

Рахат этип жайында,
Күз кыштоого келдилер.

Күнөстүү коргон Зардалы,
Той-тамаша бердилер.

Элибиз чогуу ынтымак,
Душманга чебин камдаган.
Гүлүш менен Төлөндү,
Бек көтөрүп шайлаган.

Ээн баш жргөн карактап,
Элирген акмак Калматтын
Канын төгүп жайлаган.
Жигиттерин туткундап,
Колу-бутун байлашты.

Кыр башында кырк жигит,
Кырк беш атар, кырк кылыч,
Колго түштү баарысы.
Үч улоо чыгат чогултса,
Огу менен дарысы.

Корбашыдан сөз угуп,
Сөз кыңырын түйүштү.
Үлүшүңдү бербеп деп,
Чочмор союл жыйышты.
Бүгүн түндөн калба деп,
Чабуулга уюшту.

Эли баатыр жеримдин,
Корбашыны жайлашты.
Чегине душман киргизбей,
Басмачы менен пайлашты.

Куюшкан, жүгөн күмүштөн,
Аргымак минген бектери.
Душмандан элин коргогон,
Бузулган эмес чептери.

Жалганда жыргап доорду,
Нечен адам сүрүптүр.
Барабар эмес беш колуң,
Жетим-жесир бечара,
Жетерлик болбой жүрүптүр.
Жетпестиктин айынан,
Байларга малай туруптур.

Чайрекер иштеп жыл бою,
Төрттөн бир акы алчу экен.
Апта карал пул алып,
Төлөй албай калчу экен.

Суу сугарып, жер айдап,
Алты ай жаз кедей тынбады.
Түйшүгүн тартып байлыктын,
Кыйналып кедей турбады.

Арманы ичке батпастан,
Далайды айтып ырдады.
Ошондой экен замана,
Ондон бирөө жыргады.

Техника окуп үйрөнбөй,
Тегирмен салып алганы.
Тетиги зоонун нар жагы,
Бабаңдын конуш Зардалы.
Таалим берчү жаштарга,
Ак сакалы карганы.

Болот менен темирди,
Кызытып буюм чыгарган.
Алмарстай өткүр болсун деп,
Кызыганда сугарган.

Имар менен Дүйшөбай.
Окубай болгон өлөрман,
Колдо сокту мылтыкты.
Ошолорду койбогон,
Дабасы жок кырсыкты.

Аңдап көрүп ойлосом,
Адамзатта инсап аз,
Акыны бербей толук саз.
Акынан ашып байларың,
Дүнүйөгө кызыкты.
Аргымак минип мас болуп,
Таанышпады түзүктү.

Көтөрүп учуп дүнүйө,
Бандеден пейил кеттиби?
Доо чыгарып эл жеген,
Кара ишти чын деген,
Бийден пейил кеттиби?

Сорпуну сактап тынч албай,
Эки тарап болуп мушташып,
Акыбатын ойлобой,
Кутуруп мылтык тушташып,
Элден пейил кеттиби?

Арада болуп айгакчы,
Элди бөлүп топ кылып.
Туугандыкты ойлобой,
Бирине-бири дак кылып.

Бир атанын балдары,
Зардалыда батышпай.
Улугун сыйлап урматтап,
Рахаттуу жатышпай.

Токмок кыйып топ болуп,
Бирөөгө бирөө октолуп.
Акасин уруп иниси,
Шундан да пейил кеттиби?

Бийликтин болбой адалы,
Укпады укмат газалды.
Улугун басып урдулар,
Моллолорун куудулар.
Нахактан чатак чыгарып,
Акыйкатты буудулар.

Шамалы күчөп жеримдин,
Бейили кетти элимдин.
Дүнүйө ашып төгүлүп,
Байдын мүлкү таланды.

Эл бузар болуп аталып,
Көп адамдар камалды.
Калыстык айтар адам жок,
Токонаалат жаманды.

Тагдырында бар экен,
Он жети адам камалды.
Акыйкатсыз шол иштер,
Контур кылып жайында,
Ак адамдар камалды.

Кадимгидей тынч албай,
Калкыбыз көчүп козголду.
Калгандары чогулуп,
Каалоосу менен тоз болду.

Акылман акыл айтканда,
Этибары болбогон.

Ада болгон элимди
Бейтааныш келип оңдогон.

Бейбаш өсүп балдары,
Мектепке толук барбады.
Атадан бала озунуп,
Ак патасын албады.

Адамдар болуп өзүмчүл,
Улугун урмат кылбады.
Угуза айтар киши жок,
Элирген аңкоо баш болуп,
Уруунун сорпун булгады.

Бекет салып бейпилге,
Танаптап жерди казды го.
Туугандардын чатагын,
Тууранын мушу жазды го.
Эл туулуп көбөйгөн,
Жериден кутман качты го.

Такалуу сырттан ат кирди,
Жаңы доор башталып,
Жабыла баары баш ийди.
Ууру менен муштум зор,
Уругу куруп жок болду.

Сүткор менен мансапкор
Баарысы тегиз токтолду.
Коллектив чарба курулуп,
Коомго мүлк топтолду.

Коллективи арам деп,
Кыйласы корккон окшоду.
Көптүн мүлкү арам деп,
Адал жемди табам деп,

Түшүнбөстөн туйлашты,
Өздөрүн бекер кыйнашты.

Жеке кожо калышып,
Жармакты көп тарттылар.
Эгин төгүп норма деп,
Өгүзгө жүгүн арттылар.

Коомго мүлктү бердилер,
Кеңешке эми келдилер.
Акыры түбү ошентип,
Буларда болду коллектив.

Көңүлү ачык жарыбай,
Эңседи эски заманды.
Жоготконсуп бирдеме,
Көңүлдөрү караңгы.

Баш болуп журтка көп адам,
Түшүнбөй жаңы законду.
Баарына салып бүлүктү,
Өз билгенин өткөрдү.

Козгосо күйгөн от өчөт,
Кыйналса кызуу эл көчөт.
Бирин-бири аркалап,
Төрт жүз үй чогуу турушпай.
Тагдыр насип ар жакта,
Тозушуп көчтү урушпай.

Токсон үйлүү туугандар,
Дүйшөмбү менен Көлафта,
Калган үйлүү жүз тогуз,
Жүрүшөт чыгыш тарапта.

Кара тегин калдык жер,
Жайлаган мурун тажик эл.
Зардалынын түштүктө,
Дабаны бар ашуу бел.

Ашуу белдин бер жагы,
Алты таш келет кара сел.
Кара тегин тажик эл,
Зилзала болуп бузулду.
Апат тийип жер термеп,
Секунд жаны үзүлдү.

Арманын айтса түгөнбөйт,
Бактыңды тагдыр жүгөндөйт.
Күйүтүн айтса түгөнбөйт,
Күнүндү тагдыр жүгөндөйт.

Бирин-бири аркалап,
Үйүрдөн чыгып кеталбай,
Тиричилик деп тырмалап,
Каалаган ойго жеталбай.
Эки жүзү сексен беш,
Түтүн жашайт бул жакта.

Зардалыда там үйлөр,
Ээн жатат аңгырап.
Септеп турган киши жок,
Турбайт го эми заңгырап.

Тогуз торсун там үйлөр,
Чалдыбар болуп тозобу.
Ташбиш кылба туугандар,
Тарых бизди козгоду.

Ойлонуп туруп таң калам,
Өзгөргөн бул турмушка.

Билгеним жаздым кагазга,
Түшүнсөң болор бир нуска.

Жети атабыз жай алган,
Жерибиз эле Зардалы.
Кичинеси чоңу да,
Ойлоп турат барганы.

Жаш туулуп чоңойгон,
Зардалыдай конушуң.
Элсиз ээн калабы,
Ким билет мындай болушун.

Жетиштүү суусу болбосо,
Көрөрсүң көктүн соолушун.
Кайгырба заман каалады,
Тургандыр эски конушуң.

Ашыгы жок кеми жок,
Азыргы заман теңчилик.
Ойлонуп көрсөм албетте,
Бизден да кеткен кемчилик.

Байкаңар эми калайык,
Компартия баштаган.
Жаңы жолду көрсөтүп,
Эскини узак таштаган.

Салтанаттуу жүрүүгө,
Эркек-аял тең болду.
Жаш-карысы билимдүү,
Заманасы кең болду.

Дайыма колдон жетектеп,
Көрсөтүп турат оң-солду.

Ойлоп көргүн калайык,
Жамынчы жерге кар болот.

Пайда жок зыян ойлогон,
Жамандын пейли тар болот.
Жатып ичер жалкоолор,
Жеп кийишке зар болот.

Билек түрүп иштеңер,
Каалаганың бар болот.
Эмгектен таап өзүрдү,
Өзү келип бак конот.

Көмөктөшүп иштесең,
Оору болбойт жумуштун.
Көзгө жаман көрүнөт,
Бекер карап жүрүшүң.
Ынтымактуу иштесең,
Бекемделет үлүшүң.

Жатпаңар бекер эринип,
Жатканга кызып көнүгүп.
Жабыр болот жаныңа,
Турмуштан зыян көрүнүп.

Билимди окуп билиңер,
Куш көргөн үйгө кириңер.
Ысырап кылбай сөзүңдү,
Жакшылар менен жүрүңер.

Көп өнөрдү үйрөнүп,
Көрсөткүн пайда калкыңа.
Ынтымактуу болгон соң,
Ырыскы келет жалпыңа.

Мусапыр болбой билбейсиң,
Бир-бириңин баркыңды.
Теңтушка айтып бөксөрткүң,
Ичинде жаткан дартыңды.
Бул өмүр узак жол болот,
Туурулуктан тартынба.

Айткан сөзүң ар дайым,
Тууру болсун калыстык.
Кадырын элдин билгизет,
Бөлүнгөн элден алыстык.

Отурган жерде сөз салып,
Кеңешиң бериң карылар.
Орой осол дедирбей,
Иштесең болот баарыңар.

Жалпы бирден тең иштеп,
Ортодо байлык көп болот.
Каалаганың табылып,
Иштеп жесең эп болот.

Адамдары билимдүү,
Ач-арык жок кийимдүү.
Өзгөсү такыр мында жок,
Кайда барса сыйымдуу.

Өткүр мүнөз жаштары,
Өзгөчө жашайт жаш-кары.
Анда болгон принцип,
Бардыгы үчүн бир киши,
Бир киши үчүн бардыгы.

Жалганы болбойт сөзүндө,
Жаманы болбойт ичинде.
Коммунизм дегениң,

Адамдардын бактысы.
Мындай жыргал турмушка,
Адамдын жетет жакшысы.

Кол эмгегин кыскарып,
Электр жанат үйлөрдө.
Алыс-жакын баары бир,
Телефон болот сүйлөргө.

От жакпай чайың кайнатып,
Озурду шондо кыласың.
Ашкана тейлеп ортодон,
Көп жумуштан тынасың.

Метрлеп газмал тон бычпай,
Кийимиң болот бүтүлүү.
Каалап алып эт жейсиң,
Малдарың баары күтүлүү.

Элдин минген унаасы,
«Победа» менен автобус.
Айткан жакка зуулдайт.
«Волга» такси «Москвич».

Айтып ада кылгысыз,
Өзгөрдү сонун заманың.
Жол тосуп жолдон мүлк алган,
Жоголду ичтен жаманың.

Кайда болсо аш даяр,
Каалагандай дапдаяр.
Бак аралап сергийсиң,
Көңүлүң куунак шат болуп.

Адамдары жаралган,
Заманыга мас болуп.

Алты айчылык жол болсо,
Саатта жетет самолет.

Жолоочу жүрүп кеч келсең,
Каалаган жерде жатасың.
Кеңири-кенен молчулук,
Түрлүү даам татасың.

Кровать, пастель ак шейшеп,
Жаткызат таап алпечтеп.
Топтолот байлык ортодо,
Өсүп жатат өркөчтөп.

Адамдары бир сонун,
Бирөөнүн акын жебеген.
Сыпайы сылык мүнөзү,
Жаман сөз айтып дебеген.

Окумуштуу көп чыгат,
Асманда айга талпынган.
Түшүнгөн соң бардыгын,
Узайсың эски салтыңда.

Дагы башка жаңылык,
Көрөсүң дайым калкыңдан.
Кара жумуш кыскарып,
Техника жабдыйт барыңды.

Кадимгидей калың жок,
Аласың сүйүп жарыңды.
Коммунизм салтанат,
Ыраазы кылат баарыңды.

Шаарың менен кыштагың,
Даңгыр алфальт жол болду.
Адам үчүн бардыгы,

Илгеркиден мол болду.
Бир эле мисал айтайын,
Үстүндө үйүң оңдолду.

Уулдар менен жарышып,
Кыз балдар болду билимдүү.
Жаңыны окуп көп жаштар,
Талпынды айга илимдүү.

Сыпатын айтып бүткүсүз,
Көп болду жаңы өзгөрүш.
Бул заманга жете албай,
Башка өлкөдө көңтөрүш.
Коммунизм ырахат,
Насип кылса бир көрүш.

Эски конуш калдырап,
Эстесең жүрөк муңайып.
Асти капа болбоңор,
Заманга ушул ылайык.

Катар түшкөн ак үйлөр,
Туугандар биздин ордобуз.
Эстей бербей өткөндү,
Келечекти болжоңуз.

Жаңыча жашап шаттанып,
Шайыр өсөт балдарың.
Сорпу сонун тарыхтан,
Айтышсын картаң чалдарым.

Салкын аба, таза суу,
Бабандан берки конушуң.
Адамы көчүп боз дубал,
Ким билсин мындай болушун.

Жетишпесе күн нуру,
Көрөсүң гүлдүн солушун.

Зардалы алыш Шудуман,
Жер байлыгын айтайын.
Көйкөлгөн багы ак кайың,
Тоголок-Таш ой кайың.

Көктү тиреп тоолору,
Жыгачтын өсөт жакшысы.
Кызыл четин табылгы,
Каз катарлаш үй алып,
Ойлогон максат табылды.

Кичи-Арча менен Кыр ташта,
Ак кайың менен долоно,
Бирөөлөрдүн мүлкүнө,
Акылың болсо жолобо.

Жылуу суу кайың ичи көл,
Чекенде арча, көк терек.
Жайлоосу кенен Зардалы,
Жаз жайлоого мал керек.
Билек түр эми эмгек кыл,
Бардык жанга нан керек.

Башканың Бүтөө, Маражай,
Чын караган саржыган.
Атайы терип жыйнап ал,
Мөмөсүн жесең дарт чыгат.

Тескей талаа, көл башы,
Өрүк, алма, майдин тал.
Жаңыны айтсаң түшүнбөй,
Көз жашы кылат кемпир-чал.

Гүлжаш дөбө – тар капа,
Кара чеке Чекенде,
Булардын ширин жемиши.
Кой караган гүл соогар,
Кооздоп койгон гүлү бар.
Табияты бир сонун,
Коңур жашыл түрү бар.

Алтыгана сарызырк,
Алышта өсөт турбайбы.
Козгосо тагдыр жеринен,
Зарыл көчөт турбайбы.
Тууганына кайрылбай,
Туруп көчөт турбайбы.

Жыгачта катуу салмактуу,
Зараң, шилби, ыргайбы.
Илгертен калган тажрийба,
Көчсө эле көңүл жыргайбы.

Кара чайыр балдырган,
Мал жесе оозун бал кылган.
Сөз түшүнбөс адамдар,
Өзүнү бечел шал кылган.

Ышкын менен кымыздык,
Витаминдүү дары чөп.
Жайында өсөт жеримде,
Түрдүү өсүмдүк баары көп.

Шерменде кылат жегенди,
Тырбыт деген чөбү бар.
Жинди кылат жегенди,
Меңдумана дагы бар.
Тоо отунда хислат бар,

Аралап аңдап жүрбөсөң,
Өлтүрүп коер жагы бар.

Кара кум бийик кыранда,
Жалгыз өскөн сары гүл.
Жашоону бекер өткөрбөй,
Жалпы иштин баарын бил.

Жыттасаң көңүл айныган,
Сасы-дана аючач.
Зыян кылсаң бир иштен,
Чыгарбай эстен шонон кач.

Чаңкасаң демдеп чай кылып,
Топчу баш кара бурманы.
Жашасаң жазда тоолордо,
Ал дагы жандын жыргалы.

Жаз келди деп жар салат,
Эгиз тоодо улары.
Шаркырап агат сайларда,
Мөңгүдөн чыккан суулары.

Ден соолугуң чыңаган,
Жазында гүлдүн буулары.
Талааны көрккө бөлөгөн,
Кызгалдак гүлдүн туулары.

Өсүмдүк көп, түрү көп,
Эрбаасы эрмен бар.
Өсүмдүктүн ичинен,
Дарылыкка терген бар.

Адырашман, тоокайсар,
Адырдын дары чөбүнөн.
Кадырын эл билишпейт,

Дары чөп тоодо көбүнөн.
Карасанга дары дейт,
Сүткө кошкон мадилди.

Капалашып калбагын,
Кааласа айткын азилди.
Азил сөз менен аския,
Арамдыкка жакындайт.

Турмуштан санат айтпасаң,
Жөө жүрсөң кимдер акын дейт.
Бабаңдан айттым санатты,
Айткандан бирөө галатпы?

Көрктөндү дарак жетилип,
Адам колдон жаратты.
Зардалы калды алыста,
Эстебей койдуң барышка.

Бел байлап билек түрүнсөң,
Социалдык жарышка.
Кармаган ишиң оңдолсун,
Катарыңдан калышпа.

Капа болбо калайык,
Көчкөндө болот өзгөрүш.
Алдырсаң мейли малыңды,
Айтса тагдыр бир көрүш,
Билимдүү болду кыйла жаш.

Өзгөрүлдү турмушун,
Байкабайсың көз көрүп,
Электр жанды үйүңдө.
Караңгыны жарыткан.
Узун жолдор кыскарды,
Нечен күн атты арыткан.

Эски адамдар окушпай,
Азды билип карышкан.
Адамга жакшы сезилет,
Өткөн турмуш, өткөн күн.
Эсептешпей айтасың,
Эскилик болгон каран түн.

Биздин заман көрдүңбү,
Теңдеши жок эч кайда.
Акылдашып шүгүр кылгын,
Эскиликте не пайда.

Падышалык замана,
Койдой союп адамды.
Эстебеди көз жашты,
Көрдүң го зулум нааданды.

Өткөн элдин тагдырын,
Тарых окуп билбедиң.
Бир айылда үрп-адат,
Таалим алып сүйлөдүң.

Дүнүйө кең, адам көп,
Түрдүү иш бар ила көп.
Ондан бирин билбедиң,
Элүү башы, он башы,
Доо чыгарып жүргөнүн.
Адилеттен алыстап,
Канакей доор сүргөнүң.

Эскиликти эстебей,
Эстегин эми түшүнгүн.
Көпкө кенен заманың,
Куп келишти ушул күн.

Каракчылап ээн жерден,
Капыс ууру жоголду.
Баштагыңдан он эсеге,
Каран турмуш оңолду.

ТЕРМЕ НАСИЯТ

Жаңыча иштеп жашай бер,
Өкүнбөй эски өткөнгө.
Бир-бириңди сыйлаңар,
Насият айткын көпкөнгө.

Акылы жетик жакшынын,
Айтканы акыл эмеспи.
Агайындан кошунаң,
Дайыма жакын эмеспи.

Көп сүйлөп сөздүн ар жагын,
Өзүңдү шакар кылбагын.
Оюңа карап иш кылып,
Букара болуп жыргагын.
Заара кесир иштерге,
Жан адамды кыйбагын.

Жаңыча жашап шаттанып,
Шайыр мүнөз жаштарың.
Сорпу сонун тарыхтан,
Дайым айтсын чалдарың.

Караны ичке сактаба,
Капалык элде болбосун.
Жетишип тегиз максатка,
Той үстүнө той болсун.
Адам болуп жашадык,
Тилегиң бербей койбосун.

Тоодо-чөлдө кай жерде,
Кыргыз болсоң мал менен.
Жыйын шаңдуу көрүнөт,
Ак селделүү чал менен.
Жакшы эмеспи картаңга,
Наны чай, асал май менен.

Ар ким эсен-соо болсун,
Уландуу асыл жар менен.
Көрбөсүн турмуш запкысын,
Өтсүн өмүр бар менен.

Адам болуп жүрөсүң,
Абийириң болсун элиңде.
Бир-бириңе кымбатсың,
Не жетсин асыл жериңе.

Кеңешиң качып кейисең,
Сурагын акыл түзүктөн.
Токсон сөздү айтсаң да,
Бээреси болбойт бузуктун.

Бабаңдан берки конушуң,
Ким билет мындай болушун.
Адат алып үйрөнбө,
Убадар кылат уурулук.

Айылга жүзүң жаркырап,
Адатың болсун туурулук.
Өткөн ишке өкүнбө,
Өз жаның кыйнап буулугуп.

Отуз эки өнөрдөн,
Уурулукту үйрөнбө.
Өз милдетиң аткарбай,
Өзгөлөр үчүн сүйлөнбө.

Заманың азыр көтөрбөйт,
Эки аялга үйлөнбө.

Бараткан жолуң билдирип,
Кыңыр ишке баспагын.
Баа берип бактыңа,
Ашыкпагын шашпагын.

Душман такыр төлөбөйт,
Аңдагын сырың айтпагын.
Жакшылык болсо жалпыга,
Жарасаң асти айтпагын.
Кылалбасаң чоң ишти,
Мактанып бекер айтпагын.

Колуңдан келсе жакшылык,
Көпкө бургун пайдасын.
Баш болсоң айыл калкыңа,
Тапсаңчы жыргар айласын.

Төрт түлүк күтүп салкындап,
Кыргыздын бардыр салтында.
Өйдө бурар өнөрдү,
Көмүскө коюп тартынба.

Дайыма жатсаң салкындап,
Үйүлүп үйүң толобу.
Жатып алсаң тим эле,
Жалчуур турмуш болобу.

Казакы күчтүү чобур ат,
Көтөрбөйт башын акырдан.
Жаалы тез адам бар,
Түшүнгүчө бакырган.

Чыгарбайт элге ажатты,
Тыйын сурайт жакырдан.
Жакшыңды коюп жамандап,
Жар чакыртып сапырган.
Үзүлбөйт элден мындайлар,
Уяты жок сатылган.

Кулак менен уккандан,
Көз менен көргөн чын болот.
Түшүнбөскө айткандан,
Кол менен кылган тың болот.
Акылдуулар адашса,
Макул сөзгө тым болот.

Асмандан жамгыр түшпөсө,
Талаада кантип чөп болот.
Алдын алсын иштебей,
Түшүмүң кайдан көп болот.
Кайрат кылып камынбай,
Калп жүрсөң кантип эп болот.

Тууган урук ага-ини,
Курулган бекем чөп болот.
Күлүк чыкса күлүктөн,
Мурдагы күлүк тек болот.

Бөлүнүп элден көп жүргөн,
Элчиликтен чет болот.
Сурашпаса туугандар,
Жакынына жат болот.

Күн жаап анан ачылса,
Жамгыр жерге сиңбейби.
Көктөтүп дарак бак кылса,
Пайдасы элге тийбейби.

Көктөнүп кыштак жакшырса,
Көпчүлүк муну билбейби.

Түрдүү жашыл ыраң чөп,
Тоодо болот турбайбы.
Эки шакар бириксе,
Гоога болот турбайбы.

Күндө жаңжал чыкпаса,
Чалпаздын жаны жыржайбы.
Тоодо мөңгү болбосо,
Шаар гүлдөп жыржайбы.
Ышкы болбой дилинде,
Насихад айтып ырдайбы.

Болбосо аккан агын суу,
Мөмөлүү дарак көктөйбү.
Турмушта жыргал болбосо,
Бөксөрүп көңүл чөкпөйбү.

Асманда күн болбосо,
Жерде турмуш болобу.
Арбаган менен бак дөөлөт,
Атайлап келип конобу.

Ак саман берсең атыңа,
Жем ордуна өтөбү.
Топор ат кошсоң байгеге,
Аргымак атка жетеби.
Жакшылык же жамандык,
Жакында эстен кетеби.

Аргымакка бир кила,
Жем жегендей болобу.
Көнүгүп калган эскилер,
Көп айткан менен болобу.

Көмүлдү нечен жакшылар,
Бул кара жер тоебу.

Сүт бербесе уюңду,
Айта албайсың эчки деп.
Көңүл деген карыбас,
Билбейсиң убак өттү деп.

Арамдык ишти кылбагын,
Өмүргө залал жеткизет.
Эрте көктөм жаз болсо,
Амал жерди көптүрөт.
Акыны жебе коомдун,
Акыры бир күн төктүрөт.

Буудан болсо мингениң,
Болжогон жерге жеткизет.
Бузук болсо жүргөнүң,
Батырбай эл кеткизет.

Көрсөтүп анда кордукту,
Көп өмүрүң өткөзөт.
Алыстагы кыраанда,
Жакынды даана көз көрөт.

Жакшы кетсе арадан,
Жалпынын көөнү бөксөрөт.
Ар бир адам ойлонуп,
Бакыт тилеп эскерет.

Эски менен жаңынын,
Айырмасы көп болот.
Жашың кыркка барганда,
Акыл өсүп токтолот.

Апса жашың сексенден,
Аз калып акыл жок болот.
Күздөп жемди бербесең,
Мал арыктап жут болот.

Тузакка түшсө карышкыр,
Зыян күнам куп болот.
Ынтымак үй-бүлөгө,
Береке-бакыт, кут конот.

Күкүк сайрап жайында,
Жайлоодо жуурат сүт болот.
Кундуз менен суусарда,
Атайы кымбат түк болот.

Таза болот азалтан,
Жандуу аккан агын суу.
Ачык даам ичинен,
Калемпир, пияз жагымдуу.

Көрөргө күзгү болбосо,
Көрө албайт адам өзүнү.
Уккан адам болбосо,
Узатпайт чечен сөзүнү.

Экөөгө бирөө жете албайт,
Акмакка акыл жол бербейт.
Бузуктун кылган өнөрү,
Бүткөндү бузбай жөн жүрбөйт.

Айтканым уксаң авыдан,
Айтайын сөздү жаңыдан.
Мүнүшкөр болбой күлүктү,
Айнытпагын табыдан.

Өтпөй калат кесерге,
Абзалың сынса сабыдан.
Сүйүнүч же корккондо,
Козголот жүрөк кабыдан.

Аксакал келсе жай бергин,
Өзүңдөн жогор жагыңдан.
Адептүү болуп үйрөнгүн,
Өспүрүм бала чагыңдан.

Максат менен үй салсаң,
Үйүлүп турпак казылат.
Каалашып жаштар баш кошсо,
Мухабат чери жазылат.
Көптү арман кылбагын,
Ден соолук билсең пазилат.

Жамгыр болсо асмандан,
Жерден байлык алынат.
Агайинди күтпөгөн,
Душманына жалынат.

Жолдошу болсо жамандан,
Кур дооматка малынат.
Бактысын байлап өзүнүн,
Аз гана жерден чалынат.

Үйүнө мейман келгенде,
Марттын чери жазылат.
Зыян болсо жаманга,
Көрүнгөнгө асылат.
Кылып коюп кылмышты,
Жүйөсүз жерге жашынат.

Жарытып адам көңүлүн,
Сөзгө уста жетик бар.

Жалгандан пайда чыгарган,
Сыйкырчыдай тешик бар.

Кыш авасы болгондо,
Асмандан түшөт аппак кар.
Болсо да байлык колунда,
Баласыздын көөнү зар.

Белинде белги болбосо,
Март бералбайт колунан.
Өткөзүп коюп убагын,
Куубагын иштин соңунан.
Кыйратпа элдин мүлкүнү,
Буйругунун чоңунан.

Сагырлык бетке түк салат,
Мойнуңа санаа жүк салат.
Кургакчылык болгондо,
Далмикар дандан кур калат.

(кайрак жер)

Жабышса мээнет жаткызат,
Буюрса гайып аткызат.
Чавалбаган чавандос,
Жалынан улак тарткызат.
Туурусун айтпай эселек,
Өзүнө сөздү арткызат.

Тууштуу адам зар болбойт,
Туура болгон кар болбойт.
Болсо адамдын туйгуну,
Эки дүйнө кор болбойт.

Бирикпей көңүл жар болбойт,
Эки жакшы пар болбойт.

Жаратылыш жараткан,
Жакшынын пейли тар болбойт.

Күндүн нуру болбосо,
Көктөбөйт дарак салкында.
Жакшылар назар салбаса,
Туралбайт гарып калкында.

Эл үчүн иштеп көрүнүп,
Эл алдында жаркылда.
Калыстык чын сөзүңдү,
Кайтарбай айт тартынба.
Изат кыл да, изат көр,
Элдин эмки салтында.

Энди заман жаңыча,
Кыз сатып аны нарк кылба.
Мурдагыдай болбойт деп,
Жаңылыкты парк кылба.

Буюмдардын жакшысы,
Көзгө дароо илинет.
Адамдардын жакшысы,
Өткөндөн кийин билинет.

Алты саның соо болсо,
Билбейсиң жүрөк сүйүнөт.
Аялың туруп үйлөнбө,
Ал дагы адам күйүнөт.

Ажырайсың кызыктан,
Тапканың тарап бүлүнөт.
Алдастайсың байкабай,
Жамандык жакшы көрүнөт.

Талабы ойдун табылбай,
Келгенде дөөлөт билинбейт.
Канаат кылбай адамзат,
Кайтканда билип шүгүр дейт.

Камынып эрте көгөрткүн,
Мөмөлүү бар-даракты.
Жамандык кокус болбосун,
Жашка бербе жаракты.

Билим оку жалпы эл,
Ачып алтын баракты.
Илимдүү болбой билбейсиң,
Калкта болгон талапты.

Илим күчтүү баарынан,
Доорунда элди каратты.
Темир канат космосто,
Илимдүүлөр жаратты.
Тындасаң айта беремин,
Бүтпөс терме санатты.

Колунан келсе жакшылар,
Элге кылат пайданы.
Боло турган жаш бала,
Сыпайы сылык жайдары.

Оюң менен оңолбойт,
Колуң менен кылбасаң.
Эгин эксең мол болбойт,
Арадан отун жулбасаң.

Уят болуп каласың,
Убадада турбасаң.
Жарашпайт элдин ичинде,
Жалгыз өзүң жыргасаң.

Ушакчы деп эл айтпайт,
Айтылган сөздү бурбасаң.
Суздап калат отуруш,
Аңгеме сөздөн курбасаң.

Бактым деп малды байлаба,
Кандырып тоют бербесең.
Уят болуп каларсың,
Лаазим жерге келбесең. (уяттуу)

Ушак айтпа болжолдоп,
Көзүң менен көрбөсөң.
Сыпаанын сырын билбейсиң,
Аңгеме куруп жүрбөсөң.
Беймаани деп эл айтпайт,
Бакырып опсуз күлбөсөң.

Үмүткөр болот көңлүндө,
Алсыздын сура арманын.
Көңүлүн улап сыйлай жүр,
Адамдын артык карыганын.

Төрт манжага барабар,
Биринчи беш бармагың.
Айлыңа артык сен болсоң,
Акыйкаттан калбагың.
Артык дүйнө табам деп,
Азапка жаның салбагың.

Аягы осол болбостон,
Бек убада кармагың.
Күндө ойлонуп иш кылгың,
Обу жок ишке барбагың.

Замананын мааниси,
Сен барчу жолдун багыты.

Көрсөтсө дооруң кайсыны,
Сен кылчу ишиң нак ушу.

Жетес зарлап ыйласа,
Угулбайт элге дабышы.
Жаманды айтып түшүнтпөй,
Жарабайт элдин кагышы.

Кинаа сактап кир болбой,
Отуруп жай айтып ал.
Көп жашап көңүл арыткан,
Жашык болот кемпир-чал.

Эч ким билбейт өзүнү,
Мизайза менен билип ал.
Ашынып кеткен адамды,
Жолдошу болсоң жөнгө сал.

Ойлонуп ойлоп отурсам,
Эсиме түшөт бир кызык.
Бас дебейт барды бул көңүл,
Жаралган кандан бул бузук.

Жок болсо мейли жок дейли,
Кемчилдик табат барлыктан.
Шон үчүн айтам кайталап,
Бул инсан жаман эң бузук.

Гүлдөсө турмуш күүлөнүп,
Дагы да болот кемчилик.
Ыраазы болбойт инабың,
Ыраактан табат кемчилик.

Зарылткан дайым көңүлдү,
Уядан бирөө жалгыздык.

Ойлогон ойго жетишке,
Убара кылат алсыздык.

Алэмдүү кылат адамды,
Бийлесе доор теңсиздик.
Бой болуп акыл аз болсо,
Ал адамдын кемчилдик.

Чыкпаса түтүн моруңдан,
Үй болуп вотай кызыбайт.
Денеңди оору чалбаса,
Өзгөрүп жаның бузулбайт.

Бар туруп батир жебесең,
Билгендин баары ызылдайт.
Жаманга айтсаң акыл сөз,
Тескери алып тызылдайт.

Кесиби болот дыйкандын,
Кырманда данын кызылдайт.
Кат жазып салам бербесең,
Алыска доошуң угулбайт.

Жай саратан ысыкта,
Көлөкө жакшы салкын жел.
Жайлоодо кумар жазылат,
Бастырсаң атчан ашуу бел.

Четинен элдин бөлүнбөй,
Жаамат жакшы элге кел.
Бороондоп мөндүр жааса,
Жерди бузат жүргөн сел.
Кыш чилдеде жол жүрсө,
Тондууга өтпөйт муздак жел.

Зырапа кийип сергисең,
Жагымдуу жайдын авасы.
Тазалык сактап көнүксөң,
Ден соолуктун дапасы.

Агарып кары кетпеген,
Аркайган бийик тоо башы.
Азаптуу менен муңдуунун,
Жубанганы көз жашы.

Элимде бир сар адам бар,
Жакшыга жанын теңеген.
Калкымда кай бир адамдар,
Кабагым кашым дебеген.

Каары катуу дагы бар,
Ооруйбу көңүл дебеген.
Калайыкта катуу бар,
Кайгырдым күйдүм дебеген.

Жайлоодо күлүк тай ойнойт,
Бошотсоң тизгин желеден.
Чечилиши туюктун,
Алыс эмес ченемден.
Боло турган март бала,
Жолдошсуз тамак жебеген.

Жабыр келсе башыңа,
Жалгыз өзүң тартасың.
Алтын башың аманда,
Көп көрөт иштин канчасын.

Акылдуу болсоң адамдан,
Билесиң илим барчасын.
Он сегиз миң ааламды айт,
Эриш-аркак жаралган.

Мисалын айтып көрүңөр,
Бир караңгы, бир жарык,
Шул тартипте каралган.

Күн бузулса шамалдап,
Айлана бүркөк карарган.
Тескери келбейт пейили,
Жакшылар жалбыз жаралган.

Куудул, бузук айгакты,
Тургузбай чыгар араңдан.
Издеген кеңеш чечилбейт,
Бузуку, бакыл арамдан.

Көңүлсүздү жумшасаң,
Көнүмүш болот араңдан.
Жыгачтын барбы катуусу,
Кайрагач, ыргай, зараңдан.
Адамдын болот ар кылы,
Оорутат тырмап жарандан.

Гүл ачылар бүрүнөн,
Байкалат жакшы түрүнөн.
Кадиктүү адам корунат,
Жыйылган топтун сүрүнөн.
Орун алгын кой баксаң,
Жайлоонун салкын төрүнөн.

Алал жүрүп ак иште,
Пайда кыл маңдай териңен.
Асли күдөр үзбөгүн,
Туулуп өскөн жериңен.
Тоодой зыян тартсаң да,
Бет кайтарба элиңден.

Жашылданып жаз өтсө,
Коңур түр тартат күз башы.
Мундууга көз сала жүр,
Бекерден акпайт көз жашы.

Ары жок катуу күлкүдөн,
Муңайым сылык сөз жакшы.
Жибектен жыртык кийгиче,
Пахтадан соккон бөз жакшы.

Адамда болот дардактап,
Өзгөчө өзүн мактаган.
Артыксынат эби жок,
Адамдар ага жакпаган.

Көпкөн көйрөң дагы бар,
Өпкө ичине батпаган.
Куу казыкка ат байлап,
Саяпкер күлүк таптаган.

Жарганат менен үкү бар,
Караңгы кирсе жатпаган.
Жамандыкка жакын бар,
Күнааны ичке сактаган.

Бузулган жигит көп болот,
Абийирди таштаган.
Бузугу болот адамдын,
Акыйкат беттеп баспаган.

Жамандар кылат өнөрүн,
Жакшылыкка кайтпаган.
Кабылы бекем кайраттуу,
Душманга сырын айтпаган.
Жайдары көңүл адамдар,
Бирөөгө сөздү сатпаган.

Чалкайып турса айлана,
Күңгөйгө эрте күн тийген.
Эскиден калган бул закон,
Бирөөгө дайым баш ийген.

Жакшылык кылсаң бир кезде,
Көргөндө эстеп ал сүйөт.
Отко жаксаң талга бай,
Жыгачтан болгон зат күйөт.

Бирөөнүн акын жеп коюп,
Эстебей сүйүп жүргөн бар.
Кабар албай өзүнөн,
Сын берип элге күлгөн бар.
Акылдуу көп адамда,
Болор ишти билген бар.

Ченин билбей өзүнүн,
Чегирткеге тийген бар.
Адамдыктан ажырап,
Чатак ишти сүйгөн бар.

Үйдө зарыл жумушу,
Лайлип басып жүргөн бар.
Кайраты артык ак көңүл,
Эмгекке билек түргөн бар.

Карааны адам бир өзү,
Сүйлөсө бар үн-сөзү.
Катарга бекем туралбайт,
Адам сөрөй ким өзү.

Жай саратан ысыкта,
Сыдырым сүргөн жел жакшы.
Ден соолукка жагымдуу,
Тунук булак, көл жакшы.

Чарбадарга жайында,
Булактуу суу, төр жакшы.

Мерген жетсе шинекке,
Кулан өөк таң жакшы.
Ахвалын билип калкынын,
Тагдырын чечип жалпынын,
Көп жактырган чоң жакшы.

Мөмөсүн ийген бак турса,
Күз шааниси эмеспи.
Токуса жүндөн килемди,
Уз шааниси эмеспи.

Ачылган ава айдың түн,
Жарышып балдар ойносо,
Куп шааниси эмеспи.
Таянган заман тынч болуп,
Максат менен той берсе,
Эл шааниси эмеспи.

Калың катмар эл жашап,
Арыгы кенен суу болсо,
Жер шааниси эмеспи.
Кызматы жакса калкына,
Калкы жетсе баркына,
Эр шааниси эмеспи.

Батышты чалса куу туман,
Суук каптайт жериңди.
Дап айтпасаң жалаага,
Оодарат бир күн белиңди.
Акыйкатка жеткиче,
Сыйрып алат териңди.

Жалааны билет жабышкан,
Ойлобойт сенде көңүлдү.
Жабышканы жабышкан,
Жаадырат саңа төгүндү.

Аманат алсаң бермекке,
Тыйындай сумма калтырба.
Бүткөн ишти кайрадан,
Оңдоймун деп жандырба.

Көпүрө салсаң бийик сал,
Киргенде дайра албасын.
Агайынды артык күт,
Теригип көңүл калбасын.

Аңдай жүргүн душманды,
Азапка кокус салбасын.
Тарбия бергин балага,
Жамандыкка барбасын.

Курук чөлдүн жандары,
Бозоруп сырты куу болот.
Мөңгүсү болсо башында,
Өзөндү бойлоп суу болот.

Белгилүү жалпы майрамда,
Желпинген желек туу болот.
Беймаани болсо кошунаң,
Күн алыс кокуй чуу болот.

Жаратылыш өзгөрүп,
Суу алмашып буу болот.
Ачык суу куйса ар жактан,
Көгөргөн деңиз көл болот.
Авасы ысык кургак жел,
Бозоруп жери чөл болот.

Санасаң дүйнө четинен,
Кагазга жазган кат кымбат.
Ойлосоң элдин ичинен,
Орун алган шарт кымбат.
Жалпы элдин ичиде,
Зарыл болсоң март кымбат.

Эски өткөндөн угарга,
Эс-акылдуу март кымбат.
Чаңкаганга чай кымбат,
Мусапырга жай кымбат.

Таанышпаса сыйланбайт,
Кайта келер адамың,
Кармалбаса буйдалбайт.

Аңдабаса көрүнбөйт,
Азаптуу менен муңдууну,
Көрбөсөң көңүл бөлүнбөйт.

Жалкоо кызыйт жатканга,
Айырбаштап мүлк ташып,
Соодагер кызыйт сатканга.
Курсагы түшүп эсине,
Соргоктун ою татканда.

Асманда булут ак туман,
Кызарат күн батканда.
Кызыл өң азып, суз болот,
Чукулдан убай тартканда.

Жолдош керек ар дайым,
Оор жүктү артканга.
Калк катары туралбай,
Ылык үйдө мактанба. (жылуу)

Алтайы түк аң тери,
Мергенчи жаят тузакты.
Мүнүшкөр таптап чыгарса,
Аргымак болжойт узакты.

Иш жакпаган бекерчи,
Чубатып айтат ушакты.
Эл баскан жакка ал баспайт,
Же аны бирөө тушаппы.

Көйрөң жалкоо адаты,
Эл менен бирге боло албайт.
Үйүрү жапан көгүчкөн,
Шамалдуу жерге коно албайт.

Карала сук сагызган,
Карасаң жакын коно албайт,
Кара ниет бузуктар,
Калк менен бирге боло албайт.

Мамырап көктөм болгондо,
Жан кирип шактан гүл чыккан.
Кошомат кылып күн көрбө,
Ажырайсың чындыктан.

Жакшынын чыгат атагы,
Жамандын чыгат чатагы.
Шаркыраган үн берет,
Эңишке акса улуу суу.
Жемиштүү дарак күзүндө,
Мөмөдөн мончок тагынчуу.

Аялдын бар жалкоосу,
Белбоосун бекем бүгө албайт.
Айың уулап көп жүрүп,
Башын таза жувалбайт.

Тандырга тавлап нан кылбай,
Даяр тамак ашын жейт.
Коомдук ишти каалабай,
Кокуйлап күндө башым дейт.

Жүн ийирип чыйратып,
Эриштеп таар кура албайт.
Каадасы менен катарда,
Ургаачы болуп туралбайт.

Тазалык жок үйүндө,
Эрингенден эсинеит.
Үйүндө катар иш турса,
Курулай сөзгө жетинбейт.

Жалганды жалган айтпаса,
Зор келеби жаныга.
Чийки тамак даярдайт,
Муз тоңот кышта наныга.

Жарытып иштеп койгонсуп,
Жокту тап дейт эрини.
Насыят акыл айткандын,
Уккусу келбейт сөзүнү.

Кемтиги жок сөз сүйлөп,
Катарда сезет өзүнү.
Карасынан агы көп,
Карасаң анын көзүнү.

Адамдар менен адамсың,
Түшкөнүң жок асмандан.
Ойлоп жүргүн өлүмдү,
Кутулбайт жан качкандан

Түнгө эсеп табият,
Күн кызарып баткандан.
Ар кайсы ишке шугут кыл,
Байда чыкпайт жаткандан.

Билек түрүп эмгектен,
Жаман жок алып саткандан.
Бар кайрылбайт муктажга,
Дүнүйө ташып арткандан.
Коюлат каның бузулат,
Ашык сөз жанга баткандан.
Томсоруп ирең момурайт,
Аябай жабыр тарткандан.

Калктан инсап качканда,
Алчууң койбойт корусаң.
Бардан инсап кеткенде,
Берчүүң бербейт тоорусаң.
Дүнүйө мүлктөн кечесиң,
Жабыркап жаман оорусаң.

Катка түшсө өткөн сөз,
Окуганга билгизет.
Ак жерден калсаң дооматка
Айласыз жанды күйгүзөт.

Жамандарга аш тийсе,
Өткөн кегин билгизет.
Жакшыдан болсо иш башы,
Бир пайдасын тийгизет.

Орто жаштан оонасаң,
Башыңда чачың агарат.
Мезгили канча жашоонун,
Өткөрсөң өмүр саламат.

Сен Ала-Тоо арчасы,
Калың болсоң белде бол.
Кара кылды как жарган,
Калыс болсоң элде бол.

Туруксуздун пейили,
Күн алыста оңду-сол.
Башталышы оң болсо,
Сапарга чыксаң болот жол.

Он эки ай көгөргөн,
Карала тоонун арчасы.
Оюмду жаздым кагазга,
Мен билбей калды канчасы.
Адамдар үчүн айтылды,
Жазылган сөздүн барчасы.

Электр жанса үйүндө,
Панар чырак ким коет.
Уйку менен жан ширин,
Бул дүйнөгө ким тоет.

Жабыркап жаның кыйналбай,
Жардынын алын билбейсиң.
Сыны пастын үйүнө,
Чакырбаса кирбейсиң.
Сүйлөшүп кумар жазбасаң,
Зеригип көңүл кирдейсиң.

Көтөрмө карыз көп алба,
Төлөшү кыйын артында.
Алыш-бериш кылбасаң,
Адамдын жок салтында.

Жасоол болсоң тегиз бол,
Иргеде адам калбасын.

Бир тоер тамак болбосо,
Суранычтан тартынба.

Базарга салсаң матаны,
Баасы сапат баркында.
Үйрөнүп барлык өнөрдү,
Жаш кезекте жаркылда.

Алтымыш ашып карысаң,
Арык аттай убагың.
Көзүңө дале баягы,
Бирге өскөн курагың.

Эшигинде бак болсун,
Жашаган үй турагың.
Жашоодо бакты-таалайды,
Ак эмгектен сурагын.

Мезгилсиз жолдо ташыркайт,
Такалабай ат минсең.
Сылык болуп жарашпайт,
Ченебей бойго тон кийсең.

Бараткан жолуң кыскарбайт,
Жанашып үнсүз жол жүрсөң.
Уккан элге жарашпайт,
Каткырып жалгыз сен күлсөң.

Күтүрөтүп мал баксаң,
Жайыт жакшы келишсе.
Малы семиз болбойбу,
Күздөн жемди беришсе.

Акыркы чекте калбаңар,
Күтө турган ар иште.
Эр бүтүрбөс иш болбос,

Гайрат менен гап күчтө.
Таң менен эрте туруңар,
Уктай бербей чак түштө.

Көп кысталган чоң иште,
Арасында болуңар.
Аксакал иштеп турганда,
Тийип өтсүн колуңар.

Тарбия кылсаң көчөттү,
Таасирин кийин билесиң.
Астына күндө суу койгун,
Бир-эки күнгө түнөсүн.

Жаз айланып күзүндө,
Багыңда балкып күлөсүң.
Башынан башта ойлонуп,
Бекер да басып жүрөсүң.

Артык баш бутак алынсын,
Тандалган ноода салынсын.
Мөмөнүн сорту жакшырат
Айтканым эске алынсын.
Ийилсин мөмө багыңда,
Чыдабай душман таарынсын.

Жыл ичинде төрт мезгил,
Өзгөрүп ава алмашат.
Саратандын ысыкта,
Муз эрип тоодон суу ташат.

Жаштайынан бир өссө,
Картайса да сырдашат.
Баасы кымбат жаш мезгил,
Эркин жүрүп ырдашат.

Алтымыштан жаш өтсө,
Ар жагы мисал чоң кашат.

Чолоң тийсе аяба,
Денеңде каран күчүңдү.
Каралар ишке жүрбөгүн,
Сактагын жарык жүзүңдү.

Ачык-айдың талаада,
Жарыксыз чырак гүлүңдөйт.
Сүйлөшүп бирге олтурбай,
Адамдын алпы билинбейт.
Ичке да болсо курч полот,
Күч келсе да ийилбейт.

Күн нөшөрлөп жааса,
Күзүндө жыйым кечигет.
Аша кеткен жашмын деп,
Бир балаага кезигет.

Бай дубалын бекем кой,
Суу ташкында эзилет.
Ушак айтпа укпайт деп,
Акыры бир күн сезилет.

Утта түшкөн сары кар,
Жаан менен барабар.
Үйрөнөм десең акылды,
Эси жокту караңар.

Күлүк минсең бапестеп,
Жал-куйругун тараңар.
Жигит болуп жүргөндө,
Эл ишине жараңар.

Жаңыны кийсе жаш бала,
Сүйүнгөнүн нетесиң.
Эртелеп туруп жол алсаң,
Жети таш жерге жетесиң.

Болбойбуз түркүк ааламга,
Сен дагы бир күн кетесиң.
Аз гана жашоо – өмүрдө,
Сыйлашпай анан нетесиң.

Түрлөнүп турса айлана,
Талаанын көркү гүл болот.
Жаркылдап жылуу нур берип,
Ааламдын көркү күн болот.

Колунан көөр төгүлүп,
Сайманын көркү уз болот.
Бирден санап узатып,
Эсептин чоңу жүз болот.

Жыл мезгили өзгөрүп,
Жаз айланып күз болот.
Тамагың таттуу жедирген,
Өзү ачуу туз болот.

Тогуз түрдүн ичинде,
Агы менен кара бар.
Адамдар жүрөт аралаш,
Жакшы-жаман барабар.

Ай-ааламда адам көп,
Тогуздан бирөө аклы төп.
Айбанатка жаралган,
Талаага бүткөн сансыз чөп.

Жалкоонун бир адаты,
Ылык жай тапса чыкпаган,
Наадан болот адаты.
Айтылса кеңеш укпаган,
Акылсыздын белгиси.
Улууга сөзүн ныктаган,
Эртели-кеч уктаган,
Акмактын анык белгиси.

Белеске карлар токтобойт,
Акмакка акыл окшобойт.
Баласын күкүк ойлобойт,
Айылга аркар жолобойт.
Чындап болсо ырысың,
Ичкениң менен коробойт.

Булактуу шибер саз болот,
Жандыгы өрдөк, каз болот.
Саадакта өлөң чөп болот,
Чубап жесе мал тоет.
Айыптуу кылба жаштарды,
Убагы өтсө тим коет.

Көкөйүң кесет жокчулук,
Билгизбей өтөт токчулук.

Көрүнгөндү көп сындап,
Көтөрүлүп сүйлөбө.
Көп бүтүрөр иш болсо,
Жалгыз өзүң бийлебе.
Айырбайт пайда, зыянды,
Нааданды сөгүп, тилдебе.

Арамы туз ургур бар,
Акылың болсо жүр дебе.

Алакол менен акмакты,
Эшик ачып кир дебе.

Байкалат кылган ишинен,
Адамдын ар кыл мүнөзү.
Ажырап көзгө көрүнбөйт,
Карасаң адам бир өзү.
Сынчылар сындан билинет,
Сүйлөшсөң бирдей үн сөзү.

Кесилбей этте кан болбойт,
Оорубаган жан болбойт.
Көңүл менен инсабың,
Көп болсо да жаш болбойт.

Маңдайдан териң төгүлбөй,
Өзүнөн өзү нан болбойт.
Кыйынчылык кечирбей,
Өкүмү жүрүп хан болбойт.

Жыгылбайсың түрткөнгө,
Күчтүү болсо тирегиң.
Билимдүү менен тең эмес,
Сенин жоон билегиң.
Болоруңча бол дебей,
Жакшылык болсун тилегиң.

Жакшы таза кийинсең,
Жашыруун баркың ачылат.
Ойлогон ойго жеткенде,
Ошондо маңдай жазылат.
Керектүү болсо катуу жер,
Күч коротуп казылат.

Шамалдуу болсо жериңдин,
Кыртышы болбойт бетинде.

Кетирбе элден жакшыны,
Отурсун элдин четинде.
Сүйлөшүп кумар жазылат,
Үлпөт куруп кечинде.

Сылык мүнөз ак көңүл,
Сыйлашкын жердин бетинде.
Буюрса барып жатабыз,
Караңгы гөрдүн ичине.

Бул дүйнөнү жаратып,
Жашоого жанды жиберген.
Ал жандардын ичинен,
Адамга акыл тил берген.

Айырмалап айбаңдан,
Сүйлөргө сөз үн берген.
Алифта жасап айнадай,
Ак саргыл кызыл жүз берген.

Жандарды артык жаратып,
Жарамдуу акыл ой берген.
Ааламда артык болсун деп,
Айырып тике бой берген.

Терме же санат айтылса,
Аңдап тургун калайык.
Болгонуң үчүн адамзат,
Адистик бизге ылайык.
Адамдыктын милдетин,
Ар бирибиз кылайлык.

Адамдыкта милдет чоң,
Айбанча тоюп жатпа дейт.
Милдетинди аткарып,
Ариет намыс сакта дейт.

Кайтмалап айтсам насикат,
Жакшы болуп, жакшы жүр.
Аңдайт эл баскан изиңден,
Туурулар менен үлпөт кур.

Алкымдан напсиң агытып,
Ала кол болуп үйрөнбө.
Өзгөнүн акын жеп коюп,
Жалганды күбө сүйлөбө.

Сылык сүйлөп саз жүргүн,
Сыпайы болуп аз күлгүн.
Сопоюп келип дүйнөгө,
Ичип-жеп жатып кетпегин.
Коомго карап жол тартып,
Дүйнөнүн ишин эстегин.

Сиз-биз го али адамбыз,
Айбандар тоет бир күндө.
Жөндөмүң өзүң байкабай,
Болбогон ишке түртүнбө.

Адамдыкты ардактап,
Иштетсең болот акылды.
Кагып кой катуу тизгинин,
Өзүнөн кеткен бакылды.
Жүк коюп оор жүдөтпө,
Чалышып жүргөн пакырды.

Жакшы менен жаманды,
Көрө алат акыл, эки көз.
Нак кылган ишиң болбосо,
Эсепке өтпөйт куру сөз.

Жайында катуу сууктан,
Мээлүн болсо кыш жакшы.

Кооздоп сөздү айткандан,
Азгана бүткөн иш жакшы.

Эл көңүлүн шат кылган,
Той-тамаша түн жакшы.
Эпсиз көп осол жалгандан,
Орундуу бир аз чын жакшы.

Колуңда болуп нан берсең,
Өзүңдү өзүң мактаба.
Баштагы тапкан досуңду,
Түзүк болсо таштаба.

Кел-келиң келсе жалганда,
Көпчүлүк элден дос чыгат.
Кайтса дөөлөт башыңдан,
Кайрылышар жок чыгат.

Дөөлөтүң турса колунда,
Элге ысык ыраңың.
Жокчулук башың айлантса,
Жактырбайт сөздү курагың.

Дөөлөт деген бачагар,
Жаманга барса жакшыртат.
Тууштуу кылып адамы,
Тиричиликте капшыртат.

Байлыгың колдо аз болсо,
Сөзүңдүн бою кыскарат.
Калыстык айтсаң эл укпай,
Кайнаган сөзүң кысталат.

Жокчулук сени чырмаса,
Жолдошуң кызмат иш болот.

Айылдан жок жоголсо,
Жорушуп саңа миш болот.

Сага да дөөлөт келгенде,
Баштагың болсун эсиңде.
Көөдөнүңдү көтөрүп,
Башкача болуп эсирбе.

Дөөлөт деген жели бар,
Көтөрүлтөт адамды.
Мурункуңду унутпай,
Эстей жүр башта капаңды.

Байлыгыңды басып жеп,
Баарыдан түзүк өзүм деп.
Жетести көрсөң жемелеп,
Өзгөнү жаман, өзүм деп,
Токтото албай өзүңдү,
Акылың жетет кылбайсың.

Намазың калып ишим деп,
Байлыктын болот кызыгы.
Муктажга ажат чыгарса,
Ол байлыктын түзүгү.

Бул адамзат шундайча,
Түзүк билбейт өзүнү.
Кеберсип көөнү толбостон,
Таптай берет өзүнү.

Адамды жолдон азгырат,
Акылды напсиң жеңгенде.
Дениң соодо шүгүр кыл,
Буюрган тамак чеңгелде.

Жакшылык жолго баштабайт,
Бошотсоң напис жылоовун.
Акылың жетет а бирок,
Иштетпе элдин улоовун.
Бар болсоң кандыр адамдын,
Акыйкат койгон суровун.

Кемчиликсиз турмуш өтпөйт,
Жогунду элден суратат.
Жакшылар көп адамдарда,
Чер кайгыңды таратат.
Жаман болсо бийлигиң,
Өз көзүнү каратат.

Жакшылардын жакшысы,
Көз карашың пайкаган.
Жамандардын жаманы,
Эл арасын чайкаган.

Топураксыз жай алган,
Тоодагы өскөн көп дарак.
Убаажин айтып сүйлөсөң,
Кызыл тилиң чоң жарак.
Таамай сүйлө сөз сарасин,
Эл тыңдасын сени карап.

АДАМДЫК ЗАКОН

Жакшысы бар, жаманы бар,
Эл ушундай улуу чексиз.
Мисалы, көз жетпеген улуу токой,
Ченеми жок чоңдугу эпсиз, эпсиз.

Бир күн жылуу, бир күн суук,
Ойлосоң жети күн бирдей эмес.

Көп жашап жетпейсиң жүз элүүгө,
Өмүрдө элүү жаш катта белес.

Дүйнөнүн баш-аягын ойлоп жүрүп,
Күн ай болуп, ай жыл болуп өтө берет
Мейли аз, мейли көп жашасаң да,
Бардык жанга күн сайын тамак керек.

Айрымалайт эски тарых адамзатты,
Тоюп жатып туруп кетчү айбандан.
Качканынан кутулдубу кайсы жан,
Каары катуу ажал торун жайгандан.

Алал иштеп ырас сүйлөп жаркылдап,
Бир нан тапсаң эки бөлүп жегин.
Бакыт конуп болуп жатса колуңда,
Аксакалды, мусапырды момунду,
Эшик ачып, күлүп-жайнап үйгө дегин.

Билип койгун көп сөзүм бар,
Угуп турсаң чубатып айтайын мен.
Агари жакшы болмок ар адамдын,
Нээт, кайрат кала берсе ишиден.
Сөзү сылык көңүлүңдөн орун алган,
Таалим алсаң ошол жакшы кишиден.

Бир адам бар эмгеги өз калкы үчүн,
Жүрсө-турса сүйлөгөнү жалпы үчүн.
Бир адам бар ойлогону орто миян,
Өз атасы уруусунун наркы үчүн.
Жакшы жагы көп болсо жакшы дейли,
Төрт тараптан жакшы болгон адам барбы,
Анча-мынча каталыгын эскербейли.

Дагын бир болур надыр маакул,
Ажыратпайт пайда менен зыянды.

Айтпаса ким билет анын сырын,
Көтөрбөйт азырынча замана көп уяңды.

Эл ичинде жана бир адам бардыр,
Өзүн билбей бирөөлөрдү көрө коймой.
Өзүнөн напси бир аз алдың жүрөт,
Өзөгү узак уятты өз мойнуна илип алат,
Ары жок бакылдайт айтса койбой.

Түзүк адам болгуң келсе сенин,
Угуп алгын унутпай айткан кебим.
Жалган же ушак, уурулуктан,
Алыс болсун жүргөн чегең.

Андап туруп бекем сүйлө калыстыгың,
Тууру эмес авас кылып элге барышлыгың.
Өзгө элде кошоматчы болбосоң,
Ажап эмес бир чатакка калышлыгың.

Ар бир жандын ченемдүү мөөнөтү бар,
Асмандаба тагдыр бирге табияттын
колундасың.
Тууган-урук яранлардан ажырайсың,
Дүнүйө кууган ач көз байлык жолукпасын.

Барлыкты батыр карма насип этсин,
Мурасың байлыгыңа нелер жетсин.
Байлыгыңдан кайрыла жүр муктажга,
Мубарак бакытың эл туура дешсин.

Буюрса аздыр-көптүр колундагы тапканың,
Анда бар деп эл мүлкүнө таңданбагын.
Билимдүүмүн, күчтүүмүн байлыгым деп,
Аманат да элден ашып шаңданбагын.

Жакшылык жалпы болсо жүдөгөнгө,
Айтыш керек жок жоготуп издегенге.
Каршы туруш аша кетсе дардактап,
Элде жок бизден башка дегендерге.

Бирди жеп, бирди жыгып кете берип,
Зыяндуулар болот дайым өз калкына.
Андайлар өзү жетпейт акыр түбү,
Кыямат абийир кыйышпас өз баркына.

Өнөрү бар адырга торун жайып,
Байлык ашса той болур пайге сайып.
Жалган жерден уурулуктан сынган соң,
Алп жигит да болодур катта майып.

Майып жигит ахвалыдан артык болур,
Айылдагы ак элечек катын зайып.
Өйдө жылбай анын иши ар дайым,
Күн өтүп жыл сайын ылдый тайып.

Кара болгон акталбайт, тазаланбайт,
Үндөсөң да, жуусаң да күнгө чайып,
Ажырайт акыйкаттан кээде казы найып.

Алыс болур арасы сөз менен иштин,
Узабайт чоңдугу чогол муштун.
От болбосо чечинип жылыбайсың,
Обалтан акыр адаты чилде кыштын.
Ыгын билип жумшабасаң пайдасы жок,
Денеңдеги ачуу менен кара күчтүн.

Ак саргыл кына ташта болот,
Адамдар бирдей ой башка болот.
Кечирип өткөн күндөрдөн байка,
Береке бакыт кай жерге конот.

Жалгандын торун жайып ак жолуна,
Сарсаң кылба бирөөнүн ачып башын.
Жалганга биле туруп күбөлөшсөң,
Көз жашына жоопкер алтын башың.

Элде болот атасыздар-энесиздер,
Атайлап сурай жүргүн анын алын,
Эй адамдар, жебегин жетим малын.

Бирдей өтпөйт жыл он эки ай,
Бир күн жылуу, бир күнү суук.
Таң атып, кеч кирип сезбей жүрүп,
Өтөбүз биз, дагы да жаштар туулат.

Карагын бул шаарды эски конуш,
Өткөндө ким келип, ким кетпеген.
Туралбады жан-жаныбар, адамзаттар,
Өмүрү – жүз элүү жашап жетпеген.
Тириүүндө жаман напсиң көп жүгүртөт,
Бул сук инсап токтодубу-эмнелерди нетпеген.

Эй, акылдуу жан ойлогун сен,
Сөзүмдү кайталап айтамын мен.
Не жакшылык, не жамандык,
Болбоптур бул турмушта.
Адашмак бар, жаштык бар бирок,
Акылды угуп, акылың жыйып,
Адамдарча абыдан иште.

Оюңдун ордуна дайым чыкпайт,
Иштеген ишиңдин натыйжасы.
Көп убакта көңүлдөн чыгып кетпейт,
Чоң жакшылык же жамандык иштин пасы.

СУЛУУГА

Бір жазган оң кол бармагым,
Бір жазып саңа арнадым.
Кимдин жазган ыры деп,
Окубай тытып салбагын.

Суу агат сайдан сызылып,
Мен жүрөм сага кызыгып.
Сүйгөнү жалган бекен деп,
Кетпегин менден бузулуп.

Жийдели менен Аралды,
Жашчылык кайдан жаралды.
Сүйдүм деп анда сен калып,
Көңүлдү кылдың алагды.

Алмалы менен Аралды,
Ашыктык кайдан жаралды.
Жаш жайышкан сизди деп,
Көңүлдү кылдың алагды.

Келчи селки ырдап обон салалы,
Таарынышып кантип жашай алабыз.
Жалган ишке жаш жүрөктү күйгүзүп,
Ак тилекке кантип жете алабыз.

Бір жазамын эскерме,
Кереги көп дептерге.
Ким ойнобойт, ким күлбөйт,
Кезеги келген кездерде.

Тишиң аппак тизилген,
Тиктесем жүрөк эзилген.
Тилегим жетип кудайга,
Кайсы күнү кезигем.

Калем, сыя ручке,
Кападар болдум бул ишке.
Кандай айла кылайын,
Кол кармашып жүрүшкө.

Сары гүл чыгат толсом деп,
Саргаят булбул консом деп.
Саар менен туруп ышкырат,
Сени да мен көрсөм деп.

Кызыл гүл чыгат толсом деп,
Кызыгат булбул консом деп.
Кызыгып карап сен жакты,
Кызыгам сени көрсөм деп.

Кат жазамын отуруп,
Ак кагаз бетин толтуруп.
Катым бир кетип мен калдым,
Кат жазган жерде олтуруп.

«А» деген үндүү тамганын,
Аягы узун созулат.
Ашык болсо эки жаш,
Акыры барып кошулат.

«Ш» деген үнсүз тамгасы,
Билбеген адам калбады.
Сүйгөнгө сүйгөн кошулса,
Болбосо керек арманы.

«А» деген тамга созулма,
Айтылса ар ким оозунда.
Алышып ойноп жүрөлү,
Аманат жандын соосунда.

Оштун үстү оболус,
Ошондо болот чогулуш.
«А» тамга сени ойлосом,
Боломун сайрап тоту куш.

Ай караңгы, түн узун,
Түшүмө кирдиң «А» тамга.
Абайлап паста тымызын,
Атыңды айттым «А» тамга.

Карарган тоонун аскасы,
Карарып туман баспасын.
«А» тамга эске ала жүр,
Карабайм сенден башкасын.

Алгебра, физика,
Окуган сенин сабагың.
«А» тамга сени көргөндө,
Ачылар менин кабагым.

«А» тамга деймин атыңды,
Кайтаргын менин катымды.
Кайтарбасаң катымды,
Толуктап жазгын атыңды.

Эзилип бышкан тыттайсың,
Эстесем кандай укпайсың.
Ар убакта «А» тамга,
Эсимден такыр чыкпайсың.

Асмандагы жылдыздар,
Топтолуп туруп жок болот.
«А» тамга сени ойлосом,
Жүрөгүм күйүп чок болот.

Ош, Баткендин арасы,
«А» тамга болбо нааразы.
Ар убакта көп ойлоп,
Саргайып кеттим карачы.

Окуйсуң кандай окууга,
Ойлонуп кылсаң сонун да.
Ойлонбостон иш кылба,
Ачкычы турат колуңда.

Мен ойлогон ойлорум,
Азыркы эмес түбөлүк.
Кол кармашып экөөбүз,
Дайыма бирге жүрөлүк.

Сай-сайдын башы сары гүл,
Тересиңби сүйгөнүм.
Сарыдан болчу жүз аарчы,
Бересиңби сүйгөнүм.

Кыр-кырдын башы кызыл гүл,
Тересиңби сүйгөнүм.
Кызылдан болчу жүз аарчы,
Бересиңби сүйгөнүм.

Жазгы жыпар желимсиң,
Жаш жанга кубат демимсиң.
Жарк этип күлүп койгондо,
Жарпымды жазчу теңимсиң.

Сүйлөгөн сөздө кантың бар,
Сүйөмүн деген антың бар.
Сыздатпастан жүрөктү,
Сырдаш болчу асыл жар.

Айдай тууган кашың бар,
Андан да көркөм чачың бар.
Өрттөбөстөн жалынга,
Өзүң бир болчу асыл жар.

Сөз чыгарсам жылмайып,
Сынагандай күлөсүң.
Күн-түнү көзгө элестеп,
Күйгүзөт мени мүнөзүң.

**АЛМАМАТОВ МАХМУД –
1905-жылы туулган,
уруусу байкесек. Инв.576.**

Кыл кыяк менен «Баатыр күүнү» чертет. Кимден үйрөнгөнүн айта албайт. Жыйырма жылдан бери таштап койгон. «Мени олимпиадага чакырды. Чоор чалуучу элем. Менин бир чоң энем бар эле, кайтып келатсам «мунунду ташта, чоорунду кой. Шу мунун тилеги жаман. Бир алачыкта эч нерсеси жок, ошол жерде олтуруп чертсин дейт, мунун тилеги жаман» – дейт. Ошондон кийин мен таштап койгом. Акебиз анча-мынча ашула кылчы эле, ал дагы таштап койду. «Жетим кыз» деген күүнү чертет. Жакшылардын айтканынан улам үйрөнүп алган элем. «Бир жетим кыз болгон экен. Аны бир пулга сатат экен. Алыс бир жерге алып барып сатканда ал кыз ушул ырды ырдап, ушул күүнү айтып жатат:

ЖЕТИМ КЫЗ

«Бетеге майдан бел арык,
Белдешкен жерден ажырап ай,
Бей капа чөлдө мен карып.

Көгала майдан көк арык,
Көздөшкөн жерден ажырап ай,
Коркойгон чалда мен карып» – кыл кыяк менен күү чертилет.

**ЖЕҢЕСИ МЕНЕН КАЙНИСИНИН
АЙТЫШКАНЫ (КҮҮ ЧЕРТИЛЕТ)**

Жигит:

«Үйүндөн издеп мен келем, жеңе,
.....

Алыстан издеп мен келем, жеңе,
Атымды алып байлагын, жеңе.

Жеңеси:

«Үйүмдөн издеп сен келсең, уул ай,
.....

Алыстан издеп сен келсең, уул ай,
Атыңды алып байлайын, уул ай.
Алдыңа кийиз шайлайын, уул ай,
Камчыңды төргө илейин, уул ай,
Күчүңдү шондо билейин, уул ай».

Жаш убактымда жолуксаңар жакшы болот эле го. Эми карып калган убагым. Юдахин ушул жерге депутат болгондо келген эле. Ал дагы ышкыбоз адам экен. Ал бизди эки жарым сотке алып отурган эле. Сүйлөшүп отурат. «Кана ырдаң» – дейт. Бирдеме деп ырдап беребиз. Жазып коет. ... андан бери көп убакыт өттү. Кайсы ырды ырдап бергенимди билбейм.

УРМАТХАН

Ар жыйында ырдасам,
Ачылат көңүл даптарим.
Урматханды ойлосоң,
Ичимде кайнайт гаптарим.
Урматханды ырдаткан,
Шул отурган марттарым.

Урматхан деп ырдасам,
Саз келет менин санатым.
Урматхан деп жаңшасам,
Козголот менин адатым.

Жакшы бир көргөн Урматхан,
Жазда бир көчтүң бел ашып.

Сырты бир сулуу Урматхан,
Сыр айтпадык жанашып.
Кадыр бир эгем бериптир,
Паюлдан артык ырымды.
Барчагың алтын баары көз,
Караңгыда учурап,
Кандай айтам сырымды.

Эл ичинде ырда деп,
Эгем берген илимди.
Келин болгон Урматхан
Келиң да сөзүм эшитип,
Кестирбеңиз тилимди.

Сайылып чыккан мойловум,
Санасам келет ойногум.
Энди бир чыккан мойловум,
Эстесем келет ойногум.

Жаңы чыкты мойловум,
Энди чыкты сакалым.
Зийан кылды өзүмө,
Келе жаткан келин-кыз,
Сакалдуу киши келет деп,
Көрүнбөй кетти көзүмө.

Көпчүлүккө ырдамак азил эмес,
Көп ырдамак өзүмө мазир эмес.
Көп ырдаштан шу тапта көөнүм калды.
Көп жубандар тултуңдап көөнүн салды.

Көөнүн салган жувандар осол жуван,
Ашыглыкты билбеген копол жуван.
Биз ырдаган жувандар чуук жуван,
Тиктеп койсом көзүмө жуук жуван.

БАР БЕКЕН

Байчечек гүлдөйт жазында,
Жазда опсуз бахар жок.
Баласыз үйдө говур жок,
Бар болбосоң довур жок.

Жазында бахар болгондо,
Бахардан жакшы бар бекен.
Билимдүү туруп отурса,
Саардан жакшы бар бекен.

От жегени гүбөктөн,
Жүнү майин жибектен.
Сүтү ширин шербеттен,
Койдон го жакшы бар бекен.
Отурган момун жигиттер,
Айда-жылда бир көрсөң,
Тойдон го жакшы бар бекен.

Алиппэ адил сөз,
Каттан го жакшы бар бекен.
О, жүргөн момун жигиттер,
Аманат өтөр а, дүйнөдөн,
Асырап сактап о минсеңер,
Аттан го жакшы бар бекен.

Учпас тоок ээ, көчпөс там,
Сураганың табылат,
Марттан го жакшы бар бекен.
Асман эгиз ээ, ай жарык,
Колунда малы жоктуктан,
Көп жигит жүрөт оо саргарып.

Жазында айыл ээ, конбосо,
Жаярга малың ээ, болбосо,

Оо, жашылың жайнап ээ, бел галып,
Аманат өтөр оо, дүйнөдөн.

Жан күйөрүң болвосо,
Жалгыз го баштуу эр гарып.
Жаз саратан болбосо,
Оо, тоодогу жаткан муз гарып.

Көрөргө көзү аа болбосо,
Алыска түшкөн аа, кыз гарып.
Каз-өрдөгү болбосо,
Айдыңсыз катта ээ көл гарып.
Түркү-тажик болбосо,
Кара дарак чөл гарып.

Авада жамгыр көп болсо,
Ак буудай бүтөт ыргалып.
Куйруктуу жылдыз кутта көп,
Кусадар болгон журтта көп.

Сагынабыз амал жок,
Биз алыста жүргөндө,
Элди көрөр заман жок.
Асман эгиз үркөр жок,
Чечен болгон жигиттин,
Бек алдында тили шок.

Асман эгиз сутум жок,
Тобокел элде тутум жок.
Бу дүйнөдөн кеткен соң,
Кайтып келер путуң жок.

Илихатка барганда,
Жыгач атты мингенде,
Айбандуу үйгө киргенде,

Шыкаларга тешик жок,
Чыга качар эшик жок.

Эркин бир сүйгөн аа, эрмекмин,
Эринбей ырдап бермекмин.
Отурган момун аа, жигиттер,
Санаттардан оо, сөз баштап,
Сиздерге айта оо, бермекмин.

Шамал тийген кыйшаяр,
Санаага баткан сумсаяр.
Убакты хуш улпатта,
Убайым тарткан кулпатта.
Бир нечендер урматта,
Бир нечендер кулпатта.

Барчанын баарын барактап,
Тегиз кылып койсочу.
Отурган момун жигиттер,
Малым жок деп гам тартпаң.

Күмүштү кадайт калайга,
Күлаң кой барат Алайга.
Күн ажалың жетпее,
Киребиз момун далайга.

Күмүш суулук жез така,
Курма пышат оо, чарбакка,
Күвөлөйт насип ар жакка.
Ээ, отурган момун оо, жигиттер,
Күлүк атың болвосо,
Алыска көңүл оо, дегдетип,
Аваз кылба ээ, бармакка.

Күн чыгыштан оо, таң атар,
Кывыла жактан оо, күн батар.

Астайдил менин оо, тилегим,
Калкымда теңтуштар менен,
Картайсак тегиз бир катар.

А, жакшылар жоомарт эмеспи,
Белини байлап кайырга.
Астайдил менин оо, тилегим,
Жанаша бирге мен жүрсөм,
Жакшылардан айырба.

Чалка толгон малыны,
Чарбадар жаят чабырга.
Ээ, жүргөн момун жигиттер,
Жалган жашып габырба.
Жалган-жашык сөз айтып,
Жаныңды койво жабырга.

Кыйдынын иши доо болот,
Кийиктин жайы зоо болот.
Алганың жаман бир болсо,
Эки бир тууган гаш болот.

Колуда жок көп жигит,
Арман менен күнү өтөт.
Армандуу болот уу деген,
Адамды жуват суу менен.

Бакшыда болот пал деген,
Сулууда болот гал деген.
Агын бир дайра сууларда,
Кеме менен сал деген.
Эки путтан айрылып,
Эки жолдон кайрылып,
Эмгектен калат деген шал деген.

Кушту учурган пар болот,
Эрди учурган зар болот.
Оо, билимдүү адам эр болот,
Уурулук кылган гар болот,
Бакылдын пейли тар болот.

ДИЛВАР

Оо, агайин туугандар,
Алдымда карап тургандар.
Уландар менен жувандар,
Улук-кичик баарыңар.

Дилваржанды ырдаймын,
Асирет кылып ийлеймин.
Ичимде көптүр арманым,
Аты бир жакшы Дилварды
Сүйгөнүмөн ырдаймын.

Ырдай берем ар жерде,
Дилваржан өзү бар жерде.
Овжаламын оюнда,
Ээ, он беш жаш кыздын тоюнда
Он кечек, он күндүз,
Ойноп-күлүп жатпадым,
Оо, Дилваржан койнунда.

Ак теңге асыл тумарың,
Сал мойнуңа Дилваржан.
Аманат өтөр дүйнөдөн,
Ойноп-күлгүн Дилваржан.
Ашык жар акаң барганда,
Ал койнуңа Дилваржан.

Тумарды таккан мойнуңнан,
Тургум келбейт койнуңнан.
Өрдөктөй сенин мойнуңнан,
Өлүгүм чыксын койнуңнан.

Өрдөктөй мойнуң чозосуң,
Өз теңиңнен озосуң.
Суксурдай мойнуң чозосуң,
Сулуулардан озосуң.

Эшикке чыксаң жандасам,
Эстүүм деп алдасам.
Эркелетип азилдеп,
Эмчегиңнен кармасам.

Оо, суугалар барсаң жандасам,
Сулуум деп алдасам.
Сүйгөнүм деп азилдеп,
Сүйөгүңнөн кармасам.

АКСУУСАР

Ашыглыкта адеп бар,
Мойнуңда мончок седеп бар.
Ашыглыктын пири бар,
Мойнуңда маржан шуру бар.

Баг алмадай малыңдан,
Баасын балант айтасың,
Сатпайбысың жаныңдан.
Сары анделек санныча,
Пышат экен койнуңда,
Маржан шуру мойнуңда.

Кыйдым таяк кырчыннан,
Болдум ашык сыртыңнан.
Айлыма кондуң сыйладым,
Ажырап көчтүң ыйладым.

Көчкөндө көкчө миндирип,
Көк жангери кийгизип,
Көч алды кылсам арман жок,
Өзүңүз муннан кеткени,
Өйдө турар дарман жок.

Бай келини Аксуусар,
Бакыртпай тые түздөгөн.
Бала ям болсо сиз деген.
Чилги кара жүзүмдөй,
Көз ганаңнан Аксуусар.
Бала ям болсо сиз деген,
Сөз ганаңнан Аксуусар.

Бети тунук муздайым,
Дүрия тиккен уздайым.
Анардай кызыл беттүүм,
О, куруп жүргөн жарыңнын,
Арзыны сура эстүүм.

Бакта ачылган гүлдөйүм,
Пайгамбар кызы үрдөйүм.
Гароо камыш найдайым,
Карача бети айдайым.

Күйүт менен муңайып,
Ашыгың күйүп өлбөсүн.
Акылдуу Суусар уксаңыз,
Айланып үйдөн чыксаңыз.

ШАСАНАМ

Шасанам эшен, биз калпа,
Шасанам буудай, биз арпа.
Кара башат булактан,
Суу аласың Шасанам.
Батма-Зуура үрүңнөн,
Дуба аласың Шасанам.

Перинин кызы үрдөйсүң,
Бириң сууга жөнөйсүң,
Олганыңды жүр дейсиң.

Кирип бардым аянбай,
Босогону таянбай.
Кой жүнүнөн чепкеним,
Калып кетти кантейин.
Эрли-зайып каллама,
Салып кетти кантейин.

Оосар, оосар болбосо,
Оозуга кандар толбосо.
Айтар беде эриге,
Эри жайды элиге.
Менин колум тийбеди,
Ох, онун кымча белиге.

Көөнүм гүлдөн сап туруп,
Ичим кардан ак туруп.
Калдым кара балаага,
Кандай да калдым жалаага.

Өзүң жээн, мен тага,
Өзгөчө күйдүм мен сага.
Амаки жээн, мен тага,
Ашык болдум мен сага.

Такыяңда жалаң баш,
Так секирткен ничке каш.
Көнчөгүндө жалаң баш,
Көп күйгүздү ничке каш.

Жан балдызжан, жаныңнан,
Жапкан буудай наныңнан.
Сейдана кошкон ашыңнан,
Серпип койгон кашыңнан.

Атты чаап тер алгай,
Эжеңди коюп сени албай.

СУЛУУЛАР

Жазгы сепкен буудайдай,
Чайлайт экен сулуулар.
Жаңы чыккан булактай,
Кайнайт экен сулуулар.

Керимселдей кыпылдап,
Жүрөт экен сулуулар.
Кир сактабай көнгүчө,
Күлөт экен сулуулар.
Ичиндеги пикирди,
Билет экен сулуулар.

Кара сурма койгондой,
Каштуу болот сулуулар.
Тал күчүктөй желпилдеп,
(майда тал чыбык, кырчын)
Чачтуу болот сулуулар.

Берсе ада болбогон,
Аштуу болот сулуулар.

Бейчеки сөздү сүйлөбөс,
Баштуу болот сулуулар.

Мөвө кылган дарактай,
Бүрдөйт экен сулуулар.
Байчечектин гүлүндөй,
Гүлдөйт экен сулуулар.

Балалыктын жолуну,
Билет экен сулуулар.
Эскини кийсе жарашып,
Эптүү болот сулуулар.

Эл ичиде жаркырап,
Көрктүү болот сулуулар.
Өткүр полот пычактай,
Өткүр болот сулуулар.

Жаңыны кийсе жаркырап,
Көрктүү болот сулуулар.
Камчы саптай ийилип,
Найдай болот сулуулар.

Күндүздүн күнүн жаркыткан,
Күндөй болот сулуулар.
Эки бети кызарып,
Үрдөй болот сулуулар.

Катта менен кичикке,
Бирдей болот сулуулар.
Адырда жүргөн түлкүдөй,
Панттүү болот сулуулар.

Адамдардын ичинде,
Танты болот сулуулар. (март)

Алдыңа келип сүйлөсө,
Канты болот сулуулар.

Кырдагы жүргөн түлкүдөй,
Пантүү болот сулуулар.
Көпчүлүктүн ичинде,
Танты болот сулуулар.
Күлүмсүрөп сүйлөсө,
Канты болот сулуулар.

Кошнуга жакын сүйлөсө,
Жакындуу болот сулуулар.
Кокус да кепке алынбас,
Акылдуу болот сулуулар.

Ак карчыга кушка окшоп,
Түлөк болот сулуулар.
Көпчүлүктүн ичинде,
Зирек болот сулуулар.

Оозудагы тиштери,
Муздай болот сулуулар.
Отуз жашка киргенде,
Кыздай болот сулуулар.

Кыярбастан тиштери,
Муздай болот сулуулар.
Кырк жашка да барганда,
Кыздай болот сулуулар.

Азуулары бүпбүтүн,
Таштай болот сулуулар.
Алтымышка барса да,
Жаштай болот сулуулар.

АК ЖУВАН

Күлбөй өтсүн көп жуван күн тийгендей,
Күлүп койсо жидайым жин тийгендей.
Биз ырдаган жувандар тетик жуван,
Кашка тиши кашкайган кетик жуван,
Күндө бир убак өптүргөн жетик жуван.

Белиң сындуу белестин камышындай,
Бетиң жакшы тилланын жаңысындай.

Көйнөгү узун жувандар,
Көңүл үчүн күлгүдөй.
Жеңи узун жувандар,
Жеңе сыпат болгудай.

Сууулугуң суулардын,
Акканындай Ак жуван.
Сымбатыңыз жакшы аттын,
Басканындай Ак жуван.

Сырпып бир аккан суудайсың,
Көңүлүмдү улайсың.
Жез комуз кагып күүлөйсүң,
Жерди бир тиктеп сүйлөйсүң.

Комуз кылып ырыңды чертейимби,
Кол булгасаң алдыңа келейинби?
Дутар кылып ырыңды чалайынбы,
Ымдап койсоң алдыңа барайынбы?

УРМАТХАН (2)

Жигирма бирге кирипсиң,
Сурагамын жылыңды.
Капа болгон убакта,
Жигиттердин көөнү үчүн,
Какшаганмын ырыңды.

Карай көз десем кайнаймын,
Урматхан десем сайраймын.
Урматхан көзүң кайнаган,
Сулуулар менен отурсаң,
Периштең улук жайнаган.

Быйыл да сизге жетем деп,
Булбулдай ырчы сайраган.
Жабыр бир кылып жаныма,
Жигит бир жаным кыйнагам.

Кылыгың ырчы ырдаган,
Ашыгың жетпей арыган.
Айга окшогон Урматхан,
Апакай бетиң жарыган.
Оюңду көрө албай,
Отузда ырчы карыган.

Ингениң кара тайчадай,
Белиң да ничке найчадай.
Кылыгыңды көп санап,
Жигит бир жаным чарчады ай.

Мингениң кара тай болуп,
Бир көрбөгөн жигитке,
Бир көрүнсөң ай болуп.
Кирип да барсам койнуңа,

Кош алмаңдын алдыга,
Колтугуңа жай болуп.

Мен алдыңа минсең ат болом,
Ажырап кетсең жат болом.
Сүйлөсөң ширин сөз болом,
Каш-кабагың алдыга,
Карагаттай көз болом.

Мен жашынсаң далдаа сай болом,
Жакада калсаң пай болом.
Укурук кылсаң тал болом,
Корооңуда мал болом.
Сактасаң сары май болом,
Үйлөп ичсең чай болом.
Кирип да барып койнуңа,
Кош алмаңдын алдыга,
Колтугуңа жай болом.

Оромол салса жарашкан,
Башыңды көрүп дак болдум.
Ороктой кыйгач тартылган,
Кашыңды көрүп дак болдум.

Жүгүрүк аттай кыйгачтап,
Жүрүшүң көрүп дак болдум.
Жез комуздай шыңгырап,
Күлүшүң көрүп дак болдум.

Күйдүрөсүң нетейин,
Күйдүрөсүң кетейин.
Күлкүчү жаным Урмтхан,
Күн болжосоң жетейин.

Жол боюнда коргон чоң,
Жолоочулар көп каттайт.

Кылыгың көргөн жигиттер,
Кыргызда сизди көп мактайт.
Нечен адам жете албайт,
Кылыгың көргөн жигиттер,
Көңүл үзүп кете албайт.

Белек калып базардан,
Бергени келдим Урматхан.
Эсендигиң суроолоп,
Көргөнү келдим Урматхан.

Коңур салкын койнуңда,
Өлгөнү келдим Урматхан.
Уу берсең да колуңдан,
Жутканы келдим Урматхан.
Ширин даана сөзүңдү,
Укканы келдим Урматхан.

Эрте менен сайраган,
Булбул да тең, мен да тең,
Күн чыгарда сайраган,
Күкүк да тең, мен да тең.

Күкүк бир десең үнүмдү ал,
Булбулум десең тилимди ал.
Кара бир десең сөзүмдү ал,
Ого да бир көнбөсөң,
Аманат менин жанымды ал.

Атилес көйнөк Урматхан,
Арманым чыкпайт ырдабай.
Өкүмү күчтүү Урматхан,
Өлтүргөн мени кыйнабай.

Жетилген боюң дарактай,
Курусун жолдун ыраагы ай.

Күн алыста көрбөсөм,
Кумарың тутат арактай.

Кумарың тутат наска окшоп,
Аттаң бир Урмат кайда деп,
Асирет кылып ырдасам,
Ачылбайт көзүм маска окшоп.

Саратан өтсө күзгө окшоп,
Жаркырак бетиң музга окшоп.
Боюңду көрүп көп какшап,
Болбосун эч ким бизге окшоп.

Күңгөйгө бүткөн гүлгө окшоп,
Күйдүрдүң мени Урматхан,
Бейишке бүткөн үргө окшоп.
Белиң бир ничке найга окшоп,
Керилесиң Урматхан,
Кечеси тийген айга окшоп.
Эртеңнен кечке кадырдап,
Кусалар болгон маңа окшоп.

Карчыга болсоң саларга,
Кайда да барсаң аман бол,
Кадырымды табарга.

Ыраак кеттиң Урматхан,
Ылаачын болуп саларга,
Жазганамын Урматхан,
Жагалмай болуп барарга.

Жагоо да болсом мойнуңа,
Кыл чачыңа тагарга.
Оюнчу кызык Урматхан,
Авалтан көөнүң бар беле,
Оң кашыңды кагарга,

Аламан журтта нечен көп,
Менин бир сөзүм угарга.
Ырдап берем баарыңа,
Жигиттердин көөнү үчүн,
Урматхандай сулууну.

Каламдай кашың чийилип,
Кааданы билдиң ийилип.
Калк мактаган сулуулар,
Кагылсын сизге жыйылып.

Оргоктой кашың чийилип,
Оюмду билдиң ийилип.
Эл мактаган сулуулар,
Айлансын сизге жыйылып.

Көргөндөр билет илаңды,
Көрбөгөндөр гап кылып,
Гөтөрөт сенин гүнаңды.

Түндөлөргө түйшөлүп,
Түн уйкумду үч бөлүп.
Караңгыда кагынып,
Чапаным кыйгач жамынып.

Атилес кийген өзүңнөн,
Асалдан ширин сөзүңнөн,
Айлансын акаң көзүңнөн.

Бар болсо сени акылың,
Байкарсың сөздүн акырын.
Бир туугандай жакыным.

Чач мончогуң шурунан,
Чарчадым издеп угуудан.

Кыргызда сиздей болбоду,
Чыкпаса тили буруудан.

Авалап учкан кептерим,
Аркаңнан кууп жетпедим.
Оюнуң татты селки жан,
Оюмнан асти кетпедиң.

ӨЛӨҢ

Өлөң, өлөң дегенде өлөң барбы, ия,
Өлгөн кантип тирилип,
Келген барбы, ия.
Шыгыраган сөөктүн,
Эти барбы, ия,
Өлгөн кантип келмекке,
Бети барбы, ия.

Кайыңнан кылган кашыкмын,
Байманат саңа ашыкмын.
Өрүктөн кылган кашыкмын,
Өлгөчөм саңа ашыкмын.

АТАГА АРНАЛГАН КОШОК

Улуудан башы урматым,
Айылдын башы аватым.
Уруудун башы өздөрү,
Бай атамы мен айтсам,

Катардын башы өздөрү,
Кайсы арманым айтайын,
Кагаздан айткан сөздөрү.

Айылдын башы аватым,
Кийгени жибек каватым,
Айып болду өлүмнөн.

Жотолорун жонгондой,
Жолборс сындуу ат минген.
Кабыргасын каккандай,
Кавылан сындуу ат минген.

Бай атамды мен айтсам,
Улакчы аты көк кашка,
Пайгечи аты бир башка.

Башка урувда той болсо,
Улакчы атты ырастап,
Пайгечи атын жылпоочтоп,
Алтын купка кувушкан,
Бууданына жарашкан.
Аттанып тойго жөнөсө,
Тууганына жарашкан.

Күмүш купка кувушкан,
Аргымак атка жарашкан.
Баштап тойго жөнөсө,
Балдарыга жарашкан.

Кара бакмал кийгизсе,
Алганыңа жарашкан.
Бооручу бар боз туйгун,
Салганыңа жарашкан.

Кызыл бакмал кийгизсе,
Кыздарыга жарашкан.
Кундузу сере бөрк ичик,
Кийгениге жарашкан.

Мойну кулач ханажат,
Кийгениге жарашкан.

Уйпалма ичик жарашкан,
Улактын башын талашкан.
Улактын башын алды деп,
Уруулу журту карашкан.

Ак жибек эде селдеси,
Кайсы арманым айтайын,
Ат коного келгенде,
Кайнайт эде зардасы.
Көк жибектен селдеси,
Коного аты келгенде,
Кайнайт эде зардасы.

Короочонго кой айтып,
Тилеп алган өзүмдү,
Эгиз кылган сөзүмдү.
Көйнөгүмдү зар кылган,
Көөнүмдөгүн бар кылган.

Жаз ысыгы саратан,
Жашымнан баккан балапан.
Жаз саратан ысыкта,
Сая болгон башыма.
Кыш чилдеси киргенде,
Уя болгон үстүмө.

Жаз ыстыгы саратан,
Жаннатым өткөн шуну айтам.
Күз ыстыгы саратан,
Кызыл эт өскөн палапан,
Кыйматым өткөн шуну айтам.

Босоголуу боз үйдөн,
Боз периште учурдум,

Болжой албай качырдым.
Саканактуу ак үйдөн,
Ак периште качырдым,
Аңкоо калып учурдум.

Алты катар лөк өткөн,
Адамзаада бек атам,
Алты атасы бек өткөн.
Алты атасын мен айтсам,
Алты шаар Коконду,
Ат жеми кылып жеп өткөн.
Аркарга кушун сала өткөн,
Жетим менен жесирдин,
Дувасыны ала өткөн.

Ак марбет алган тасбиси,
Ак сооут кийген мастыгын.
Алдыга келген душмандын,
Кайтарат эде шаштысын.

Көк марбет эде тасбиси,
Көргөнүнү мен айтсам,
Көлдөлөң келген душмандын,
Кайтарат эде шаштысын.

Кечпей дайра толкуткан,
Кекенбей душман коркуткан.
Баспай дайра толкуткан,
Бай атамды мен айтсам,
Барбай душман коркуткан.

Каатка минип жол жүргөн,
Карнайлуу тойдо көп жүргөн.
Каатка жолдо турбаган,
Карнайлуу тойду буунаган.

АТА МЕКЕНДИК СОГУШТА КУРМАН БОЛГОН УУЛУНА АРНАЛГАН КОШОК

Ай тийген тескей тескейби,
Ардагым мени эстейби.
Ардагым мени эстесе,
Айланып келип кетпейби.

Күн тийген тескей тескейби,
Бир жалгыз мени эстейби.
Бир жалгыз мени эстесе,
Бир жолу келип кетпейби.

Алмалуу чардак калың бак,
Алмасын кой да, гүлүн как.
Арзымап болгон энеңди,
Жан балам, келип өзүң бак.

Аргымак миндиң буудандан,
Айлансын энең жаныңнан,
Айрылдым сендей шумкардан.
Кара атты миндиң буудандан,
Кагылсын энең жаныңнан,
Калдым го сендей шумкардан.

Кара байыр ат минип,
Кан майдан кетип барасың.
Карып калган энеңден,
Качан кабар аласың.

Кызыл байыр ат минип,
Кыргынга кетип барасың.
Кыйноодо калган энеңнен,
Качан кабар аласың.

Эртедир кечтир сени эстеп,
Мен нелер болуп күйбөдүм.
Тайинсиз келбей калсаң да,
Келет деп күдөр үзбөдүм.

Кара манат чоктоюм,
Кыйматым сени жоктоюн,
Жоктобой кантип токтоюн.

Өзбек түстүү өжөрүм,
Тажик түстүү тажалым.
Жалгызың жетип келгенче,
Жеткен бекен ажалың.

Жан-жаныңдан карасам,
Жагалмайсың жан боорум.
Туш-тушуңнан карасаң,
Турумтайсың жан боорум.

Түптүү алтын терегим,
Дүйүм журтка керегим.

Акыл болгон шашканга,
Паана болгон качканга.

Асылганды кескеним,
Байланганды чечкеним.
Тууганын туудай көтөргөн,
Душманын койдой бөктөргөн.

Көк соорудан мастыңыз,
Көрүнбөгөн душманнын,
Көкөйүн кесе шаштыңыз.

Булгаарыдан мастыңыз,
Бутташып келген душманнын,
Буунун кесе шаштыңыз.

Эрте менен турганым,
Эшикке жыйын курганым.
Саар менен турганым,
Сар жыйынын курганым.
Сар жыйыннын ичинде,
Чарсылдап сүйлөп турганым.

Сеңирден түшкөн желдейим,
Сер жамаат элдейим.
Карарып түшкөн селдейим,
Карап ойлоп отурсам,
Калкымда барбы сендейим.

Жабууду салдың жакшы атка,
Жалгызың жетип келгиче,
Желпей өлдүң максатка.
Тор кыжым салдың тор атка,
Тополоң салдың бейбакка.

Капталга тиккен талдайым,
Калкыдан чыккан баатырым.
Эгизге тиккен чатырың,
Элиден чыккан баатырым.

Капталда кошун көрүнсө,
Кабагы сере жайнаган,
Кара көзү жайнаган.

Көк жорго минип көөнү өскөн,
Боз жорго минип бою өскөн.
Көк жоолук менен баш бууган,
Көк дөнөк минип жоо кууган.

Кылычын кыя таштаган,
Кырк аскерди баштаган.
Жарагын жанга таштаган,
Жар аскерди баштаган.

Кара манат токумуң,
Кашкарга кеткен шоокумуң.

Улуу тоонун боорунда,
Улардан үндүү бар бекен.
Урматымнан айрылып,
Улуп-улуп ыйласам,
Убайлуу менден бар бекен.

Кара көлдүн боорунда,
Каздан үндүү бар бекен.
Каарып-какшап ыйласам,
Калың журттун ичинде,
Кайгылуу менден бар бекен.

Кашкалдак мойнун бүктөгөн,
Бек сүйлөсө шүк деген,
Мен сүйлөйүн ук деген.

Ордодогу гимсендей,
Олугуңда ким сендей.
Базардагы гимсендей,
Барчылыкта ким сендей.

А Й Т Ы Ш

КАЛМААТ МЕНЕН ЖААНГҮЛ

Калмаат аттанып-тондонуп Жаангүлдүкүнө барат. Катта айлама казыкка атыны байлап жатканда Жаангүл көрөт да, ырдап чыгат:

Кара жорго терлетип,
Калк аралап келдиң сен.
Кабарыңды эшитип,
Калмаат мырза дегеннен,
Каршы алдыңнан чыктым мен.

Адамда сиздей көрбөдүм,
Алдыңнан чыктым гүл аңкып,
Арыз айталбай сүр басып.
Атайы келген меймансыз,
Атоолусуз биздейге.
Асирет арман бизде көп,
Алганы болсок сиздейге.

Калмаат:

Турна моюн тунугум,
Туш келтирди кудайым.
Түшүм десем өңүмдөй,
Турамын гепке түшүнбөй.
Жалганбы деп шекшинбей,
Болсок дейбиз экөөбүз,
Олжобай менен Кишимдей.

Ичигиң бакмал, ичи киш,
Ичкилер сырың жашырса,
Илгеркинен калган иш.
Жангалар абыр кылган иш,
Бекбача деп чакырып,

Бейлинди меннен жашырба.
Азамат деп чакырып,
Алдап мени ташырба,
Айдайым сырың жашырба.

Өзгөчө сенин кыялың,
Өрттөнүп жүрөк түткөн жок.
Өзбек тажик ичинде,
Өзүңдөй саре бүткөн жок.

Тарасаң чачың кундуздай,
Тайынсың сары жылдыздай.
Күйдүргү боюң камчыдай,
Күйгөн ям шордуу экенсиң,
Күйөөгө саре жалчыбай.(сире)

Айдайым боюң камчыдай,
Аккан бир жашың тамчыдай.
Асирет арман менде көп,
Алганга жүрөм жалчыбай.

Жаангүл:

Ата уулу айтам арзымды,
Аа десем чыгат аламга.
Жалыным чыгып боорум чок,
Жакшылар габиң эшитип,
Жанды салып ортого,
Жан орток энди көңүл ток.

Байбиче сындуу биздей жок,
Бар кыргыздын ичинде,
Байбача сындуу сиздей жок.

Маанилүүдө биздей жок,
Байыргы өткөн Манастай,
Бар кыргызда сиздей жок.

Кара чачтай биздей жок,
Карарган жыйын ичинде,
Кара жорго ат минип,
Калмаат мырза сиздей жок.

Ышкымнан чыккан сырымды,
Ишенсең айтып берейин,
Иймандай саңа сырымды.

Калмаат:

Алыстан келген мен эдим,
Алдымнан чыккан сен эдиң.
Кургур ашык мен эдим,
Куруву менин магдырым.
Курмайы, алма, курма көп,
Кушум келбей жатты эде.

Бак алмаң пышып, тапта эде,
Бар дедиң, базар апта эде.
Байың менен сүйлөшүп,
Масилатым тонди эде,
Барбас белем шондо эде.

Кыргоолдуу жер келди,
Кыргызыйым салдым кэ дедим.
Гыдырылтып гап айттың,
Кызыглыкта а дедим.

Көлдөн учкан өрдөккө,
Көк кушум салдым кэ дедим.
Көзүңнөн сага ишенбей,
Көңүлүң үчүн а, дедим.

Жоннан ылдый жол салып,
Жол карап көзүм мунарып.
Кайта экөөбүз бир кетсек,
Тамаша кылып эл таанып.

Жаангүл:

Кайтаганнан келгенден,
Кабарыңды эшитип,
Каршы алдыңнан чыктым мен,
Калмаат мырза дегеннен.
Жария ырдап олтурдуң,
Жаангүл менин жарым деп.
Мактангансып ырдадың,
Жаангүл менин жарым деп,
Бабая көөнүм өлтүрдүң.

Оймогум күмүш колдо каш,
Ою эле алмаз салпың бош.
Жүздүгүм күмүш колдо каш,
Жуда эле алмаз салпыз бош.

Габиң майин, өзүң саз,
Калватиң сыпаа, пыштаң боз.
Келген жолуң капкаяк,
Кеңеши жок салпаяк,
Керилтип урам бир таяк.
Соопко байып калгансып,
Сопусунган салпаяк,
Жонуңа тиет бир таяк.

Алты өрүштө кыргыздын,
Ал дүйнө эдең чегээси.
Анда-мында бир сүйлөп,
Калбаптыр каллаң мээси.

Көкала жоргоң гөлдөңдөп,
Желесиңби Калмаат.
Көрүнгөнгө алмамды,
Бересиңби Калмаат.

Калмаат:

Жантайып бастың тиземди,
Жадымда жок бул гапти.
Жаангүл салдың жадыма,
Жаңы өспүрүм биз энди.

Эңкейип бастың тиземди,
Эсимде жок бул гапти.
Жаангүл салдың эсиме,
Энди өспүрүм биз энди.

Күмүш толто, жез пайнек,
Куп жарашат пычакка.
Куштарлыкты маш кылып,
Кырка жашым киргенче.

Мен билбеймин шу чакта,
Курмайы бышты чарбакка,
Кубалайт насип ар жакка.
Кубалашып ойносок,
Болбос эле эч капа.

Үйүңүздү биз көрдүк,
Эвиде сандык мис чайнек,
Өзүңүз тунук мис чайнек.
Тилла жагоо, шай көйнөк,
Шайы көйнөк шовурап,
Маралдай көзүң жоодурап.
Магдырымды сен алдың,
Башыңды ыргап сыр сурап.

Күн чыгышка сиз бүтүп,
Күн батышка биз бүтүп.
Ар дайым сизди ойлосом,
Туралбайбыз биз түтүп.

Жүгөрмөк мени койбосоң,
Жыттасам алмаң тойбосом.
Жудалар күйөт жүрөгүм,
Жүрүшүңдү ойлосом.

Анарың салдым койнума,
Акыретте асанта кыл,
Азапты алдым мойнума.

Жаангүл:

Каттаганнан келгеннен,
Кабарыңды эшитип,
Калмаат мырза дегеннен,
Капа эде көөнүм куш болду.
Кайшы габиң эшитип,
Жаз эде көөнүм кыш болду.
Кадырымды билбеген,
Калмаат кайдан туш болду.

Курактын болбойт чызыгы,
Кучакташып ойнобой,
Ашыктын болбойт кызыгы.
Алганынан айырат,
Адамнын чабал бузугу.

Жолборс кайтпайт изинен,
Март кайтпайт айткан сөзүнөн,
Байбача Калмаат көзүңнөн.
Манжы менен гап айтсаң,
Баар этем өзүңнөн.

Алэм гапти өчүрүң,
Ар канча өтсө маазыры,
Ата уулу Калмаат кечириң.
Бултаргасы жок жигит,
Бурулушка музга учат.

Бултаргалуу жигиттер,
Мундай сапар үстүндө,
Муратка жетип кыз учат.

Кыймат баа ныл болот,
Алдайт экен кишини,
Ашыктын иши шул болот.

ЖИГИТ, КЫЗ, КЕЛИН

Жигит:

Эгиз тоодо гайып жок,
Эстүү келин зеригем,
Эгем сүйүп жараткан,
Эч жеринде айып жок.

Кара тоодо гайып жок,
Каалап эгем жаратып,
Каш-көзүндө айып жок.

Калп айткан сөзүм андайсың,
Каадалуу келин зирегим.
Кадыр-көңүл келишсе,
Кадырдаш болсом кандайсың.

Келин:

Эки ооз сөздөн кайтасың,
Эптей албай жатасың.
Эстүү жигит зирегим,
Эрмегиң жоктой айтасың.

Түзөлбөсүн жараңыз,
Түбөлүк алган барыңыз,
Түңүлбөй шону караңыз.

Сурап коюң жашыны,
Али бала жаш окшойт.
Катыратып тырматпай,
Карап коюң башыны.

Бир жаздыкка баш коюп,
Эчтемени билбейсиң.
Элтеңдетпей баланы,
Сүзүп коюң сиркесин.

Карасаң көзүн сүзбөйбү,
Казан-табак кылганда,
Катыратып тырмашып,
Кара пити түшпөйбү.

Кыз:

Желдиңиз жигит, желдиңиз,
Ат арытып, жол тартып,
Кайдан бери келдиңиз?

Жигит:

Желди дарым, мен желдим,
Ат арытып, жол тартып,
Чын Арча деген шаардан,
Чын аттанып мен келдим.

Кыз:

Чын-Арча деген шаардын,
Асты жагы шар бекен,
Үстү жагы жар бекен,
Кыдыра бүткөн тал бекен?
Шагдырбайдын баласы,
Гамбар аттуу бар бекен?

Жигит:

Чын-Арча деген шаардын,
Асты жагы шар экен.
Үстү жагы жар экен,
Кыдырата тал экен.
Шагдырбайдын баласы,
Гамбар аттуу бар экен.

Гамбарынды мен көрдүм,
Оң чекеси кал экен,
Оң көзү дагы көр экен.

Кыз:

Ашырдың жигит, ашырдың,
Атыңды меннен жашырдың.
Гамбарындын кийгени,
Ак чүчтедир,
Шу быйыл өзү куп кирсе,
Жигирмада үчтөдүр.

xxx

Жаке, жаке бир басып,
Жакаңдагы гүл сасып. (жыттанып)
Жаныңнан акаң үргүлгүр,
Жарыңыз болсом мунасип.

Битта, битта бир басып,
Боюңуз сизге мунасип.
Боюңнан акаң үргүлгүр,
Бозоюң болсом мунасип.

Үйдөн чыктың ай болуп,
Далыларың май болуп.
Энзедей боюң ийилип,
Алиптей кашың чийилип.

Боткоктой боюң буралып,
Погодой көзүң нур чалып.
(тоту куштун көзү күйүп турганда погодой дейт)

Ар чачында бир тумар,
Аныңа биз кумар.
Булбул конгон майда шак,
Мукамыңа болдум так.

Беренжинен бетин ак,
Пейилиң жумшак энең сак.
Көйнөгүңдөн этиң ак,
Көңүлүң жумшак энең сак.

Ай асманда жер жарык,
Барсам деймин беш көкүл.
Алым жетсе атаңнан,
Алсам деймин беш көкүл.

Күн асманда жер жарык,
Барсам деймин беш көкүл.
Күчүм жетсе атаңнан,
Алсам деймин беш көкүл.

ЖОРО ЭРМАТОВ –
*уруусу абак, эски мектепте окуган,
арабча жаза билет. Инв. 576.*

АЯЛДАР ЖӨНҮНДӨ СЫН

Бирда десең иш кылгандар,
Катта-кичик туугандар.
Кимдер бакпайт бу малды,
Криткелеп ырдаймын,
Жакшы-жаман аялды.

Таза багам мен малды,
Таңкыт кылып ырдаймын,
Тартиби жаман аялды.
Жакшы багам мен малды,
Авал мактап ырдаймын,
Ак элечек аялды.

Он тогуз жарым кылымда,
Кырк жетинчи жылында.
Кемчилиг ишин таштайын,
Таңкыт ырдап баштайын.
Кыйла иш өткөн башында,
Кылчайып калган жашында.

Анда алалап сырдайын,
Дүйнөлүк элдин туткасы,
Аялдарды ырдайын.
Аялдардын жакшысы,
Ак үйүңө гүл болот.
Алганнын көөнүн көтөрүп,
Акылында бир болот.
Өз үйүңө гүл болот,

Жолдошун көөнүн көтөрүп,
Дүнүйөлүк үр болот.
Аялдардын жакшысы,
Ак үйүңдүн туткасы.
Ак үйүң ичин гүл кылып,
Артыкча болот нускасы.

Боз үйүң болот туткасы,
Боз үйүң ичин гүл кылып,
Бөлөкчө болот нускасы.
Аялдардын жакшысы,
Аңдап келген мейманга,
Бары-жогун билгизбейт,
Бейчеки үйгө киргизбейт.

Аялдардын жакшысы,
Ак үйүңдүн кулпу экен,
Атактуу жакшы мүлк экен.
Боз үйүңдүн кулпу экен,
Бапасы жок бейбапа,
Өмүр шерик мүлк экен.

Жакшы аялды мен айтсам,
Ак туйгун куштун чегеси.
Алгандын көөнүн куш кылып,
Ак үйдүн болот эгеси.

Көк туйгун куштун чегеси,
Жолдошун көөнүн куш кылып,
Боз үйдүн болот эгеси.
Жакшы аялды мен айтсам,
Пардаз коет териге,
Пайвант болот эриге. (жөлөк)
Эпкиндүү болуп иш кылып,
Рахмат алат эриге.

Аялдардын жакшысы,
Актап өңдөйт терини.
А деген ишин бат кылып,
Адам кылат эрини.
Булгаары кылат терини,
Муңайбай ишин тез кылып,
Мурза кылат эрини.

Аялдардын жаманы,
Брак кылат терини.
Таап келсе жыя албайт,
Көйнөгүн тигип кие албайт,
Карыздар кылат эрини.

Орок коюп тырмабай,
Иритип таштайт терини.
Тапканын бейжай сарп кылып,
Буудай нанын кам кылып,
Расва кылат эрини. (ойрон)

Аялдардын жакшысы,
Жок оокатын бар кылат,
Каражатын кам кылат.
Адашын жыйнап көп кылат,
Өмүр шерик алганын,
Акыл-эсин көп кылат.

Жаман аял мен айтсам,
Эри базар кеткенде,
Жашырып кылат оокатын.
Базардан эри келгенче,
Өзүм тана корком деп, (жалгыз)
Таап алат үлпатин,
Таттуу кылат оокатын.

Ондай жаман аялдар,
Учурат үйдүн кунуну.
Ада болуп калды деп,
Жаңжал кылат эрини,
Жашырып коет унуну.

Жакшы аялды мен айтсам,
Ар аптада ак жууп,
Кийгениң асти эскирбейт.

Жаман болсо алганың,
Кир болот сенин кийгениң.
Карала болуп көңүлүң,
Таң атпайт да кеч кирбейт.

Аялдардын жакшысы,
Таза жуват башыны.
Таттуу кылат ашыны,
Ак жуват дайым башыны.
Алиптей кылып кашыны,
Азада кармайт ашыны.

Аялдардын жаманы,
Үйгө келген мейманга,
Кагып коет кашыны,
Кашып коет башыны.
Бейтап кылып ашыны,
Кетирет эрдин кашыны.

Аялдардын жакшысы,
Үйгө мейман келгенде,
Жакшылап жайын түзөтөт,
Тапканын берип мейманга,
Тарбиялап күзөтөт.

Жаман аял мен айтсам,
Үйгө мейман келгенде,
Кулагыны чүйрүйтүп,
Жаман көрүп эрини,
Илабини түйрүйтүп.

Чай кыл десе кыжыйып,
Жаман көрүп мыжыйып.
Алдыга атып кабагын,
Бүркөп калат кабагын.

Аялдардын жакшысы,
Үйгө мейман келгенде,
Кадырлап сыйлап чак кылат.
Алганың шундай болсо деп,
Меймандын көөнүн бап кылат.

Жаман аял мен айтсам,
Үйгө мейман келгенде,
Шыпырам деп үйүнү,
Шыпыргы издейт элтеңдеп.
Талпагыга чалынып,
Кайгырып калат телтеңдеп.

Жакшы аялды мен айтсам,
Үйгө мейман келгенде,
Ачылып көңүл жайнаган.
Дасторконго нан даяр,
Нан үстүндө май даяр.
Мына куюп ичиң деп,
Пиала менен чай даяр.

Жаман аял мен айтсам,
Үйгө мейман келгенде,
Баласын тоспой чычырат.

Чыгарышка зеригип,
Эшикте итин чакырат.

Жакшы аялды мен айтсам,
Кайнене менен муңдашат.
Кайнатасын кадырлап,
Алганы менен сырдашат.

Жаман аял мен айтсам,
Кайнене менен кас болот.
Жууса чачын өрө албайт,
Кайнатасын көрө албайт.

Азамат келин мен айтсам,
Алганы менен бирге өтөт.
Араби кийин көп кылып,
Ак үйдүн ичин гүлдөтөт.

Көркөмдүү аял мен айтсам,
Көз ачкан менен бирге өтөт.
Ажары кийин көп кылып,
Көркөмдүү үйүн гүлдөтөт.

Жаман аял мен айтсам,
Кайненеге баш бербейт,
Кайнатага аш бербейт.
Кайненесин жатыркайт,
Кайнатасын батырбайт.

Ушак айтып эриге,
Кайненесин жектетет,
Кайнатасын кектетет.
Жамандай берип эриге,
Эне-атасын урдурат.

Ондай жаман аялдар,
Ычкырды да өрө албайт.
Кайнене менен кайната,
Эч бирини көрө албайт.

Бир кыл жакшы аял бар,
Алган эрге баш берет.
Эне-атасын кадырлап,
Таттуу тамак аш берет.

Ондай жакшы аялдар,
Изатын кылып чалдардын,
Урматын көрөт балдардын.

Атилес кийип этиге,
Атырды шыбайт бетиге.
Эрине жаман сөзү жок,
Осмону коет көзүгө.

Бактылуу аял мен айтсам,
Ак болот анын кийгени,
Агартуу болот тийгени.
Таза болот кийгени,
Тартип болот тийгени.

Багы жок аял мен айтсам,
Калтеке эски кийгени,
Каспир болот тийгени.
Курама жамак кийгени,
Кумар болот тийгени.
Пакталуу чапан кийгени,
Бага албайт анын тийгени.

Ударник аял мен айтсам,
Иш кылып турса көз күйөт,
Раиске баш ийет.

Эртең менен иш кылган,
Эпкиндүү аял көп бизде.
Бригад айтпай иш кылган,
Билимдүү аял көп бизде.

Бригадир айтса былкыйган,
Билимсиз аял көп бизде.
Раиске баш ийбей,
Билимсизи көп бизде.
Раис айтса былкыйган,
Бригад айтса былтыйган,
Бепам аял көп бизде.

Критке кылса ыйлоочу,
Урушуп эрин кыйноочу,
Митаам аял көп бизде.

Нормо берсе беш сотик,
Орундаткан он сотик,
Шердей аял көп бизде.
Нормосун толук бажарып,
Колхоздун ишин аткарган,
Эрдей аял көп бизде.

Бригад айтса тыңдабай,
Оозу ачылып уктаган.
Тал-теректин кадында,
Көрдөй аял көп бизде.

Ар кандай сөздөн кайтпаган,
Ишке деп бригад айтпаган,
Жакшы аялдар көп бизде.

Звено болсо болбогон,
Бригад айтса билбеген,
Бакшы аялдар көп бизде.

Звено барса «ана» деп
Алдамчы аял көп бизде.
Бригад барса «мына» деп,
Жалганчы аял көп бизде.

Ударник болуп колхоздон,
Сыйланган аял көп бизде.
Жалкоо болуп иш кылбай,
Колхоздон кууп чыгарып,
Кыйналган аял көп бизде.

Эпкиндүү болуп иш кылсаң,
Эске алат сени бригадир.
Эпкиндүү жакшы аял деп,
Элиңе ашат урматың.

Ударник болуп иш кылсаң,
Кадырлайт сени бригадың.
Ударник жакшы аял деп,
Калкыңа ашат урматың.

Жалкоо болуп иш кылсаң,
Жактырбайт сени бригадың.
Чогулушка койдуруп,
Иш кылбаган жалкоо деп,
Жектетет сени бригадың.

Ударник болуп иш кылсаң,
Үлгү кылат колхозуң.
Торпок берип сыйлыкка,
Уйлуу кылат бригадың.

Ашкере болуп иш кылсаң,
Айдың кылат колхозуң.
Подаркеге кой берип,
Малдуу кылат колхозуң.

Берилип иште колхозго,
Байлыгыңды ашырсын.
Бассаң өөдө жогору,
Эл кат кылып, эл шайлап,
Айлыгыңды ашырсын.

Эпкиндүү болуп иш кылгын,
Эпкиндүү элдин үлгүсү.
Кара ниет, иш кылбас,
Жалкоолор элдин күлкүсү.

Ударник болуп иш кылган,
Ударник элдин жакшысы.
Кара ниет, иш кылбас,
Жалкоолор элдин бакшысы.

Иш кылбаган жалкоону,
Жок кылдырат колхозу.
Муну көрчү жалкоо деп,
Сот кылдырат колхозу.

Кыргыз, орус эки улут,
Өзбек, казак төрт улут,
Төртөө тең бипбирдей,
Жаман дешет жалкоону.

Ага окшогон аялды,
Ала турган эр даяр.
Тобурчак аттан мал алсын,
Токсондон ашкан чал алсын.

Башы күйгөн кал алсын,
Сокурайган көр алсын.
Кызыл камчы эр алсын,
Ага окшогон жаманды,
Кыргындуу эле жер алсын.

АПЕНДИНИН ОКУЯЛАРЫ

Апенди күнүгө үйүнүн жанына туруп алып: «Ээ, кудай, мага миң тилле бер, бири кем болсо албайм» – дейт экен. Аны жөөт угат да муну сынап көрөйүн деп бири кем миң тилле таштайт. Апенди келатып таап алып санаса бири кем. «Ээ, кудай 999 тилле бериптир, эми бирини кантип аясын аны да берет да» – деп чөнтөгүнө салып алат. Жөөт чуркап келип «Алдагы миң тилле меники» – дейт.

– Эй акмак, миң тиллени эмнеге жолго таштайсың, муну кудаа мага берди.

– Жок, ал меники сен бири кем болсо албайм деген үчүн таштагам.

Ага апенди болбойт. Ошондо жөөт: «Анда казыга баралы, сөзгө кел» – дейт.

Апенди ойлонуп туруп: «Ушул кийим менен кантип барам» – дейт. Жөөт «Менин кийимди кийип ал» – дептир. Апенди кийимди кийип, бутум ооруйт деп жөөттүн атын минип алып казыга барышат. Казы жакшы кийим кийип, ат минип келген апендини сыйлап тосуп алат да эмне жумуш менен келгенин сурайт. Апенди: «Ээ казым, мынабу жөөт мени 999 тилле алдың дейт. Кудаа тилле бербесе, жөөт тилле береби» – дейт. Казы: «Албетте, кудаа берет, жөөт жөн кишиге бир тилле бербейт» – дейт. Анда апенди: – Бул жөөт митаам экен, ал түгүл менин үстүмдөгү кийимди ям меники дейт.

Анан кимдики? – деп жөөт кыйкырат. – Меники, ат дагы меники, ат меники болбогондо сеники болобу? – деп кыйкырат. – Көрдүңүзбү Казы аке – дейт апенди – бул менин акчамды, кийимди, атымды меники деп жатат. – Эртең сиздин малыңызды ям меники дейт – деди. Казынын ачуусу келип жөөттү кубалап жиберди.

х х х

Апенди өлөр алдында баласын чакырып алып, «мен өлгөндөн кийин убара болуп жаңы көр казып жүрбөй, эски көргө койгула, үстү түшүп калган ачык көр табылар» – дейт.

– Ээ ата, бу не деген кеп, адам баласы андай акмакты кылбайт – дейди.

– Ээ найсеп айткандын анын өз себеби бар, жаңы көргө койсоң суракчылар келет, эски көргө алар келип кеткен да – дептир.

х х х

Апенди үйүндө отурса бир адам келип «Ээ апенди, эшегиңди берип турчу тегирменге буудай түшүрүп алайын» – дейди. Апенди: – Эшегим жок баланча укам минип кеткен – дейт. Ошол учурда сарайда турган апендинин эшеги аңгырап азынап жиберет. Тиги киши: – Ой, апенди, ушунчалык да зыкым болосуңбу, эшегиң сарайда турбайбы – деди. – Сенин падарыңа наалат, ушунча жашап, сакалым ушунча болгончо сакалдуу адамга ишенбей, эшекке ишенген адамды биринчи көрүшүм – деди.

х х х

Апенди кара кийип базарга барса, базардагы калк: – Ээ апенди, сизге эмне болду, Караны кийгендин бир нерсеси өлгөн болор эле – дешет.

– Ээ, ал өлгөнү чын да, уулумдун атасы өлсө кием да – деди. Калк ишенип калды.

Апендинин бир кою бар экен. Аны көпкө багып жүрөт, абдан семирет. Бир күнү аны боз балдар та-машаламак болуп:

– Ээ апенди, эртең акыр кыямат болот экен, коюңду союп жейлик – дейт.

– Макул, силерден аябай калайын – дейт. Алар чоң суунун жээгине келишип койду союшат. Койду сойгондон кийин, «Биз сууга түшүп келелик» – деп кетишет. Алар кеткенден кийин апенди кийимдерин бүт жагып, этти бышырып коет. Боз балдар кайта келишип: – Ээ, кийим кана? – дешет. Апенди: – Эртең акыр кыямат болсо, кийимдин кереги жок го – деп жооп берет.

НОЙГУТТАРДЫН КЕЛИШИ

Илгери биздин бабабыз – түпкү атабыз Саки деген киши келген Зардалыга. Ал киши жети атасын жазып калтырган.

1. Албан бий (Сакынын атасы)
2. Шабан бий.
3. Гүлгүн бий.
4. Кокан бий.
5. Надыр бий.
6. Сабыр гура.
7. Мукамбет. Саид Арсланбек Казы.

1581-жылы Зардалыга үч киши келген сүрүлүп.

1. Саки. 2. Калдар 3. Даана мойло.

Сакиден – 1-аялдан– Досояр, Кожояр, Ботояр, Атаяр.

2-аялдан – Кулбол, Байбол, Мамабүбү (кыз)

3-аялдан – Исар, Көлөп.

ЭСКЕРТҮҮ: Нойгут жөнүндө санжыраны (санааны) Мидарков деген татар милиция Баткенде иштеп турганда 1946-47-48-жылдары алып кеткен. Дүйшеев Досболдон алып кеткен. 1000 жылдан бери жазылган. Анда Манас да бар болсо керек эле. Өзбек, кыргызды ажыратат. Зардалыда Досбол раис эле. Ал жактан бул жерге 1960 –жылы көчө баштаган. Зардалыда Саки турган жерде бир түп алмурут бар экен. Үч кулач келген алмурут. Эки түп өрүк бар эле жок болду.

Нойгуттун ичинен Чубак деген баатыр чыккан. Жаңыл Мырза чыгат. Чубак ээ арыдан кетсе керек. Жаңыл келгени Сакинин келген мезгилине окшоп кетет. Кийин Молло Ашыр датка чыгат. Кудаяр хандын тушунда ага азыркы Баткендин ичиндеги кыпчак, абат, нойгут караган. Санаада (санжырачежире) Абат Нойгут бир тууган деп берет. Абат да Кашкардан келиптир. Саки нойгуттар жайлаган, кыштаган жерин картага түшүрүп печать бастырып алган. Ошол учурдан калган аттар азыр бар.

Ташты чукур ишлеп,
Жараткандан ямгыр тилеп ичер элем.

Кийик атып ясылматып(ызылдатып) хебад салып жээр элем.

Ормусандан катта арыгын 65 күндө өзүм якка казып чыктым.

Нанлалатып (улуктатып, чоңойтуп) текенин мүйүзү менен арык казган.

Зардалыда турган эл кымыз да, бозо да ичкен эмес дешкен менен мурда бозо ичкен экен. Аны Молло Жолчу деген Бухарадан окуп келген (100 жылдар болду) неме жоготкон. Тоотмек – деген жаштар оюнун да жоготкон. Тоотмек жоолук таштамай сыяктуу, бирок жоолук берилген адам ырдаган.

«Тоотмек мага үч келди,
Жалгыз мага күч келди» – дейт.

Зардалы өзү бир аминге (сельсовет) баш ийген.
300-400 түтүн болгон.

Шамижат – деген оюнду ойногон Зардалыда, экиге бөлүнүп, бир бөлүгү отуруп аркасын тийиштирип, калганы чиймекей чийип чаап кетет. Отургандын буту тийсе жеңилгени.

Накыл – лакап деген сөз.

ЗИКИРЯЕВ ИКРАМ –
1940-жылы туулган,
кыпчак уруусунан. Инв. 576.

УЧУРАШУУ

Учурашып ырдамак,
Кыргызымдын салты бар.
Саламдашып кетейин,
Саламатпы жалпыңар.

«Москвалык» айт деген,
Менде бир топ карзы бар.
Карызынан кутулмак,
Эзелки элдин салты бар.

«Москва» колхоз даңкыңар,
Миллионду тапшырып,
Милдеттенме алчулар.
Жалаң жаздыктан эгишти,
Сегиз жүз гектер жерлерин.

Эгүүнү эрте бүттү деп,
Агроном Сатар бай,
Атынан айтып макталды.

Атактуу чабан Мамыт, Садыктар,
Жүзүнө жүз беш төл алып,
Юбилейлик бул жылда,
Колхоздун ардак китепте,
Ардактуу болуп катталды.

Учураштым урматтап,
Улуу-кичүү алдында.
Эми айтам бир сөздү,
Эсен-аман калгыла.

БИР АКЫНГА

Окуп көрүп ырларыңдын саптарын,
Айрым толкуп алкыш таппадым.
Бирок мага жакпады го акын дос,
Кайнатамдан качпагын деп жазганың.

Акын досум аша чаап шашпайлы,
Ылгап-ылгап айрым салтты таштайлы.
Кайнатаны келин сыйлап качпаса,
Чымчылашып жүр дегенге жатпайбы.

МАСЕЙИТОВ АЙПИДИН – *1953-жылы туулган, уругу токмок.*

Кыргыздын элдик күүлөрүнөн «Чоң Кербез», «Кыз кербез», «Айдаралынын көйрөң күү», «Чай-кама» жана «Кыргыз күүсү», «Айбыгып жүрөм», «Анда сен», «Таарынба», «Жыргалым», «Өкүнүч», «Чабандын болдум эрмеги», «Курама күү», «Курбуларды эстесем» жана башка обондорду чертет. Кызыл-Жолдо турат, завклуб болуп иштейт. Инв. 576.

БАТКЕНИМ

Кең Баткеним, мына бүгүн,
Беш жылдыктын ичинде
Туннел казып,
Суу чыгарып,
Жаштар эмгек күчүндө.

Аска жарса,
Жер дүңгүрөп,
Бүт ааламга үн салат.
Толкуп агып капчыгайдан,
Түгөнбөгөн күүнү чертет кайталап.

Аз күндөрдө суу да чыгат,
Туулган жерим кел болот.
Боордошторго суу жиберип,
Как суу чөлдөр гүл бакчага оронот.

«С» ТАМГА

Араби аттай солкулдап,
Жүрүшүндөн «С» тамга.
Жерди тиктеп жымыйып,
Күлүшүндөн «С» тамга.

Карагаттай көзүндөн,
Канбадым ширин сөзүндөн.
Долонодой көзүндөн,
Тойбодум ширин сөзүндөн.

Тескей менен маңдайсың,
Теңтушум болсоң кандайсың.
Күңгөй менен маңдайсың,
Күйөөң болсом кандайсың.

Ышкырсын тоонун улары,
Ай тийгендей «С» тамга,
Ышкыңа болдум кумары.

Суу көтөргөн баканың,
Суулу жердин кайыңы.
Ак бетиңден өптүрсөң,
Аманат жандын кайыры.

КОЗУКЕ МЕНЕН АК БАЯН

(жомок)

Илгери Сарыбай менен Карабай деген болуптур. Бул экөө дос экен. Алар бир күнү ууга чыгат. Ошондо нээт кылышат. Ал экөөнүн аялдарынын боюнда бар экен. «Эгер экөөбүздүн аялдарыбыз эркек төрөсө – дос кылалы, бири эркек, бири кыз болсо куда бололу» – дешет. Бир күнү Сарыбайдын аялы кыз төрөйт, атын Баян коет, Карабайдын аялы эркек төрөйт, атын Козуке коет. Алар куда болушат. Кийин Карабай өлүп, Козуке жетим калат. Иттин аягынан тамак жеп ойноп отурганын Сарыбай көрөт да «ушул балага кантип кызымды берем» – деп көчүп кетип калат. Козуке жетилип, шок болуп өсөт. Бир күнү өрмөк соккон кемпирдин өрмөгүн үзүп коет. Ошондо кемпир Козукени тилдейт. «Сен минтип шоктук кылганча Ак Баян сулуунду таап ал» – дейт. Козуке «энекелеп» сурайт. «Кантип табам» – дейт. Ал Козукеге акыл үйрөтөт. «Үйгө барганда энеңди буудай кууруп бер де, аны колу менен ууштап кел де. Ошондо энеңдин колун ысык буудай менен кармасаң айтып берет» – дейт. Козуке баягы кемпирдин айтканын жасайт. Ошондо Козукенин энеси көзүнүн жашын чууртуп туруп айтып берет.

Энеси:

Паң-паң, паң-паң, паң баскан,
Чуудаларын чаң баскан.
Мунан ары сен барсаң, балам,
Чилдирман токой чырт келет, балам,
Мунан бир кантип өтөсүң, балам.

Баласы:

Мындан ары мен барсам, эне ой,
Чилдирман токой туш келсе, эне ой,
Бир чагым кууга жолуксун, эне ой.

Энеси:

Ондан ары сен барсаң, балам,
Ашуу катгык тоо келет, балам.
Агыны катуу суу келет, балам,
Андан кантип өтөсүң, балам.

Баласы:

Ондан ары мен барсам, эне,
Агыны катуу суу келсе, эне,
Ашуусу катгык тоо келсе, эне,
Ак балык болуп өтөмүн, эне,
Ак шумкар болуп учамын, эне – деп бала

жөнөйт.

Козуке жөнөп баратса алдынан калың токой жолугат. Чакмагын алып чагып жиберсе токой жалындап күйөт. Козуке андан ары жүрүп отурса агыны катуу көл дайрага жолугат. Ак балык болуп кубулуп сүзүп ондан да өтөт. Көрсө ал суу энеси менен эжесинин көз жашы экен. Алар Козукени Сарыбай өлтүрүп коет деп жибергиси келген эмес экен. Козуке токойдон өтүп, ашууну басып бир жерге келсе көп кой айдаган койчу жолугат.

– Айдаган коюң алты жүз, койчу,
Алар да кимдин кою экен, койчу.
Жайнаган коюң жети жүз, койчу,
Жаны да кимдин кою экен, койчу.

– Айдаган коюм алты жүз, мехман,
Ал Сарыбай кою экен, мехман.
Жайнаган коюм жекенда, мехман,
Ал Баян кыз коюдур, мехман – дейт койчу.

Козуке Сарыбайдын айлына келгенин билип,
койчуга акыл салып кийим которуп кийип, коюн
айдашып барат. Ала баш кара козуну Ак Баянга ка-
бар айт деп жиберет. Ошондо ала баш козу жашырын
барып Ак Баянга үн салат:

– Жымың-жымың жылт этет,
Жылдыз жанган шекилдүү, Баян.
Жымың-жымың күлө бер,
Козуке келген шекилдүү, Баян.

– Башыңды жеген Ала баш,
Бабырап неге калп айттың.
Маараган үнүң өчпөсүн,

Бөрүлөр сага өч болсун – деп колудагы
пичагы менен куйругуну жара чабат экен. Ошондон
бери койдун куйругу эки бөлүнүп калган дейт. Ал
ыйлап Козуке жаткан Чук терекке барат. Ала Баш-
тан кеп угуп Козуке кейип отурса Чук теректин
тагина боз торгой конот чулдурап. Козуке торгойду
көрүп энеси айткан Ак Баяндын боз торгою экенин
билет.

Чурулдап торгой үн салат,
Колуңа кармап ала көр.
Таруудан чачып торгойго,
Баяның айтып кала көр.

Торгойду колдон чыгарсаң,
Башыңа мүшкүл иш түшөт.
Алыстан көрбөй Баянды,
Айтып бүткүс күч түшөт.

Энеси айткан боз торгой,
Угуп келген кезиби.
Чулдурап муңдуу үн салат,

Карарган кара көзүбү – деп Козуке торгойду кармап алып, таруудан чачып, өзүнүн сырын айтып асмандата учуруп жиберет. Ошол күнү күн бата торгой келет. Бир канатынын астыга муштумдай жалчыман (боорсок) кыстарып алыптыр. Аны алып Козуке тамактанып, ооруган жери басылып, умачтай көзү ачылып, ачкан курсак тоюнуп калат. Ошентип, боз торгой аркылуу Козуке менен Ак Баян байланыш жасап, ачышкан жүрөгү басылып, ашыглыктын өртүнө күйүшөт. Ошентип адеп ашыглык кумарын өткөрүп жатканда Сарыбай билип калып Ак Баянды ошол өз айлындагы катта байдын баласыга кудалап коет. Ак Баян атасыга көз жашын көлдөй төгүп жалынсам ям болбойт. Бир түнү Ак Баян Аксурду минип үйүдөн качып чыгып Чук терекке келет да Козукеге жолугат. Экөөбү коргошундай эрип, оттой жанып жатса, атасы кол менен кубалап келип, камындырбай Козукени өлтүрүп жиберет. Ак Баянды ям аркан менен колун байлап айылга алып келип, тоюн өткөрүп эрге бермек болот. Отуз күн ойнотуп, кырк күн кыңшылатып чоң той берет. Кызды жөнөтөр күнү Ак Баян атасыга сөз айтат: «Мен эми айткан кишиңизге барайын. Бирок Козукенин көрүстөнүн бир көрүп кетейин, уруксат бериңиз» – дейт. Сарыбай макул болот да Ак Баяндын жанындагы топ кызга «Сак болгула, Ак Баянды карап жүргүлө» – дейт. Анын акылын Ак Баян билет да койнуна пычагыны катып, көк мончоктон бир баштык алып кетет. Көрүстөнгө жеткенде көк мончокту чачып жиберсе, кыздар талап жатып калат. Өзү пычагы менен өзүн жүрөккө коюп Козукенин мүрзөсүн кучактап жыгылат. Ак Баяндын өлгөнүн угуп «алам» деп келген күйөөсү да өзүн өлтүрөт. Сарыбайдын айласы кетип,

Ак Баяндын өлүгүн Козукенин өлүгүнөн алыс коет да ортосуна күйөө боло турган байдын баласын коет.

Ак Баян менен Козукенин мүрзөсүнөн эки кызыл гүл өсүп чыгып бири бирине карай ийилет. Куп экөө жете турган болгондо күйөө боло турган катта байдын баласынын мүрзөсүнөн чаңгал (тикен) өсүп чыгып экөөнү тосуп калат. Ушул азыр да ал эки гүлдөн эки булак агып чыгып кошулуп ортосунда бир кара булак агып жатат имиш. Эки гүлдүн саясында жайкалган көк чөп өссө, чаңгалдын саясында чаң ызгып турар экен.

ЭСКЕРТҮҮ: Баткен, Лейлек райондорунда эң эски кыргыз уруулары – нойгут, кыпчак, кыпчак каңгы, дөөлөс, наймандар жашап турат.

Тилдеринде эң эски сөздөр сакталган. Салты өзгөргөн, өзбек, тажиктин таасири күчтүү. Нойгуттун уругу Газда (Сохтун жаны) «1-Май» колхозунда турат. Булардын тараган жерлери Зардалы, Каратегин, Өзбекстан, тажиктердин Сох деген жеринде Фергана өрөөнүндө. Нойгуттардын Кашкар тараптан келишин калмактар менен болгон чатактан деп айтышат. Калмак менен нойгуттар ортосунда катуу согуш болуп, нойгут жеңилген, сүрүлгөн.

**ПОЛОТОВ ЫСМАН –
1906-жылы туулган,
уруусу суу башы нойгут.
Бабалары Кашкар кабагы
Кара-Суу бою Саңгил таиш
деген жерде турган.**

Мамасаки Хирамендин жазганы боюнча нойгуттар Кашкардан Сардалыга (Зардалыга) келген. Эски санаа (санжыра) боюнча 1 000 жылда. Быйыл 389-жыл болот.б.а. 1581-жылы келген. «Бул жерге Баткенге 1959-жылы келдик. Азыр да бир уруу нойгут Зардалыда. Нойгуттар он эки уруу. Инв.576.

1. Чайырчы.
2. Теит.
3. Дөнмонгу.
4. Шага.
5. Жалпетек.
6. Аңназар.
7. Чардагай.
8. Таздар.
9. Манаш тукум.
10. Нойгут.
11. Чынатан.
12. Калдар.

Зардалыдан нары Шарманды Кызыл-Булактан өткөндө жылуу суу бар. Кызыл-Булакка да чейин дары булак бар. Ал жакка аркан менен тартканда адамдар барып жетет. Ал ысык ооруга дары дейт.»

АПЕНДИНИН ОКУЯЛАРЫ

Апенди үйүндө эс алып жатса аялы капа болуп урушат: «Сен элчилеп жумуш кылып, пул таппадың, соода кылып мал таппадың, Ушундай да оокат болобу» – деди. «Андай болсо оокат кылайын, пул бер базарга барып як(май) сатып келейин» – деп якпрушка (май саткан дүкөн) барды. Ал: «идишиңиз барбы?» – десе пиаласын көрсөттү. Пулуна як куйду эле артып калды. «Дагы идишиңиз барбы?» – десе пиаланы оодара тагин көрсөтүп калган ягыны ага куйдуруп алды. Үйүнө келип аялы: «Ушул эле майды алдыңбы?» – десе пиаланы оодара «биягында ям бар» – деди. Ошентип апенди майсыз калган экен.

xxx

Апенди орозо кармап жүрөт. Отуз күндөн адашып калбайын деп бир калта жасатып алып күнүгө бир таштан салып коет. Аны баласы көрөт да, атам эмне таш жетпей калгансып бирден салат, мен көп салып коеюн деп бир ууч таш салып коет. Бир күнү бир адам: – Ээ апенди, орозонун канчасы болду? – дейт. – Мен калтамды карап айтып берейин – деп үйүнө кирет. Үйүнө кирип калтасын алып ташын төгүп санасан 165 таш болуптур. Ошол учурда апенди ойлойт. «Орозо 165 күн болуптур десем мени акмак дебесин, андан көрө 100 ташты кемитип, 65 таш дейин» – деп ойлойт. Сыртка чыгып: -Ээ, орозо алтымыш беш күн болуптур – дейт. Ал адам: -Ээ, жаның чыккан апенди, орозо өзү отуз күн болсо, 65 күн болмок беле, бүгүн дагы 8 күн бар эмеспи – дейт. Анда апенди: – Сен акмак экенсиң, мен дагы нысап кылып жүз ташты алып таштадым, эгер калтадагы ташка караганда быйыл орозо 165 күн болмок – дептир.

xxx

Апендиден бирөө анын калбырын берип туруусун сурайт. Анда ал айтат: – Бүгүн үч күн болду, суу куюп койгомун.

Калбырга да суу куймак беле? – дейт ал киши.

Ээ, акмак, кете бербейсиңби, бергиси келбесе ошентет да – деген экен.

xxx

Апенди эшегин жоготуп жиберет да, издеп жөнөйт. Бирөө айтат:

– Эшегиң паландай шаарда пааша болуптур – дейт. Анда апенди:

– Баса аңгыраганда башына койгулап калчы элем, көрсө пааша болом деп жүргөн экен да. Андай пааша болоорун билгенде башына урбайт элем – дептир.

xxx

Апенди базардан бир топ жолдоштору менен кайтып калды. Алар келип апендинин үйүнө түшмөк болушту. Апенди босогого келгенде аларга: -«Силер эми тура тургула, мен кирип чай кайнаттырайын» – деди да, үйүнө кирип кетти. Кирип аялына: «Тигилер сураса, жок деп айтасың» – деди. Келгендер бир топ күтүп туруп, анан сурашат: -Апенди кана, кайда?

– Үйдө жок – дейт аялы.

– Ээ, азыр биз менен келбеди беле, эмнеге жалган айтасыз?– десе апенди үйдөн чыга калып: – Ээ, акмактар жок дегенден кийин жок да. Апендинин эшиги экөө экенин, мындан кирип бул жактан чыгып кете берээрин билбейсиңерби? – деп жооп бериштир.

xxx

Апенди даарат алып отуруп бир гөлөшүн сууга агызып жиберет. Кармай албай кайра келип, бир бутун көтөрүп намаз окуй баштайт. Аны көргөндөр намаз окуп бүткөндө сурашат. Анда апенди: – Ээ, бир бутумдун даараты жок эле да – деп жооп берет.

xxx

Апенди бир досу менен коен уулаганы чыгып, ал досу бир коен атып берет. Аны алып келип бышырып жешет. Бир жумадан кийин ал досунун бир нече жолдоштору келет. Аларды да сыйлайт. Андан бир жумадан кийин андан да алысыраак жолдоштору келишет. Анда апенди жакшылап сыйлап, дасторконду салып, бир чара жылуу суу алып келип коет. Куюп бере баштайт. Анда тигилер: – Бул эмне деген оокатыңыз? – дейт. Анда апенди: – Ошол дос атып берген коендун сорпосунун, сорпосунун сорпосу – деп жооп берет.

xxx

Апенди казыга тартуулоо үчүн бир казды бышырып, алып барды.

Жолдо курсагы ачып каздын бир бутун жеп койду. Казыга келгенде казы тартууну көрүп: – Ээ, апенди, казыңыздын бир буту кана? – деди. Анда апенди: – Бүгүн каздардын баары бир буттуу болуп алышкан – деди. Казы киши жиберип каздарын кубалатса, алар сууга түшө качышат. Буттары көрүнбөй калат. Анда киши кайтып барып, – Апендикини туура экен, бүгүн каздар бир буттуу экен – дейт.

Апенди бир күнү олтурса, коңшусунун өгүзү ко-роосуна кирип, аябай майкандап чыгат. Ага ачуу-ланып калган апенди «сениби шашпа» – деп өгүз жуушап жатканда чуркап келет да, мойнуна секирип минип, эки мүйүзүнөн кармады. Чочуп кеткен өгүз чуркап жөнөдү. Көп барбай эле апенди кулап түштү. Анда өгүздүн ээси апендини көрүп: – Э, ошол айбанга теңелесиңби? – деди. Анда апенди: – Акмагыңдын башын жерге батырып коеюн деген элем. Себеби ал менин короомо кирип эгинимди тебелеп кеткен эле – дейт.

*КОЖО карыя –
76 жашта, Гөвсувар кыштагы. Инв. 576.*

АТА МЕКЕНДИК СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕГИ ЫРЛАР

Кытаттын баары зулумда,
Кыямат уруш башталды,
Кырк биринчи жылында.
Жигиттерден көп өлдү,
Жигирма экинчи июнда.

Сайланып журтум ташталды,
Сааргы төрттө башталды.
Германия өкүмөт,
Бир бириге гашталды.

Илимдүү болот окуштан,
Ырдасын Кожо согуштан.

Адептүү болот окуштан,
Айтсын Кожо согуштан.

Убакты бүткөн тим жатаар,
Уруштан Кожо ырдаса,
Уккандын баарын ыйлатар.

Казасы жеткен тим жатаар,
Казаттан Кожо ырдаса,
Калкыңдын баарын ыйлатар.

Жазынде эрип муз кетер,
Жаш кеткенден ырдаса,
Жарымдын көөнү суз кетер.

Кызыл бир канга боелуп,
Кыныдан жүрөк козголуп,
Кыйнооду тартып баргандар.
Кулунунан ажырап,
Кусадар болуп калгандар.

Кырк экинчи жылында,
Карыны коюп жашты алды,
Карарып турган башты алды.
Айдап жүргөн малды алды,
Кайчысы болот узду алды.
Каркыралуу кызды алды,
Казасы жеткен тузду алды.
Аскиялуу шумду алды,
Ажалы жеткен бүздү алды,
Эсептөөсүз эрди алды.

Беш жылга чейин атышып,
Берлин шаары жерди алды.
Качыктын баарын кармады,

Жалгызды согуш жалмады,
Жетөөнөн бирөө калбады.

Топтонгон жерде топ атты,
Баатырларды көп атты.
Герман каргыш кыйратты,
Кыйла адамды ыйлатты.

Сагынып турар сырдашым,
Сапарсыз кеткен балдарың,
Санатын Кожо ырдасын.
Акеңен жакын сырдашың,
Аскерге кеткен балдарың,
Арманын Кожо ырдасын.

Асирет дагын күч болду,
Ааламда тирдик бардысын.
Таң атканча уктабай,
Таппадым күйүт айласын.
Көзүмдүн жашы сел болуп,
Көрбөдүм жаштын пайдасын.

Каралсыз кеткен зирегим,
Гайбат бир кепти көп сүйлөп,
Кабыл бир болбос тилегим.
Кабарсыз өлдү дегенде,
Кабынан кетер жүрөгүм.

Кыргыздын журту калың эл,
Карагай, токой, карлуу жер.
Табылбайт экен курук жер,
Кыргыздан келген айтышат,
Кырк градус суук жер.

Ата бир заттан тараган,
Агаларым бар бекен.

Эне бир заттан тараган,
Тагаларым бар бекен.
Турсак ойдон кетпеген,
Туугандарым бар бекен.
Үйдө отуруп сырдашкан,
Укаларым бар бекен.

Арман кылып сүйлөшкөн,
Акаларим бар бекен.
Бир кудайга тапшырган,
Достошконум бар бекен.
Баткенден жөнөткөн,
Коштошконум бар бекен.

Исфарадан жөнөткөн,
Ынактарым бар бекен.
Чындап эгем калк кылган,
Чырактарым бар бекен.
Кусадар кылып куруткан,
Кулундарым бар бекен.

Кулунун кимдер сагынбайт,
Куруган жүрөк жалындайт.
Курсан ай кылар чагымда,
Кусадар кылган дагыңды айт.

Ботосун кимдер сагынбайт,
Боорум күйүп жалындайт.
Күнүңдү көрөр чагымда,
Күчөгөн сенин дагыңды айт.

Жарадар болду дегенде,
Жалындап күйүп чок болдум.
Акопто калды дегенде,
Акылым кетип жок болдум.

Көпүрөксүз көк деңиз,
Көрбөдүм түшкөн кемеңди.
Ак сүтүн берип эмизген,
Акопто жатып кулунум,
Амалсыз калган энеңди,
Ойлодуңбу кулунум.
Акопто жатып ажырап,
Ойлодуңбу кулунум,
Амалсыз калган атаңды.

Ыйлады энең ыйлады,
Ыйлай берип зарыгып,
Көзүнүн жашы кургады.
Ый аркасы сүйүнүч,
Беремин саңа батамды.

Немисти кырып жоготуп,
Аман-эсен келгин да,
Кубандырып атаңды.
Келесиңби күздө сен,
Келсең эгер күздө эсен,
Көгөртүп өзүң өстүргөн,
Пышырып турам алмаңды.

КАРАБАЕВ КАЛИЛ –
55 жашта, Бужум кыштагы. Инв. 576.

Орозо айдын өзүндө,
Табихат кадыр көзүндө.
Эртеңки саар болгондо,
Амеким Ашыр чакырды.

Ордуңнан ыргып тур – деди,
Буту-колуң кий – деди.

Батикенге жүр деди,
Павискең колго ал деди,
Батикен түшүп бар деди.

Пависке колго тийгенде,
Ачылган чайдай кайнадым,
Булбул бир болуп сайрадым.
Карарган булут сөгүлгөн,
Кас душман каны төгүлсүн.
Карала булут сөгүлсүн,
Пашистин каны төгүлсүн.

Аттууга жүйө жандадым,
Жолдон кайтып келем деп,
Карыя кемпир энемди,
Калпы сөз менен алдадым.

Батикенге барганда,
Эл жыйылып болуптур,
Кайгы бир канга толуптур.
Эпчилеп малын капшырды,
Ээрчитип жүргөн баласын,
Эсил товур заманга,
Энеси келип тапшырды.

Айдаган малын капшырды,
Асырап жүргөн баласын,
Ана шундай замана,
Атасы келип тапшырды.

Уулу барлар улуду,
Кызы барлар куруду.
Кара аргымак туйлады,
Кайран жаштар кетти деп,
Карыя чалдар ыйлады.

Кас душманды жеңейлик,
Кайгырбаңар карылар,
Кайрылып аман келейлик.
Биз душманды жеңейлик,
Муңайдыңар карылар,
Бурулуп аман келейлик.

Кас душманды жеңүүгө,
Баштап кетип барабыз.
Агайын-тууган ыйлатып,
Таштап кетип барабыз.

Ичибиз жалын, жүрөк чок,
Күйүп кетип барабыз.
Танабыздан жан чыкпай,
Тирик кетип барабыз.

Азап болсо көнөбүз,
Ажал жетсе өлөрбүз.
Ажал бизге жетпесе,
Айланып бир күн келербиз.

Кыйноо болсо көнөрбүз,
Кыямат жетсе өлөрбүз.
Кыямат бизге жетпесе,
Кыдырып бир күн келербиз.

Батикенден кеткенде,
Исфарага жеткенде,
Эки мүчөм зыркырап,
Эмчектеш эже-карындаш,
Эсил менде жоктугу,
Эстесем жашым буркурап.

Эл ичинде муңайып,
Чөкпөй белди байлайлы.

Эл душманы фашистин,
Канын төгүп жайлайлык.

Көргөнүмнүн баарысын,
Көкүрөккө алдым мен.
Кесин тартып кыдырып,
Көп жерлерге бардым мен.

Беш атар менин колумда,
Беш адам турду жолумда.
Алты атар менин колумда,
Алты адам турду жолумда.

Минген атым көк тармал,
Госпиталда көп жаттым,
Көкүрөктө көп арман.
Көк жорго жүрсө чаң баскан,
Качан көрөм элди деп,
Көкүрөктү гам баскан. (гам-санаа)

Жүргөндө жорго чаңдаткан,
Мен журтумду сагынып,
Жүрөгүмдү гам баскан.

Кайышка буудум белимди,
Айланып көрөр бекенбиз,
Агайын-тууган элимди.

Аныктап мылтык атканым,
Аттаңи эстен чыгабы.
Ак кар, көк муз үстүндө,
Калтырап менин жатканым.

Карагай, кайың ичинде,
Калкымды эстеп жете албай,
Кайгырам түндө жата албай.

Кара адырда түлкү жок,
Кайгырган жерде күлкү жок.
Күлкүң бир турсун ал жерде,
Түнүндө жатсаң уйкуң жок.

Белес, кайкы жер болбойт,
Бегана немис эл болбойт.
Адырда кайкы жер болбойт,
Атасы башка эл болбойт.

Катар, катар, катар там,
Эң үстүндө мен жатам.
Элимнен кабар ала албай,
Зериккеннен кат жазам.

Дерезеден карасам ,
Элдин шаңы көрүнөт.
Ошондо жүрөк делгирип,
Госпиталдын өзүндө,
Токкуз ай жаттым телмирип.

Отуз уруу мен кыргыз,
Өз тилин сүйлөйт алсырап.
Ошолордун ичинде,
Жаттым жалгыз жалдырап.

Таң атканча зеригип,
Тамеки тартам эрмекке.
Карыя кемпир энемди,
Сагындым шондо көрмөккө.

Ажалы жеткен кишинин,
Арзымалы жоктобойт. (сагынган киши)
Ай батканча ойлосом,
Аккан жашым токтобойт.

Кызматы жеткен панданын,
Күйөсөлү жоктобойт.
Күн батканча ойлосом,
Көзүмнөн жашым токтобойт.

Жаным үчүн жалооруп,
Жандашканды сыйладым.
Жараткан жарык дүйнөнүн,
Жабырын тартып ыйладым.

Күнүм үчүн муңайып,
Кынашканды сыйладым.
Кызыгы бар дүйнөнүн,
Кыйноосун тартып ыйладым.

Кең фронтко барганда,
Тал чывыктай майыштык.
Аябай канды агыздык,
Найза менен сайыштык.

Кең фронт жолун биз көрдүк,
Шалпаянын чөбүндөй.
Кас душманнын өлүгү,
Күзгү бувдай бовундай.

Кең фронтко барганда,
Каргадай болгон кайран жан.
Атасын эстеп ыйласа,
Алдында адам туралбайт.
Энесин эстеп ыйласа,
Эшиткен адам туралбайт.

Оң колума ок тийип,
Оонай албай жатамын.
Өз элимди сагынып,
Ойлосом шондо капамын.

Колумдагы таягым,
Чолок болду аягым.
Кишинин путун салгандай,
Согончоктоп басамын.

Кары менен жашыбыз,
Кас душманды талкалап,
Кайгыдан чыкты башыбыз.

Карарган товду айланып,
Улар болдум мен шондо.
Каяккы журтум көрмөккө,
Кумар болдум мен шондо.

Аскерге тандап алганды,
Айткан сөзүм жалганбы.
Урушка барып кайтканды,
Ырдаган сөзүм жалганбы.

Кылкандай болгон жигиттен,
Кана элде калганы.
Айтып турган сөзүмдүн,
Ичиде барбы жалганы.

Катар бир өскөн талыбыз,
Кас душманды жеңүүгө,
Камынайлык баарыбыз.
Буралып өскөн талыбыз,
Биз душманды жеңүүгө,
Милдеттүүбүз баарыбыз.

Кыз-келиндер кубанып,
Бахмалды кийсе милайым.

(жарашыктуу)

Батыштан уруш баштаган,
Фашисттер өлсүн илайим.

Жигиттер кийсе туушалып,
Жибекти көрсөң милайым.
Туурадан уруш баштаган,
Душмандар өлсүн илайим.

Көздөгөн жерин койбостон,
Аткан бизде мерген бар.
Каршы чыккан душманнын,
Соккусун колго берген бар.

Камандир берген приказын,
Аткарып элге жаккан бар.
Орден, медаль төшүгө,
Жаркыратып таккан бар.

Кайраттуу чыккан жаштар ай,
Адегенде баштайлы.
Каршы чыккан душманнын,
Канын төгүп таштайлы.

Калың жаштар чогулуп,
Ырдап турган чагыбыз.
Кас душманды талкалап,
Түбөлүккө кубанып,
Жыргап турган чагыбыз.

Ээ деген сөзүм эп келсе,
Жайнап ырдап берейин.
Шакка конгон булбулдай,
Сайрап ырдап берейин.
Самаварда чайга окшоп,
Кайнап ырдап берейин.

Аныктай мылтык атамын,
Арманды айтып жатамын.

Агайни-журтум эстесем,
Айчылык жолдо капамын.

Айтамын гапти калыстап,
Ага-ини тууганым,
Айдыңың тиет алыстан.

Аргымак аттын жалыны,
Өрөр күнүм бар бекен.
Алты айчылык жол болду,
Аркамда калган элимди,
Көрөр күнүм бар бекен.

Тобурчак аттын жалыны,
Өрөр күнүм бар бекен.
Тогуз айлык жол болду,
Тогуз уруу элимди,
Көрөр күнүм бар бекен.

Ай асманда жаркырап,
Жарык кылдың табихат.
Айчылык жолдо пендеңди,
Карып кылдың табихат.

Күн асманда жаркырап,
Жарык кылдың табихат.
Күнчүлүк жолдо пендеңди,
Карып кылдың табихат.

Алтындай сары дат болдум,
Ага-ини туугандан,
Айчылык жолдо жат болдум.

Журтуңнан бирөө болбосо,
Жүдөгөн жерде өз кордойт.

Жүргөнүмдү ырдасам,
Жүрөктө дартым бөксөрбөйт.

Көрүп, билип несин бар,
Кайтып келип турамын.
Көкүрөктө дартымды,
Айтып берип турамын.

Жүрүп, билип несин бар,
Кайтып келип турамын.
Жүрөктөгү дартымды,
Айтып келип турамын.

Өзбек, кыргыз, казак деп,
Атыбыз мунда бөлүнгөн.
Ошол жерде жүргөндө,
СССРдин бардыгы,
Бир туугандай көрүнгөн.

Сүйлөгөн сөзүн аңдадым,
Ошол жерде жүргөндө,
Тил билгидей бөндени,
Тууган кылып жандадым.

Э деген сөзүм милаим,
Эсил жаштар кетти эле.
Кайрылып келсин илайим.
Кайта айткан сөзүм милаим,
Кайран жаштар кетти эле,
Кайрылып келсин илайим.

Калкымды көздөй жөнөдүм,
Карчыга куштай камынып,
Калкымды шондо сагынып.

Зыпылдаган пайызда,
Жүрүп келе жатамын.
Кимдер бар да, кимдер жок,
Ойлоп келе жатамын.

Учкан куштай пайызда,
Жатып келе жатамын.
Качан элге жетем деп,
Шашып келе жатамын.

Түнү-күнү барабар,
Жатпай келе жатамын.
Жүрөгүм кайнап денеме,
Батпай келе жатамын.

Көп жерлерди көрүп мен,
Жайнап келе жатамын.
Калк ичинде мен булбул,
Сайрап келе жатамын.

Айры жаак тилимди,
Бүлөп келе жатамын.
Эки бирдей акамдын,
Эсендигин шол жерден,
Тилеп келе жатамын.

Кара бир айры парында,
Караңгы түн, кайгы зар,
Отурган турган көпчүлүк,
Биринде эмес, баарында.

Сайдын сууву шаркырап,
Кас душманды талкалап.
Караңгы түн, кайгы-зар,
Баштан кетти жаркырап.

Калкыбыздын четинен,
Төртта, бешта келиптир,
Катарында бири мен.

Ай кабагым ачылбайт,
Күйгөн жерим басылбайт.
Эки эле мүчөм зыркырап,
Элде жүрсө жанашкан,
Бир эмчекти талашкан,
Эки бирдей акемди,
Эстесем жашым буркурайт.

Элде биздей болсочу,
Эл жыйылып толсочу.
Калк да биздей болсочу,
Калбай келип толсочу.

Күн бүркөлүп жааса,
Жердин бети кар болот.
Ажал жетип күн бүтсө,
Ар каерде бенде өлөт.

Алтын менен күмүштү,
Алып жерге койсом дейт.
Асыл кыргыз балдары,
Аман-эсен бир барып,
Ата менен эненин,
Жамалыга тойсом дейт.

Алтын менен күмүштү,
Балталаса чабылбайт.
Ата менен энени,
Айчылык жолду кыдырып,
Издеген менен табылбайт.

Ак жибек байлап пүчүгө,
Анык билем мен өзүм,
Паазгы кемпир-чалдардын,
Арманы батпайт ичиге.

Баш тартпаган баатыр жан,
Кең фронттун өзүндө.
Суудай аккан кызыл кан,
Суу ордуна бурулган.
Баатыр герой жаштардын,
Атагы элге угулган.

Советтин герой балдары,
Бүтүн элин сактаган.
Эркин өскөн баатырлар,
Эненин сүтүн актаган.

Биздин баатыр маршалдар,
Жаркырап элге келишти.
Кутурган иттей душмандын,
Жазыгын колго беришти.

Биздин баатыр маршалдар,
Берлинди барып алганда.
Тогузунчу май күнү,
Фашисттердин паашасы,
Тактысынан куланды.

Биринчи согуш башталган,
Кырк биринчи жылында.
Мындай согуш болбогон,
Илгерки өткөн заманда.

Ай тийген тоонун астында,
Алтыннын кани көп болду.

Антыны бузган душмандар,
Эл алдында жок болду.

Күн тийген тоонун астында,
Күмүштүн кани көп болду.
Кутурган иттей душмандар,
Күйүп жүрүп жок болду.

Карыя дебей, жаш дебей,
Кемпир дебей, чал дебей,
Кызыл туу байрак астына,
Бардыгыбыз бир добуш,
Кошуп турган чагыбыз,
Ачылган биздин багыбыз.

Бүгүн жалпы эл чогулуп,
Бірдап турган чагыбыз.
Кас душманды талкалап,
Түбөлүккө кубанып,
Жыргап турган чагыбыз.

Бул уруштун дардидан,
Казасы жеткен өлдү го.
Үйүң күйгөн бу душман,
Капилет кирип келди го.

Билбеди Гитлер өлүмүн,
Он жылга түзгөн келишим.
Кемелер сууда сүздү го,
Үйүң күйгөн бу душман,
Келишимин бузду го.

Танкелер сууда сүздү го,
Үйүң күйгүр бу душман,
Договорун бузду го.

Эли калың жерлерди,
Ээлеп басып алды го.
Экинчи фронт ачылып,
Үйүң күйгөн Гитлердин,
Эси кетип калды го.

Украина элини,
Үргүлжү басып алды го.
Үчүнчү фронт ачылып,
Үйүң күйгүр Гитлердин,
Үшү кетип калды го.

Бул уруштун дардидан,
Азапка түштү жаныбыз.
Бул уруштун дардидан,
Кыйналды биздин жаныбыз.

Бул уруштун дардидан,
Бузулду завут, шактыбыз.
Душманды кайта кубалап,
Ачылды биздин бактыбыз.

Тентиген жаман иттерди,
Темирдей биздин аскерлер,
Тепкилеп кууду Гитлерди.
Аксайган жаман иттерди,
Ардактуу биздин аскерлер,
Атышып кууду Гитлерди.

Ачык бир калсын калаасы,
Атылсын Гитлер баласы.
Отко бир күйсүн калаасы,
Өлсүн бир Гитлер баласы.

Советтин кызыл аскери,
Канга бетин жууду го.

Үйүң күйгөн Гитлерди,
Кайтарып үйгө кууду го.

Белгилүү биздин аскерлер,
Берлинге кирип барыптыр,
Бекемдеп жолго салыптыр.
Ооматы келген баатырлар,
Орденди тагып алыптыр.

Гитлердин турган жерине,
Орошуп кирип барыптыр.
Үйүң күйгөн бу Гитлер,
Качарына жер таппай,
Ордуда өлүп калыптыр.

Мундай каттык уруштар,
Болгон эмес кылымда.
Кырк бешинчи жылында,
Эсепке толук бир айда,
Тогузунчу май айда,
Кыйындык ишти унуттук,
Гитлердин башын куруттук.

ЭЛ-ЖЕР ЖӨНҮНДӨГҮ ЫРЛАР

Жорго бир жолдун парманы,
Жокчулук элдин арманы.
Султан бир жайлоо, суук суу,
Сонун бир жайлоо Зардалы.

Кызыл бир, кызыл кыясы,
Кызыл гүл түрлүү гиясы.
Алты бир батман жүк менен,
Өтүп бир кетет түясы.

Алтын бир бешик Ахун тоо,
Асманга бийик жакын тоо,
Кырк чилтен жүрөк эсен-соо.

Асканын түшөт кийиги,
Ажайып сонун көйкөлөт,
Асманга тиет бийиги.

Ак буудай өскөн Батикен,
Айланы тооду карасаң,
Алтын бир күмүш баары кен.
Барса бир соода бүтүшкөн,
Базары кызык Исфара.

Өрүгү токой, кең талаа,
Көрүнүп жатат кылада,
Көк-Дөбө менен ойпада.
Коргон-Таш менен Ак-Чечек,
Жүгөрү кылат жүз чейрек.

Тактобоз менен Көл-Майдан,
Жайылган кою жокшогон.
Жашыл бир ала гүлү бар,
Жаннатка жакын окшогон.

Таш-Кыя менен Сүлүктү,
Адамы сонун Кесектин,
Тандап бир минет күлүктү.

Төө бир жайлоо Ысманы,
Адамдын шондо дыйканы,
Алтымыш батман буудайы.

Кара-Суу менен Дарачы.
Асты бир кызыл жар болгон,
Ар жакка кеткен галасы.
Ажайып сонун ырабат,
Мактаса болбойт бир абат.

Калкы бир өжөр бек Найман,
Каңтарып атын сугарган,
Каргадай кошун чыгарган.

Арасы алыс ар товдон,
Базары кызык Чарковдун.
Канаты кайчы кузгундун,
Тыкыр этер ташы жок,
Баткен менен Бужумдун.

Азым шаар Ууварык,
Буудайыны сугарып.
Ууварыктын ар сайы,
Он эки уруу жайланат.

Жаңытаң болгон мачайы,
Кой ичинде карабоз,
Байлардын жайы Орто боз.
Жылкынын жайы Сары жаз,
Миң жылкың болсо дагын аз.
Көюнун жайы ырабат,
Койчусу жатып пул табат.

Элүү экинчи жылында,
Көрдүм бир жердин сарасын.
Аралап көрдүм калуусуз,
Эл-журтумдун дарасын.
Элим бир жатат жайлоодо,
Малдары жатат өргүүдө.

Аптада малың семирет,
Ак-Тал менен Куру-Бел,
Ортосуда жайланган,
Ол да болот биздин эл.

Ороо-Солок Шарылдак,
Суулары агат шарылдап.
Атыр жыты бураган,
Авасы таза арылдап.

Үтөө менен Керхана,
Жайлоолордун посону.
Арча-Мечит, Таш-Тумшук,
Калтырбай айтып кетейин,
Катарга кошуп ошону.

Атанын атын жоготпос,
Аркада калган туяктар.

Төбөсүнөн тиктесең,
Тажикстан көрүнгөн.
Сарт-Колу менен Баян бар.

Мандай-тескей тиктөшкөн,
Кутчу менен Көк-Булак.
Тескейиге жарашат,
Жайылса майда козу-улак.

Карагатты Кулунчак,
Жашылданып көгөрүп,
Көрсөң көзүң уялат.
Тал чывыктай буралып,
Келин-кызы уялат.

Тегирменде Ак-Чукур,
Жайлоолордун сарасы.
Эл жайлоого көчкөндө,
Бир күндүк жол арасы.

Ак-Чукурдан карасаң,
Калуусуз көзгө көрүнөт,
Кара-Булактын даласы.

Бугу-Булак, Жабагыл,
Маңдай-тескей эл конот.
Ал жайловду жайлаган,
Агайин тейит эл болот.

Андан нары барганда,
Ак-Таш менен Ой-Мирең,
Аскаларда ойногон,
Эчки-теке кайберен.

Андан ылдый түшкөндө,
Чукур-Карын, Чымындык.
Жазгы жайыт болушуп,
Колхоздун малы жайылды.

Батышка карай басканда,
Ак-Терек менен Көк-Сарай.
Малдары чыгып жайылат,
Падхоз, колхоз бир далай.

Жайлоолордун жакшысы,
Кара-Булун көтөрмө.
Адам болсоң жаш балдар,
Өзүңдү өзүң көтөрбө.

Садагалар жайлаган,
Сары-Күңгөй алышты.
Кышкы жайыт кылышып,
Колхоздун малын багышты.

Алдым колго каламды,
Арнап жазам сиз үчүн,
Бардык дубай саламды.

Даана менен Төө-Таш,
Калыштыр кетип Сабыл, ай.
Өтө бир сонун жер экен,
Кандылардын Баулу, ай.

Баулдан нары өткөндө,
Тоого карай басканда.
Өрөм менен Карасан,
Өлчөмүгө көз тоет,
Өрүшүнү карасам.

Чарбадар жаят малыны,
Аралашып Заяке.
Үч колхозду жайладык,
Жалаң-Кыз менен Наяке.

Өйдөлөп сөзүн айтал дейт,
Өдөмү жок жамандар.
Оромго кирип жайланды,
Калыл менен самандар.

Оромнон ылдый түшкөндө,
Кызыл-Чарбак, Өзгөрүш,
Жарыштын болот мааниси,
Ар ким менен өзгөрүш.

Андан ылдый түшкөндө,
Тельман менен Эпкин бар.
Эпкиннен нары кыялаш,
Кара-Суу ашып кетким бар.

Кара-Сууга мен барсам,
Калкы ашык эл экен.
Баалаган адамга,
Наркы ашык эл экен.

Кара-Суудан жөнөдүм,
Маргүндү барып көрмөккө.
Жолду салып кыялап,
Эшек тарткы Чүрбөккө.

Маргүнүн нары өткөндө,
Дөргүн менен Даргаз бар.
Ала аркандын үстүндө,
Асманга чыгып ойногон,
Шеримнен калган дарбаз бар.

Караңны түннин белгиси,
Асманда жылдыз жетиген.
Райондун чекеси,
Шаар сыңдуу Мадиген.
Радио сүйлөгөн,
Сөзүнү алып Ташкенттен.

Энди аралап өтөмүн,
Бейиш сыңдуу Ташкенттен.
Булак башы Калысе,

Зериктирет адамды,
Курусун жолдун арасы.

Оннон өйдө чыкканда,
Кызыл-Аяк, Сүлүктү,
Колхозчулар жетишип,
Тандашып минет күлүктү.

Сүлүктүнүн жанында,
Кара-Молдо, Чимкен бар.
Колхозчулар жетишип,
Күлүктөн тандап минген бар.

Районнун чекеси,
Көк-Таш менен Сумбула.
Колхозчулар жетишип,
Мингени бедөө дулдул а.

Жана айланып мен барып,
Саркентке карай кирейин.
Кадандыкка жеткиче,
Алты жерде көпүрүк,
Көпүрүктү салышкан,
Бул жамият көпчүлүк.

Районум Ысмааны,
Калыптыр кетип ортодо.
Андан өйдө чыгамын,
Гордой менен Голдого.

Тогуз-Булак, Миң-Жыгач,
Жигити өсөт кайыңдай,
Кыздары өсөт айымдай.
Кара-Булак жериме,
Катта-кичик элиме.

Элим болду нан хана,
Кубанамын мен жана.

Ырдап бердим бул ырды,
Элим сизге соога деп.

САНАТ

Жаз айланып, күз жетет,
Саратанда муз кетет.
Шерине дөөлөт көрбөсө,
Сабылып көңүл суз кетет.

Өдөгө кирип октолгон,
Аркардын мойнун ок кесет.
Асманга карап октолгон,
Жигиттин мойнун жок кесет.

Берем деген бекилбейт,
Берк бийлесең чечилбейт,
Менеченди кудай кечирбейт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.

Тилдин баары булбулда,
Тизгини жок дулдулда.
Кайыр кылып нан берсең,
Катта пайда ушунда.

Гайваттын баары акында,
Кадыры болбойт жакында.
Күчтүн баары палванда,
Пайдасы жок жалганда.

Эзилип турар жүрөгү,
Энеден жетим калганда.
Уйкашкан менин сөзүмдү,
Укпагандар арманда.
Элге бир карап сөздөдүм,
Эгем бир кылба шерменде.

Төртүнчү тилек тилеңер,
Төрөңөр тактан тайбасын.
Алтынчы тилек тилеңер,
Атадан жетим калбасын.
Жетинчи тилек тилеңер,
Жеңеге күндү салбасын.

Кыйкырган добуш уларда,
Кыймат тери суусарда.
Баары кыргыз мундузда,
Баасы жок тери кундузда.
Баары суук эгизде,
Майдын баары семизде.

АШКЕРЕЛҮҮ ЫР

Кокус бир чыгып бек болгон,
Корбашыдан ырдайлы.
Отурганда оокат деп,
Ой жайыңа койбогон,
Он башыдан ырдайын.
Дүжүр койгон жолуңа,
Жүз башыдан ырдайын.

Наргыл жерде Наркозу,
Аш абада Рахман,
Кайдан чыкты Калкожо.
Ташып чыкты Ташполот,

Куугун жеди Кудайкул.
Чын урушкан Чилмээт,
Менменсинген Масаалы.

Жазда оолуккан Жармати,
Мурун чыккан Мурзумар.
Сарт паалыган Садырдын,
Жетөө козу Назыржан.

Исфарада Ислам,
Маргалаңда Маадин.
Эки миң дейт Эргешиң,
Бекер болду Беркташың.

Батикенде Мадалы,
Сок боюнда Жаныбек.
Гүлүштүн жайы Зардали,
Кишелиште Мурзалы.

Бардаңкени көп жыйып,
Баш болом дейт Бакыбек.
Чиркөө болду келгениң,
Чары койду сойдуруп,
Жолго дүжүр койдуруп.
Түн жармыда куугун жеп,
Зеңер болду жегениң.

Бекерчи ойнойт катарда,
Бегмурза да сапарда.
Токтотуп койгон Капарды,
Токтобой айткан Сапарды.

Акыны алган койлордон,
Агалаган тойлорду.
Ар калласи казандай,
Абдиназар жойлордон.

Аргымак качат карадан,
Ак милтесин чубалтып,
Эл ойно динди ачам деп,
Алымкул чыккан Дарадан.

Төрт жигитке баш болуп,
Төрөкул чыкса болбоду,
«Төртүнчү» кууп койбоду.
Беш жигитке баш болуп,
Беги бир чыкса болбоду.
Майлиси чыгып койбоду.

Узак бир чиркеп катарды,
Усталар алган сапарды.
Шээрге кирген күрүчтү,
Шадыман алган Гүлүштү.
Некерек алды пистаны,
Наймандар алды устаны.

Буурул бир атка ок тартып,
Карчыга чыкпайт териге.
Каражан менен Ислам,
Каршы болду бириге.

Караңгы баскан жолуга,
Кам сүт эмген Каражан,
Карлуу бир тоого качам деп,
Калмактан бетер өзбектин,
Кандайча түштүң колуга.

Кесип алып башыңды,
Көкбөрү кылып майданда,
Ойноду го башыңды.
Тууранан чыгып Турдубай,
Төбөсүнөн кудай урдубу.

Гүлүшбек чыгып гүм болду,
Түркбайы чыгып түз болду.

Жолдошу чыгып жок болду,
Машырап чыгып маң болду.
Каражандын өлгөнү,
Калкы-журтка даң болду.

Абдылласы алдады,
Акмурзаны кармады.
Машырапты байлады,
Беш атар менен бир коюп,
Бир бүрчөккө жайлады.

Ак-Сай барсаң Акмырза,
Такта болду Ташполот.
Мадигенде Машырап,
Кара алчанын ичинен,
Сувлап өттү корбашы.
Калкынын малын жеп,
Дуулап өттү корбашы.

Жабыр кылып ар кимдин,
Малын алды корбашы.
Ак-Бел тосуп ар кимдин,
Атын алды корбашы.

Ынтымагы бирикпей,
Ыдырады корбашы.
Жабыр кылып жалпы элге,
Жалчыбады корбашы.

Оңой ашты көп издеп,
Оңолбоду корбашы.
Жаны чыккан убакта,
Жалын алды корбашы.

xxx

- Жанагы казандагы кайнап жаткан не?
- Көчө...а.
- А үнүң өч а.
- Анагы кайнап жаткан не – дептир экинчи жолу.
- Шовла – дептир.
- Э, андай болсо жаша.

xxx

Апенди көчөнүн боюнда отуруп алып, «мен бүргөгө дары таптым» – деп кыйкырып жатты. Бүргөдөн жүдөгөн эл ал дарыдан сатып алат. Аны бүргө жүргөн жерге сепсе бүргө өлбөйт. Алар апендиге келишти.

Ээ, апенди, эмне үчүн дарыңа бүргөлөр өлбөйт? – дешти.

– Кандай сээп жатасыңар?

– Кандай сепмек элек, бүргөлөр жүргөн жерге чачып койдук да.

– Ээ, андай болбойт, анда кантип бүргөлөр өлсүн. Силер адегенде бүргөнү кармап алгыла да, дарыны оозуна салып койсоңор өлүп калат.

ЖООШБАЕВ КАРЫМШАК –
1901-жылы туулган, уруусу төөлөс. Инв.576.

ШАҢКЫ ТАЙЧИ

Мактым сулуу үйдө отурганда Тайчылар алып кетебиз дешет экен. Шаңкы Тайчиге карап күү чертилет:

«Мына төмөндөн келген төрөдөй тайчы,

Жогортон келген жородой тайчы.

Мына капталдан келген калмактай тайчы,

Калмагың болсо миң журттун башы ой» – деп,

Мактым сулуу бир чачыны жазып, бир жак чачыны жаза электе бая тайчылар кирип келет, Мактымды алып кетебиз дегенде Мактым сулуу минип алып, ойго чыккыча онун, кырга чыккыча кыркын өлтүрүп, эки та тайчы калганда чачы чубалып кетип, Ак Саргыл басып алып оонап түшүп калып, ушундан эки тайчы Мактым сулууду алып кеткен да. (Кичинебизде элден угуп жүрүп үйрөнгөм).

ДИЛГИР КАН

Ээ, эгизги тоодон күн чыкты,

Эски Ноокат ичиден,

Ак Мөлмөл деп ыр чыкты.

Ак Мөлмөлгө кошулуп,

Ак Дилгир сулуу жуп чыкты.

Нарги, нарги көрүнгөн,

Тоодун таши Дилгир кан.

Берги, берги көрүнгөн,

Чөлдүн ташы Дилгир кан.

Көкүрөктү көр кылган,
Көздүн жашы Дилгир кан.

Адилги кетер жайыга,
Түшөрбүз бир күн пайига.
Ак Дилгир сени ыр кылам,
Бакта ачылган гүлмисан,
Барганда кадыр түн мисан.

Падыша кызы гүлмисан,
Баргым келет барбасам,
Багайнаң катик кармасам.

Көргүм келет көрбөсөм,
Көкүрөк дартим өлбөсөм.
Кутулбайсың Дилгир кан,
Ажалым жетип өлбөсөм.

Атилес көйнөк жеңи узун,
Айылдын көркү сен өзүң,
Ал курган бозой мен өзүм.
Кырмазы көйнөк жеңи узун,
Кылымның көркү сен өзүң,
Кыйналган бозой мен өзүм.

Жазда кетсем жайлоолоп,
Күздө көрөм Дилгир кан.
Асил күмүш ак седеп,
Сизди көрөм Дилгир кан.

Тилла деген асилди,
Байда көрөм Дилгир кан.
Түтөймүн күйбөй амал жок,
Айда көрөм Дилгир кан.

Элчи койгон элиңнен,
Эңилген кымча белиңнен.
Шерги сууга жөнөсөң,
Басату тийген тилиңнен.

Кол берген пириңнен,
Кучагыңа кол салсам,
Коюңчу деген тилиңнен,
Жуучу койгон журтуңнан.

Колуңдагы кош илгек,
Кошолонтуп тартамын.
Кошолонгон Дилгир кан,
Кайсы бирин айтамын.

Коргондон чыктым жанаша,
Колуңдагы жүзүктүн,
Биринден бириң талашып,
Колуңдагы жүзүктүн,
Бирини алды Дилгир кан.
Качып жүрүп өзүмдүн,
Сырым алдың Дилгир кан.

Шундай ийба шаарды,
Издеп келем Дилгир кан.
Султан бойлуу көрүнсө,
Сиз деп келем Дилгир кан.

Азиз шаар Кабулду,
Издеп келем Дилгир кан.
Алаша бойлуу көрүнсө,
Сиз деп келем Дилгир кан.

Ак үйүңдүн ичиде,
Алаша боюң көрүнөт.

Алаша боюң мен көрүп,
Анча дартым бөлүнөт.

Кишенимде мусапыр,
Такырың го Дилгир кан.
Кол булгашып жаныңа,
Чакырыңыз Дилгир кан.

МӨЛМӨЛ КЫЗ

Ээй, алтындан соккон чоң комуз,
Ай чырайлуу Мөлмөл кыз.
Алаамыңа чыдабай,
Айда ырдаймын он тогуз.

Күмүштөн соккон чоң комуз,
Күйүтүңө чыдабай,
Күндө ырдаймын он тогуз.

Алтыннан комуз күүлөп как,
Айдан сенин бетиң ак,
Ай тамакка маржан так.
Күмүштөн комуз күүлөп как,
Күннөн сенин бетиң ак,
Күн тамакка маржан так.

Ала карга, кас карга,
Даван ашуу Кашкарга,
Жүр кетейли Калдарга.

Боюң тегиз боз улан,
Тулпарындай Мөлмөл кыз.
Боз карчыга куштардын,
Шумкарындай Мөлмөл кыз.

Абий көздүү кийиктин,
Улагындай Мөлмөл кыз.
Азирети Мустапа,
Чырагындай Мөлмөл кыз.
Дал Мухаммет падиша,
Кызындайсың Мөлмөл кыз.

Жайлоонун башы карагай,
Жайлаган журтуң каранай.
Ак Мөлмөлдү деп жүрүп,
Уктабай даним бузулду.

Көзүмдөн аккан жашыма,
Эки өңүрүм жуулду.
Көрбөйбүсүң Мөлмөл кыз,
Көп күйгүзүп жүргүчө,
Өлбөйбүсүң Мөлмөл кыз.

Кашың кара жымсендей,
Бул ааламда ким сендей.
Кереге –Таштын тажында,
Кекире баскан буудай бар.
Кел ойнойлу, Мөлмөл кыз,
Кечирерге кудай бар.

Жарык бир бетиң көрөйүн,
Жалган айтсам өлөйүн.
Ат арытып, жол тартып,
Жолдон кайттым, Мөлмөл кыз.

Каракчы-Кол талаасы,
Шонон кайттым Мөлмөл кыз.
Ат кулан карап аттанып,
Шорго кеттим, Мөлмөл кыз.
Эч амалын табалбай,
Зорго кеттим, Мөлмөл кыз.

Караңгыда жол жүрүп,
Каракчы болдум сен үчүн.
Түндөлөрү жол жүрүп,
Ууру болдум сен үчүн.

Караңгыда жол жүргөн,
Кандай бенде дедирдим.
Калың дөөлөс элиме,
Кадырымды кетирдиң.

Сыртың бийик сыпайы,
Өскөн экен Мөлмөл кыз.
Үлкөн Ноокат тоудан,
Көчкөн экен Мөлмөл кыз.

Аркан-жиби бар экен,
Кеткен экен Мөлмөл кыз.
Элиң тоого көчкөндө,
Эргештирбей ала бар,
Эчкиңди багып берермин.

Улуу тоого көчкөндө,
Умсундурбай ала бар.
Улагың багып берермин.

Өзүң тоого көчкөндө,
Токтоолук кылып ала бар,
Торпогуң багып берермин.

Катарлап жүгүң жыйгансың,
Мен калкыңа келген мейманмын.
Мен калкыңа келгенде,
Кадырым билсең сыйларсың.
Мен элиңден кеткенде,
Эсиңе түшсөм ыйларсың.

Ботолуу түйө жетелеп,
Боз адыр белден өтөсүң.
Бизге окшогон жарыңды,
Бой-бойлотуп боздотуп,
Каякка таштап кетесиң.

Катарлап түйө жетелеп,
Кара адыр белден өтөсүң.
Бизге окшогон жарыңды,
Какылдатып какшатып,
Каякка таштап кетесиң.

Ак пияда чиркеген,
Малың калды Мөлмөл кыз.
Акыретте колдошор,
Жарың калды Мөлмөл кыз.

Кызыл пияда чиркеген,
Нарың калды Мөлмөл кыз.
Кыяматта колдошор,
Жарың калды Мөлмөл кыз.

Бирге айдайсың малыңды,
Оо, Мөлмөл кыз билбейсиң,
Билбейсиң менин алымды,
Жерге салдың калыңды.

Кашагада кар жатат,
Нар буйлалуу жар жатат.
Күйөө менен кыз жатат,
Күлкү менен таң атат.
Кемпир менен чал жатат,
Кайиш менен таң атат.

Койбоймун дарги бар ишти,
Барып-барып баш болдуң.
Баш болсоң а Ак Мөлмөл,
Таалайыңдын жогудан,
Сен сакал чалга туш болдуң.

*АЙТМАТОВ НАСИР –
уруусу дөөлөс. (Бул ырды мурда бир жерден
үйрөнгөн элем – дейт) Инв. 576.*

АЛА-ТОО

Ээй, Ала-Тоонун башында,
Ак элечек курчанган.
Асмандан жарык күн тийсе,
Алтындай балкып нур чалган.

Тоо куштары сайрашып,
Токсон түрлүү үн салган.
Жарашкан калың токою,
Жашыл көктөм гүл сайган.
Уларды тоодон сайратып,
Учкан кушка тил салган.

Асманга тийип тургансыйт,
Бу Ала-Тоонун бийиги.
Аскада ойноп жүрүшөт,
Аркар-кулжа кийиги.

Үшүбөйт экен жаныбар,
Анын үстүндө жок кийими.
Капталдан казып үй салган,
Кашкулактын ийини.

Башка-башка салаасы,
Бадалдуу токой арасы.
Адамдын черин жазгандай,
Атыр жыттуу абасы.

Айтканымдай бар бекен,
Айландырып карачы.
Чырылдап учат жем издеп,
Чымчыктардын баласы.

Абдан артык поруму,
Аска таштын коруму.
Адам карап тургандай,
Адырлардын сонуну.

Эринбей тилим ырдачы,
Эчен түрлүү жылгасы.
Эсеби жок көп экен,
Эчки-теке, кулжасы.

Агын суунун аралы,
Адырда оттойт маралы.
Аюу, илбирс андан көп,
Адамга тийбейт залалы.

Атырдай жыты буркурайт,
Адырдын соккон шамалы.
Эчки-теке эликтин,
Этинин таза алалы.
Аңдып атып алышка,
Адамдын келбейт амалы.

Абасы таза Ала-Тоо,
Айтылбай бекер калабы.
Аралап көрсөң ачылат,
Адамзаттын кабагы.

Тунуктуу суунун түбүндө,
Туйлаган апкак чавагы.

Асманга жакын товлору,
Арсайган бийик зовлору.
Ичи сайын суусу бар,
Имерилген говлору.

Жайнаган ачык күндөрү,
Сайраган күкүк үндөрү.
Кол менен жасап койгондой,
Кооз чөптүн гүлдөрү.

Уктаса уйку канбаган,
Ушундай кыска түндөрү.
Байкап көргөн кишиге,
Башка-башка түрлөрү.

Кайың, четин, арчанын,
Катар бермет бүрлөрү.
Чырылдашып сайраган,
Чымчыктардын түрлөрү.
Өзү туруп кичине,
Ошончо түрлүү билгени.

Эчен түрлүү чөптөрү,
Эсен-аман өскөнү.
Айланып чыкса ак булут,
Асмандан жамгыр төккөнү.

Жарк этип күн ачылса,
Жылдызы жайнайт көктөгү.
Жайылган малга жагыштуу,
Жайкалган ыраң көк чөбү.

Күзгүдөй тунук булагы,
Көйкөлүп өскөн ыраңы.
Оттоп жүргөн чарбанын,
Оюнан таркайт кумары.

Улуу тоонун боорунан,
Унчуккан таңшып улары.
Эчки-теке, эликтин,
Ээрчип жүргөн улагы.
Эскертип айтып отурсам,
Эң эле кызык бу дагы.

Адыр-адыр белдери,
Аркырап соккон желдери.
Эрки менен жайлашкан,
Эмгекчи дыйкан элдери.

Карап турсаң көп экен,
Калай, күмүш кендери.
Эмгекчи калктын өзүнө,
Энчилеп берген жерлери.

Аска-аска таштары,
Асманга жакын баштары.
Жарашыктуу эң сонун,
Жарашыктуу саздары.

Карыгып көзүң уялат,
Карап турсаң асканы.
Эч жеринен чыгалбайт,
Эчки-теке басканы.

Эриккенде акындын,
Бул эрмектеген дастаны.
Эң эле жакшы эмеспи,
Эл кумарын жазганы.

Кумарын жазам элимнин,
Кубанчын жазам жеримнин.
Куралдуу калың эмгекчи,
Куватысың демимнин.

Капасын жазам элимнин,
Кадырын айтам жеримнин.
Кайраттуу билек эмгекчи,
Кайратысың белимнин.

Көркөмдүү жайлоо көк шибер,
Калхоздун малы жайласын.
Чалкайган түрдүү жайытына,
Чардатып бээ байласын.
Өркүндөп өссө мал чарба,
Эмгекчи көрөт пайдасын.

КАРАБАЙ ЫРЧЫНЫН ЫРЫ

Биздин ичкиликте Карабай деген ырчы болгон.
Ошол ырдаган ырдан:

Калем согуп жүн кылган,
Үйүнүн ичин бул кылган,
Узду айтып ырдаймын.
Аппак чырай жышааны,
Кызды айтып ырдаймын.

Ол кызга таалим бермегли,
Эненин жаны баладан.
Адамзат кайдан айрылсын,
Ашыглык кыйын эмеден.

Чачыдан тандап курчансам,
Бириң дүрия, бириң жыл,

Эжели-сиңди гүл кыздар,
Бириң дутар, бириң кыл.

Сен айылга келсең үйгө жүр,
Мен арзымды айтам шондо бил.
Тулпардан таңдап ат минсең,
Бириң торко, бириң тоз.
Бириң жорго, бириң боз.

Эжели-сиңди гүл кыздар,
Бириң зумрат, бириң саз.
Бириң чылым, бириң най,
Бириң аптап, бириң ай.

Бириң тилле, бириң наз,
Эжели-сиңди гүл кыздар,
Бириң эгиз, бириң пас.
Бириң шекер, бириң бал,
Бириң тамыр, бириң тал.

Эжели-сиңди гүл кыздар,
Бириңди айтсам, бириң бар.
Мен бири-бириңе болдум зар,
Эжели-сиңди гүл кыздар.

ТУРБАЙБЫ

Ээ, аргымактын баласы,
Буудан болот турбайбы.
Атасы бөлөк жат элден,
Ариетиң талашкан,
Тууган болот турбайбы.

Баатыр жигит эл үчүн,
Курман болот турбайбы.

Адаштырган кишини,
Туман болот турбайбы.

Айткан сөздүн болжолу,
Шунан болот турбайбы.
Кыз отоодон чыкканда,
Жубан болот турбайбы.

Короодон малды уурдаса,
Күмөн болот турбайбы.
Буудай сепсең береке,
Кырман болот турбайбы.

Кыдырып баскан кайберен,
Кырда болот турбайбы.
Кызык сөздүн түйүнү,
Ырда болот турбайбы.

Баатыр болчу эр жигит,
Сында болот турбайбы.
Саратандын ыстыгы,
Кумда болот турбайбы.

Берекенин баарысы,
Унда болот турбайбы.
Кыз чыгарсаң үйүңдөн,
Келин болот турбайбы.

Мээнет менен иштесең,
Өнүм болот турбайбы.
Ар кишиде бир бөлөк,
Өнүм болот турбайбы.

Булактын суун бойлосоң,
Найып болот турбайбы.

Көрмөк үчүн ар киши,
Зайып болот турбайбы.

Салам айтсаң алиги,
Жауп болот турбайбы.
Эки-үч адам тон кийсе,
Кабат болот турбайбы.

Эл бар жердин шахары,
Абат болот турбайбы.
Бал уютуп катырсаң,
Набат болот турбайбы.

Ата уулунун алыска,
Даңы болот турбайбы.
Таш төгүлбөс чоң жолдун,
Чаңы болот турбайбы.

Жибек соксо дүкөндө,
Шайы болот турбайбы.
Кара бүркүт тырмагы,
Катык болот турбайбы.

Күкүк менен Зейнеп куш,
Бир-бирини көрмөккө,
Ашык болот турбайбы.
Куркулдайдын уясы,
Кийиз болот турбайбы.

То кулжанын сайнаты,
Мүйүз болот турбайбы.
Боз үйүңдүн майлаты,
Уук болот турбайбы.

Борошолуу шамалда,
Суук болот турбайбы.

Кум токтогон айлана,
Дамык болот турбайбы.

Кечке койсоң ак сала,
Ымык болот турбайбы.
Кыз баланын обону,
Сылык болот турбайбы.

Кашабаттын тазасы,
Тунук болот турбайбы.
Аркар-кулжа жайыты,
Зоода болот турбайбы.

Алым болуп айрымы,
Соода болот турбайбы.
Куркулдап учкан асманда,
Кузгун болот турбайбы.

Карагайдын ноодасы,
Узун болот турбайбы.
Долононун бутагы,
Тикен болот турбайбы.

Эчки малдын тууганы,
Үч эм болот турбайбы.
Кош аяктын басканы,
Карда болот турбайбы.

Жарганаттын уясы,
Жарда болот турбайбы.
Кекиликтин жайыты,
Белде болот турбайбы.

Кеңештүү сөздүн баарысы,
Элде болот турбайбы.
Кичик кызга улук кыз,
Эже болот турбайбы.

Эжесини алганы,
Жезде болот турбайбы.
Айтса сөздүн учуру,
Кээде болот турбайбы.

Магазиндин кереги,
Метр болот турбайбы.
Атасы өлсө балдары,
Жетим болот турбайбы.
Эри өлгөн тул катын,
Жесир болот турбайбы.

Сөз сурагы акыйкат,
Өкүм болот турбайбы.
Ай чыкканда абадан,
Шоокум болот турбайбы.

Кичике чоңдун көргөнү,
Таалим болот турбайбы.
Ким жакшы да, ким жаман,
Жүрүп өзү бир күнү,
Маалим болот турбайбы.

Уй төлдөсө баласы,
Торпок болот турбайбы.
Жүрөгү жок жигиттер,
Коркок болот турбайбы.
Иш билбесе калтырап,
Чоркок болот турбайбы.

Узак жолдун белгиси,
Бекет болот турбайбы.
Улак жүрүп чоңойсо,
Эркеч болот турбайбы.

Атан төө сөөлөтү,
Өркөч болот турбайбы.
Камыр жууруп отко көм,
Көмөч болот турбайбы.

Бир тууганга бир тууган,
Жөлөк болот турбайбы.
Атадан болсо он уул,
Барлыгынын турмушу,
Бөлөк болот турбайбы.

Бирге келген баланын,
Тили сонун турбайбы.
Жазда ачылган Ала-Тоо,
Гүлү сонун турбайбы.

Кызыл-тазыл кийинген,
Кыздар сонун турбайбы.
Айрыплан учкучка,
Канат сонун турбайбы.

Алты урууда ар түрлүү,
Адат сонун турбайбы.
Томолонуп ойногон,
Балдар сонун турбайбы.

Эки басса жөтөлгөн,
Чалдар сонун турбайбы.
Жыртыкты бүтөп чайкасаң,
Калай сонун турбайбы.

Атыңды шашпай байласаң,
Сарай сонун турбайбы.
Көгөргөн пийда оттогон,
Кийик сонун турбайбы.

Көк шумкарды качырган,
Күлүк сонун турбайбы.
Көпчүлүккө көз салган,
Улук сонун турбайбы.

Акындар шаңшып ырдаса,
Уккан сонун турбайбы.
Алыстан кабар тез жеткен,
Тилпан сонун турбайбы. (телефон)

Кекиликти ээчиген,
Жөжө сонун турбайбы.
Беш сугарып үч оргон,
Беде сонун турбайбы.

Кара мылтык көтөрүп,
Капталдагы кийикти,
Аткан сонун турбайбы.
Карышкырды түшүргөн,
Капкан сонун турбайбы.

Электрдин чырагын,
Жаккан сонун турбайбы.
Тизмеги менен бул ырды,
Айткан сонун турбайбы.

Жер тагинда казылган,
Көмүр сонун турбайбы.
Адамзатка жаралган,
Өмүр сонун турбайбы.

Төрт аягы жапжалпак,
Төө сонун турбайбы.
Желеде турса ылаалап,
Бээ сонун турбайбы.

Күрпүлдөн жазда суу кирсе,
Кечкен сонун турбайбы.
Гүлдөгөн элде сөз тапкан,
Чечен сонун турбайбы.

Саман менен буудайды,
Ажыратып бөлүшкө,
Барак сонун турбайбы.
Бутактары ийилген,
Кыдырата тигилген,
Дарак сонун турбайбы.

Жайып окуп отурсаң,
Китеп сонун турбайбы.
Узак жолго бир кеткен,
Жолдош сонун турбайбы.

Түнт токойдо жайылган,
Жолборс сонун турбайбы.
Жолборс менен бир тууган,
Кабылан сонун турбайбы.

Алышканын бир чапкан,
Палбан сонун турбайбы.
Куш төрөсү буудайык,
Абдан сонун турбайбы.

Түндөсү көзү ачылган,
Үкү сонун турбайбы.
Түбөлүктү ойлогон,
Киши сонун турбайбы.

Трактирдин бир сегиз,
Тиши сонун турбайбы.
Кырк бууданга тең келген,
Күчү сонун турбайбы.

ШООРУК ЫРЧЫ –
1895-жылы Баткендин
Газы айлында туулган.
Уруусу нойгут. Жамакчы, Дутарда
хорезмче, түркмөнчө ыр-күчлөрдү аткарат.
Санат, ашыктык ырларын көп билет. Инв. 576.

БӨРҮБАЙ ЫРЧЫ МЕНЕН ШООРУКТУН АЙТЫШЫ

Жаңы-Жер кыштагында той болот. Барып калсам Бөрүбай ырчы ырдап турган экен. Мени көрүп ырдап калды.

Бөрүбай:

Ар санаттан тергенсиң,
Жаш эле бала экенсиң,
Сен каяктан келгенсиң?

Бул тойду каерде жүрүп уккансың,
Сен өзү кайсы уруудан чыккансың?

Айтып бергин агаңды,
Эне заты тагаңды,
Таги заты бабаңды.

Эшип койгон жиптерди,
Жандырамын дебегин.
Шул ырың менен укажан,
Тургандардын мээсин,
Кандырамын дебегин.

Ат үстүгө чыгыпсың,
Отурамын дебегин.
Шул ырың менен укажан,

Тургандардын мээсин,
Толтурамын дебегин.

Каламга чызган катың ким?
Араби тилде сураймын,
Ука, ысмы-шарип атың ким?
Калмага келген тилиң ким?
Ука, мындай тойго ырдашка,
Сенин дуба алып чыккан пириң ким?
– деп токтогондо дагы ырдап жибербесин деп, мен
баштап жибердим.

Шоорук:

Ар санаттан тергемин,
Акын ырчы Бөрүбай,
Калтыс жерден сурадың,
Азыркысын сурасаң,
Мен Жайылмадан келгенмин.

Той болгонун Бөрүбай,
Сокуга келип уккамын.
Нокто башым нойгуттан,
Ырчы болуп чыккамын.

Ачык элек пардама,
Чыдабай ырдап мен чыктым,
Жанбашыңа зардама.
(жанбашыңа өтөт деген маани)

Башым койгон балышым,
Күчүм жетсе алышам.
Карап тургун Бөрүбай,
Сени менен салышам.

Эшип койгон жиптерди,
Жандырамын дебедим.

Тургандардын мээсин,
Кандырамын дебедим.

Ат үстүгө мен чыксам,
Отурамын дебедим.
Тургандардын мээсин,
Толтурамын дебедим.

Кош айдасаң тишиң бар,
Менин бабам менен тагамды,
Сүрүштүрүп ырдайсың,
Бөрүбай, анда эмине ишиң бар?

Сен сурасаң айтайын,
Эне затым сурасаң,
Манаш тукум тагабыз.
Таги затым сурасаң,
Каншага болот бабабыз.

Кан алдында иш алган,
Ойношууга куш алган.
Ордодо туруп каз аткан,
Каз атканда саз аткан,
Бирини койбой таза аткан.

Сөздү сөзгө улаган,
Менин бабам сурасаң,
Канасы келген убакта,
Алдаяр журтту сураган.

Өзүм адил адаммын,
Айта турган илим жок,
Сендей ырчы пирим жок.

Арабий тилде сурасаң,
Ысмы Шарип Шоорукбай,
Сурасаң биздин атыбыз.

Ак сөлкөбай сомум бар,
Түпкүсүндө мен айтсам,
Ырчы Шоорук ноомум бар.

Саратан менен жаз болгон,
Ону ниме айтпадың.
Туулган жерим сурасаң,
Ушардын үстү Газ болгон.

Тегирменден бир чыккан,
Ун дедиңби Бөрүбай.
Жаңы тойго чыкканы,
Шул дедиңби Бөрүбай.

Сүрүштүрүп сен калдың,
Таги задим сурайсың,
Кул дедиңби Бөрүбай? – дегенимде элдер
кол чаап жиберешти. Мында туруп Бөрүбай ниме
дейт.

Бөрүбай:

Кыйласынын ичинде,
Кызык ырчы болосуң.
Баракелде Шоорукбай,
Мени менен сен жүрсөң,
Өз теңиңин ичинде,
Өткүр ырчы болосуң.
Мени менен сен жүрсөң,
Жеткир ырчы болосуң – деп бир сом бе-
рип кетип баратат. Ошондо артынан ырдап калдым.

Шоорук:

Асты кызыл жар бекен?
Акун ырчы Бөрүбай,
Айландырып карачы,
Төрөкул мында бар бекен?

Кара баар болгондо,
Жерден чыгат жөлөктөп.
Баракелде Төрөкул,
Бөрүбай сенин эмиңең,
Баракелде Төрөкул,
Сен Шоорукту койдуг бөлөк деп.

Имарат салган усталар,
Сырлай албайт дебегин.
Бөрүбайдын алдында,
Андаша албай турамын.
Качып кетсең Төрөкул,
Ырдай албайт дебегин.

Аргымак баккан азамат,
Таптай албайт дебегин.
Кайда кеттиң Төрөкул,
Качып кетсең аркамдан,
Ырчы Шоорук буерде,
Мактай албайт дебегин.

Адабы жоктой ойлобо,
Сиз дебей коет дебегин.
Кайда кеттиң Төрөкул,
Издебей коет дебегин – дегенде Төрөкул
бир сом бере койдуг.

Ошондо:

Кыштактан ары дара бар,
Баракелде Төрөкул,
Шоорук менен Бөрүбай,
Энди болду барабар.
Ишиңиз зарыл бар болсо,
Калк алдына карабай,
Баракелде Төрөкул,
Максатыңа жете бер.

Жооп берем өзүңө,
Арка-алдыңа карабай,
Бар, Төрөкул кете бер – дедим. Ырчылар-
дын ушундай бир алмагы бар ээ. Шонтип Бөрүбайдан
зорго кутулганмын. Мен кечээ 50 жашка келгенде
ырдадым. Мал багып жүрүп армияга кеткен бал-
дарды ырдап жүрүп ырчы болуп кеттим. Мен жаш
кезимде да ырдачу элем. Ырдабай калып кетип,
кийин кайта ырдадым. Ырчылар өлүп-өлүп быякта
эч ким калбай, жалгыз ырчы болуп алып, ушу бы-
йыл он сегиз жылдан бери катуу ырдайм. Бул жагы
Кара-Тегин, аягы Язаван, Чаткал, Актоо, Заамын,
Сүлүктүдөн бери барып ырдай турган болдум. Эми
өкмөт жагыдан ям жиндей (бир аз) айтып коеюн.

ӨКМӨТ ЖӨНҮНДӨ

Жашасын биздин өкүмөт,
Камбагалдын барыга,
Назар салды өкүмөт.
Кооператип чыгарып,
Базар кылды өкүмөт.

Бир атанын увлу деп,
Тилдеш кылды өкүмөт.
Катка асан болсун деп, (жеңил)
Катты кылды өкүмөт.
Автобузду чыгарып,
Атты кылды өкүмөт.

Бириң бирдей болгун деп,
Досту кылды өкүмөт.
Трактирди чыгарып,
Кошту кылды өкүмөт.
Эсепке асан болсун деп,

Чотту кылды өкүмөт.
Жинаятка кожейин,
Сотту кылды өкүмөт.
Касал менен тазаны,
Ажыратып бергин деп,
Доктур кылды өкүмөт.

Жашасын биздин өкүмөт,
Балдар илим билсин деп,
Мактеп кылды өкүмөт.
Жашасын биздин өкүмөт,
Балдар илим билди эде,
Бу геплерде жалган жок.
Айрыплан учуруп,
Асман куру калган жок.

Масквичти чыгарып,
Бурак кылды өкүмөт.
Жак куйбастан иликтир, (керосин)
Чырак кылды өкүмөт.

Жашасын биздин өкүмөт,
Жаңы заман жайылып,
Такты кылды өкүмөт.
Суу чыкпаган жерлерге,
Гүлбактын барин гүлдөтүп,
Бакты кылды өкүмөт.

Бул өкүмөт келди деп,
Адамдардын баарыны
Кат таанытты өкүмөт.
Победа менен масквич,
Арым жерге бастырбай,
Атты кылды өкүмөт.

Жашасын биздин өкүмөт,
Көңүлдө кирди кеткизет,
Он күн басчу пияда,
Жашасын биздин тулпарлар,
Он минутта жеткизет.

Адамдардын бааринин,
Увактысын чак кылды.
Нечен жерди ойлоңор,
Күн көрүнгүс бак кылды.

Жашасын биздин өкүмөт,
Мингиздилер буракты.
Тууралыкта шу тапта,
Алайне кылды суракты.
Баарыңарга маалым,
Тову-ташты койбостон,
Барабар койду чыракты.

ИНСПЕКТОРЛОР ЖӨНҮНДӨ ЫР

Акывалды берди дейт,
Инспектор келди дейт.
Кудаадан ажал карзым бар,
Инспектор кожоюн,
Үчөвүндө арзым бар.

Жакшы гапти уккамын,
Мен бүгүн Жайылмадан чыккамын.
Элде ырыскым чачылган,
Ырыскымды тергемин.
Пешимге жакын болду эле,
Коконго жетип келгемин.

Менин гавим албады,
Шапырлар мени салбады.(шофер)

Шапырлардан сурасам,
Сен билбейсиң аксакал,
Жаңы заман түзүлгөн.
Эски заман болгондо,
Кылдан аркан эшчү эле.
Энди зымдан аркан эшилет,
Сени салсам аксакал,
Камшитке барган убакта,
Инспектор жолукса,
Талонум шондо тешилет.

Талонум шондо тешилсе,
Кайсы гөргө барамын,
Аңырайып каламын.

Кожейин, бул кылганың жакшы эмес,
Укугуң бардыр колунда,
Урматың бардыр жолунда.
Кылган ишиң бажарып,
Идарыңа кол койгун.
Шапырлар ачка өлбөсүн,
Төртта-бешта адамды,
Машинага бир салса,
Довлетинде кожоюн.
Бирээр чайнек чай ичсин,
Шапырларга кол койгун.

Эмгекчинин паттасы, (топтолуучу жери)
Булар менен бирге экен.
Асфальт жолдун каттасы,
Силерден мурун келгемин.
Курама деген жериге,
Бу Камшиттин белиге.

Мен келгенде биерге,
Эсеп жүрбөс жер эде.

Жүк көтөрүп ыңкылдап,
Үч даваны бир кават,
Эшек жүрбөс жер эде.
Катка чызып отурсаң,
Кат жүрө албас жер эде.
Жүк көтөрүп кишенеп,
Ат жүрө албас жер эде.

Көмүрчүлөр кылгандай,
Көйө жүрбөс жер эде.
Жүк көтөрүп бир боздоп,
Түйө жүрбөс жер эде.

Пейилинди кең кылдың,
Баракелде начальник,
Колуңда сүргүң бар экен,
Дөңүнү ям билбедин,
Сайыны ям билбедин,
Кырыны ям билбедин.
Онусун сүздүң ояка,
Мунусун сүздүң буяка.
Аммасыны тегиздеп,
Бир-бирине тийишвейт,
Чаап өтүп баратат,
Бу асфальт жолду сен кылдың,

Ташкен менен тең кылдың, – дедим эле
беш сом берди. «Кайыр» – деп алып, анын бу бечара
шапырларды эртеге дагы тосуп жүрвөсүн, бир та-
йындап коеюн дедим. Атымды сатып бир тай алган
эдим, ону ям тайындап коеюн дедим:

Баракелде кожоюн,
Жакшы гапти угуп тур.
Бир гап эстен чыгыптыр,
Мен Ак-Товдо мейман болуп жаткамын.
Жаман атым бар эде,
Үч жарым миңге саткамын.

Арашан-Бува баргамын,
Чолок тайды алгамын,
Балээге калгамын.

Баса албай калса жаныбар,
Эрте үйгө карап жөнөсөм,
Новдегер деп жүрбөңөр.
(Тажикстандын Ноо деген жери)

Үчөөң кават болуп оерде,
Ирезектин оозунда,
Мени соодагер деп жүрбөңөр. – деп эс-
кертип койдум. «Кете бересиз» – деди. Кийин келе
жатсам айтканымдай үчөө тосуп турган экен. «Ким-
сиң?» – деди.

«– Менмин» – дедим, «Айда, өтө бер» – дешти.
Өтүп алып анан ырдадым:

Саратанды күз кылдың,
Уваданы түз кылдың.
Эсевиңди жүз кылдың,
Идарыңа кол койдун,
Баракелде кожоюн,
Буваңарга жол койдун.
Кызылча менен шалгам жок,
Баягы, пешинде гапта жалган жок.
Кое бердиң буваңды,

Эч арманы калган жок. – деп кутулуп
келе бердим.

ВЕТВРАЧ ЖӨНҮНДӨ ЫР

Сааргы чыккан курачым,
Баракелде врачым.
Азим шаар Коконнон,
Тавар алып келипсиң.

Койчу менен пермеден,
Кавар алып келипсиң.

Келгениңе ыракмат,
Увазини ишиңди,
Сакит кылып кете бер.
Перме менен койчуну,
Көп алагжы кылбастан, (алагды)
Алал-арам дебестен,
Экит кыл да кете бер.
Баракелле дей бер,
Бирде сени ким көрөт,
Семизин союп жей бер.

Жармысыны ала бер,
Куржунуңа сала бер.
Районго барганда,

Гөш жедим деп айтпагын – деп доктурларды күлдүрүп, күлдүрүп келевиз да.

Мен он жыл састап (состав) член правления колхоз болгомун. Колхоз курушуп, корбашылардын тагини көвлөй турган (отряд башлыгы-П.И.) болгомун. Кийин мени (уголов.ответств.) шахсият менен он үч жылга камап жиберешкен. 1934-жылы кесилип кеткемин. 1941-жылы сегиз жылдан кийин келгемин. Келип курама батальонго баргамын, эки кам отуз та кыргыз болуп барганбыз.

АРМАН ЫРЫ

Каламга чызган кат болдум,
Канасы келген увакта,
Калк ичинде жүрчү элем,
Калкы элден жат болдум.

Эсепке тууру кат болдум,
Эл ичинде жүрчү эдем,
Эсебим колдон кетти эде,
Эл ичинде жат болдум.

Шахсият түшүп башыма
(жеке керт баштын жооптуулугу)
Түшүп калдым тузакка.
Наны-насип буюруп,
Тогуз жыл жүрдүм узакка.

Асан-Көлдө мен жүрүп, (Хасан-Көл)
Жүрөктөрүм агындым.
Ак ийилип сынбаса,
Жана кайтып кетсем деп,
Бала-чака журтумду,
Эли-журтту сагындым.

Мустажап келди тилегим, (туура, оң)
Пайызды минип желгемин. (поезд)
Тогуз жыл жүрүп узакта,
Наны-насип буюруп,
Кайтып элге келгемин.

Жүрөктөрүм жошулду,
Тогуз жыл жүрүп узакта.
Эсен-аман бир келип,
Кайтып элге кошулдум.

Талаада көп жүрүп,
Үйрөнгөнсүң дедилер.
Эки ай атты бакканда,
Менин айткан сөзүмдү,
Аласың деп калдылар.
Батальон живерем,
Барасың деп калдылар.

Опшу келди проверке, (общий)
Бир адам келип чакырды,
Бери кел деп бакырды.
Жанига жакын мен келсем,
Сөздү сөзгө увлады,
Белетти менден сурады.
Колумда белет жок дедим,
Көргөндө көөнүм ток дедим.

Кам экенсиң, пыш деди, (чийки, быш)
Колуңда белет болбосо,
Жүр алдыма түш деди.

Ишти кылды жайлады,
Тагдыр насип тарттыбы,
Риштан карай айдады. (өзүнүн району)
Үч сотке камап бир коюп,
Үлкөр менен Матарга.
Эллик бешке киргендер,
Алтымышка жеткендер,
Үйүңөргө кетесиң,
Пешимде кабар беремин.

Тургун деди катарга,
Талаада көп жүрүп,
По четыре катарга,
Үйрөнгөн эдем мен өзүм.
Алдыга катар мен болсом,
Ачыла түштү дарбаза.

Нанүштө кылсак наарлап,
Оенкомат, пүркүрөр,
Столдордун үстүгө,
Испискени таярлап.
Берака карап кол кой деп,
Капа болбо аксакал,

Жакын жерге жүгөрөм, (жиберем)
Испискеге кол кой деп.

Испискеге кол койсок,
Истанса карап айдады.
Нанүштө кылдык наарлап,
Тезевиге жолуктук,
(тезине, ыкчамдуусуна)
Пайызды таяр кылыптыр,
Түшүп калдык саарлап.

Акылыдан шашканга,
Күн жайылып тийгиче,
Аксакалдар барыппыз,
Коончу менен Ташкенге.

Ташкенге барып түшүрдү,
Өкүмөт дейт сабитти, (советти)
Бир парсыдан баарыга, (порция)
Куюп берди абитти. (обед),

Кужурабай тек жаткын,
Үч жүз грамм нан берди,
Кечке дейре жеп жаткын.
Кечке курун болду эде,
Айдап чыкты баарыны,
По четыре давай деп.

Ташкендер өзү кандай жай,
Этият болгун габиңди.
Маккам карма кабыңды,
Шпана алат табыңды.

Аммасы болду гап менен,
Эки колу кап менен.
Колумда бардыр күрөгүм,

Узакта жүрүп ал кезде,
Чыккан эле жүрөгүм.

Таң сүрүлүп атты эле,
Жакын жерге барыпшыз.
Аркабыздан тапшырды,
Аксакалын сурасаң,
Авдыкадыр дейт экен, (отдел кадр)
Баарыбызды тапшырды.

Кандай жерге келдик деп,
Кужур-кужур сүйлөсөк,
Кужурабай тек тур дейт,
Картышке кесип чек берди, (карточка)
Картышкеңди алгын деп,
Наар кылып баргын деп.
Бизди насип тартты эле,
Курамага бир келип,
Мында өткөздүк майрамды.

Азын-көбүн барабар,
Талаа-түздү көрбөгөн.
Бир кыл-бир кыл адамдар,
«Ата» деп келип ойногон,
Баласын санап ыйлады.
Саамайы саксайган,
Кызын санап ыйлады.

Асмандан учуп жөнөгөн,
Гайыптар кайда калды деп,
Беш-алты күн мейманбыз.
Бир жаздыкка баш койгон,
Зайыптар кайда калды деп,
Бир кылып мында кайгырба.

Белини маккам бууганы,
Пирдачысын бералбай, (передача)
Буркурап жүрөт тууганы.
Эсен болсун илайым,
Калкы-журттун турганы.

Аз ырыскыны жыйганбыз,
Капа болбо көпчүлүк,
Беш-алты күн биерде,
Насибине мейманбыз.

Насип мында үзүлсө,
Максатыңа жетесиң.
Бир күнчө асти көрүнбөйт,
Кайтып үйгө кетесиң.

Аргымак атты сугарган,
Он сегиз менен он тогуз,
Жигирмага бир жеткен,
Жаш балдардын баарыны,
Ойлогула көпчүлүк.

Наны-насип тартты эде,
Кете берди жолуга,
Беш атар алды колуга.
Колдорунда лапатка,
Жанбашында торбосу.

Жатып ордун ковлады,
Ор ичинде жайланып,
Балдарыңды сурасаң,
Ойлонуп кеткен убакта,
Атасын санап ойлоду.
Эңилип турган убакта,
Энесин санап ойлоду.

Автоматын асынып,
Алдыга карап бастылар.
Кахараман балдарың,
Белиге тўйдү чырванды.
Эсен болсун ылайым,
Кахараман балдарың,
Кууп кирди германды.

Отту жакса түтүн жок,
Катын менен эркектин,
Эч кайсында пүтүн жок.
Бу гавларда жалган жок,
Наны-насип тартты эле,
Бир үйдө үчөө жетилсе,
Үчөөдөн бирөө калган жок.
Наны-насип тартпаган,
Жалгыз ям болсо барган жок.
Эсен-аман бир келип,
Ата-эненин алдында,
Ак үйлөрүм толсун деп,
Мурункудай болсун деп.
Балдарың эсен бир келип,
Сандыгыңдын оозуну,
Ачсам деген элде көп.
Саламат келсе перзентим,
Алдынан чыгып утурлап,
Башыдан теңге ашырып,
Чачсам деген оннон көп.

Тууган-урук бир жүрүп,
Ой кылсам деген оннон көп.
Эсен келсе балдарым,
Той кылсам деген оннон көп.
Акыга дуба кылыңар,
Алыска кеткен балдарың,
Жана кайтып кеп калсын. (келип)

САНАТ

Жок жерден бинаа бир кылып,
Бандасыны жаратып,
Бу ааламга келтирген.
Ырыскы болуп турсун деп,
Элди өзү жаратты.

Жер бетинде жүрөбүз,
Жеткен жерде күлөбүз.
Жер тагига киргенде,
Кайсы усулда жүрөбүз.

Жалган-жашык гап айтып,
Бирөөдүн наамын алабыз.
Кара жерге киргенде,
Кандай болуп калабыз.

Гап билем деп оолугуп,
Гавивизди сатабыз.
Ким билиптир момундар,
Ол ватанга барганда,
Качангача жатабыз.

Жер-суудун баарыны,
Бала-чака карыны.
Бандеси үчүн жараткан.
Момун банде ойлогун,
Орозгерден калбаң деп.

Санаа менен санжыра.
Шайтан дилге дас урса,
Шайтанга ургун канжар а.

Бул напсиңди бир тыйсаң,
Ойлобогон султансың.
Бул напсиңди тыйбасаң,
Как теридей ултансың.

**БАЗАРБАЕВ МАМАСАИТ –
1905-жылы туулган, уруусу найман.**

Санат, насыят, терме ырларын ырдайт. 1937-жылы республикалык өнөрпоздордун олимпиадасына катышып 3-орунду ээлеген.

Улуу Ата Мекендик согуш учурунда 1942–1945-жылдары согуш майданында жүрүп, жарадар болот. Согушта көрсөткөн эрдиги үчүн «Даңк» ордени (3-даража) менен сыйланган. 1946-жылы болгон олимпиадада 1-орунду ээлеп, 1-даражадагы дипломго ээ болот. Өзү эл аралап ачылып ырдаган эмес, чоң акындар менен да айтышкан эмес.

Инв. 576.

ТЕРМЕ САНАТ

Өксүгү болот өлүмнүн,
Зарпи күчтүү залимнин.
Кекенчи болот ганымнын,
Каркытын кылып тобо де,
Чымындай азиз жаныңдын.
Эсеби болот бир күнү,
Азын-көбүн малыңнын.

Жанына жакын отурсаң,
Пайизи жугат эшендин,
Акылы даана чечендин.
Кыямат кайым болгончо,
Кара жердин тагинда,
Жасаты жатат нечендин.

Мукуму болот муруштан,
Жааны келет булуттун.
Жылоовунда Кызыр бар,
Журт башкарган улуктун.

Мааниси улук марттыктын,
Кайыры болбойт каттыктын,
Габи жакпайт тантыктын.
Канааты болбойт ачтыктын,
Добу жүрбөйт мастыктын,
Доору балант жаштыктын.

Элиртип колун таштаса,
Баасы кымбат күлүктүн.
Өзү келип түшпөсө,
Табы каттык бүркүттүн.

Канаты кайкы шумкардын,
Тапаны жазы тулпардын.
Белге чалган белдиктей,
Медери болот туугандын.
Асти менен оңолбойт,
Эзелтен кудай ургандын.

Дүнүйөсү буюрбайт,
Жебей-ичпей жыйгандын.
Сообу улук жакшылар,
Атайы кудаа меймандын.

Айварты болот сүрдүүнүн,
Акылы даана тилдүүнүн,
Көңүлү жарым муңдуунун.
Кошумча болуп оокатка,
Колу узарат уулдунун.

Түбү айбан чарз болот,
Жаманга даулет келгенде,
Көтөрө албай мас болот.
Жакшыга даулет келгенде,
Бечара сыпат пас болот.

Жолу арбыйт аттуудун,
Даражасы зор болот,
Жол тааныган каттуудун.
Балдары чаки иш тутпайт,
Бабасын көргөн баштувдун.

Артуу-артуу жер келсе,
Атандар тартат бүгүлүп.
Алыстан мара көрүнсө,
Аргымак жетет жүгүрүп.
Барыш-келиш кылбаса,
Бир тууган кетет түңүлүп.

Жез эскирсе дат болот,
Желеде кулун жетилип,
Аргымак бедөв ат болот.
Ага-ини, карындаш,
Катташпай кетсе жат болот.
Жакшыда насаат кеп болот,
Жамандан киши дак болот.

Мүнүшкөрдүн салганы,
Бозум түлөк куш болот.
Моймолжуган сулуу кыз,
Март жигитке туш болот.
Кар эресе сув болот,
Карыса сакал кув болот,
Кан белгиси тув болот.

Кан сактаган чоронун,
Жүрөгү зардап суу болот.
Мергендин белин какшаткан,
Беш карыш теке ув болот.
Арабаны токтоткон,
Кара балчык гарт болот.

Гарып болгон жигитте,
Кара мээнет дарт болот.

Жоргонун мойнун жол кесет,
Жакшы аттын мойнун шок кесет.
Жары өлүп жакшы эрлердин,
Көкөйүнү жок кесет.
Беш күнгү өтөр дүйнөнүн,
Маларына ким жетет?

Токсон түшсө күз кетет,
Чилде чыкса муз кетет.
Буйлалаган түедей,
Буйрукка карап кыз кетет.

Почтовой менен кат кетет,
Пайгеден озуп ат кетет.
Азары журтка өтүлүп,
Элиңден дарман бел кетет.

Жалган айтсаң дин кетет,
Жаңжал кылсаң пул кетет.
Назириң каттэ бербесең,
Нааразы болуп пир кетет.

Ысык-Көл барып уялап,
Ындыстан карап куш кетет.
Улуктар түшсө ордудан,
Колудан амал-иш кетет.

Картайганда кишинин,
Белиден кубат-күч кетет.
Акыл менен иш кетет,
Ээктен кашка тиш кетет.

Нак жүрүп агып сай кетет,
Маңдайды жарып ай кетет.
Канаат кылбай дүйнөгө,
Бай-байлап жүрүп бай кетет.

Темене канат жетилип,
Ак шумкар учат кыядан.
Бирөө кичик, бирөө чоң,
Бирөө жарды, бирөө бай,
Өтөр экен бир күнү.

Мааниси жок дүниядан,
Өткөн өмүр билинбейт,
Өлгөндөр кайтып тирилбейт.
Колуңда тириң болбосо,
(кушту чакыруу үчүн тамак)
Боз карчыга илинбейт.

Жарылбай жара сакайбайт,
Жакшынын габин катардайт.
Сыйлабай мейман гүзөлбөйт,
Өмүрү өтүп кеткенче,
Жамандын пейли түзөлбөйт.

Оң келбей оңут озгобойт,
Ойнобой жүрөк козголбойт.
Сынбай сүйөк чор болбойт,
Тилеп алган парзантың,
Жетим калбай кор болбойт.

Кызыр назар кылбаса,
Пандазат журтка зор болбойт.
Нов жүрүп акпай сай болбойт,
Каза жетип күн бүтпөй,
Киши кара жерге жай болбойт.

Элинде давлет болбосо,
Эгиздеп көчүң чаңдабайт.
Элиртип бедөө ат минип,
Эсепке башың кирбесе,
Элинден эч ким маңдабайт.
Токушпай тулпар жандабайт,
Душман тутуп баш кеспей,
Паашалар тууну камдабайт.

Бир кылыгың болбосо,
Эч ким сени сыйлабайт,
Азалги жоош ыйлабайт.
Боолуу шумкар жоголбойт,
Эгем эки кылбаса,
Эч пенде ишиң оңолбойт.

Бей адаттар уялбайт,
Бей саатка кеп айтсаң,
Мойнуну буруп тил албайт.
Илми кайып ишлерди,
Эч макулук биле албайт.

Октобой мерген ата албайт,
Онтобой кесел жата албайт.
Жарылбай жара сакайбайт,
Экөөгө бирөө бата албайт.
Өдөмү жок жамандар,
Өз малын эптеп сата албайт.

Мандайлашкан жоо келсе,
Баатырлар жоодон кайта албайт.
Бүтпөгөн кыйын доо болсо,
Чечендер тилин тарта албайт.

Калемпир ачык туз болбойт,
Азалги ийри түз болбойт.

Эгин пышпай күз болбойт,
Токсон толбой жүз болбойт.

Бакылдын көөнү кем болбойт,
Сакынын көөнү тар болбойт.
Саламат турса эр жигит,
Ар жерге барса кар болбойт.

Жер курубай чаң болбойт,
Пышкан оокат кам болбойт. (чийки)
Бөрүнү баксаң мал болбойт,
Кеме жүрбөй сал болбойт.
Кошун жүрбөй кул болбойт,
Бейсаат күнү жол болбойт.

Армандуу пенде ат минет,
Кумардуу пенде куш салат.
Арманың тартпайт аш барда,
Кумарың таркайт куш барда.

Ар ишти кылгын күч барда,
Таш чайнагын тиш барда.
Марттык кылгын мал барда,
Эсендик кылгын там барда.

Чабактын жайы булакта,
Чабандос ойнойт улакта,
Улуктун алды суракта.
Этебимиз ажырайт,
Таң да болсо ыратта.

Жамбинин жайы гүлбакта,
Жалган айтпа шул убакта.
Илим окуп, иш билиң,
Пайдасы тиер бир убакта.

Жабдыктын баары жоргодо,
Жакшылар турат ордодо,
Таалим-тартип молдодо.

Маани даллар масалда,
Маселе сөздөр китепте,
Береке бардыр нисапта.
Арам менен алалың,
Ажырабайт бир күн исапта.

Жер асмандын астында,
Кездейиме келер деп,
Душманың жүрөт кастында,
Өлбөсүн пенде жаштында.

Банданын иши өлмөктө,
Өлмөктөн мурун жакшылар,
Уул үйлөп, кыз берип,
Максатыны көрмөктө.

Канаты болбойт соргоктун,
Усулу болбойт чоркоктун,
Жүрөгү болбойт коркоктун.
Мергендин көөнү атмакта,
Иш кыл десе ынабай,
Арамза көөнү жатмакта.
Маңдайлашкан жоо келсе,
Коркоктун көөнү качмакта.

Коюмду жайып баксам деп,
Койчуман көөнү талаада
Атанын көөнү балада.
Койшоңдотуп гап кылат,
Бузуктар жүрсө арада.

Билдирбей секин жесем деп,
Бийлердин көөнү парада.
Кара чай көөнү Кашкарда,
Дербиштер эстейт таң заарда.

Ат жакшысы Саңсарда,
Кой жакшысы Ысарда.
Уламалар Бухарда,
Түлкүнүн кени Жумгалда.
Эчкинин кени Тарколдо,
Топоздун кени Сарколдо.

Аваз кылба ар жакты,
Шалынын кенин ырдам,
Айым кыштак Дардакта,
Мөванын кени Чарбакта.

Күлдүрмөккө ырдайын,
Күрүчтүн кени Анжиян.
Майиздин кени Наманган,
Барчанын кени Маргалан.

Дарыя агат сайында,
Ар иш болот жайында.
Соодагер малы сарайда,
Алтымышта чалдары,
Кыз досум деп ырдашып,
Кыргыздын баары Алайда.

МЫРЗА УУЛ

Оймолуу калпак оюнпоз, досум,
Экөөбүз бирдей моюнсас, досум.
Берешен жигит мейли бар, досум,
Бераак бир келиң кеңешем, досум.

Султан бир бойду теңешем, досум,
Чакмагың полот, чаңың жез, досум.
Пычагың полот, кының жез, досум,
Болжошкон жериң Айригез, досум.

Айри бир гезден топ бадам, досум,
Гүлдөн бир туруп горо алсын, досум,
Горосун ченден зор алсын, досум.
Горо бир терип чыгайын, досум,
Ырдачы үнүң угайын, досум.

Дардыңды кандай кылайын, досум,
Кымызды ичип, кыз кучпай, досум,
Кызыгы кайсыл оюннун, досум.
Укурук сүйрөп жылкы айдап, досум,
Урматы кайсыл оюннун, досум.

Көк сүлөөсүн көрпө ичик, досум,
Көөнүмнөн кетпейт Мырза уул, досум.
Коросан чакмак кош пычак, досум,
Ойлосом кетпейт Мырза уул, досум.

Атани жигит Мырза уул, досум,
Мырза уул эмес, молдо уул, досум,
Эки эле көзүм жолдо уул, досум.
Минген бир атым сары тору ат, досум,
Байдын бир увлу сапталат, досум.

Каңтарып кара ат минчи элем, досум,
Каралган жерде жүрчү элем, досум,
Капалык дардим билчи элең, досум.
Каталас бойго сынчы элең, досум.
Сувутуп сурча минчи элең, досум,
Сув алган жерде жүрчү элең, досум,
Султан да бойго сынчы элең, досум.

Карчыга таптайт сиздин эл, досум,
Камчыдан ничке биздин бел, досум,
Кападар кылбай мында кел, досум.
Турумтай таптайт сиздин эл, досум,
Тутамнан ничке биздин бел, досум,
Кусадар кылбай мында кел, досум.

Карчыга таптап куш бактың, досум,
Кегелес бойго от жактың, досум.
Ылаачын таптап куш бактың, досум,
Ичканама от жактың, досум.

Теңизбай менен Мөнөкөй, досум,
Тең көрбөймүн бөлөккө, ай досум.
Коңурбай менен Тасмага ай, досум,
Кош көрбөймүн башкага, досум.

Ата бир затым кан Кыпчак, досум,
Жазбай да өттүң бир кучак, досум.
Эне бир затым Бай Тейит, досум,
Аманат ойлоп жан кейийт, досум.
Сенин бир задиң Бек найман, досум,
Сен үчүн күйдүм бей арман, досум.

Ак тулпар сындуу боз атың, досум,
Артууга чапса тер болот, досум.
Ак арка сындуу боз атың, досум,
Айкалып жатсам не болот, досум.

Коен бир сындуу боз атың, досум,
Коштоого чапса тер болот, досум.
Комуздан ничке биздин бел, досум,
Колтуглап жатсаң не болот, досум.

Анжиян базар өтөсүң, досум,
Арсарлар кылып кетесиң, досум.

Кубаны мелжеп өтөсүң, досум,
Кусалар кылып кетесиң, досум.

Канабат базар өтөсүң, досум,
Капалар кылып кетесиң, досум.
Аргымак оозун тартып өт, досум,
Ашырбай дартиң айтып өт, досум.
Күлүгүң оозун тартып өт, досум,
Күйдүрбөй датиң айтып өт, досум. – деп, кыз
барып жигиттин атын жылоолоп калат экен.

Мында жигиттин кызга карап айтканы:
Аргымак оозун тартпаймын, досум,
Ашырып дартим айтпаймын, досум.
Күлүктүн оозун тартпаймын, досум,
Күйдүрүп дартим айтпаймын, досум.

Убада кылган кечеси ай, досум,
Шондо бир чыкпай койгонсуң, досум,
Шондо эле көөнүм бир калган, досум.
Кол бердиң кожой пирим ай, досум,
Измимди кылдың инимди ай, досум.

Ак дайра сууну бойлоймун, досум,
Ак шумкар салып ойноймун, досум.
Көк дайра сууну бойлоймун, досум,
Көк шумкар салып ойноймун, досум.
Сен ак дайра суун бойлоп жүр, досум,
Иним бир менен ойноп жүр, досум. – деп
жигит айтып жатканда, кыз ада кыла коюп айтып
калган экен:

Кыз менен жигит ойноочу, досум,
Убада жалган болуучу, досум,
Жанын бада кылуучу, досум.
Убада кылган кечеси ай, досум,

Эжекем ойгоо сак экен, досум,
Шондон бир чыкпай калгамын, досум.

Ак бараңда ок белең, досум,
Ак шумкар кушча жок белең, досум.
Көк бараңда ок белең, досум,
Көк шумкар кушча жок белең, досум.

Ак шумкар кушуң алалбас, досум,
Акылсыз иниң жарабас, досум.
Көк шумкар кушуң алалбас, досум,
Көк кабак иниң жарабас, досум.

Алалуу жылкы актуу боз, досум,
Ак тескей ылдый чаңдаттың, досум.
Алайне жарың биз турсак, досум,
Ааламдан сулуу тандаттың, досум.

Көкала жылкы көктүү боз, досум,
Көк тескей ылдый чаңдаттың, досум.
Көрүнөө жарың биз турсак, досум,
Көп элден сулуу тандаттың, досум.

Тандаган кызың так экен, досум,
Такыячан кыз экен, досум.
Оймоктуудан уз экен, досум,
Он беш бир жашар кыз экен, досум,
Она ошол бедат биз экен, досум.

Кыл жейрен миндиң кылтыйып, досум,
Кызыл бир теке шым кийип досум,
Келбей бир кеттиң жин тийип, досум. – деп
кала берген экен.

ЫРГАЛЫМ

Кызыл алма колго алып,
Бурап келем Ыргалым.
Кызыглык жолу кайда деп,
Сурап келем Ыргалым.

Ак алманы колго алып,
Бурап келем Ыргалым.
Ашыглык жолу кайда деп,
Сурап келем Ыргалым.

Кызылдан экен кыргагың,
Кыйчалыш келди ырдадым.
Манаттан экен кыргагың,
Маңдайлаш келдиң ырдадым.

Көпүрө башы көп айыл,
Көп өтөсүң Ыргалым.
Көчтөн калган тайлактай,
Боздотосуң Ыргалым.

Кызыглык жолу бар дедиң,
Кыямат жолу тар дедиң.
Ашыглык жолу бар дедиң,
Акырет жолу тар дедиң.

Акырет жолдон сен корксоң,
Ак билегим артайын,
Азабың шерик тартайын.

Ыстык суу жакшы өрдөккө,
Ыргалым сиздей сулууга,
Ынтызар болдум көрмөккө.
Ынтызар болуп жүргөнчө,
Ыраазы болдум өлмөккө.

Кара суу жакшы өрдөккө,
Ыргалым сиздей сулууну,
Кападар болдум көрмөккө.
Капалар болуп жүргөнчө,
Кайыл болдум өлмөккө.

Паркашың тоодун түгөйгө,
Маргалан барып сот кылган.
Ак Ыргалдай сулуунун,
Ышкысы бизди жок кылган.

Ырастада отурган,
Таси бекен Ыргалым.
Өзгөчөдөн тартибиң,
Ашык экен Ыргалым.

Кесибиң касип боюнча,
Бузулган жок Ыргалым.
Эч пенде биздей ичинен,
Сызылган жок Ыргалым.

Кыштыгын кылдар тазадай,
Кылыгың бизди мас кылды,
Кытайдан келген нашадай.

Карай көзүм касадай,
Каштиң бизди мас кылды,
Кашкардан келген нашадай.
Адам заттан туулбай,
Кайдан пүткөн Ыргалым.

Айландырып карасам,
Айдан пүткөн Ыргалым.
Адамзаттан туулбай,
Кайдан пүткөн Ыргалым.

Күллү кыя пашасы,
Гүлдөн бүткөн Ыргалым.
Адамзаттан туулбай,
Күннөн бүткөн Ыргалым.
Айбанаттын пашасы,
Шерден бүткөн Ыргалым.

Асыл түбү бек зади,
Эрден бүткөн Ыргалым.
Адамзаттын каттасы,
Каннан пүткөн Ыргалым.

Агарган айыл эмеспи,
Агарган айыл ичинде,
Ак Ыргал тайын эмеспи.
Акырын жүргөн боз улан,
Азапка кайыл эмеспи.

Топтогон айыл эмеспи,
Топтогон айыл ичинде,
Ак Ыргал тайын эмеспи.
Торулуп жүргөн боз улан,
Дозокко кайыл эмеспи.

Карай көз Ыргал жаныңнан,
Кабардар болгун алымдан.
Кадыры эгем сактасын,
Дозоктун оту жалындан.

Бээ байладың белеске,
Белгилүү сулуу Ыргалым,
Сен түшөсүң көп эске.

Жоргону минген теминбейт,
Бир Ыргалым деп жүрүп,
Жобанганым эл билбейт.

Күлүктү минген теминбейт,
Бир Ыргалым деп жүрүп,
Күйгөнүмдү эл билбейт.

Жоргону минсең жолдо мин,
Жолдо жаның кубансын.
Жоргону берип алганым,
Ыргалым сендей болбосо,
Жорго бир атым жоо алсын.

Күлүктү минсең күндө мин,
Күндө жаның кубансын.
Күлүктү берип алганым,
Ыргалым сендей болбосо,
Күлүк бир атым жоо алсын.

Тескейдеги бадамдын,
Гүлүн алдың Ыргалым.
Тел каратып көзүмдүн,
Нурун алдың Ыргалым.

Күңгөйдөгү бадамдын,
Гүлүн алдың Ыргалым.
Көп каратып көзүмдүн,
Нурун алдың Ыргалым.

Кереге жайып Кең-Салга,
Конду бекен Ыргалым.
Кеп чач кийип келинчек,
Болду бекен Ыргалым.

Ыргалымдын айылы,
Будурайып көрүнөт.
Ыргалым сени дегенде,
Он эки мүчөм сөгүлөт,
Жамгырдай жашым төгүлөт.

Үйүндүн үстү кыр жонос,
Кырлап өтөм Ыргалым.
Чакырыштан уялып,
Ырдап өтөм Ыргалым.

Эшигиндин алдынан,
Жортуп өтөм Ыргалым.
Бирөө душман, бирөө дос,
Азил тана гап урбай,
Коркуп өтөм Ыргалым.

Катарлап жүгүң жыйгансың,
Калкыңа келген мейманмын,
Кадырым билсең сыйларсың.
Мен калкыма кеткенде,
Калкымдан мейман кетти деп,
Капалык тартсаң ыйларсың.

Эгиздеп жүгүң жыйгансың,
Элиңе келген мейманмын,
Эсиң болсо сыйларсың.
Мен элиме кеткенде,
Элимде мейман кетти деп,
Эсиңе түшсөм ыйларсың.

АК ДИЛБАР

Кер мурутум жогунда,
Келиндер аке дечү эле.
Кыл мурутум жогунда,
Кыздар аке дечү эле.

Кер мурутум чыкты эле,
Келиндер бизден жат болду.
Кыл мурутум чыкты эле,
Кыздар бизден жат болду.

Шашылып чыккан сакалым,
Жабир кылды өзүмө.
Кирбейсиң Дилбар сөзүмө,
Кирбегениң Дилбарым,
Көп алэм кылат өзүмө.

Сары айланса көл экен,
Жүрүш жериң чөл экен.
Жазыжаздын этеги,
(Өзбекстандын Язавон району)
Шордо калдың Дилбарым.
Биздей жардан ажырап,
Зорго калдың Дилбарым.

Ак Дилбар жаннын айылы,
Кыз-келини чогулуп,
Болгон экен сэйили,
Бизге түштү мэйили.

Катар койду кабишти, (галошту)
Ол ак Дилбар жарыбыз,
Ырдап бер деп жабышты.

Кандынын кызы Канымды,
Акежан ырдап бериң деп,
Койводу эч бир жанымды.

Ырчынын доошу бүттү деп,
Керегеден чайды алдың.
Калемпир мончок мурч менен,
Курут, печек кант менен,
Кошо демдеп чай бердиң.

Акылыңа балли деп,
Ырдаган акең тан бердим.
Кудайым насип кылды эле,
Гөш куурмаң жегемин,
Көзүңдөн жарым дегемин.

Күмүштөн туяк сөйкөңдө,
Тумарың бар Дилбарым.
Күндө үч убак көрбөсөм,
Кумарың бар Дилбарым.

Алтындан туяк сөйкөңдө,
Тумарың бар Дилбарым.
Айда үч убак көрбөсөм,
Кумарың бар Дилбарым.

Күлүктүн жалын беш бөлүп,
Өрсөм деймин Дилбарым.
Күндөй сенин жамалың,
Көрсөм деймин Дилбарым.
Күнүм бүтсө алдыңда,
Өлсөм деймин Дилбарым.

Аргымак жалын беш бөлүп,
Өрсөм деймин Дилбарым.
Айдай сенин жамалың,

Көрсөм деймин Дилбарым.
Ажалым жетсе алдыңда,
Өлсөм деймин Дилбарым.

Боюң талдын новдасы,
Ак бетиң айдын шовласы.
Бел байлап ашык жар болсок,
Беш күндүк өмүр совдасы.

Ак Дилбар бала сулувум,
Ашык болдум курудум.
Алыска кеттиң көз туттум,
Алоовум чыгып ичимен,
Арыктан сувну мен жуттум.

Жаккан отуң кызыл чок,
Сув сеппесе басылбайт.
Ак Дилбар сизди көрбөсөк,
Сурланып кабак ачылбайт.

Отузга жашың жеткиче,
Өмүрүң орто болгуча,
Кыркка жашың жеткиче,
Кыз чырайың кеткиче,
Ойносоң-күлсөң довуруң.

Бейжай жерге туш болуп,
Безия кетти өмүрүң. (бекерге)
Көркөм боюң көрбөсөм,
Көп эзилет боврум.
Нары жатпай бери жат,
Даричандан кол узат.

Ак Дилбар бала паризат,
Даргөйүндө күйдүм дат.
Атаңыз минген аргымак,

Эзим шаар улуктан,
Азил гап угар бекенбиз,
Ак Дилбар сиздей тунуктан.
Ак Дилбар сиздин атыңыз,
Ааламда жоктур затыңыз.

Алтындан сенин бармагың,
Ай көрүнгүс чарбагың,
Аралайын Дилбарым.
Алганыңнан сен чыксаң,
Сени алайын Дилбарым.

Күмүштөн сенин бармагың,
Күн көрүнгүс чарбагың,
Аралайын Дилбарым.
Күйөвүңөн сен чыксаң,
Сени алайын Дилбарым.

Чылбырдай кара чачыңа,
Чырмалайын Дилбарым.
Чындап кудай буюрса,
Сени алайын Дилбарым.

Олоңдой кара чачыңа,
Оролоюн Дилбарым.
Оңудан кудай буюрса,
Сени алайын Дилбарым.

Чылбырдай кара чачыңа,
Чырмалышып уктайын.
Чындап кудай буюрса,
Чырмалышып уктайын.

Олоңдой кара чачыңа,
Оролушуп уктайын.

Оңдоп кудай буюрса,
Оң бетинден жыттайын.

Шакегиң сынса мыктайын,
Санасам кантип уктайын.
Оймогуң сынса мыктайын,
Ойлосом кантип уктайын.

Оймогуң бову жибектен,
Ойлосом кетпейт жүрөктөн.
Шакегиң бову жибектен,
Санасам кетпейт жүрөктөн.

Жибектен көйнөк сиз кийип,
Чыңыртып жорго сиз минип,
Чын Алайчыга кондуңуз.
Чыныдан тагдыр чөлдө экен,
Чымынга кайыл болдуңуз.

Пашайы көйнөк кийдиңиз,
Бакыртып түйө жетелеп,
Бар Алайчыга кондуңуз.
Байыртан тагдыр чөлдө экен,
Пашага кайыл болдуңуз.

Аз эгин бүтөт какырга,
Эзилкаш болдук жакында.
Көп эгин бүтөт какырга,
Көз тааныш болдук жакында.

Ак шагыл ылдый чыйыр кум,
Азилкаш болуп келгенде,
Ажырап кеттик кыйын күн.
Көк шагыл ылдый чыйыр кум,
Көз тааныш болуп келгенде,
Көрүнбөй кеткен кыйын күн.

Ак мөңгү таап бел аштым,
Артыңдан үкө деп жүрүп,
Кандай бир сенден адаштым.
Көк мөңгү таап бел аштым,
Көзүңдөн үкө деп жүрүп,
Кандай бир сенден адаштым.

Көк зоонун боору мөңгү кар,
Көрбөй басып тайгылдым.
Көзүңдөн үкө деп жүрүп,
Көрө албай сенден айрылдым.

Ак зоонун боору мөңгү кар,
Аңдабай басып тайгылдым.
Артыңдан үкө деп жүрүп,
Арман ай сенден айрылдым.

Арпа жай болсун дубалың,
Адамын таап бербеген,
Атаңа болсун убалың.
Эгин жай болсун дубалың,
Эңилип туруп сув алың.
Жайыны таап бербеген,
Энеңе болсун убалың.

Жазгы майса буудайсың,
Жакшыны кийип дуулайсың,
Жаргинаң осол куурайсың.
Күзгү майса буудайсың,
Гүлгүндү кийип дуулайсың,
Күйөвүң осол куурайсың.

МОЛЛО КЫЗ

Алиптин башы катта бар,
Авли дуван сартта бар.
Кең Ноокаттын ичинде,
Молло кыз айым датка бар.

Көчкөндө миндиң аланы,
Көзгө илбейсиң баланы.
Жадалдабай секин бас,
Жамалың көрүп калайын.

Койнуңда пышкан кош алма,
Бирин тандап алайын,
Элиме алып барайын.
Элим кылсын бир кулдук,
Эсил жаным бир пулдук.

Калкыма алып барайын,
Калкым кылсын бир кулдук,
Кайран жаным бир пулдук.

Койнуңда бир кыш кышласам,
Чыгар беле арманым,
Кирер беле дарманым.

Балык десем чабактан,
Билегиңден кетейин.
Билгизбестен ойногон,
Жүрөгүңдөн кетейин.

Элдер өөдө көчкөндө,
Өрүк гүлүн төккөндө,
Байдын кызы Молло кыз,
Эртең менен үй чечет,
Өтүгү менен суу кечет.

Ону көргөн боз балдар,
Чалкасынча бир кетет.

Көчкөндө көчүң жандайын,
Көз карашың аңдайын.
Көз карашың түз болсо,
Көрүнө калбай барайын.

Айылыңдын үстүндө,
Кошуң жүрөт Молло кыз.
Айтып ырдап күйгөндөн,
Досуң жүрөт Молло кыз.

Короондун үстүндө,
Кошуң жүрөт Молло кыз.
Кошуп ырдап күйгөндөн,
Досуң жүрөт Молло кыз.

Кызыл кыр ылдый жайылган,
Коюңду көрдүм Молло кыз.
Кызылды кийсе жарашкан,
Боюңду көрдүм Молло кыз.

Акты боз ылдый жайылган,
Коюңду көрдүм Молло кыз.
Алчынбар кийсе жарашкан,
Боюңду көрдүм Молло кыз.

Кызыл алма колго алып,
Толгой бекен Молло кыз.
Кыз экенде жогдурап,
Ойной бекен Молло кыз.

Жашыл алма колго алып,
Толгой бекен Молло кыз.

Жаш экенде жогдурап,
Ойной бекен Молло кыз.

Тогуз булак сыртында,
Моллого китеп ачтырып,
Акынга атың айттырып,
БШкы түшүп бир адам,
Келген экен Молло кыз.

Паста түлкү кызылдай,
Баскан изиң билинбей,
Кан падыша кызындай.

Эшигиң алды агын суу,
Эрте туруп жүзүң жуу.
Жүзүң айдай жайнасын,
Жүзүңдү көргөн боз балдар,
Ичи майдай кайнасын.

Беш жашымдан бер жакка,
Белимди байлап жүргөмүн,
Молло кыз деп күйгөмүн.

Учуулар учуп узакка,
Учарман түшсүн тузакка.
Аманат жанга бир өлүм,
Бейарман түшсүн кучакка.
Көрө албаган көп душман,
Жарылып өлсүн пычакка.

Кызгалдактын бир гүлү,
Лаласындай Молло кыз.
БИндыстан кеткен туйгундун,
Баласындай Молло кыз.

Күңгөйүң алды миң өрүк,
Күйөмүн боюң мен көрүп.
Тескейиң алды миң өрүк,
Дегдеймин боюң мен көрүп.

Жаңыдан салган мактепке,
Сыр болупсуз Молло кыз.
Жаңыдан санат башталып,
Ыр болупсуз Молло кыз.

Эгиздеп салган мактепке,
Сыр болупсуз Молло кыз.
Энди ям санат жазылып,
Ыр болупсуз Молло кыз.

Эшигиң алды эбелек,
Этегим илет Молло кыз.
Сизге бир ашык болгонум,
Эгемлер билет Молло кыз.

Эшигиң алды куу жыгач,
Курумду илет Молло кыз.
Сизге куштар болгонум,
Кудайым билет Молло кыз.

Чымчыгы жок чым талаа,
Сенин элиң Молло кыз.
Чын колтукка жай болгон,
Сенин белиң Молло кыз.

Каргасы жок кең талаа,
Сенин элиң Молло кыз.
Как колтукка жай болгон,
Сенин белиң Молло кыз.

ЖИАНЫМ (ЖЭЭНИМ)

Паранда маклук илбесин,
Панда зат башарт билбесин,(шартсыз)
Панда зат билсе башыма,
Машакат түшүп жүрбөсүн.

Жандашып жүрдүм жети жыл,
Жараткан эгем өзүң бил.
Бир-эки ооз айтамын,
Билбей айтат дебеңер.

Ашыглыктын дартыны,
Айтып берсем сиздерге,
Аздап арман кылбаңар,
Узак деп уктап калбаңар.

Бу бейиштен не чыккан,
Беш беделдүү күн чыккан.
Жалындай жанды күйгүзүп,
Шу акындын өзүндө,
Жианым деп ыр чыккан.

Ашыглыкка пир болгон,
Аты Жусуп, Зулайка,
Бшкыдан чыккан ырым шул,
Колдой турган пирим шул.

Аттаң айдын жаркыны,
Таң захардын салкыны,
Сындырдың гүлдүн баркини.
Сынагамын бир жүрүп,
Айтсам асти түгөнбөйт,
Жианымдын дартини.

Учсам канат паримсиң,
Көзүмгө мадаримсиң.
Каттасам кадыр кылбайсың,
Алда кандай жарымсың.

Ак седеп такса жарашкан,
Тамагыңнан жианым.
Савлетиңди түзөсөң,
Саркарда сизге пар келбейт.
Айт болгондо жасансаң,
Айымлар сизге пар келбейт.

Жума күнү баш жуусаң,
Жуп чырактай жанасың,
Жумшак сөздүү баласың.
Бейшемби күнү баш жуусаң,
Парилардай жанасың,
Башкача сөздүү баласың.
Ана-мына деп жүрүп,
Качан көңүл аласың.

Мен айтсам белиң бош экен,
Бей саатка карайсың,
Бел байласам калайсың.
Тага жиан баласың,
Тааныш болсок калайсың.

Өзүң жиан, мен тага,
Өзгөчө күйөм мен саңа.
Сен сары гүл мен булбул,
Өзгөчө күйөм мен кургур.

Өрдөктөй мойнун чозгонум,
Өз теңдүүдөн озгонум.
Суксурдай мойнун чозгонум,
Сулуулардан озгонум.

Капич кийдиң наалысыз,
Кайидиң быйыл шаанисиз.
Көйнөк кийдиң жиаксыз,
Өзүңүз бизге жиансыз.

Жианым кимдин баласы,
Беш та пардан окуган,
Эшен зада баласы,
Кошуп ырдайт тагасы,
Кушбак болот агасы.

Коктудан чыккан айдайым,
Колуң ничке найдайым.
Белестен чыккан айдайым,
Белиң ничке найдайым.

Бассам жолум арбыбай,
Маңа кыйын иш болду.
Сагынганда көрө албай,
Саңа кыйын иш болду.

Менин кушум түшүптүр,
Сенин карай жашыңа.
Сенин кушуң түштүбү,
Менин сарсан башыма.

Мен ырдаган ырыма,
Мустар болбо жианым.
Мынан кийин тагаңа,
Куштар болбо жианым.

Кудайым сүйгөн бандесин,
Курбу ашык кылбасын.
Курчалышып ойнойлук,
Кудадан башка билбесин.

Аллайым сүйгөн бандесин,
Авалтан ашык кылбасын.
Арпалышып ойнойлу,
Алладан башка билбесин.

Ай тийген зоолор улугум,
Айтса габи сылыгым,
Айнектен бети тунугум.
Азоодо жиан сулувум,
Күн тийген зоолор улугум,
Сүйлөсө габи сылыгым.

Көп күйдүм десем ишенбейт,
Күннөн бети тунугум,
Күйдүргү жиан сулувум.
Айдан сенин бетиң ак,
Ак тамакка маржан так,
Ар дайым күйүп болдум дак.

Күннөн сенин бетиң ак,
Күн тамакка маржан так,
Күйүп жүрүп болдум дак.
Кыйкырган короз үндөйүм,
Кыз-жубандын ичинен,
Кылчайып басып сен чыксаң,
Кыштоого тийген күндөйүм.

Чакырган короз үндөйүм,
Сан жубандын ичинен,
Чалкалап басып сен чыксаң,
Сарайга тийген күндөйүм.

ДИН НАСИЯТЫ

Ырдай берем ыр десе,
Кете берем жүр десе.
Койгум келбейт кой десе,
Уйкум келбейт той десе.

Мавжүр амин ар жерде,
Майлис гана бар жерде.
Ыкылас кылып ыйласам,
Пирим колдойт тар жерде.

Адамзаттын санаасын,
Айтайын энди сиздерге.
Жан-жаныбар баарысын,
Алла-таала жараткан.

Адамзаттын бардыгын,
Адам ата азиздин,
Насилиден жараткан.
Калмагай банде момунду,
Шариятка караткан.

Авал башы кимди айтам,
Буруп келип муңду айтам.
Он сегиз миң ааламды,
Амири менен калк кылган,
Падыша эгем пирди айтам.

Амири улук кудайым,
Аккатын айтып ырдайын.
Кудурет улук кудайым,
Азирейил бар деди,
Жерге чеңгел сал деди,
Сыгымдап турпак ал деди.

Азирейил барарда,
Жерге чеңгел саларда.
Сыгымдап турпак аларда,
Кара жер туруп не деди.

Азирейил деди йов,
Менен турпак алсаң деп,
Адам ата болсо деп.
Кары дебей, жаш дебей,
Кең койнума салсаң деп,
Анан турпак алсаң деп.

Кара жер туруп муну айтты,
Азирейил айтты йов.
Сеннен турпак алам деп,
Адам ата болот деп.
Кары дебей, жаш дебей,
Кең койнуңа салам деп.
Сенин койнуң толот деп,
Анты бейман шарт кылып,
Араң калган эмеспи.

Азирейил барды йов,
Жерге чеңгел салды йов,
Сыгымдап турпак алды йов.
Тупурак кетти тыркырап,
Ой бандазат ойлогун,
Чымындай жаның чыркырап.

Кудурет улук кудайым,
Өз кудурет кол менен,
Жасап сенин тениңди,
Келиштирип баш кылып,
Как чекеңе чийиртип,
Каламдай кара каш кылып.

Кара жерди кайнатып,
Булак кылган эмеспи.
Как каллеңнен чыгарып,
Кулак кылган эмеспи.

Тегирменге тең кылып,
Турум кылган эмеспи.
Пешенеңе ормойтуп,
Мурун кылган эмеспи.

Сүйлөп жүрсүн пендем деп,
Сөз жараткан эмеспи.
Эки ааламды көрсүн деп,
Көз жараткан эмеспи.

Жараштырып иш кылып,
Оозуңдун ичиге,
Отуз кашка тиш кылып.
Сүйлөп жүрсүн пендем деп,
Сүйрү кызыл тил кылып.

Пендемди колдоп жүрсүн деп,
Ата – эшен пир кылып.
Амири улук кудайым,
Таравыдай бой кылып.

Кайыл менен Сакаабат,
Таарап менен Ибадат,
Кылып жүрсүн пендем деп,
Эки бирдей кол кылып.
Адам ата азиздин,
Жасатын шундай жаралтып.

Маалекени чогултуп,
Периштени жыйдырып,
Адам – атам болот деп,

Саада кылгын шуга деп,
Амир кылган эмеспи.

Маалекелер чогулуп,
Периштелер жыйылып,
Бардыгы сазда калышты.
Нардан болсом мен өзүм,
Турпактан болгон нерсеге,
Канетип саада кылам деп.
Азезил шайтан болмады,
Токо-наалат ошондо,
Азезилге оонады.
Сүйлөгөн сөздөн пас болду,
Адам-ата азизге,
Азезил шондо кас болду.

Сүйлөп турган сөзүнөн,
Кетип көргөн эмеспи.
Шун үчүн шундай болдум деп,
Адам ата азиздин,
Курсагынан бул бетпак,
Чертип көргөн эмеспи.

Пөкүлдөсө курсагы,
Алдадан болот экен деп,
Алдоого кирет экен деп,
Курсан болгон эмеспи.

Адам ата азизге,
Амир менен жан салды.
Адам ата бул азиз,
Ордунан турду үшкүрүп,
Тура калды чүчкүрүп.

Кудаага тобо кылды йов,
Кудурет улуг кудайым,

Бул жарыглык дүйнөдө,
Өзүм кандай жүрөм деп,
Битта эрмек берсең деп,
Кудаага набаа кылды йов.

Кудурет улуг кудайым,
Адам ата азиздин,
Чап жагын сөгүп алды йов.
Мама-ава кылды йов.
Катынды чапкан демеглик,
Ошоннон калган эмеспи.

Жылаан менен товузду,
Жаннатинин оозуна,
Дарбазадан жасавул,
Кылып койгон эмеспи.

Бандени жолдон чыгармакка,
Азази шайтан башынан,
Кас болгон экен жакшылар.
Жылып габин ыйгарып,
Жылаанды жолдон чыгарып.
Тосуп габин ыйгарып,
Товузду жолдон чыгарып,
Жаннатинин ичине,
Кирип барган эмеспи.

Бу жаннаттин ичинде,
Ниме ширин деди йов.
Бу жаннаттин ичинде,
Анжир ширин деди йов.
Анжир ширин неме деп,
Муну сыра жебе деп.
Буудай ширин неме деп,
Муну ниме жебе деп.
Билип берген эмеспи.

Ак буудайды бөйрөктөн,
Мама ава өзүнө,
Тилип берген эмеспи.

Мама ава алды йов,
Оозуга шундай салды йов.
Жара чайнап тиштеди,
Жарымы кетти ичине.

Оозунда калган жарымын,
Алаканга салды йов.
Адам-ата азиздин,
Алдына шундай барды йов.
Адам ата бул көрүп,
Чаки болуптур деди йов.

Кылган иши кам болду,
Маманын ичи дам болду.
Жана көйнөк бычалбай,
Жаннатында жүрө албай,
Адамзаттын баласы,
Энесинин ичинде,
Тогуз ай, тогуз күн менен,
Тогуз саат, түн менен,
Жатып чыккан эмеспи.

Жаннатини буудайга,
Сатып чыккан эмеспи.
Бул жаннаттан экөвү,
Качып чыккан эмеспи.

Адам ата атабыз,
Мама ава энебиз,
Ак буудайдын уругун,
Алып чыгып жаннаттан,
Жер жүзүнө жараткан.

Ак буудайдын уругун,
Арбага атап чачабыз.
Тарбият кылып колдосун,
Баба дыйкан атабыз.

Азирет адам бир бентим,
Шишнабия парзанты.
Адам ата балдары,
Бул дүйнөгө келгенде,
Баймана бүтүн толгонду.

Алладан амир болду эле,
Азирет Нух пайгамбар,
Кеме чавың деп айтты.
Кеме чавып болгондо,
Бир ургаачы, бир эркек,
Жан-жаныбар баарынан,
Урук салың деп айтты.

Кеме чаап болгондур,
Бир ургаачы, бир эркек,
Жан-жаныбар баарынан,
Булардан урук салгандыр.

Жеркен дайра ташкандыр,
Жерди-сууну баскандыр.
Толкуп дайра ташкандыр,
Тоону-ташты баскандыр,
Суу көбүклөп аккандыр.

Айтылган сөзгө найланды,
Суу үстүндө бу кеме,
Бир нече күн айланды.
Айтылган сөзгө нылды эле,
Алладан амир болду эле.

Ар канча сөзгө нокподу,
Алладан амир боюнча,
Улуу-Тоо деген бир тоого,
Кеме барып токтоду.
Сааты бүтүп болгондо,
Суу соолуп жок болду.

Айтылган сөзгө нары экен,
Азирет Нух пайгамбар,
Үчта уулу бар экен.
Биринин аты Кам экен,
Биринин аты Сам экен,
Биринин аты Япыз дейт.

Айтылган сөзгө нараган,
Жер жүзүндө адамзат,
Азирет Нух пайгамбар,
Шу кишиден тараган.

Айтылган сөзгө натабыл,
Адамзаттын бардыгы,
Азирет Нух пайгамбар,
Экинчи Адам атабыз.

Жан беремин Жалилге,
Тан беремин тагдырга.
Ыракмат деп ырдайын,
Улууну курган айлаган,
Ибраим Калилге.

Алладан амир алгандыр,
Калилилла пайгамбар,
Кааба-Тилла салгандыр.
Ками өгөй банде момундун,
Шонун үчүн жолдоштор,
Милдети болуп калгандыр.

Азирет Жакып пайгамбар,
Он эки перзент бар экен.
Арасында Жусубу,
Акылы зирек даана экен.
Анда мунун акаси,
Көрө албастан Жусупту,
Күнүлүк кылып жүрчү экен.

Айтылган сөзгө марады,
Азирети Жакыптан,
Жусупту бир күн сурады.
Жусупту бир күн бергени,
Алып чыкты талаага,
Азап берди балага.

Көптөшүп уруп шаштырып,
Жыңайлак жерди бастырып,
Өлтүрмөкчү болгондо,
Гайыптан келди бир ават,
Өлтүрбө деп Жусупту.

Өлтүрө албай Жусупту,
Талаада бар бир кудук,
Ол кудукка таштады.
Жусупту бөрү жеди деп,
Кийимдерин чогултуп,
Кызыл канга боешуп,
Алып келди Жакыпка.

Анда Жакып муну айтты,
Жусупту жеген бөрүнү,
Апкелип бер мага деп,
Балдарына буюрду.

Балдары чыгып талаага,
Талаада жүргөн карт бөрү,

Муну кармап алышып,
Азууларын чагышып,
Алып келди Жакыпка.

Алып келсе Жакыпка,
Азирет Жакып сурады.
Менин уулум Жусупту,
Не себептен жедиң деп.
Себебин айтып бергин деп,
Бөрүдөн Жакып сураса,
Алла таала жан эгем,
Дубан берди бөрүгө.

Адамча сүйлөп бул бөрү,
Жообуну кайтарды.
Сенин балаң Жусупту,
Жегеним жок дедилер.
Жемек түгүл балаңы,
Көргөнүм жок дедилер.

Жалгандан балдар кармашып,
Азапты маган бердилер.
Бөрү шунтип айтканда,
Азат кылды бөрүнү.

Жусупту салган кудуктун,
Алдына кербен келди дейт.
Суу апкел деп кулуну,
Ол кудукка буюрду.

Кулу келип кудукка,
Челегини таштады.
Челек түшсө кудукка,
Периштелер айттылар,
Челекке Жусуп отур деп.

Челекке Жусуп отурду,
Тарталбастан ол кулу,
Аваз кылып бакырды,
Көпчүлүктү чакырды.

Көпчүлүгү келишип,
Жардамдап тартып алышып,
Тартып алса челектен,
Жусуп чыкты кудуктан.
Жамалы айдай жаркырап,
Жаннатта гүлдөй баркырап.

Кербен башы бул көрүп,
Жолубуз болот экен деп,
Убакта курсан чак болду,
Көңүлү чаннан шат болду.

Булар шунтип турганда,
Акелериң алыстан,
Көрүп калып буларды,
Башалмай чаап келишти.
Кулубуз болот эле деп,
Качканынан жүгөрмөк,
Салдык эле буга деп,
Жусупту келип талашты.

Кербен башы муну айтты,
Кулуңар болсо бул бала,
Баасыны айт деди,
Мен алайын сат деди.
Баасыны айттылар,
Азирет Жусуп пайгамбар,
Өтмө пулга саттылар.

Алып келип кербендер,
Жолуна барып кайттылар.

Мисир шаардын паашасы,
Жетимиш жашка киргенде,
Жүзүнү көргөн апасы.

Суу тагинда ылайка,
Ашыглыкка пир болгон,
Аты Жусуп, Зулайка,
Булар да өткөн дүйнөдөн.

Токбай ата сахабба,
Товда калган эмеспи.
Эчки-теке биригип,
Зоода калган эмеспи.

Кылыч Бурхан сахабба,
Кырда калган эмеспи.
Илгеркинин нускасы,
Эллибай бизге бир санат,
Ырда калган эмеспи.

Бир кулагын бир жакка,
Кынтык соккон эмеспи.
Батыраак болор деп,
Балта соккон эмеспи.
Тезирээги болор деп,
Теше соккон эмеспи.

Азирет Дөвүт пайгамбар,
Кыркта уулу бар экен.
Бир мечитке там экен.
Кырк уулуна барабар,
Имам болуп жүрчү экен,
Дүнүйө доорун сүрчү экен.

Актан келген амирге,
Тан беришин көрдүңбү.

Кырк уулунун барабар,
Жан беришин көрдүңбү.

Кырк уулуна барабар,
Сулайманды берди эле.
Айтып турган сөздөрү,
Ката болгон эмеспи.
Дөвүт уулу Сулайман,
Он секкиз миң ааламга,
Пааша болгон эмеспи.

Шол убакта Сулайман,
Билим билген эмеспи.
Адамзат менен айбандар,
Ыңсы-жыңсы, дөө-пери,
Курт-кумурска, бөй-чаян,
Бардыгынын барабар,
Тилин билген эмеспи.

Дөвүт уулу Сулайман,
Авалында зор болгон.
Калмышы күндө кар болгон,
Бир тырмакка зар болгон.

Күла баштан тайганда, (баш кийим)
Аса колдон кеткенде,
Сулайман өттү дегенде,
Дүнүйө үч күн тутулган.
Ыңсы-жыңсы дөө-пери,
Гөйкапка качып кутулган.

Айтылган сөздүн антында,
Шол убактан шул убакка,
Ыңсы-жыңсы дөө-пери,
Курт-кумурска, бөө-чаян,
Сулаймандын бактында.

Орокчуга пир болуп,
Жалман өткөн эмеспи.
Чачтаразга пир болуп,
Салман өткөн эмеспи.

Касапларга пир болуп,
Этек-жеңи кир болуп,
Сайдивакас сахабба,
Бул да өткөн эмеспи.

Карай тоодо гайып бар,
Баданын куртка жедирген,
Азирети Айып бар.
Жеркенде бар жети бап,
Түркмөндө түмөн бап.
Канабатта кайнар бар,
Аммати баптын атасы,
Азирети Арстанбап.
Бул дүнүйө аманат,
Мустапа өткөн ким калат.

АЯЛДАРДЫН МҮНӨЗҮ

Ээй, аз аңгеме ырдайлы,
Акылман жаштар тыңдайлы.
Аялдардын мүнөзүн,
Азыраак айтып ыңгайлы.
Кимиси кандай билбеймин,
Азамат эрге чын жолдош,
Асылын таппай тынбайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Кыйгыр кыял, тоодак төш,
Тотукуш сындуу шумкар көз.
Алдыртан карап кылт этип,

Терең акыл бир мүнөз.
Көрүп жүрөм мындайды,
Көпчүлүк муну сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Жуубай чачын таранып,
Жумушка деп жумшаса,
Кылчаңдап артын каранып.

Жалтырак топчу көрүнсө,
Төшүнө бүтүн каданып.
Төшүнү керип кыйгачтап,
Төрөсүнүп сөз баштап.
Көп жерден көрөм мындайды,
Көпчүлүк муну сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Күйөөсү келсе алыстан,
Жорголой басып кылтылдап,
Жолудан чыгып гап сурап.
Жовун айтып шыңкылдап,
Бардык ишин пүтүрүп,
Басканы чыйрак шыпылдап.
Неченин көрдүм мундайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Жолдоштун паркын билалбайт,
Жумшаган жакка тил албайт.
Эки үй болсо урушуп,
Бирине бири кире албайт.
Алып келген көйнөктү,
Айласын таап тиге албайт.
Айласыз келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Ак жуунуп сүзүлөт.
Атайлап барсаң жанына,
Айттырбай сөзгө түшүнөт.
Мейман келсе үйүнө,
Атын алып түшүрөт,
Мезгилдеп тамак ичирет.

Эртеңги болор жумушун,
Эпкиндеп бүгүн бүтүрөт.
Эпкиндүү келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Жарды болгон кезинде,
Жанына барсаң жактырбайт.
Жаман мурдун чүйүрүп,
Арамы жугат дегендей,
Алыска качат жүгүрүп.

Жарымсыз ишке берилип,
Шарменде болот желигип.
Көңүлү жакшы кийимде,
Көчөгө чыкса элирип.

Көңүлүм сүйөт сени деп,
Колтуктап койсо семирет.
Үйдөн үйгө тынбастан,
Ушакты айтат жебиреп.
Ушакчы келин мундайды,
Уктуруп элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Камчы бойлуу, калам каш,
Кайкы белдүү, узун чач.

Мейман келсе үйүнө,
Белен кылат тамак-аш.

Келген -кеткен курбусун,
Кеби менен кылат мас.
Кептүү келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Куткара албай башыны,
Кумсирке басып чачыны.
Көргөндөр куштар болсун деп,
Көөлөп алат кашыны.

Жуван туруп кызмын дейт,
Кемитип айтат жашыны.
Жаш кемитер мундайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Эл катары жүрө албайт.
Этенедей эзиллип,
Эч нерсе колдон келбеси,
Элине дароо сезилип.
Биротоло оңолбойт,
Бир ишин койсоң кечирип.

Жуулбайт анын көйнөгү,
Жууркан-төшөк эскирип.
Тулку боюн жыя албайт,
Туш-туштан кийим чечилип.

Жооп айтат жобурап,
Жок нерсени пеш кылып.
Мейман келсе кел дебей,
Жалдырап көзү тешилип.

Козголуп турбайт ордудан,
Козголбос келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Ачык болот кавагы.
Алтын-жакут күмүштөй,
Аппак болот тамагы.
Кезектүү ишти ойлонуп,
Окуй турган сабагы.
Адебин сактап эрини,
Пүтүрүп турат чаланы.
Киши бапташ чыр баштап,
Азали урбайт баланы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Колго конбос көк куштай,
Көктү карап чыргыштап,
Барчы нары чечек деп,
Мейман келсе үйүнө,
Баласын башка бир муштап.
Кыдырып көрдүм мындайды,
Кыялын пайкап сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Жароокер тартып жаркылдап,
Жазгы келген көк куштай,
Ачылып сүйлөп шаңкылдап.

Ак маралдай керилет,
Айнектей жүзү жаркылдап.
Күлө багып каш кагып,
Күмүштөй тиши жалтылдап.
Күлкүчү келин мындайды,
Күлкүсүн пайкап сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Айтканың кирбейт кулакка.
Отура берет таранып,
Оозу-мурдун жаланып,
Айнектен жүзүн каранып.

Эндик упа шыбанып,
Эл жакшы десе кубанып.
Ийгере албайт үй ичин,
Пүтүрө албайт жумушун.

Туура айтпай сөздү кыйшандап,
Буга түшүп калса бир ишиң.
Атырды куюп сыланып,
Айылга чыгат буралып.

Үшкүрөсүң ушунун,
Үйүнө кирсең муң алып.
Идиш-аяк чачылып,
Пайтавасы малынып,
Баса албастан чалынып.
Жолугуп көрдүм мундайды,
Жоругун пайкап сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Мейман келсе үйүнө.
Кийизин салып шайлатып,
Самоорго чайын кайнатып,
Дасторкон салат жайнатып.

Ийкебей билет башыңды,
Серппей билет кашыңды.
Мейман үчүн таярлап,
Береке кошуп ашыңды.
Азамат эрге туш кылсын,
Акылга дыйкан асилди.

Кабагы жарык күлгөндөй,
Айттырбай билет сырыңды,
Кагаздан окуп билгендей.
Душманга сырын алдырбай,
Жооп айтат сүйгөндөй.
Жооптуу келин мындайды,
Келгиле элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Күйөөсү келсе үйдө жок.
Таба албай эри бакырып,
Тамга чыгат чакырып.

Күйөөнүн доошун укканда,
Путу жерге тийбестен,
Чуркап келет шашылып.
Жоолукка түйгөн немеси,
Жолдо калат чачылып.

Жакшы болуш ойдо жок,
Жүрө берет ташынып.
Ташынчу келин мындайды,
Тартибин байкап сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Оюн эрден жашырып,
Ойнош тамыр ашырып.
Кужурун алып кулагын,
Куткулап эрин качырып.
Кулагы укса күйөөсү,
Кутулгуча шашылып.
Көшүлтүп айтан бирөвдүн,
Көңүлүн алам деп жүрүп,
Көчөдө калат темселеп.
Көрүнгөнгө баш уруп,

Көңүл ачар мындайды,
Көрсөтүп элим сындайлы.

Дагы бир түрдүү келин бар,
Артыкча сулуу бир өзү.
Алганыдан башкага,
Ачылбаган мүнөзү.
Арманы жок ичиде,
Ал келиндин мүнөзү.

Ишинде ката болбогон,
Сарамжалы артыкча.
Татытып балдай сөзүнү,
Тамшантып элге өзүнү.
Жайдары болуп элине,
Жамандык күтпөйт эрине.

Умаштай көзүң ачылат,
Уютуп айткан кебине.
Келгиле шуну сындайлы,
Кезикпей шуга тынбайлы.

Бечара эрдин багына,
Бейсар катын жолугат.
Пешинде туруп гап айтса,
Беш күнгөчө оолугат.
Аз гана сүйлөп гап айтса,
Алты күнгөчө оолугат.

Башка чаап үйрөтпө,
Минип жүргөн атыңды.
Башыдан пайкап сынап ал,
Ала турган катынды.

ДАСТОРКОН ЧЕГИ (ТАЛААСЫ)

Илгери бир аял азыркы Кокондун чыгыш түштүгүндө 40 уулу менен жашап турат. Анын уулдары баатыр чыгып, көп баскынчылык кылып жиберет. Ошол жердеги элдер Кокон ханына арызга барат. «Бизди кырк уул деген кыйратып жатат. Жерди басып алды, сизге эл керек болсо бизди бошотуп алыңыз» – дешти. Хан аттанып кырк уулдун үйүнө барат. 40 уулдун энеси үйүндө отуруп хандын келе турганын билип, жакшылап дасторкон салдырып конок кылат. Хан конок болуп олтуруп: -»Ээ, байбиче, ушул кырк уул өзүңүздүкүбү?» – дейт. -»Ханым, он уул өзүмдүкү, отуз уул олжом» – дейт. Хан түшүнбөй: -»Бул эмне деген сөзүңүз?» – дептир. -»Эр жаманы жер коруйт, катын жаманы эр коруйт – деген. Мен эр коруган эмесмин, ошондо эрим көп аял алган, биринен эки, биринен үч, биринен беш болуп отуруп отуз уул болгон. Он уулду өзүм төрөдүм» – дейт. Хан «эр жаманы жер коруйт» дегенди түшүнүп калат да аттанганда: «-Ээ, байбиче, ушул отурган дасторкондон аркы жерди сага берем» – дептир. Ошентип, ошол жер «Дасторкон чеги»(талаасы) деп аталып калыптыр. («Дасторкон чеги» Кокондун тегерегинде «Жайылма» деген жерге жакын болуш керек. – П.И.)

ЛЕНИН

Социалдык заманда,
Машина менен жер айдап.
Жумушчулар табына,
Боштондук үчүн жолдоштор,
Социализм курмакка,
Маркс чыккан бел байлап.
Бел байлаган Маркстын,
Энгельс болгон жолдошу.

Абалкы өткөн кылымда,
Залимдер менен урушкан.
Маркс менен Энгельс,
Интернационал курушкан.
Интернационал өзүнө,
Санаасында он жылча,
Жол башчылык кылышкан.

Ошондо кылган иштери,
Энди көзгө көрүндү.
Ооматы каттик бар экен.
Жараткан экен табият,
Намыска тууган Ленинди.

Маркстын жолун жолдонуп,
Илимини колдонуп.
Жаканга жазды билимди,
Жарыялап илимди.
Алды зулум колунан,
Агай Ленин кылымды.

Адырлуу жерге жол салган,
Ак албарс миздүү капканым.
Ажыратып душмандан,
Ата болуп бакканым,
Ардактуу Ленин арстаным.

Партияга жетекчи,
Аман болсун Сталин.
Олуттуу Ленин агамдын,
Ооматын айтам жолдоштор.
Кең СССРди жараткан,
Давлетти айтам жолдоштор.

Дүнүйөнү кыдырып,
Ченин алган бул Ленин.

Эмгекчи үчүн бел байлап,
Николайдай залымден,
Элин алган бул Ленин.

Амма жокту кыдырып,
Чагын алган бул Ленин.
Эмгекчи үчүн эзилип,
Никелейдей залымдан,
Тагын алган бул Ленин.

Олуттуу болду башынан,
Ушундай заман курмакка.
Ойлодуң Ленин жашыңдан,
Кадырлуу болдуң башынан,
Коммунизм курмакка,
Кааладың Ленин жашыңдан.

Эпкиндүү болуп туулгансың,
Эл үчүн эмгек кылгансың.
Каарман болуп туулгансың,
Калк үчүн эмгек кылгансың.

Жалпы эмгекчи көпчүлүк,
Чакырдың кеңеш бүйрөгө.
Эмгекчи элдин бактына,
Келгенсиң Ленин дүйнөгө.

Олуттуу Ленин агамдын,
Ооматын айтам жолдоштор.
Кең СССРде жашаткан,
Давлетин айтам жолдоштор.

Комсомол менен кадрдын,
Жүрөгү оттон жаралган.
Эмгекчинин атасы,
Абал Ленин саналган.

Энди иштер оңолду,
Эр аялга барабар,
Ленин түзгөн бул жолду.
Катуулап иштер оңолду,
Катын-кызга барабар,
Ленин түзгөн бул жолду.

Болбогон сөздөр ташталып,
Борбордон закүн башталып.
Эски сөздөр ташталып,
Эпкиндүү закүн башталып.

Секин жолго бурулуп,
Социализм курулуп.
Кадрлар жолго бурулуп,
Коммунизм курулуп.

Башында барып тең алган,
Партия жолду кең алган.
Илгери барып тең алган,
Сталин жолду кең алган.

Баштагы өткөн заманды,
Арман дебең жолдоштор.
Партия айткан сөздөрүн,
Жалган дебең жолдоштор.

Энди зорго кутулдук,
Бай-залимдин торунан.
Чыкпай жүрүң жолдоштор,
Партия түзгөн жолунан.

Ойлонуп гапти табабыз,
Ворошилов агабыз.
Кылымдын баарын калкалап,
Кыямга келсе душманды,

Таштай кылып талкалап,
Кырылып душман какшасын,
Өлкөбүздү коргогон,
Ворошилов жашасын.

Жылдан жылга өзгөргөн,
Мартабабыз жашасын.
Кең СССРдин борбору,
Москвабыз жашасын.
Жумушчунун асасы,
Орок-балка жашасын.
Орок-балка алдында,
Алтын жылдыз жашасын.

Тең укукту колго алган,
Коммунизм жашасын.
Жол-жобону түшүнтчү,
Конституция жашасын.
Кең СССРде отурган,
Президиумга төрага,
Калинин агам жашасын.

Кыргызстан Фрунзе,
Борборубуз жашасын.
Аспал болуп төшөлгөн, (асфальт)
Жолдорубуз жашасын.
Кылымды коргоп жаралган,
Армиялар жашасын.

Закүн менен иш туткан,
Партиялар жашасын.
Заң-закүндү билдирчү,
Зап замандар жашасын.

Партиянын артынан,
Комсомолдор жашасын.

Комсомолдун артынан,
Кадрлар өсүп жашасын.
Жогор жакта отурган,
Жолбашчылар жашасын.
Эпкиндүү болуп иштеген,
Колхозчулар жашасын.

КЫРГЫЗСТАН

Ак калпак кыргыз жаралган,
Алтындуу тоодон жай алган.
Күжүрмөн кыргыз жаралган,
Күмүштүү тоодон жай алган.

Алтыны көп жеримдин,
Ак калпак кыргыз элимдин.
Айтамын сөздү газалга,
Авалгы өткөн залымдар,
Артта калган элдерди,
Алган эмес катарга.

Залымнын жолу бузулду,
Советтин иши түзүлдү.
Партия иши курулду,
Алды окуп билимди.

Залымдардын бактында,
Мындай иштер болбогон.
Жалпы элим келип ойногон,
Ырчылар менен ырдашкан.

Ырчылардын ырыны,
Сынчылар туруп сынашкан.
Акундар келип ырдашкан,
Акундардын ырыны,
Акылмандар сынашкан.

Трактир, комбайн жүрүүгө,
Адыры сонун кыргыздын.
Кадиги өткөн эр Манас,
Баатыры сонун кыргыздын.

Алтымыш кире жашаган,
Чалдары сонун кыргыздын.
Баары бирдей порумдуу,
Балдары сонун кыргыздын.

Көсөмдүү болуп жашаган,
Көк сакалын чайпаган,
Чалдары сонун кыргыздын.
Көргөн ишин койбогон,
Көктө эргип ойногон,
Балдары сонун кыргыздын.

Аңгемелеп сүйлөсө,
Күлкүсү сонун кыргыздын.
Ар кандай оюн кураган,
Салттары сонун кыргыздын.

Кайчы кулак тобурчак,
Аттары сонун кыргыздын.
Ак кашка тунук суу аккан,
Булагы сонун кыргыздын.
Аркы-терки чабышкан,
Улагы сонун кыргыздын.

Көк кашка тунук суу аккан,
Булагы сонун кыргыздын.
Көк бөрү чаап ойногон,
Улагы сонун кыргыздын.

Жалпы малын чогултуп,
Айдамы сонун кыргыздын.

Аттарды таптап чабышса,
Пайгеси сонун кыргыздын.

Жыйналыш десе бардыгы,
Келишмек сонун кыргыздын.
Багелектеп алышып,
Палвандары жарышып,
Эңишмек сонун кыргыздын.

Каптал желде ыргалган,
Тулаңы сонун кыргыздын.
Гаймана күлүп ойносоң,
Жуваны сонун кыргыздын.

Эгизги жерде ыргалган,
Тулаңы сонун кыргыздын.
Эбирешип ойносоң,
Жуваны сонун кыргыздын.

Көкүлүн жууп сыланган,
Кыздары сонун кыргыздын.
Саялуу жайга жайылган,
Муздары сонун кыргыздын.

Саамайын жууп сыланган,
Кыздары сонун кыргыздын.
Ак кардан көрпө жамынган,
Товлору сонун кыргыздын.

Аскасы бийик айлама,
Зовлору сонун кыргыздын.
Көк кардан көрпө жамынган,
Товлору сонун кыргыздын.
Көк кайкы аска ташы бар,
Зовлору сонун кыргыздын.
Эгизге чыгып отурса,

Айылы сонун кыргыздын.
Аркар-кулжа аралаш,
Гайызы сонун кыргыздын.

Көк кардан бермет тагынган,
Арчасы сонун кыргыздын.
Көрө берсе түгөнбөйт,
Барчасы сонун кыргыздын.

Ак кардан бермет тагынган,
Арчасы сонун кыргыздын.
Айта берсең түгөнбөйт,
Барчасы сонун кыргыздын.

ТӨӨ-МОЮН

Төө-Моюн дейт эле,
Каңгып жаткан чөл эле.
Какшып жаткан жер эле,
Өкүмөт менен партия,
Назарга тутуп бул жерди,
Жыргатты далай элдерди.

Тоолордон элди алдырып,
Толкунтуп канал салдырып.
Алайдан элди алдырып,
Арык-канал салдырып.

Тал-терек тигип бак кылып,
Далайдын көөнүн шат кылып.
Алма-өрүк тигип бак кылып,
Адамдын көөнүн шат кылып.

Бозоруп жаткан Төө-Моюн,
Бостон дарак жер болду,

Бөлөкчө совхоз эл болду.
Какшып жаткан Төө-Моюн,
Кара дарак жер болду,
Калың совхоз эл болду.

Төө-Моюндун талаасы,
Эгин жай болуп түрдөдү,
Эмгекчи менен гүлдөдү.
Алтын зар болуп түрдөдү,
Адамдар менен гүлдөдү.

Артызан кудук каздырып,
Жер тагидан суу алды.
Төө-Моюндун талаасы,
Көргөн эмес мурунтан,
Буга окшогон жыргалды.

Бактары гүлдөп чартактап,
Булбулдун үнү угулду.
Төө-Моюн жериме,
Ырадийо угулду.

Стансасы курулду,
Айчылык жерден күндөлүк,
Кабарлар элге угулду.
Быркылдатып суу ичип,
Жердин бакты ачылды.

Ак алтын пахта эгилип,
Чөлдүн бакты ачылды.
Иреттеп үйлөр салынып,
Иликтир шамдар жагылып,
Элдин бакты ачылды.

Саймалаган жоолуктай,
Санталатың келишти.

Кештелеген жоолуктай,
Келбетиң сонун келишти.
Өкүмөт менен партия,
Сен үчүн камкор көрүштү,
Катуу жардам беришти.

Түзүлүшүң Төө-Моюн,
Кадимки төө жаткандай.
Мойнуңду созуп жаткансың,
Башыңды жерге салгансың.

Айланаң болуп ак алтын,
Амма жогоң баары алтын.
Көлөмүң болуп ак алтын,
Көрүнгөн жериң баары алтын.

Турпатың күмүш, ташы алтын,
Кыргыздын жери Төө-Моюн.
Кызыгып элдер иштеген,
Кыймат баа Төө-Моюн.

Ак алтын пахта мол болуп,
Алтындын кени Төө-Моюн.
Абасы салкын күз болуп,
Планың толуп жүз болуп.

Жалпы эмгекчи көпчүлүк,
Кошуп алдың Төө-Моюн.
Жүз жылдык Ленин тоюну,
Тосуп алдың Төө-Моюн.

Айланаң асман жол болуп,
Ак алтын пахта мол болуп,
Кубанып калдың Төө-Моюн.
Жүз жылдык Ленин тоюну,
Куттуктап алдың Төө-Моюн.

Райондо аталып,
Областа даңк алып.
Жетишип элиң кубанып.
Планың толуп Төө-Моюн,
Желбегей кызыл туу алып.
Пахтачы совхоз биз түгүл,
Төө-Моюн толду деп,
Кыргызстан кубанып.

Найман уруу азалтан,
Жердеп өткөн Төө-Моюн.
Ата-бабам өткөн жер,
Киндик каным төккөн жер.

Алдейлеп энем эмизип,
Эркин туулуп өскөн жер.
Акылым жетип алганча,
Артыкча сени мактайын.
Жаркырап турган ташыңды,
Алтынга теңеп сатпайын.

Ак алтын пахта мол болгон,
Айланган сенин көлөмүң.
Тырнактай зара ташыңды,
Алтындан артык көрөмүн.

Асылың кумдай куюлсун,
Ак алтын пахтаң мол болуп,
Ак кардуу тоодой жыйылсын.
Жыл сайын толуп планың,
Адамдарың сүйүнсүн.
Төө-Моюн талаасы,
Алтындыгың билинсин.

Салла-Таш, Курташ, Керкиден,
Талмазар, Куба, Палбанташ,

Арасы сенин аймагың,
Трактир айдап оодарып,
Ачты жердин каймагын.

Каймактын бети ачылды,
Төө-Моюн жерине,
Алтындын нуру чачылды.

Күн чыгыш жагың Марабат,
Селим канал, Паша арык,
Күн өтөр тынбай суу агат,
Күкүктөй болуп үн салат.

Көрдүңөрбү көпчүлүк,
Өзгөрүлүп баратат.
Тытты-Сай менен Жийдали,
Төө-Моюн талаасы.

Арка жагың Улуу тоо,
Улуу тоо саңа тилектеш,
Саңги-Таш болсо жүрөктөш.
Жабылы менен Жылгын-Сай,
Арасы толгон көп адыр,
Жайын-кышын малга жай.

Терменин малы оттогон,
Белесиң ашып жокшогон.
Чарбанын малы оттогон,
Чабырында жокшогон.
Жылгаңда жылкы топтогон,
Сайыңда малдар жокшогон.

Төө-Моюн талаасы,
Өсүп барат демилгең.
Көтөрүм арык малдары,
Адырыңа айдаса,

Аптага калбай семирген,
Асманды тиктеп элирген.

Арка жагың адырың,
Чарба малга жай болду.
Асты жагың түзөңүң,
Ак алтын пахта зар болду.
Төө-Моюн талаасы,
Түбөлүккө жер болду,
Түгөнбөс алтын кен болду.

Төө-Моюн жериме,
Желбегей кызыл туу келди,
Жетерлик агын суу келди.
Айкалган кызыл туу келди,
Агыны катык суу келди.

Төө-Моюн талаасы,
Баштатан мындай болбоду.
Партиялык заманда,
Бак-дөөлөт сыймык орноду.

Башың найман көл болду,
Этегиң жаткан чөл болду.
Төө-Моюн талаасы,
Энди ишиң оң болду.

ФРОНТТУК ЫР

Тигилгенин койбоду,
Дини түшкүр бу герман,
Тынч жаткан элди козгоду,
Күрөшкөнүн койбоду.

Күйүп өлгөн бу герман,
Гүлдөгөн элди козгоду.

Герман кылды бу ишти,
Бузду биздин турмушту.

Саргарып жерлер бош калды,
Санабай аскер көп калды.
Эсил жерлер бош калды,
Эпсиз аскер көп калды.

Көйкөлгөн жерлер шаарыны,
Токтобосо бу согуш,
Бизди да бир күн алат деп,
Көңүлдөш үлүш барыны,
Койбоду элде баатырды.

Үч күн срок ичинде,
Повестка менен чакырды.
Повесткасын алышып,
Башын жерге салышып,
Чакырган жерге барышып.
Ага-тууган, эл-журту,
Артынан барды ээрчишип.

Киргизип алып коргонго,
Алды кийнин чогултту.
Белетин берди колуна,
Бекитип айдап салды го,
Белгилүү Көк-Жар жолуна.

Арманын айтып турбады,
Аттиң да кандай болот деп,
Ата-эне ыйлады.
Келишип карап турбады,
Кетет деген ушул деп,
Келгендин баары ыйлады.
Пардаш менен турбады,

Аттиң да кандай болот деп,
Бала да чака ыйлады.

Бурула басып жол тарттык,
Муңайып кайыр-кош айттык.
Кайрыла басып жол тарттык,
Кайгырып кайыр-кош айттык.

Аргымак минсе бели бош,
Аскерге карап жөнөдүк,
Ардактуу элим кайыр-кош.
Күлүктү минсе бели бош,
Күнчүлүк карап жол тарттык,
Куллан элим кайыр-кош.

Алтымыш кире жашаган,
Ак сакалын чайпаган.
Атасы калды көбүнүн.
Ак сүт берип эмизген,
Алдейлеп тамак жегизген,
Апасы калды көбүнүн.

Ата деп ыйлап зыркырап,
Балдары калды көбүнүн.
Арман ай, кандай кылам деп,
Алганы калды көбүнүн.

Буулуп ыйлап зыркырап,
Балдары калды көбүнүн.
Муңайып, кандай кылам деп,
Алганы калды көбүнүн.

Туура кемер байланбай,
Белден кетет окшодук.
Туулуп-өсүп чоңойгон,
Элден кетет окшодук.

Алтын кемер байланбай,
Белден кетет окшодук.
Ардактап өсүп чоңойгон,
Элден кетет окшодук.

Туура жонос бел калды,
Туулуп-өскөн эл калды.
Кайкы жонос бел калды,
Кадырдан өскөн эл калды.

Алагды көңүл не пайда,
Аскерге карап жөнөдүк,
Ардактуу элдер бел байла.
Муңайым көңүл не пайда,
Пронтко карап жөнөдүк,
Мусурман элдер бел байла.

Буркурап ыйлап балабыз,
Пронтко кетип барабыз.
Калкыбыздын башына,
Каттык болду бу сапар.
Капа болбо жолдоштор,
Кадыр алла эгем бар.

Жамы журттун башына,
Жазыктуу болду бу сапар.
Капа болбо жолдоштор,
Жараткан алла эгем бар.

Амири улуу кудайым,
Ак жараткан элдерге.
Аман-эсен кайтарар,
Ата конуш жерлерге.

Кудурети улук кудайым,
Куп жараткан элдерге.

Кубантып аман кайтарар,
Туулуп-өскөн жерлерге.

Түнү менен жол жүрүп,
Жетип келдик Кербенге.
Кандай иштер болот деп,
Калкымдын баары айранда.

Каравандан жол жүрүп,
Жетип бардык жолдоштор,
Кызыл-Кыя жерине.
Кыйын болду бул иштер,
Кылымда жаткан жериме.
Басып бардык жолдоштор,
Кызыл-Кыя жерине.

Үч күн турдук байланып,
Карчыга куштай айланып.
Төрт күн болот дегенде,
Катарына тургузду,
Командирин билгизди.
Поезд келип токтоду,
Кечки саат онунда.

Кабыргалар сөгүлүп,
Айрылдык калктан энди деп,
Карай көз жаштар төгүлүп.
Алоолоп жүрөк бөлүнүп,
Айрылдык элден энди деп,
Арман жаш көздөн төгүлүп.

Жүрдү поезд ылдыйлап,
Журтубуз калды мында ыйлап.
Эргиди поезд ылдыйлап,
Элибиз калды мында ыйлап.

Токтобой поезд түн келди,
Оштон алган адамды,
Корчаковго чиркеди.
Түнү менен жол жүрүп,
Таң атканда карасаң,
Кожентке барып калыпбыз.

Коженттен алдык өрүктү,
Айрылдык калктан энди деп,
Көп ыйлап көздөр зорукту.
Өрүктөн алып чайнадык,
Кудаанын иши ушу деп,
Ошондо белди байладык.

Эзилген жүрөк шору экен,
Энди кандай кылалык,
Элге келген той экен.
Капалык жүрөк шору экен,
Кандай айла кылабыз,
Калкка келген той экен.

Кече-күндүз тынбастан,
Жүрүп берсе закымдап,
Жол түтпөйт экен басканда.
Эртеси күнү кечинде,
Кирип бардык Ташкенге.

Өзбекстан эл экен,
Өзгөчө сонун жер экен.
Күйүп турат иликтир,
Күн тийгендей баркырап.

Кызыл-тазыл түрдөгөн,
Иликтирдин жылдызы.
Кайышып кетип барабыз,
Биз түштүктүн кыргызы.

Адилдигин билгизди,
Строй менен алпарып,
Ашканага киргизди.
Кудаага шүгүр деп чыктык,
Насип экен жеп чыктык.

Жарым кече өткөндө,
Кетти поезд Ташкеннен.
Түнү менен жол жүрүп,
Таң атканда карасак,
Арыска барып калыппыз.

Арыска барып токтотуп,
Айдап барды мончого.
Эч ылаажы бар бекен,
Аскерден кайтып бошорго.

Арыстан ары жол жүрүп,
Тешкен тоодон өткөрдү.
Тервиси каттык жерлерге,
Теңирим кандай жеткирди.

Гөзөгөн товдон өткөрдү,
Көлөмү каттык жерлерге,
Кудайым кандай жеткирди.

Поезд барып токтоду,
Авлия ата азизге.
Авлия ата азиздин,
Азиздери колдойт деп,
Айтылган ишти оңдойт деп.

Секирип түшүп жер бастык,
Сервиндүү элден адаштык.
Кадамдап түшүп, жер бастык,
Кайран элден адаштык.

Алланын кадыр түнүндө,
Кайсы экенин билбедик.
Аралап өттүк түнүндө,
Алматыдай шаарды.

Алматыдан өткөндө,
Карагайлуу жер экен,
Казакстан эл экен.
Новосибирь дээр экен,
Ногой, казак көп экен.

Сурап көрдүк атыны,
Аныктап жазып коюптур,
Окуп көрдүк катыны.
Окуп көрүп ол катты,
Новосибирь шаарыдан,
Жана кылдык овкатты.

Пылдырап көздөр жайнады,
Петропавыс айдады.
(Петропавловск шаары)

Күнү-түнү тынбастан,
Он эки сотке жол жүрүп,
Бир күн түнү кечеси,
Петрапавыс жеткирди.

Петрапавыс шул деди,
Поезден түшүп жүр деди.
Кыялап жолду басыштан,
Караңгы күн кечеси,
Кыйналды аттаң азиз жан.
Ар канча жолду басыштан,
Айсыз кече караңгы,
Азапты жеди азиз жан.

Кайсы экенин билбедик,
Келтирди бизди каякка.
Таңга маал болгондо,
Жеткирди айдап баракка.

Ошол күнү кечеси,
Уклатпай таңды атырды.
Эки район адамын,
Бир баракка батырды.

Экинчи деп аталды,
Эр жигитлер катталды,
Энеси ыйлап дак калды.
Алтынчы деп аталды,
Азамат эрлер катталды,
Атасы ыйлап дак калды.

Тагинде асти ылай жок,
Заттардан алды аскерди.
Заттарлар минип жүрсүн деп,
Жылкы ичинде жарөклүв,
Аттардан алды аскерди.
Ар кандай ишке жарөклүв,
Марттардан алды аскерди.

Тап душманды жоготуп,
Оңдошко алды аскерди.
Билегиде күчү бар,
Жолборстон алды аскерди.

Демине палов кайнаган,
Шерлерден алды аскерди.
Кең СССРде жашаган,
Элдерден алды аскерди.

Пешине адам туралбас,
Сүрдүүдөн алды аскерди.
Албырган беттен кан тамган,
Нурлуудан алды аскерди.

Мойловлорун бураган,
Пештүвден алды аскерди.
Закүн менен иш туткан,
Эстүвдөн алды аскерди.

Жүрөгүндө жалы бар,
Баатырдан алды аскерди.
Кең СССРде жашаган,
Неченден алды аскерди.
Булбулдай болуп сайраган,
Чеченден алды аскерди.

Миңдеп жаткан аскерге,
Аллам өзү жол башчы.
Родина элибиз,
Коргоо үчүн жолдоштор,
Эр-баатырлар жол тартты.

Канчеки душман көрүнсө,
Капа болбойт баатырлар.
Капталдап кайыл жол тарттык,
Кала берди адырлар.

Көп жерде душман көрүнсө,
Көөнүнө келбейт баатырлар.
Көп күндөрү жол бастык,
Көрүнбөй кетти адырлар.

Поезд менен жол тарттык,
Агыны каттык суу бастык.
Аркасы бийик тов аштык,

Армандув элден адаштык.
Желкени катуу жол бастык,
Желкеси бийик тов аштык,
Жеткилең элден адаштык.

Кырмызы шайы башына,
Бувган экен энебиз.
Кызыл аскер болсун деп,
Тувган экен энебиз.

Үч күн жаттык баракта,
Тынч калар бекен жаныбыз,
Тыркырадык баарыбыз.
Саламат болсун жаныбыз,
Санамай болду баарыбыз.

Билерман жандай кейиди,
Ойноп барган теңтуштан,
Бирге койбой айырды.

Кейиди жандар ан сайын,
Командир болду кожайын.
Кадимгидей жүрүв жок,
Командирден жоопсуз,
Карыш басып сийүү жок.

Кичине балдар жаш калган,
Кийим берди башкадан.
Туулуп балдар жаш калган,
Тумак берди башкадан.

Кемер берди белдерге,
Кейишти салды элдерге.
Кайыш берди белдерге,
Капалык салды элдерге.

Отуруп турган жайыбыз,
Окшоштурду баарыбыз.
Барак болду жайыбыз,
Башкача кылды баарыбыз.

Салкыны шамал сууктан,
Жаакта асти кыл калбай,
Айрылдык сакал-муруттан.
Элди эстесем ич күйүп,
Ээктер калды мүлжүйүп.

Пешенедө каш калды,
Бешикте балдар жаш калды.
Маңдайга бүткөн каш калды,
Бай-байлап балдар жаш калды.
Санап чөгөр көңүлү,
Жаш калса балдар майлиге,
Саламат болсун өмүрү.
Эстеп чөгөр көңүлү,
Эсен болсун өмүрү.

Товабыз жетсин аллага,
Жарым кече богондо,
Подием деп тургузуп,
Айдап чыгат талаага.

Раз-два-три деп,
Имерилтип бастырат,
Адамдын ичин гам кылат.
Один-два-три деп,
Немисти жерди тептирет.
Насип кылып кудайым,
Качан элге жеткирет?

Бөлөкчө кылып жүргүзөт,
Бегом кылып күйдүрөт.

Тура калсаң пас кылат,
Тумалатып жаткырат.

Өөдө болсоң пас кылат,
Өрмөлөтүп жаткырат.
Эртеден кечке ойнотот,
Эмгектетип сойлотот.

Саардан кечке ойнотот,
Жаткырып алып сойлотот.
Бурум жерге жаткырат,
Бута коюп аткырат.

Калтыс жерге жаткырат,
Кара коюп аткырат.
Насип кылып кудайым,
Качан элге кайт кылат.

2-бөлүм

Ардактуу элдер азапта,
Болгонун айтып ырдадым.
Айнектей көзгө арман жаш,
Толгонун айтып ырдадым.

Калың элдер азапта,
Болгонун айтып ырдадым.
Карай көзгө арман жаш,
Толгонун айтып ырдадым.

Ардактуу элден айырып,
Алганын айтып ырдадым.
Ага-тууган, эли-журт,
Калганын айтып ырдадым.

Кадырман элден айырып,
Алганын айтып ырдадым.
Кадырлаш тууган эли-журт,
Калганын айтып ырдадым.

Эзилип жүрөк зарлады,
Элде адам калбады.
Капалув жүрөк зарлады,
Калкта адам калбады.

Арылар бекен аттиң ай,
Көпчүлүк элдин арманы.
Кудай таала жан эгем,
Кошор бекен насипти,
Кайтадан элге барганы.

Кырк үчүнчү жылында,
Алып барды биздерди,
Белград деген шаарга.
Орусия эл экен,
Согуштун турган жери экен.
Армандув элден адашып,
Бир канча жаттык марашып.

Акоптордо жатабыз,
Алыстан немис көрүнсө,
Аябастан атабыз,
Ачылар бекен капабыз.

Кечеси – күндүз уктатпай,
Акопто турдук нечен күн.
Кейип, зарлап муңайып,
Паходдо жүрдүк нечен күн.

Ок-дарыны көтөрүп,
Басалбай жүрдүк нечен күн.

Кечеси– күндүз уктабай,
Часовой болдук нечен түн.

Азапты тарттым күн-түнү,
Ачылды согуш бир күнү.
Аманат кандай кылам ай,
Аралап кирдим ураага.

Аллаим салды көрөйүн,
Ажалым жетсе өлөйүн.
Кудайым салды көрөйүн,
Күнүм бүтсө өлөйүн.

Кайсы экени билинбей,
Капкараңгы түн болду.
Кыямат кайым күн болду,
Мисалы жанган от болду,
Жалындап күйгөн өрт болду,
Ажалы жеткен адамдар,
Мина менен окко өлдү.

Ошондо жүрдүм сандалып,
Бир чымындай жанды алып.
Ошентип жүргөн кезимде,
Ок тийди менин колума.
Ол эгем өзү сактады,
Ойноп кайттым жолума.
Жарадар болдум колума,
Жан эгем өзү сактады,
Жайнап кайттым жолума.

Көрдүм көп иш катарды,
Жарадар болдуң энди деп,
Госпиталга алпарды.
Согуштун жайын сурасаң,
Жалындап күйгөн чок экен.

Госпиталдын өзүндө,
Маңа окшогон бир нече,
Жаралув болгон көп экен.

Ар улуттан аралаш,
Нечен түрдүү арман бар.
Кыргыз менен казак бар,
Өзбек менен тажик бар,
Азербайжан, түркмөн бар.

Ада кылды элдерди,
Айласыз болду бул жаңжал.
Татар менен орус бар,
Талкан кылды элдерди,
Таалайсыз болду согуш эй.

Дин мусулман бенделер,
Бир туугандан зияда.
Бир-бирини көргөн бар,
Кучакташып көрүшүп,
Куванышып күлүшүп.

Амандашып көрүшүп,
Ал-жайыны сурашып.
Көргөндөрүн айтышып,
Көрсөтөр бекен элди деп,
Көздөрүн жашын аарчышып.
Кыйналганын айтышып,
Кылгырып жашын аарчышып.

Ошентип жүргөн күндөрдө,
Жарадар болгон бул колум,
Баштагыдай сакайды.
Пардашы кеткен пронтко,
Кайтадан дагы апарды.

Жерлер ылай басышка,
Илажың жок жатышка.
Айласыздан кантемин,
Кайтадан кирдим атышка.

Өрмөлөп секин баспасаң,
Өпкө менен ичке атат.
Калтыс жерге жатпасаң,
Кавыргаңды кыйратат.

Жамдав жерге жатпасаң,
Жамбашыңды үзө атат.
Байкабай калсаң башка атат,
Бардыгын шундай какшатат.

Самолет келет асманда,
Күн көрүнбөйт учканда.
Жер солкулдайт арман ай,
Бомбуларды таштаса.

Ызы-чув кылып ыйлатат,
Аз келгенсип онусу,
Снаряд менен мина атат.

Аэроплан самолет,
Асмандан уруп түшүрдүк.
Күнү-түнү тынбастан,
Жер бетинен танк урдук.

Ат араба, машийне,
Эсеби жок калыптыр.
Кайраттув бизди аскерлер,
Өлгөнүнөн тышкары,
Эки жүз элик немисти,
Тиүүлөй плен алыптыр.

Овал башы киргенде,
Жети жүз киши деди эле.
Алтымыш адам калыппыз,
Айылга кирип барыппыз.

Чыгара албай немисти,
Окопту көөлөп шо жерде,
Шо жерде жатып калдык биз.
Адамдар барбай аркадан,
Аз экен деп келишти.

Акыйкат бизди байкаган,
Жарым кече болгондо,
Немистер келди кайрылып.
Нечен түрлүү адамдар,
Чымындай жандан айрылып.

Алдымда жаткан экөөвү,
Болбой калды энди иш деп,
Качабыз энди жудаа деп,
Чыга калды окоптон.

Чыга калган жеринде,
Экөөнү бирдей кулатты.
Ол экөвүн көргөндө,
Өлөт деген ушул деп,
Жамгырдай жашым төгүлдү.
Жадыма алдым өлүмдү.

Билер-билбес калманы,
Айтып турам аллалап,
Көзүмдөн жашым самсаалап.
Төрт немец келет сандалап,

Үчөвүн атып кулаттым,
Бирөвүн калтыс сулаттым.

Аркамдан келип бир немец,
Винтовка менен айлантып,
Салды менин башыма,
Сыйпап тийди далыма.

Чукур эле ал окоп,
Пайда болду жаныма.
Куйрук менен жамбашка,
Жабылып тийди осколка.
Чалкамча оонап жыгылып,
Эсим кетип калыптыр.

Бир убактын өзүндө,
Көзүмдү ачып карасам,
Төгөрөнүп төрт немец,
Мени ороп алыптыр.
Немецтер турат балдырап,
Мен жатамын жалдырап.

Чыгар-чыкпас жан менен,
Кыйналып жаткан элдерди,
Өлтүрүп жатат залымдар.
Лопатка менен салгылап,
Жаны барбы жокпу деп,
Менин да келип жаныма,
Штык менен сайгылап.

Өлгөн киши мен болуп,
Былк этпей койдум сайганда.
Өлгөнү анык экен деп,
Немецтер кетти нар жакка.

Жалдырап жаткан мен шордуу,
Оерде кантип жатам деп,
Окоптон чыгып сойлодум.

Кутулуп кетсем ушундан,
Өлбөймүн деп ойлодум.

Беш метр жерге сойлотпой,
Ракет атат жарылтып.
Ракеттен атканда,
Жатып калам чубалып.

Чыгар-чыкпас жан менен,
Көп адам жатат кыйналып.
Ондан бери барганда,
Куйругуну бөрү үзгөн,
Койдой болуп шалбырап,
Каным кетип кансырап,
Жыгылдым андан алсырап.

Өөдө болсом баса албай,
Өргүп кайта жыгылам.
Ай караңгы кечеси,
Эч нерсе келбейт колума.
Түбөгөнбү өмүр деп,(түгөнгөнбү)
Ар иштер келди оюма.

Бар жогум канга жуулду,
Көрсөтөр бекен кудайым,
Артымда Кубат уулумду,
Тили ширин булбулду.

Тар жерден окоп казылган,
Талаада шунтип жатмаглык,
Таалайга мурун жазылган.
Белден окоп казылган,
Безатларга келмеглик,
Бел байлап шундай жүрмөглүк,
Пешенеге жазылган.

Таң атар жатып көнөйүн,
Алла таала жар болсо,
Таалайымдан көрөйүн.
Бел байлап жатып көрөйүн,
Алла таала жар болсо,
Пешенемден көрөйүн.

Алла таала эгемдин,
Амирисиз иш болбойт.
Күнү-суву бар болсо,
Кыйналган менен киши өлбөйт.

Таң атып күн чыкканда,
Күн чыгыш карап жол бастым,
Жол бассам дагы мол бастым.
Санчаска барып жолуктум,
Санчасыга барганда,
Доктурлар ишти жайлады.
Столуга жаткырып,
Путу-колум байлады.

Жети жерге осколка,
Тийген экен кадалып.
Жети жерди бакыртып,
Союп алды доктурлар.
Осколкасын алам деп,
Кычкач менен этимди,
Оюп алды доктурлар.

Кулундай катык чыңырып,
Эсим кетип калыптыр.
Оерден мени алыптыр,
Носилкага салыптыр.

Апарыптыр чатырга,
Эки саат болгондо,

Араң келдим акылга.
Нисап берсин кудайым,
Кармаган бизди адилга.

Оерден мени алышып,
Машинага салышып,
Госпиталга жөнөттү.
Каттык жүрсө машина,
Азып кетет көңүлүм.
Алла таала жан эгем,
Кайтадан элге барууга,
Бар бекен менин өмүрүм.

Бир соткече жол жүрүп,
Раним жаман даршиди. (жарам шишиди)
Госпиталга тапшырды,
Госпиталга барганда,
Начальниктер келишип,
Келип карап көрүшүп.
Өлүп калар бекен деп,
Өздөрүнчө гавлешип.

Сынамакка өзүмдү,
Гап сурады начальник.
Улутуң кайсы улут деп,
Канчага кирген жашың деп.
Сен каяктан келдиң деп,
Каерде шундай болдуң деп.

Алың кандай боец деп,
Гап сурады өзүмдөн.
Залим немис колунан,
Араң качып кутулдум.

Төрт ай болот дегенде,
Раним гүлдөй сакайды.

Жаткан менен пайда жок,
Жөнөтмөк болду пронтко.

Барбаймын дешке айла жок,
Арыз абалым мен айтып,
Үйгө карап кат таштап,
Жөнөдүм жана кайрылып,
Пронтко карап жол баштап.

Жараткан эгем жар болсун,
Жамы олуя колдосун.
Пайгамбарлар бар болсун,
Бар аулия жар болсун.

Какшаткан герман оңбосун,
Каусил адам колдосун.
Ажалым жетип мен өлсөм,
Иманым болсун жолдошум.
Имам Аззам колдосун,
Азирет, Амир, Дария,
Жигит пирим колдосун.

Пронттун доошун укканда,
Кубарып туруп каламын.
Шончолук басып жүргөнгө,
Кудаага шүгүр кыламын.

Алыстан доошун укканда,
Айран болуп каламын.
Шончолук басып жүргөнгө,
Аллага шүгүр кыламын.

Аскерлердин корккону,
Асмандан келген самолет.
Төбөдөн түшөт сайылып,
Качабыз шондо жайылып.

Арпадай төккөн ок болот,
Аркага кайтыш жок болот.
Буудайдай төккөн ок болот,
Бурулуп кайтыш жок болот.

Аз жарадар болгону,
Качып кетет өрмөлөп,
Өз жаныны корголоп.
Көп жарадар болгону,
Баш көтөрүп жылалбайт.

Көзүдөн аккан жашына,
Көкүрөгү боелот.
Көп аскер карап койбосо,
Өлгөнүм шул деп ойлонот.

Пронтко келген адамдан,
Канчасы калды терилип,
Карарып кашы керилип.
Аскерге келген адамдан,
Канчасы калды ылганып.
Кызыл жүзү кубарып,
Путу-колу суналып.

Эстесем көңүл бөлүнгөн,
Эки аяктан ок жедим.
Санаасы күчтүү өлүмдүн,
Айта берсем түгөнбөйт,
Бул пронттун арманы.

Бул пронттун дартыдан,
Боору бүтүн, башы эсен,
Пүтүн адам калбады.
Жүргөн элдин баарысын,
Бирден шагын кайырып,
Өткөн пронт жалмады.

Энди шундай болбосун,
Бизден кийин жаш балдар,
Мындай ишти көрбөсүн.
Адамзаттын баласы,
Максатка жетпей өлбөсүн.

ТӨРТ-КҮЛ ЭЛЕСИ

сөзү, музыкасы Султанов Зайырбектики
Инв. 576.

Кучактап күндүн аптабын,
Көл тартпайт тармал ак жалын.
Карачы досум Төрт-Күлдө,
Куулардын уктап жатканын.

Ар түрдүү болуп багыттар,
Агылат желге кайыктар.
Баскетбол ойноп кечке жуук,
Секирет тентек балыктар.

Көл жүзү айнек жаркырап,
Сүрөтүң ага тартылат.
Кубаныч батпай коюнга,
Кетиптир көз жаш тамчылап.

САМАРКАНДЕК

Сөзү: Сеит Кошматовдуку
Музыкасы: Султанов Зайырбектики

Кичинекей кыштагым Самаркандек,
Кыйылабыз алыстап сенден кетсек.
Кызылынан гүлүңдүн букет берип,
Узатасың «Кайра тез келгиле» – деп.

МАЗМУНУ

Түзүүчүдөн	3
Жыйноочу: Тайтөрө Батыркулов	
КУДАЙБЕРГЕНОВ БОТОБАЙ	
Ашыгылык кыйын дарт экен	8
МАДРАИМОВ НУРИДИН	
Уруулардын чыгышы	10
Бабыр паша жөнүндө.....	11
Асанбектин кошогу	12
ГАПАРОВ АПСАТАР	
Нускайым	16
Төлөк уруусунун чыгышы.....	19
Шырдак хан деген өткөн	19
САПАРОВ ЖОЛДОШ	
Жоокесек бостон уруусун мактаган ыр.....	21
Ой, келинжан, келинжан.....	22
КАНГЕЛДИЕВ ЫМАР	
Акылдуу кул	25
Бостон уруусу.....	26
Ынтымактуулук.....	27
Адамды эмне сактайт	27
Ушакчы кул.....	29
АМАНБАЙ АБЫЛКАСЫМОВ, ТАШМАМАТ КАМАЛОВДУН айткандары	
Жүрөктүн сүйгөнүнө	31
МУРАТОВ ШАДЫБЕК	
Селки жан.....	34
НАЗАР АКЕ	
Нойгут	37
ӨЗБЕК АКЕ	
Нойгут уруусу	38
Тегирменчинин аялы	39
НУКЕ КАРЫЯ	
Эсенкожо, Чыла, Жору.....	40
КАБЫЛОВ ПИРМАТ	
Аралаш ыр	41
Кудаяр-хан жөнүндө.....	43
Басмачыларга	44
БАКТЫБАЕВ ОРМОН	
Аббад (Самаркандек)	46
Шураптын көмүрүн кыргыз ачкан	46
ВООБЕКОВ БЕЛЕК	
Санжыра	48

ЖУМАБАЕВ ТАШБОЛОТ	
Санжыра	49
АЙТБАЕВ ТАШБОЛОТ	
Арман ыр	50
Ашыглык ыр	52
Келиндер	54
Зулайка	56
АМЫРАЕВ КЕНЖЕКУЛ	
Зирегим	59
Жаш ноода	61
АТАБЕКОВ	
Санжыра	63
МАМАТАЛИЕВ ГАПЫР	
Шырдак хан	64
Нарбото бий	64
ОРМОНОВ АБДЫБОЛОТ	
Секетим	66
ӨТӨМОВА УУЛБҮБҮ	
Ашыктык ырлар	68
Куб жигитсиң жарың жок	68
Мырзайым	69
РАЗАКОВ ЖОЛДУБАЙ	
Каракөз	70
Эр Табылды	75
Үч жалган	77
ЭРМАТОВ КОЖО	
Хор башы	81
Сталинге	85
Санат ырлар	88
Урматкан	93
Даг болдум	95
Эки ырчынын айтышы	99
Парандалар	100
Мергенчиге арналган кошок	103
К.Рысалиевдин – 1954-жылдын июль айында Баткен районунан жыйнаган фольклордук материалы Инв. 425 (1621)	
АХМЕТОВ МУКСИМ	
Ай тийген биздин талаабыз	106
БЕРКОВ ӨЗҮБЕК	
Раиске	108
Завферма	110
БАЙМУРАТОВ АБДЫРАХМАН	
Түштүктүн тескей тоосунан	111
Терме ырлар	113
Терме ыр	117

Пахтанын санаты	118
Терме ыр	120
Абдырахман менен Паршынын	122
айтышы	122
Кулмурза саркар менен	125
Молдокайыптын айтышы	125
ЕРГЕШОВ ПАЗЫЛ	
Фронттон кат	129
Тылдан жооп	130
Бригадир менен жалкоо	131
ЧАЛБАЕВ МАШАРЫП	
Арман	133
ОРУНБАЕВ К.	
Кулунду деп аталышы тууралуу	134
ОРУНБАЕВА АЙКЫЗ	
Кыз узатаар	134
Күйөөсүнө аялынын кошкон кошогу	135
ЖЭЭНАЛЫ АНАРБАЙ УУЛУ	
Сүйүү ыры	136
КАДЫРОВ ЖАПАР	
xxx	138
КАЙНАЗАРОВ ЫСМАЙЫЛ	
Аттанып үйдөн жөнөдүк	138
Сүйүү ырлары	140
Коштошуу	143
Элиме	143
АБДИЕВ ЖАПАР	
Көрүшүү	144
Жеңекем менин аманбы?	144
АБДУЛЛАЕВА АЙШАКАН	145
ДӨСӨНОВ ПАШАН	
Күйөөсү өлгөн аялдын кошогу	146
БҮБҮКАН	
Мергендин аялынын кошогу	147
Кыздын атасына кошкон кошогу	148
МАЙТИЕВА КАРАЧАЧ	
Акый	149
САРМУРЗАЕВА ПАРИЗАТ	
Кошок	152
Тагасын кошуу	153
ЖОРУБАЕВА ТОКТОНБҮБҮ	
Энеге арналган кошок	154
Көрүшүү ыры	155
БАЙНАЗАРОВ ТУРГУНБАЙ	
Ашыктык ыры	156
ОКЕНОВА ТЕМИРКАН	
Бешкентим	158

Агаңардын арманы.....	158
АБДИРАИМ ШАМА	
Санат	161
Насият	172
Курандан окуп ырдадым	185
Эмеси	199

1970-жылы барган экспедиция мүчөлөрү:
С.Закиров, А. Токомбаева, П. Ирисовдор жыйнаган
фольклордук материалдар. Инв. 576

АЛИБАЕВ САТТАР

Зардалым	212
Терме насият	255
Адамдык закон	290
Сулууга	295

АЛМАМАТОВ МАХМУД

Жетим кыз.....	300
Жеңеси менен кайнисинин айтышканы	300
Урматхан	301
Бар бекен	303
Дилвар.....	307
Аксуусар	308
Шасанам	310
Сулуулар	311
Ак жуван	314
Урматхан (2).....	315
Өлөң	320
Атага арналган кошок	320
Ата Мекендик согушта курман болгон уулуна арналган кошок	324
Айтыш	328
Калмаат менен Жаангүл	328
Жигит, кыз, келин.....	334

ЖОРО ЭРМАТОВ

Аялдар жөнүндө сын	338
Апендинин окуялары	348
Нойгуттардын келиши.....	350

ЗИКИРЯЕВ ИКРАМ

Учурашуу.....	352
Бир акынга	353

МАСЕЙИТОВ АЙПИДИН

Баткеним	354
«С» тамга	354
Козуке менен Ак Баян.....	355
ПОЛОТОВ ЫСМАН	360
Апендинин окуялары	361

КОЖО КАРЫЯ	
Ата Мекендик Согуш мезгилиндеги ырлар.....	364
КАРАБАЕВ КАЛИЛ	
Орозо айдын өзүндө.....	368
Эл-жер жөнүндөгү ырлар.....	384
Санат.....	391
Ашкерелүү ыр.....	392
ЖООШБАЕВ КАРЫМШАК	
Шаңкы Тайчи.....	397
Дилгир кан.....	397
Мөлмөл кыз.....	400
АЙТМАТОВ НАСИР	
Ала-Тоо.....	404
Карабай ырчынын ыры.....	408
Турбайбы.....	409
ШООРУК БИРЧЫ	
Бөрүбай ырчы менен Шооруктун айтышы.....	417
Өкмөт жөнүндө.....	422
Инспекторлор жөнүндө ыр.....	424
Ветврач жөнүндө ыр.....	427
Арман ыры.....	428
Санат.....	435
БАЗАРБАЕВ МАМАСАИТ	
Терме санат.....	436
Мырза уул.....	444
Ыргалым.....	449
Ак Дилбар.....	454
Молло кыз.....	460
Жианым (Жээним).....	464
Дин насияты.....	468
Аялдардын мүнөзү.....	481
Дасторкон чеги (талаасы).....	489
Ленин.....	489
Кыргызстан.....	494
Төө-Моюн.....	497
Фронттук ыр.....	502
СУЛТАНОВ ЗАЙЫРБЕК	
Төрт-Күл элеси.....	526
Самаркандек.....	526

Адабий-көркөм басылма

«Эл адабияты» сериясы

**БАТКЕН ОБЛАСТЫНАН
ЧОГУЛТУЛГАН
ФОЛЬКЛОРДУК МАТЕРИАЛДАР**

37-том

Түзгөн:

Егембердиева С.

Тех.редактору: *Жанышбекова А.*

Корректору: *Егембердиева С.*

Компьютердик калыпка салган: *Б.Өмүров*

Терүүгө 06.06.2018-ж. берилди.

Басууга 16.07.2017-ж. кол коюлду.

Кагаздын форматы 84x108 ¹/₃₂.

Көлөмү 33,25 б.т. Нускасы 500. Заказ № _____

«Турар» басмасында басылды.